

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

yasaklı sanatın öyküsü EKREM ATAER LİBRUM

yasaklı sanatın öyküsü

EKREM ATAER

LİBRUM

Yasaklı bir
Zamanın

yasaklı sanatın öyküsü

EKREM ATAER

Ekrem Ataer
2018
Tuzluca

LIBRUM

Ücretsiz PDF Kütüphane <https://librum.org>

Librum Kitap No: 47
Yayıncı Sertifika No: 31807
ISBN: 978-605-67706-8-5

EKREM ATAER / YASAKLI SANATIN ÖYKÜSÜ

Birinci Basım: Eylül 2017

Yayın Yönetmeni
Zülfü Oğur

Editör
Gökçe Şenoğlu

Kapak Tasarım
Hüseyin Özkan

Sayfa Tasarım
Özlem Özkan

Baskı ve Cilt
Özkaracan Matbaacılık ve Ciltçilik San. ve Tic. Ltd. Şti.
Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Güneşli / İSTANBUL
Tel: +90 0212 630 8238
Sertifika No: 12228

© Kitabın tüm hakları Librum Kitap'a aittir. Yayınevinden yazılı izin almaksızın kısmen ya da tamamen kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

LIBRUM

Orbis Yayın Dağıtım Pazarlama - Ayten Oğur
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Cad. No: 22
Daire: 10 Beyoğlu / İSTANBUL
Tel: 0212 243 0199 Faks: 0212 243 0198
info@librumkitap.com
www.librumkitap.com

 instagram/librumkitap

 facebook/Librum Kitap

 twitter/librumkitap34

*Bu kitap; ömrünü insan yetiştirmeye adanmış,
aydınlanmaya olan inancıyla ürettiklerinin bedelini
-dünyada başka bir örneğini duymadığım şekilde-
80'li yaşlarına kadar işkencehânelerde, mahpuslarda ödemiş,
her an yasaklamalarla ve sansürle boğuşan,
gerçek bir devrimci öğretmen ve sanatçı olan
Rıfat ILGAZ büyüğümün aziz hatırasına naçizane ithaf
edilmiştir.*

Ekrem Ataer

EKREM ATAER

İstanbul doğumlu. İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarı'nda 1 yıl şan, 4 yıl temel bilimler ve 2 yıl yüksek lisans eğitimi aldı. Avusturya Viyana Müzik Akademisi'nde, kompozisyon eğitimi üzerine kurlara katıldı. İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda 5 yıl sanatçı öğretim üyesi olarak görev aldı. Ayrıca İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde radyo-TV yapımcılığı ve yönetimi dersleri verdi.

Sanatçının bugüne kadar 8 albüm çalışması bulunmakta. Genelde kendi bestelerini seslendiren sanatçı, Türk halk müziği öğeleriyle çağdaş müzik unsurlarını yan yana getirmesiyle tanınıyor.

Radyo ve televizyon programcılığı ile de tanınan Ataer, bugüne kadar Kanal 6 televizyonu, Radyo Barış, Cem Radyo, Radyo Cumhuriyet, Kent Radyo gibi yayın kuruluşlarında program yapımcısı, yayın koordinatörü ve sunucusu olarak görev yaptı. 8 yıl boyunca, TRT'de "Türkü Şöleni" adlı programı yapıp sundu (356 bölüm). Yine TRT INT'te "Sözüm Türkçe Üstüne" adlı programın sunumunu da gerçekleştirdi. Ataer, 2006 yılı Ocak ayından itibaren 2 yıl TRT Radyo 4'te "18'den 20'ye" adlı programı, 4 yıl TRT FM'de "Ekrem Ataer'le Geceye Doğru" ve "Ekrem Ataer'le Hareket Zamanı", NTV Radyo'da "Ekrem Ataer'le Türküler Dolusu" adlı programları yapıp sundu.

Ataer'in, alanında ödülleri almış belgesellerde de imzasına rastlıyoruz. (Balkanlarda Göç, Avludaki Küçük Adımlar, Rumeli, Atatürk'lü Yıllar vs.) Yazın ve müzik alanında birçok ödül almış olan sanatçı, 2003 yılında Altın Objektif Müzik Eğlence ödülüne layık görüldü. Hemen hemen Avrupa'nın tamamında konserler veren sanatçı, 1997 yılında, Uluslararası İstanbul Bienniali'nde de orkestrası ile birlikte sahne aldı. Sanatçı, 2005 yılından itibaren kendi kurduğu, ülkemizin en büyük halk korosunu yönetiyor. Şişli Belediyesi bünyesinde çalışan ve toplam 1200 kişiden oluşan koro ile birçok konser verdi. Ataer'in bu koro ile bir de dünya rekoru var. (Dünyanın en büyük kadın korusu, 2016)

Sanatçının ayrıca; 105 bestesi, 4 bölümlü Hacibektaş Oratoryosu, 6 senfonik türküsü, 2 film müziği, 5 belgesel film müziği, 16 çocuk şarkısı ve bir tiyatro müziği bulunmakta. Şu sıralar "Hacibektaş Senfonisi" adlı eseri üzerinde çalışıyor.

Sanatçının, 2013 yılında yayımlanan, Hayyam rubaileri üzerine "new age" bir albüm ve bağlı bir kitap çalışması da bulunmakta. Bu çalışmanın müzikal unsurları arasında dünyaca ünlü müzisyen Kitaro, İranlı şair Ahmad Shamlu ve yazar Ayşe Kulin dikkat çekmekte. Ayrıca Ataer'in bu çalışmasının kitap ayağında aralarında; Adnan Binyazar, Aydın Boysan, Hüsrev Hatemi, Muazzez İlmiye Çığ, Ayşe Kulin, Tuncel Kurtiz, Amin Maalouf, Fikret Ötyam, Doğu Perinçek, Timur Selçuk, Hıfzı Topuz ve Ahmet Ümit gibi isimlerin Ömer Hayyam'la ilgili denemeleri bulunmakta. Sanatçı, son uluslararası konserini 2016 Haziran'ında İspanya'nın Granada kentinde verdi.

Ekrem Ataer'in, günlük gazete ve dergilerde yayımlanmış pek çok makale ve denemesi bulunmaktadır. Odatv'de kültür-sanat yazıları yazdı. Ayrıca Borusan Klasik Radyo'da "Kapriçyo" adlı bir programı hazırlayıp sunuyor.

İÇİNDEKİLER

Yasak Olan Gerçekten Meyve mi?.....	19
Meyve Bahane, Asıl Sorun Lilith!	19
Yasak	22
Yasağın Etimolojik Yol Haritası	23
Yasaklayan-Yasakçı.....	24
Eski Eskide Kaldı, Şimdi Yeni Yasaklar... ..	26
Tarihte de Böyle... ..	27
Cellat Her Gece Ölür!	27
Sansür	28
Yazılı Eserler, Kütüphaneler, Edebiyat, Şiir, Basın	31
Hamlet, William Shakespeare, oyun	46
Kitabı Yasaklanan Yazar ve Yayıncıların Tepkilerinden	
Birkaç Örnek.....	48
Kendi Adını Kullanma, Takma Ad Kullan	50
Takma Adı Kendi Adının Önüne Geçen Yazar!.....	50
Sahte Yaşar Kemal Ödül Bile Almış!	52

OSMANLI DÖNEMİNDE ÖLDÜRÜLEN GAZETECİLER VE HALK ŞAİRLERİ / 59

Osmanlı Tokadı Bilime, Sanata ve Düşünceye İnmeye Görsün	59
Gazete Diye Bir Frenk İcâdı Çıkardılar.	
Bunlar Ne Tehlikeli, Ne Gereksiz Şeylerdir Böyle(!)	61

CUMHURİYET'İN İLK YILLARI VE TEK PARTİ SÜRECİ / 63

Yasaklar Üzerine Kısa Kısa Notlar.....	66
Yalnızca 12 Eylül Dönemi Kültür-Sanat ve Düşünce Alanındaki Yasaklama ve Yargılamalara Örnekler	66
12 Eylül Döneminde Kültür-Sanat, Siyaset ve Düşünce Dünyasından Yargılanan, Yasak ve Sansüre Uğrayan, Zorunlu Olarak Yurtdışına Çıkan İnsanlarımıza Birkaç Örnek	67
Sürgünde Ölenler	69
Ah Bu Aydınlar Olmasa O Kadar Rahat Edeceğiz ki!.....	76
Sakın Bir Yerde Okuma Benim Şiirimi Başın Belaya Girer(!)	77
Oturur Yerine Bre Densizz!.....	80

SİNEMA / 83

Makaslanan Yeşilçam	84
Bu Makas Bildiğiniz Terzi Makası Değil!	85
Şaka Değil, Biz Çekilmemiş Filmi Yasaklayan Bir Irkın Ahfadıyız(!)	86
Sinema Yasaları Geliyor	87
“Hazretli Filmler”e Özel Muamele ve Hassasiyet(!)	89
Öyleyse Otosansür	91
Danıştay Kararıyla!.....	92
Türk Sinemasında Sansüre Karşı İlk Toplu Eylem.....	93
Cüneyt Arkın'dan Bir Anı.....	93
Yeşilçam'da Sansür Konusunda “Akla Zıyan” Uygulamalar	94
Başlı Başına Bir Sorundur Yılmaz Güney... ..	101
Bir Başka Muamma: Eser İşletme Belgesi.....	103
Sansür ve Yasaklama Acaba Yalnızca Yasaklama mı?!	106
Son Durum Nedir?.....	109
Ey Suçlu, Kanun Namına Kitap Oku!	110
Komik Yasaklar.....	111

PLASTİK SANATLAR / 112

Dünyada Durum Nasıl?	113
Ernst Barlach'ın Heykellerinden Bir Çoğu Artık Yok(!).....	113
Dünyadan Son Birkaç Trajikomik Örnek Daha.....	118
Mutlaka Bir Sebebi Vardır Ama Nedense Ya Asma Yaprağı Ya da İncir!	118
Açıktaki Kalanlara “Pantolon”	118
Yasak Nedeni: “Bu Nü’lerin Kılları Var”	119
Kraliyet Akademisi’ne Metro Yasası.....	119
Berlusconi’nin Seçtiği Resme Bile Sansür	119
Reklam Afişindeki Puro, Sansürcülerin Elinde Rüzgârgülü Oldu.....	119
Facebook da Aldı Eline Makası, Hedefinde ise Ünlü Ressam Gustave Courbet Vardı.....	120
Bak Sen Şu Osmanlı Paşasının Densizliğine(!)	123
Tırım Tırım Saklanan Resim Hâlâ Yasak!.....	124
Bizde Nü’ler de Tesettüre Girer.....	125
Yine mi Meczup?!.....	126
Bizde Talim Terbiye Kurulu, Sanatı da Sanatçıyı da Terbiye Eder Kardeşim!	127
Ramazan Ayında Nü Olmaz, Şarap ise Zinhar Yasak	128
İzmir Büyükşehir Belediyesi’nden İnciraltı Gençlik Parkı’na Dikilen Heykele Yapılan Minik Bir Operasyon(!).....	130
“Ne Sanatı Yahu! Terörizmin Arka Bahçesi”	131
“Tez Yıkıla Bu Ucube”	132
“Bu Heykeller Orgazm Oluyor!”	133
“Karaköy Yüksek Kaldırım Caddesi Bu Heykel İçin Uygun Değil(!)”	134
Su Perileri Adlı Heykel Pek Bir Hiperaktif, Dur Durak Yok, Sürekli Geziyor.....	137

Atatürk'ün Gençleri de Müstehcen(!).....	138
Bizim Atlarla İlgili Bir Sorunumuz Olmalı ki	
Fatih Sultan Mehmet'in Atı da Sorun Yaratıyor	138
Kırklareli, Nisan 1999	
"Nedir Bu Atların Bizden Çektiği?"	141
"Baktık ki Olmuyor Biz de Hadım Ederiz, Olur Biter".....	142
"Biz Heykeli (Anıtı) Yıkarsınız ve Bir de Yıkarken	
Belgeselini Çekeriz(!)"	144
Sarıkoz'un Göğüsleri(!)	147
Gariplikler Ülkesiyiz Vesselâm	148
Tencere Dibin Kara Seninki Benden Kara	150
"Bıyıksız Efe mi Olu Yahuu!"	150
"Heykel Beni Şehvete Getiriyor"	152
"Müzişyen" Adlı Mitolojik Figür Olan Heykel Saldırıya Uğrar	153
"Çıplak Erkek Heykelinin Sanatsal Bir	
Değeri de Bulunmamaktadır"	154
Peki Ya Cumhuriyet'ten Sonra	158
Vakvak Ağacı ve Çıplak Kızlar	159
Bölüm Sonu Notları.....	161

MÜZİK / 165

"Perilerin Konuştuğu Dil"	165
İnançlar ve Müzik.....	169
Eyvah Dinsel Müziğimiz Antik Yunan, Arap, İran veya	
Hint Etkisinde mi Acaba?.....	170
Yine Nazi Almanyası Dönemi	171
Öteki Almanyası'nın Öteki Sanatı:	
Nazi Tankları Notaların da Üzerinden Geçti.....	174
Nazi Kamplarından Notalar Yükseldi: Nazi Almanyası'nın	
Faşizmine Boyun Eğmemenin Bedelini Kamplarda,	
Yaşamlarıyla Ödeyen Ünlü Bestecilerden Bazıları.....	176

Faşizm, Vahşetini Yayarken, Doğacak İnsan

Hikâyelerini Hesaba Katmaz!	178
Süreçten Çingeneler de Payını Aldı.....	178
SSCB’de Vaziyet Ne Âlemde?.....	179
Sergey Prokofiev’in Yaşadıkları da Çok Farklı Değil.....	181
Victor’un Hikâyesi	187
Onlar Hep Korktular, Korktukça da Yasakladılar.....	191
Tangoya da Yasak.....	193
Sonuç.....	194
Sanat Bizim Hamurumuzun Tuzudur.....	195
İslam ile İlişkisinde Yasaklama Ne Kadar Net?	197
“Okul!”	197
Osmanlı’da Vaziyet Ne Âlemde.....	200
Osmanlı Padişahları ve Müzik	201
Bilir misiniz, Cumhuriyet Muhalifi Gerici Takım, Kafayı Valsle Bozmuştur	203
Ah Bu Kör Cehalet ve Takım Köleliği!.....	204
“Adem’in Kaburga Parçası” ve Sanat İlişkisi	205
Saray, Müzik ve Kadın	205
“Geçmiş”in Bir İlerisi Vardı, Bunların İlerisi “Geçmiş”! ...	208
Bu Memleketi Hem Sanatından Hem de Dininden Soğutma Projesinin Tarihsel Kökeni Nedir Acaba?.....	209
Yasaklar ve Sansür Bir Taraftan Mizahı Beslemiştir	209
Kendi Bestelediği Eseri Yasaklatan Padişah Kimdir Sizce?	211
Bu Nâzım Hikmet’te Gerçekten Bir “Hikmet!” Var, Neye Dokunduysa Yasak	212
Yasağın ve Sansürün Sınırı Olmaz.....	215
ASALA’nın Yarattığı Paranoya ve Ermeni Sanatçılar!.....	218
Osmanlı Tekke ve Tasavvuf Müziği Günümüze Ermeni Müzisyenlerin Gayretleriyle Ulaşmıştır.....	220

İşin Diğer Yüzü!.....	221
“Teknik Denetimle, İktidar Güdümlü Keyfi Denetlemeyi Karıştırmayalım”	223
Yassıada Yıllarını Dinleyerek Büyüdüm	225
Ada Paranoyası... ..	226
Yassıadaya Mesaj Gönderiyor Olabilir, Yasaklayın(!)	227
Jandarmayla Dalga Geçirtmeeeeem!.....	230
Ah Bu “Kızıl”lar, Girmedikleri Yer Yok Kardeşim(!)	233
Ah Bu Gomonistler, Şarkıların, Şiirlerin de İçine Sızmışlar(!)	234
Mizah Boş Durmaz, Üretir Kardeşim... ..	236
Şarkıyı Parti Kullanmışsa TRT’de Yayınlanamaz(!).....	239
Akrep Döner Kendini de Sokar... ..	242
Açılduk Açılduk Açılamaduk(!)	244
10 Kasım! - Kürd Açılımı! - Bayrak - Atatürk!?	244
Açılım Olsa da Olmasa da Yasak Var!.....	245
Hiç Kızmadığımı Yasak(!).....	248
Genelkurmay’dan Emekli Edilen Türkü(!)	251
Yasaklama, Tarih Önünde, Yasaklananı Değil Yasaklayanı Tutsak Eder	253
Bülent Arınç Söylediği Espri miydi, Tam Anlayamadım?	255
İçmesini Bilmeyene Su Bile Haramdır(!).....	256
Bu Şarkı Çok Moralimi Bozdu, Kesin İntihar Etmem Lazım(!)	258
Musa Eroğlu’na Bile Yasak.....	259
Arabesk’in, Arada Bir de Olsa “Anarşist” Ruhlu Abisi: Orhan Gencebay(!).....	261
Geleneksel Müziğe Getirilen Kısıtlamalar Sadettin Kaynak’ı Zirveye Taşımıştır	266
Hüzünlü Olmak da Yasak, Mutlu Olmak da, Hatta “Arkadaş” Olmak Bile	269

Onlar Her Zaman, Hayatın Bayram Değil Zindan	
Olmasını İsterler.....	272
Soğuk Savaş'ın Donduramadığı Şarkılar	274
Cem Karaca da Nasibini Almıştı.....	275
Peki Ya Ahmet Kaya	276
Hangi Birini Yazalım, Hangi Birini Söyleyelim ki.....	279
Hâkim de Şaşırdı Ben de	280
Mare Nostrum Ne Ola ki?.....	282
Akıllara Durgunluk Veren Olaylar	283
Zeki Müren'in Kalbi Dayanmadı!	287
Şarkıcılar Arası Yasak(!).....	291
“Senin Çenen Çarpık, Ekrana Çıkamazsın.	
TRT Sana Yasak(!)”	291
Heey Ekrem Ataer! Halk Senin Programını Çok Sevebilir	
Ama Kel Sunucu Olmaz, Kendine Bir Peruk Al!.....	293
Müzik Mahallesinin Namusu(!)	295
O Saatte Kadın Başına Ne İşin Var Sokakta(!).....	295
Nedir Bu “Türk Aile Yapısı”? Bilen Anlatsın	296
İskender Pala, “Pala”sını Türkülere Gösterdi	298
Ne Yaşıyorsan Türkün Odur!	300
Ormancılar Kesinlikle Alkollü İçki İçmezler(!)	301
Alevi-Bektaşî Edebiyatı da Ciddi Anlamda Budanmıştır ...	301
Diyanetten “Cinsel Müzik” Tanımı!.....	303
Ayıpçı Müzik.....	305
Barış Abi Sen de Ayıp Etmişsin Kusura Bakma Hani(!).....	305
Aşkın Sınırını da Devlet Çizer(!).....	307
Yaşından Başından Utan Be Adam!.....	307
Dünyası Karartılan Güldünya'nın Sesine de Yasak(!).....	308
Güldünya da Yasak!	309
Ayıpçı Klipler(!).....	311

TRT’de Erotik Yasak Porno Serbest(!)	313
Ah Bu Eurovision(!).....	316
Attilâ İlhan’ın Pratik Çözümü(!)	317
“Özgür” Kelimesi Yasak, “Anı” Kelimesi Yasak!.....	318
“Eşek Olmaz Kuzu Olsun”	321
Sanatçı Denetlemeye Takıldıysa Yüzü de Yasaklanır(!)	322
Al Yasağını Git, Seni Tanımıyorum!.....	323
Yasaklarınız İçin Teşekkür Ederim!	324
SON SÖZ.....	326

- “Yasak!”
- Peki neden “yasak”?
- Öyle işte, “yasak”(!)
- Memur bey, tamam anladım da, neden?..
- Uzatma kardeşim, “yasak” dedik işte, hem “yasak” hem de “ayıp”! Şimdi anladın mı?
- Şimdi ayıp olması için...
- Allah Allah, niye anlamıyorsunuz?
- Nesini anlamamı bekliyorsunuz ki, bana açıklama yapmak zorundasınız.
- Bak hâlâ uzatıyor. Yahu niye laftan anlamıyorsun, “yasak”(!) “ayıp”(!) üstüne üstlük “günah, günah”(!)
- Dini ne karıştırıy...
- Alın bunu.

- Eeee, memur bey biz bir konser düzenlemek istiyoruz.
- Anlaşıldı... Sanatçıların sabıka kaydı, nüfus cüzdan örnekleri ve şarkıların adlarını getirin.
- Yok yok, konser yapacağız, miting falan değil.
- Evrakları hazırlayın gelin, sıradaki gelsin.
- Bi dakika kardeşim, biz konser diyoruz, miting falan değil...
- Memura karşı mı geliyorsun sen?
- Tamam, ben gidip... ben evrakları hazırlayayım o zaman...
- ...!

- Bu heykeli siz mi yaptınız?
- Evet memur bey. 3 yılımı aldı, güzel değil mi?
- Müstehcen.
- Anlamadım!
- Anlamayacak ne var be adam, kadının memeleri ortada.
- İyi de o, heykel, taş yani, pardon bronz döküm, ben de şaşırdım diyeceğimi...
- Ya o memeleri kaldır ortadan ya da heykeli, hakkında şikâyet var.
- ...!

- Son kitabınızda yasadışı örgüt propagandası yaptığınız iddia ediliyor, ne diyeceksiniz?
- Sayın yargıç, ben yazarım, terörist değil.
- Olmadığını ispat et o zaman!
- ...!

- Manda söğüt dalına yuva yapabilir mi arkadaşlar?
- Yapamaz kommtanım!

- Kaldı ki yaptı. Koskoca mandanın yavrusunu küçücük sinek nasıl kaldırır, olacak iş mi?
- Değil kommtanım!
- Belli ki örgütsel şifre veriyorlar.
- Haklısınız kommtanım!
- Bir süre okunmasın bu zımbırtı.
- Emredersiniz kommtanım!

İkisi de korkarak yaklaştılar o ağaca. Değil meyvelerinden yemek, yanına yaklaşmak bile yasak.

İçlerinde inanılmaz bir merak duygusu... Uzaktan da o kadar güzel görünüyor ki, şimdiye kadar gördükleri hiçbir ağaca benzemiyor. Bütün ağaçlardan daha heybetli, daha gösterişli ve daha göz alıcı. Kim bilir, belki de onlara öyle geliyordur. Sonuçta mutlaka o ağaca yaklaşmalılar ve daha yakından bakabilmeliler. Peki, neden illa ki o yasaklı ağaç? Daha mı güzel sanki, meyveleri daha mı lezzetli, hiç tatmadıkları yeni bir tat mı yoksa? Şu an için bilmeleri mümkün değil, ancak denedikleri zaman öğrenecekler. O bilgiye ancak ve ancak deneyle ulaşacaklar ya da yalnızca onlara anlatılanları bilgi olarak kabul edecekler.

Aslında karınları çok da aç değil ama nedir bu ikisinin de içini kemiren kurt; merak mı, deneme isteği mi, hayal ettikleri yeni bir tat mı? Halbuki etrafta dallarında çeşit çeşit meyveleriyle onları bekleyen bir sürü ağaç var. Hem o ağaçlara yaklaşmanın, meyvelerini yemenin hiçbir yasağı da, riski de, yaptırım da, cezası da yok. İkisinin de gözü diğer ağaçları görmüyor, mutlaka ama mutlaka o yasaklanan ağaç. Peki neden?

Hiç değilse biraz daha yaklaşmalılar. Tamam yasak olmasına yasak ama yasağı deldik diyelim, cezası ne derece ağır olabilir

ki? Alt tarafı bir meyve. Aslında hem meyveyi hem de yasağın boyutunu merak ediyorlar gibi. O zaman ilk adımı atmalılar. Azıcık cesaret, biraz gayret, biraz da risk...

Veriyorlar el ele ve yasaklı ağaca doğru ağır ağır yaklaşılmaya başlıyorlar. Biraz ürkek, biraz tedirgin, biraz korkak olsalar da içlerindeki inanılmaz merak ve öğrenme güdüsüne mani olamıyorlar bir türlü.

Tamam oldu işte, ağacın tam da yanındalar, yakından ne kadar muhteşem ve göz alıcı. Yeni olanı ilk defa görmek ne güzel, bilinmeyeni merak etmek, yasaklı olanın üzerine gitmek, neden yasak olduğunu sormak, soruşturmak... Her attıkları adım yeni bir soru işareti sanki. Her öğrendikleri özgürleştiriyor gibi onları.

Başka bir renk, başka bir şekil, başka bir koku gibi. Nasıl bir şeydir bu merak ve öğrenme arzusu? Yaklaştıkça önlerinde yeni bir kapı açılıyor ve her açılan kapının ardında bir kapı daha. Her yeni kapalı kapı yeni bir heyecan ve menzil demek onlar için. Öyle ya, mutlaka bilmediğimiz bir şeyler gizliyor dur ardında. Ne acaba? Merak, ikisinin de beyin kıvrımlarının arasında hızla ilerleyen bir kurt gibi. Yalnızca merak mı? Bir de şüphe eklendi işin ucuna; öyle ya “sakın yaklaşma” denmişti. Oysaki yasak olanın yanı başındalar ve şu ana kadar hiçbir olumsuzluk yok. Yoksa aldatıldılar mı, korkuları kocaman, boş bir balon mu? Tüm bu soruların yanıtı, asla dokunmamaları ve yememeleri söylenen o göz alıcı meyvede. Son bir hamle her şeyi halledecek, azıcık cesaret. Merak, öğrenme arzusu, şüphe, korku ve yasağın üzerine yürüme duygusu ile kıvranan bedenleri onları meyveye doğru daha da yaklaşıyor. Aslında tüm bu duyguların altında bir tek şeyi öğrenmek istiyorlar: Neden yasak?

Meyveyi önce kadın(!) koparıyor ve yiyor. Bu muazzam lezzeti erkeği de alicenahdır. Erkeğine de pırlama ediyor.

Yasak Olan Gerçekten Meyve mi?

İnsanın aklından “bir küçücük meyve yüzünden nedir bu kıyamet” diye geçmiyor değil. Mutlaka meyve yasağının altında başka bir sebep olmalı diye düşünüyorum. Egemen olan veya olmak isteyenin gücüne karşı bir direnç mi var acaba? Şöyle veya böyle mitolojik ve dinsel metinlerin alt anlamlarının pek de göz ardı edilecek kadar hayali olmadığını düşünüyorum. Mutlaka bir “aba ve değnek” ilişkisini ararken, karşımıza bu sefer farklı bir mit çıkıyor. Hem de “kadının Âdem’in kaburga kemiği” ile olan yakınlığından çok daha öncelere dayanıyor.

Meyve Bahane, Asıl Sorun Lilith!

Lilith, Musevilik ve Hristiyanlık apokrif¹ inançlarında Âdem’in Havva’dan önceki ilk eşidir. Talmud’da yer alan Yaratılış bölümünün 1. Bab’ında Âdem ile beraber bir dişi yaratıldığından bahsedilir. Âdem’in kaburga kemiğinden bir dişi yaratıldığı ise 2. bölümde yazılıdır.

Bu mitin birçok versiyonu olmakla birlikte en çok bilineni ni özetlemek gerekirse, İbranilerin eski inanişına (mitolojisine) göre Lilith, Âdem ile aynı zamanda ve aynı anda yaratıldığından Âdem’in kendisine eşit olduğu görüşündedir! Âdem’le birlikte olmayı şiddetle reddeder. Âdem ısrar ettiğindeyse kaçar ve onu terk eder. Lilith bu noktadan sonra bir anlamda lanetlidir. Tanrı, ismi bilinmeyen bir başka eş daha yaratır ve Âdem yeni eşi kabul etmez. Daha sonra üçüncü olarak, Âdem’i uyutur ve kaburga kemiğinden Havva’yı yaratır. Havva sonuçta erkeğinin bir parçasından yaratıldığı için ona tabi olur.

Mitolojik sınırlar içinde sanırım durum anlaşıldı.

¹ Hristiyanlıkta, dini metinlerin doğruluğunun şüpheli olduğu durumları tanımlamak amacıyla kullanılan Kitap Arap ve Mısır dillerindeki apokrif kabul edilir.

- Ey tâife-i nisâ (kadın); sen misin erkekle eşitim iddiasında olan, sonunda kaçıp giden ve lanetlenen sen olursun.

- Senden bir tane daha yaparım, o da Âdem beğenirse tabii! Beğenmezse o da yok olur, hatta adı bile bilinmez.

- Sen ki Havva; sen yalnızca erkekten kopma bir parçasın, tıpkı ay ve dünya gibi onun uydusu ve çekimindesin. Ona tabi olmayı kabul ediyorsan varsın.

- Aslında sana da pek güvenilmeyeceğini biliriz. Sen mutlaka ve mutlaka yine bir şey yapıp biricik Âdem'i yoldan çıkaracaksın(ki öyle de olmuştur).

- Bundan sonrası mitolojinin ve dinsel metinlerin alanı.

Biz, insanlık tarihinin bu kadim mitlerini bir kenara bırakıp, meseleye kendi ironik dünyamızda diktiğimiz giysiyi giydirerek devam edelim.

Kadın ve erkek el ele, yasak olana ilk adımı atarlar. O adım ki insanlığın belki de ilk “yasağı delme yürüyüşü”nün, en önemli başlangıcıdır. O adım ki kadın ile erkeğin el ele vererek bilinmezin üzerine ilk gidişi, ilk dayanışması, insan beyninin arama, bulma, deneme ve sonucuna katlanma yürüyüşünün ilk hamlesidir. O adım ki egemen olana veya olanlara karşı ilk duruş, kim bilir belki de “Neden?” sorusunun ilk sorulduğu andır. Belki ilk bilimsel merak olmasa da ilk bilgisel meraktır. Merak, insanı bilime götüren en önemli refleks değil mi? Dinsel metinlerin ve mitolojinin bu kadim hikâyesi; belki de ilk anarşist hamle, otoriteye ilk başkaldırı, insanoğlunun aldığı ilk büyük risktir.

Peki ya, yasağı koyanın derdi nedir? Sıradan bir kapris mi? Yoksa otoritenin gövde gösterisi mi?

Bir tarafta ilahların insana “sınırı ben çizerim, sen de o sınır içinde debelenip durursun” mesajı, diğer tarafta tarihin her döneminde insanın insanı dizayn etmesi, tahakkümü. İki alan

da ne kadar benzeşiyor değil mi? Birinde “kul” diğesinde “vandaş”. Lakin, mutlaka gücü elinde tutan veya tutanlarla ona karşı olanlar, o gücü elde tutmak için oluşturulan bir sistem ve yandaşları, bir de onun karşısında olanlar var. Bu, kadim inanç sistemlerinde de, devlet oluşturma ve yönetme sistemlerinde de aynı.

Tabii ki bu kadar sorgulamanın, diklenmenin, kafa tutmanın ve üzerine üzerine yürümenin bir de yaptırımı olacaktır. Karşılığında acılar, bedeller ödenecektir. Dinsel mitolojiye göre tam da böyle olmuş; cennetten kovulmalar, çırlıçıplak kalmalar, yoksunluklar, mahrumiyetler, vs. Konumuz tabii ki dinler tarihi ve meseller değil ama yasağa boyun eğmenin ödüllendirilmesi, başkaldırının ise ağır bedeller getirmesi belki tahmin ettiğimizden çok daha yaşlı bir yasalar silsilesi. Yaşlı olmasına yaşlı ama hâlâ yaşıdan beklenmeyecek kadar dinç ve “sıhhatte” olduğu da kesin gibi. Sistemin bu tarafı her daim kafayı kaldıracak kadar güçlü ve her dönemde, her hâl ve durumda hep yürürlükte. Veya tam tersi, tarihin hiçbir döneminde hayal ettiği gücü elde edemediği için, korkak, tedirgin ve ceberrut!

Yalnızca dinsel mitoloji mi? Tabii ki hayır. İnsanlık tarihi bu anlamda ödenen bedellerle, acılarla, kayıplarla ve zulümlerle sabıkalı. Hem o kadar ağır bedeller ki; kurban edilenler, meydanlarda yakılanlar, hapisler, sürgünler, işkenceler, yoksulluklar. Bir tarafta Galileo, bir tarafta Kepler, Giordano Bruno, Kopernik, bir tarafta Nâzım, bir tarafta Robson, bir tarafta Mahzuni, bir tarafta Victor Jara ve daha niceleri. Bu zulüm ve korku rüzgârının cehennem alazından yalnızca insanlar değil, madde de zarar görmüş. Yakılan kitaplar, makaslanan film şeritleri, kırılan heykeller, parçalanan resimler, yıkılan kütüphaneler, yasaklanan şarkılar, konserler, parmakları kırılan müzisyenler... İnsanlık tarihinde tüm bu yaşananların tarafları hiç değişmemiş; bir tarafta yasaklayan bir tarafta yasaklanan, merkezde ise yasak.

Yasak

Doğduğumuz andan, çocukluğumuz, gençliğimiz, erişkin ve ileri yaşlarımıza kadar sürekli yasaklarla yaşıyoruz. Tabii ki sağlık konusundan tutun da, doğanın kendiliğinden koyduğu, bilimin bilgiyi damıtarak vardığı sonuçlara dayalı yasaklar zinciri konumuzun dışında. Bizi bu kitapta asıl ilgilendiren, her boyuttaki yönetim erkinin kendi ideolojisini veya en basit tanımıyla varlığını korumak için bilim-sanat ve özgür düşünce üzerinde aldığı önlemler sarmalı olacaktır.

En küçük birim olan aile yönetiminden tutun da devlet organizasyonuna, mahalle bakkalından, holdinglere, kabile yönetiminden, imparatorluklara varana kadar kocaman bir alandan bahsediyorum. Bütün bu alanların ortak enerjisi güç, korkusu ise gücü kaybetmektir. Eldeki gücün korunması ve devamlılığı ise tehdit olarak gördüğü her türlü olguya karşı acımasız ve toleranssız olmaktan geçer. Tarih boyunca egemen olanların gemilerini yüzdürdükleri nehir, bütün zenginliğini “yasak dere-leri”nin taşıdığı suyla beslemiştir. Onun için nehrin kuruması ve gemilerin tabana oturup hareketsiz kalması şimdilik zor gibi görünüyor. Pis bir nehirdir bu; üzerinde yanmış kitapların, kırılan heykellerin, nice bilim insanının cesetlerinin sürüklendiği bir su kütlesidir. Moleküllerinde kan, acı, gözyaşı, barbarlık ve geri kalmışlığın izlerini taşıyan azgın bir su kütlesi. Baskıcı rejimlere de, “demokratik” rejimlere de aynı uzaklıkta ve açıda bir objektiften baktığınızda aslında aynı fotoğrafı görürsünüz, değişen pek de bir şey yoktur. Yasak aynı, sebepleri farklıdır. Sebepler ise egemen olanın durduğu yere, ideolojisine ve yol haritasına göre değişkendir.

Peki, nereden çıkmış bu yasak? Haydi önce bu satırlar da hazır yasaklanmadan yasak kelimesinin peşine düşelim.

Yasağın Etimolojik Yol Haritası

Yasak kelimesinin etimolojisi çok eskilere dayanıyor. Kelimenin aslı “yasağ”, yasa-kanun anlamında da kullanılıyormuş.² Kökeni Moğol diline kadar gidiyor, düzenlemek-kanun koymak sözcüğünden türetilmiş. Yasağ kelimesi özelinde “Cengiz Han Kanunu” olarak kullanılmış ve buradan gelmiş.³ Ayrıca, 1300 yılından önce yazılan bir Kur’an tefsirinde ve Kadı Burhaneddin Divanı’nda da bu kelimeye rastlıyoruz (...yasakun farzdur boynuma benüm [1398]).⁴

Tüm bunların yanında Ahmed Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Os-mâni*’sinde “yasak ve düzen” kelimeleri aynı anlamda kullanılıyor (1876). “Yasak: Aslı yasağ. Nizam, tenbih, men ve zecr. Yasağ-ı Çengiz, Yasağ-ı Temür.”⁵

Bir başka kaynakta ise yakın bilgiler mevcut: “‘Yasak’: Bir işin yapılmasına karşı olan, yasal veya yasadışı engel, memnu-iyet.”⁶

Kelimenin kökeni Moğolca “casa”dır.⁷

Yasak kelimesinin “Cengiz Han Kanunu” olarak kullanılması hayli ilginç. Cengiz Han ve döneminin tarihte bıraktığı iklimin içinde fırtınalar da var, lodolar da, karayeller de. Tarihin ortak kanısı ise katı bir askeri disiplin, kan, gözyaşı ve sifra yakın tolerans olduğu yönünde. Keskin hatlarla çizilen ve çok zor esneklik gösteren bir dönem. Tüm bunların yanında sağlam bir askeri disiplin ve devlet düzeni, kimilerine göre fetihlerle, kimilerine göre ise istilalarla anılan bir dönem. Bu

² Nişanyan Sözlük/Çağdaş Türkçenin Etimolojisi, erişim tarihi 05.05.2017, <http://www.nisanyansozluk.com/?k=yasakci&x=26&y=17>

³ Aynı yerde, erişim tarihi 05.05.2017.

⁴ Aynı yerde, erişim tarihi 05.05.2017.

⁵ Aynı yerde, erişim tarihi 05.05.2017.

⁶ Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 2. cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 1079.

⁷ Age, s. 1079.

dönem anayasasının günümüze sevimsiz bir eylemin terimi olarak akması ya Batıcıl bir kurnazlık ya da tarihin tam anlamıyla imbiklenerek günümüze akmasıdır.

Yasaklayan-Yasakçı

Yasaklayan veya yasakçı kelimesinin etimolojik karşılığı bizi konuya daha da yaklaştırıyor. TDK'ya göre "yasakçı" kelimesinin halk dilindeki geçmişi "bekçi-nöbetçi" olarak çıkıyor karşımıza.⁸ Bu kestirme anlatımla aslında halk dehası işi daha da kolay tanımlamış diyebiliriz. Bu duruma, yani bekçi ve nöbetçiye dilediğiniz anlamı giydirebilirsiniz. Toplumsal düzenin sağlanması için değerlerin başında nöbet tutan, onların bekçiliğini yapan olarak olumlayabilirsiniz veya "hadi oradan, senin haddine mi benim değerlerimin başında benim adıma nöbet tutmak" diye hiddetlenebilirsiniz. Lakin burada üzerinde durduğumuz mesele "yasa düzenleyen"den ziyade "yasak düzenleyen" olduğu için konuya olumlamalar noktasından bakamayacağız. Her iki durumda da yasakçı terimi; "koruyan", "koruyuculuk yapan", "başında nöbet tutan" anlamlarına yönlense de, burada meseleye, iktidarını ve gücünü korumak için yine iktidarının koyduğu kurallarla duruma vaziyet etmenin eylemler bütünü olarak bakacağız.

Hangi alanda ve boyutta değerlendirirseniz değerlendirin, yasakçının veya yasaklayanın elinde mutlaka güç olmak zorunda, ki hep öyle olmuştur.

Sürekli egemen olanın, kanun yapanın, uygulayanın, nüfuzu kuvvetli olanın elindeki en güçlü savunma sistemidir aslında yasak. Genelde yasakçının sığındığı yegâne argüman ise toplumsal düzeni tesis ve genel ahlak yapısını muhafazadır. Bu bekçilerin en sağlam müttelikleri ise din ve ahlak sistemleridir. Yöntemleri ise kendi elleriyle yarattıkları yasaları ile yasakları

korumaktır(!) Evet evet, yasakları korumak. Çünkü iktidarlarını ayakta tutan aslında yasalar değil, yasalar yoluyla yarattıkları yasaklardır. Bu “adalet” terazisinde, yükümlülöklere karşı dengeyi sağlıyor gibi görünen haklar kefesi, her nedense hep yukarıda ve yükü hafif olandır. Terazinin yasaklar kefesi ise en ince ayrıntısına kadar tıka basa doludur. Hatta bazen mevcut “düzeni” korumak ve tesis etmek için maddi yasaların yetmediğı noktada yedek kulübesinde kutsal metinleriyle bekleyen ilahlar hazırdr. Yetmedi töreler, yetmedi gelenekler, yetmedi âdetler... Onlar da yetmezse yeni ilahlar, yeni tanrılar yaratmak tarihin her döneminde başvuru yöntemlerden biridir. Öyle de olmak zorundadır, çünkü insan aklının alamayacağı, yanıtlarını bulamayacağı yasaklar mutlaka ve mutlaka bir bilinmeze sığınmak ve ondan güç almak zorundadır.

Kısacası yasa koyucu; kanunun yetmediğini, sözünün geçmediğini hissettiğinde mitler yaratır, insanlığın önüne ilahlar koyar, sürekli adaklar, kanlı-kansız kurbanlar ister. Görünen iktidarlarının yanında onların hep görünmeyen âlemlerden iktidar ortakları olmuştur. Bırakın ortağı bazen doğrudan tanrı veya gölgesi olma rolünü dahi üstlenmişlerdir. Bu kadim koalisyon ve kazançlı ittifak; yasakçının iktidarını, gücünü, ekonomisini daha da sağlamlaştırır, uzun soluklu olmasını sağlar. İlahlar, dinler, mitler, ahlak anlayışları hep onların, yani yasakçıların vizörüne göre kadrajı belirler ve sonuçta fotoğraflar üç aşağı beş yukarı aynı olur. En ortak tarafları ise onlar ekonomiyi ellerinde tutanlar ve sürekli kazananlardır. Bu kazandıran çarkta en ufak bir aksama olduğunda, yasa da, töre de, âdet de ve hatta tanrı da değişebilir. Bu insan emeğiyle beslenen ırmağın üzerine kurulmuş değirmenin su taşıyıcıları olmak zorundadır ki onların yegâne rolü üretmek ve itaattir; sorgusuz sualsiz itaat.

Patron az maaş verişini ya “vergilerin ağır” oluşuyla ya da “Allah bana ben sana” diyerek acıklar da, işçi “Allah, niye önce sana sonra bana veriyor” diye soramaz bir türlü. Hatta “dur

bakalım, buraya kadar, artık hem sana hem bana” diye diretemez. Veya aslında vergiyi koyanın da o olduğunu bilemez, bilse de söyleyemez. Söylediği anda birçok alarm sensörü harekete geçer; yasak, günah, tevekkül, nasip, kısmet, helal, haram vs.

Bu insan öğüten kâbus değirmeninin çarkına çomak sokacak temel üç alan vardır ki, onlar da bilim, felsefe ve sanattır. Çünkü üçünün de ütopyası, insanlık yürüyüşünün ileriye doğru adımları üzerine kurgulanmıştır. Planlamalar, programlar, tarih boyunca verilen emek hep bu tarihsel yürüyüşe ivme kazandırmak içindir. Tabii ki durduğu, tökezlediği, dogmalarla kuşatıldığı, yasaklandığı dönemler olmuştur ve olacaktır da ama rota hep ileriye doğrudur. İnsanlık yine bu üç kurtarıcıyla ayağa kalkar ve bir yerden başlayıp tekrar yoluna devam eder. Onun içindir ki egemen olanların gözünde bilim, sanat ve felsefe sürekli tehlikelidir. Kontrolü elden bırakmamak ve mümkünse yanına çekmek zorundadır. Kontrolü kaybedeceğini hissettiği andan itibaren ise yasaklar girer devreye. Maddi ve manevi kurallar birer birer dökülür meydana ve hatta yenileri yazılır.

Dünyanın yuvarlak olup olmadığına, nasıl giyinilmesi gerektiğine, hangi hayvanın etinin yenileceğine bile onlar karar verirler. Kısacası onlar için aslolan aklın, bedeninin ve emeğin egemeni olmaktır. Çünkü bilir ki onun gücü senin aklının, bedeninin ve emeğinin eseridir!

Aslında egemen olan bu tedirginliğinde ve telaşında son derece de haklıdır. Çünkü karşısındaki güç; bitmek bilmeyen bir iştahla soran, sorgulayan ve merakla beslenen, deneyle öğrenen insan aklıdır.

Eski Eskide Kaldı, Şimdi Yeni Yasaklar...

Yasaklar yalnızca var olan sistemi değil, yeni ve köklü bir değişimi de korumak için gereken güçtür. Var olanı devirme

ve yeni bir dönemi başlatma süreci beraberinde mutlaka yeni tabuları ve yasakları da getirir. Tarih boyunca da hemen hemen hep böyle olmuştur. Çünkü her yeninin muhalifleri vardır. Onun için her muhalife de bir yasaklar ordusu elzemdir. Toplumla yeni bir sözleşme için masaya oturanların arkasında cazibeli güzellerin yanında ızbandut gibi korumalar da olmuştur. Kısacası her yeni inancın veya sistemin melekleri ve şeytanları, günahları ve sevapları olur. Olmalı mıdır veya böyle mi olmalıdır bilemem. Bildiğim o ki hep olmuştur ve şimdilik sürekli de olacak gibi görünüyor.

Tarihte de Böyle...

Onların toplumla yaptıkları sözleşme aslında hep tek taraflıdır. Tiranları da, tanrıları da böyle ister. Nasıl müzik yapılabildiğine, hangi makamların kullanılıp, kullanılmayacağına onlar karar verir. Kilise babalarının iktidarını sarsacak ilahiler yazmak ne mümkün! Bir başka tarafta ise resim yapıp yapmama, heykele, şarkıya türküye, kadın sesinin şiddetine, tınısına bile hep onlar karar verir. Kadının giyimine, erkeğin sakalının, bıyığının şekline bile karar vermek onların işidir. Hangi hayvan etinin yeneceğine, ne içilip içilmeyeceğine yine onlar karar verirler. Mutlaka ve mutlaka her konulan yasağın da kendilerince bir sebebi, gerekliliği ve faydası vardır(!) Günahtır, sevaptır, helaldir, haramdır, ödevdir, sorumluluktur vs.

Biz de iddia ederiz ki, mutlaka, hepsinin dolaylı veya doğrudan kazandırdığı bir ekonomik pasta veya iktidar gücü vardır.

Cellat Her Gece Ölür!

İşin diğer tarafından baktığımızda, aslında yasaklayan olmak, yasaklanan olmaktan çok daha zordur. Yasaklayan sürekli kendini tehdit altında hisseder ve kendisi için oluşacak en ufak olumsuzluğa karşı sürekli hazır olmak durumundadır.

Gerçekten dayanılır gibi değil. Yasaklayanın rahat uyku uyu-
duğunu düşünemiyorum. Yasaklayanın rüyaları bile kâbuslarla
doludur; ne acı, ne zavallılık.

Yasaklayanın önce kendisini ve hedefindeki kitleyi hiç bit-
meyen bir tehdide inandırması gerekir. Ola ki tehdit reper-
tuvarında bir azalma hisse derse mutlaka kendine “düşman”
yaratmak zorundadır. Lakin yasaklayanın tek şansı ve gücü,
yarattığı düşmana karşı aldığı zaferlerle(!) bastığı yeri sağlam-
laştırmaktır. Onun içindir ki sürekli tehdit ve düşman üretmek
zorundadır. Bu, aslında çok da kârlı bir üretimdir!..

“Yasalar, adalet duygusunu geliştirmemiştir, onu mahvet-
miştir.” (Kropotkin)⁹

Kısacası, sana rağmen, senin adına, senin “tarlanın nöbetçi-
leridir” onlar; ahlak adına, din adına, devlet adına, düzen adı-
na, namus adına.

İnsanlık tarihi boyunca “toplumsal düzenin tesisi ve korun-
ması” adına ne kadar yasak konulduysa, sanki o kadar da suç
üremiştir. Suç mu yasağı, yasak mı suçu semirtmiştir, çeşitlen-
dirmiştir? Sanırım tüm bu soruların yanıtını insanın evrim sü-
reci belirleyecektir.

Sansür

Konumuz bilimin-sanatın, özgür düşüncenin ve bunları
uygulayıp ifade etmenin önündeki yasaklar olunca, yasakçının
elindeki en önemli enstrümanın da sansür olduğunu görüyo-
ruz. Bilim, sanat, özgür üretme ve ifade, tarihin her dönemin-
de yasaklamalardan ve sansürden payına düşeni almıştır. Hem
de en ağırından ve en acımasızından. Çünkü özgür düşünce ve

⁹ Pyotr Alekseyeviç Kropotkin (d. 9 Aralık 1842/raney Şubat 1921): Anarko-
komünist Rus yazar, anarşizmin kuramcısı.

bilim, her türlü dogmatik yapılanmanın ve sistemin karşısında, onun ipliğini pazara çıkaran konumundadır. Bilimin attığı her adım, dogmatizmin kalelerinde yıkılan birer burçtur. Kale duvarı tamamen yerle bir olana kadar da bu tarihsel düello devam edecektir. Sanat ise kimyasındaki eleştirel yapıtaşları sebebiyle zaten ayrı bir tehlikedir. Tarih boyunca yakılan kitaplar, susturulan tiyatrolar, yok edilmeye çalışılan şarkılar, türküler, zulüm altında sanat üretmeye çalışan sanatçılar saymakla biter mi?

Yasakçının kullandığı en bilinen enstrümanın adının sansür olduğunu söyledik. Peki, nedir sansür ve nereden, nasıl gelmiştir günümüze?

Sansür kelimesi Fransızca kökenli “censure”den geliyor. Sözlük karşılığı; her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükümetçe önceden denetlenmesi işi, sıkı denetim.¹⁰

Nişanyan Etimoloji Sözlüğünde biraz daha derine iniyoruz, birçok etimolojik karşılığı var:

- Censure (Fransızca): 1. Ayıplama, ahlak denetimi, ahlak polisi.

2. Basında içerik kontrolü.

- Censura (Latince): Ahlak denetimi, ayıplama, kınama.

- Censor (Latince): Roma’da ahlak ve nüfus işlerinden sorumlu görevli.

- Censere (Latince): “Yargılamak, kınamak” fiilinden türetilmiştir.

- Kens: Hint-Avrupa anadilinde yazılı örneği bulunmayan “beyan etmek, yargılamak” biçiminden evrilmiştir.

Tüm bunların yanında Nişanyan bir de özel not düşmüş: Sansür 1860’lardan itibaren Türkiye’de gündemde olduğu

halde 1908'e dek basında ve sözlüklerde metin örneğine rastlanmaması muhtemelen sansür veya otosansür eseridir.¹¹

Bir başka kaynakta ise sansür kelimesinin Latince “cencere”den türediği notuna rastlıyoruz. Bu ise hüküm vermek ya da fikir edinmek anlamlarını taşıyor.¹²

Sansür kelimesi de tıpkı yasak kelimesi gibi pek de iç açıcı karşılıkları olmayan bir tanımlamalar yumağı. Her dönemde sansürleme eylemi az da olsa dönemin entelektüel kesimi tarafından hoş karşılanmamış. Özellikle sanat ve bilime uygulanan sansür halk içinde ayıplı bir eylem olarak değerlendirilmiş.

Ne hazindir ki her dönem kendinden öncekine eleştirel bakar ve kendini ondan bir adım önde olduğuna inandırır. Dönemler geçtikçe insanlık bir önceki dönemdeki haline bazen güler bazen de kızar ve içinde bulunduğu dönemi ise hep “uygar” olarak tanımlar. Lakin yine de yaşadığı anın yasaklarına duyarsız olmanın da kolaycılığını seçer. Çağlar geçtikçe değişen, yasakların konulma mantığı değil, yalnızca yasakçının öznel yaklaşımıdır. Tıpkı yasaklarda olduğu gibi sansür uygulamasında da sansürcü mutlaka kendisi ve sistemi için haklı bir savunma yaratacaktır. Bu savunma mantığına kendisi inanır mı inanmaz mı bilemeyiz ama kamu üzerinde bu tarihsel savunmalar hiç değilse dönemi kurtarmıştır. Tıpkı Napolyon örneğinde olduğu gibi: Fransa İmparatoru I. Napolyon, “Eğer basın dizginlerini elimden geçirirsem, iktidarda üç aydan fazla kalamam” söylemiyle basının önemini ve sansürünün nedenini belirtmektedir.

¹¹ Nişanyan Sözlük/Çağdaş Türkçenin Etimolojisi, erişim tarihi 05.05.2017, <http://www.nisanyansozluk.com/?k=sansur&lnk=1>

¹² Mesut Karip, “Günümüzde Sansür ve Sansürün Tarihçesi”, blog.milliyet.com.tr, 07.02.2014, Erişim Tarihi: 05.05.2017, <http://blog.milliyet.com.tr/gunumuzde-sansur-ve-sansurun-tarihcesi/Blog/?BlogNo=447844>

Yazılı Eserler, Kütüphaneler, Edebiyat, Şiir, Basın

Sansürün, yasaklamanın tarihi içinde biraz gerilere gidersek, ilk sırada yazılı eserlerin nasibini aldığını görürüz. O kadar yaşanmış olay var ki, üzerine ayrı ayrı yüzlerce kitap yazılabilecek kadar çok. Hızlıca bir tur attığımızda ilk göze çarpanlar şunlar:

- MÖ 213 yılında İmparator Quin Shi, sadece tüm felsefe ve tarih kitaplarını yakmakla kalmayıp, kitaplar bittikten sonra görüşlerine itiraz eden binlerce düşünürü de canlı canlı yakmış. Bugün tam olarak ne kitapların sayısı ne de yakılan düşünürlerin sayısı bilinebiliyor.

- Paflagonya'da (bugün Kastamonu, Sinop ve Çankırı'nın bulunduğu bölge) 160 yılında gerçekleşen olayda, tarihte şarlatan olarak bilinen sahte peygamber Alexander'ın emriyle Epikür'ün kitapları Çarşı Meydanı'nda yakılmış.

- Batı Roma İmparatorluğu'nun önemli generallerinden biri olan Flavius Stilico, gizli ilimlerle ilgili olduğu tahmin edilen Sibyllian Kitapları'nı yaktırmış. Bir inanışa göre tüm eski felaketleri içeren bu kitaplar sayesinde, gerçekleşecek doğal felaketlerin tarihini belirleyebilmek mümkünmüş (400 yılı civarı).

- MÖ 3. yüzyılın başlarında Mısır'ın İskenderiye şehrinde kurulan kütüphane, bütün insanlık tarihinin ortaya çıkarabildiği en büyük kütüphaneymiş. Anatomi, fizik, tıp, botanik, felsefe, edebiyat, matematik ve astronomi alanında en önemli kaynakların toplandığı kütüphanede, 150 bin cilt kitap bulunuyormuş. Kütüphanenin, fanatik Hristiyanların saldırısıyla ya da Sezar'ın İskenderiye kuşatması sırasında tamamen yok olduğu sanılıyor. Anlatılanlara göre kütüphanedeki kitaplar, 6 ay boyunca bütün şehrin hamamlarında yakacak olarak kullanılmış.

- MS 5. yüzyılda kafirlik yaydıkları gerekçesiyle Etrüsk Disiplini'ni öğreten kitaplar yakılmış.

- 435 yılında Konstantinopolis Patriği Nestorius'un kitapları toplatılıp yakılmış.

- 12. yüzyılda Katolik Kilisesi, Fransa'daki Catharism mezhebi takipçilerine bir haçlı seferi düzenlemiş. Ele geçen tüm Cathar metinleri yok edilmiş.

- 1233'te Yahudi din adamı Moshe ben Maimon tarafından yazılan *Guide for the Perplexed* (Kafası Karışmış Olana Rehber) adlı kitap Fransa'da, Montpellier'de yakılmış.

- Yahudi kanunları, ahlakı, gelenekleri ve tarihi hakkında tartışmaların yer aldığı Talmud, Fransa'da yakılan bir diğer Yahudi kitabı olmuş. 1242'de yakılan kitap, Paris'te kurulan mahkemede suçlu bulunmuş.

- 1410'da John Wycliffe'in kitabı Prag Başpiskoposu tarafından yakılmış. Amaç Jan Hus'un öğretilerinin önüne geçmekmiş.

- İspanya'da Engizisyon'un başındaki isim olan rahip Tomás de Torquemada, Katolik olmayan kitapların yakılmasını emretmiş. Buna Yahudi Talmud'ları ve Arap kitapları da dahilmiş.

- İtalyan rahip Girolamo Savonarola'nın takipçileri Floransa'da bulabildikleri tüm dine aykırı kitapları (Boccaccio'nun Decameron'u ve Ovid'in tüm eserleri başta olmak üzere) toplayıp yakmışlar. Ateşi canlandıran ürünler arasında kozmetikler, oyun masaları ve açık saçık resimler de varmış. (1497)

- 1499 ve 1500 yıllarında Endülüs Granada'da radikal kardinal Cisneros'un fetvasıyla sadece İspanya'nın Andalusia şehri, bir milyonun üzerinde Arapça ve İbranice kitabın yakılmasına şahitlik etmiş.

- 1525 ve 1526 yıllarında William Tyndale tarafından yapılan İncil'in çevirisi, bulunduğu her yerde devlet eliyle yakılmış.

- Meksika'nın doğusunda yer alan ve bugün hâlâ bazı Maya dillerini konuşan Kızılderililerin yaşadığı Yucatan'a 1549

yılında Roma Katolik Başpiskoposu olarak atanan Diego de Landa, Maya Uygarlığı'na ait bütün yazmaları yok ederek bir uygarlığı neredeyse tamamen ortadan kaldırmış. Piskopos'un nefretinden bugüne sadece 3 adet Maya kitabı gelebilmiş.

- Martin Luther'in çevirileri Papa'nın emriyle yakılmış. (1624)

- 1683 yılında bugün medeniyetin ve eğitimin beşiği sayılan Oxford Üniversitesi'nde Thomas Hobbes ve diğer bazı yazarların kitapları yakılmış.

- Fransız Devrimi'nin en ünlü önderlerinden Robespierre 1793'te dini kütüphanelerin ve kraliyet ya da Fransız krallarının olumlayan her türlü kitabın yakılması talimatını vermiş.

- Louise Braille'in körlerin okuyup yazabilmesini sağlayan Braille yazı sistemi bugün hâlâ kullanılıyor. Ama 1842'de Paris'teki körler okulu yetkilileri, yeni müdürleri Armand Dufau'dan bu yöntemle yazılan tüm kitapların yakılması emrini almışlar. Okuldaki tüm kitaplar yakıldıktan sonra Louis Braille'i destekleyenler Dufau'ya isyan edip bu yöntemi kullanmaya devam etmişler ve Braille okulda yeniden kullanılmaya başlanmış.

- 10 Mayıs 1933'de Berlin Opernplatz Meydanı'nda toplanan Naziler, ideolojileriyle bağdaşmayan 20 bin kitabı bir gecede coşku ve alkışlarla yakmıştır. Naziler tarafından toplam 180 bin kitap yakılma listesine alınmış ve her gece belli miktarda kitap yakılarak yok edilmiştir.

- 1981 Mayıs'ında Sri Lanka'daki Jaffna Kütüphanesi alevlerin yükseldiği yerd. Güney Asya'nın bu en zengin kütüphanesinde pek çoğu yazma eser olan toplam 95 bin kitap yok edilmiştir.

- Bosna-Hersek'te yapılan katliam sadece insanları değil kitapları da kapsamıştı. Bosna Ulusal Üniversite Kütüphanesi, Sırların kundaklaması sonucu 1992 yılında yakıldı. 155 bini

yazma toplam 1 buçuk milyon kitabın bulunduğu kütüphane, sadece son yüzyılın değil tüm tarihin en büyük kitap soykırımına tanıklık etti. Sadece birkaç değerli yazmanın kurtarılabilirdiği bombardıman sonrası Bosna ve insanlık tarihi, hafızasının büyük bir bölümünü yitirdi. Eserlerin büyük bölümü Osmanlı elyazmalarıydı.

- Lucian X. Polastron, Amerika'nın Irak işgalinin, tıpkı Bosna-Hersek'te olduğu gibi aynı zamanda bir kitap katliamı olduğunun altını çiziyor. Irak'ta yağmalanan 113 kütüphanede yok edilen kitapların yanı sıra 82 bin elyazması da kayboldu. Kaybolan elyazmalarının bin beş yüze yakını Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış eserlerdi.

Elyazmaları ve yazı tarihi üzerine çalışan akademisyen Lucian X. Polastron'un tüm dünyada ses getiren kitabı *Kitap Yakmanın Tarihi*'ne¹³ göz attığımızda birçok ilginç tespiti rastlıyoruz. Bu kitap üzerine yazarıyla yapılan ve 24 Mayıs 2015 tarihinde Haber Türk'te yayımlanan röportajdan birkaç önemli notu sizinle paylaşmak istiyorum:

"Kitapların birer bilgi kaynağı olduğunu düşünürsek, Cennet Bahçesi'nde yetişen ve meyveleri insanoğluna yasaklanan Bilgi Ağacı geliyor aklıma. Bu anlamda kitap yakmak da bilgiyi insanoğluna yasaklamanın bir çeşidi değil midir?"

Lucian X. Polastron: Korkunç ama öyle! Gerçekleri bilmek insanı kölelikten kurtarır, bu yüzden de dünyaya hâkim olmak isteyenlerde şiddetli bir tepkiye yol açabilir. İnsanlığın özgürleşmesine yardım ettiği için cezalandırılan Prometheus'u unutmayalım.

Kitap yakmaya Doğu'da mı yoksa Batı'da mı daha sık rastlıyoruz?"

¹³ Lucian X. Polastron, *Kitap Yakmanın Tarihi*, çeviren: Ufuk Kılıç, Everest Yayınları, 2015.

L. X. P.: Müslümanlık, Hıristiyanlık, Musevilik, hiçbir dinin masum olmadığını belirtiyorsunuz... Nicelikte Hıristiyanlık açık ara kundaklama şampiyonudur. Sırf Avrupa, İspanya ve İskenderiye’de yok ettiklerini değil, Mayalar gibi uzak medeniyetlerin topraklarında yaptıklarını da hesaba katın. Yine de bazen dini siyasetten ayırmak zordur. Kütüphaneler, inanç sahibi olmayan Çin’de de yok edildi. Yakın dönemde IŞİD’in Musul’da yaptıklarından yola çıkarak, dinin bazen iktidara giden yol olarak da kullanıldığını söyleyebiliriz.

Tarihte dini kitaplar mı yok edilmiş daha çok, yoksa tarih, sanat ve felsefe kitapları mı?

L. X. P.: Açıkçası, tek tek okuyup ayırmaktansa tüm külliyatı yakmak daha kolaydı, kundakçıların okuryazar olduğu söylenemez. İtinalı bir tasniflemeye 1933’te Nazilerde şahit oluyoruz: Berlin Otodafe’sinde (engizisyoncuların cezalandırmak için yaktıkları ateş) her yazar ve kitap ismi dikkatle halka okunurdu ve evet, tarih, sanat ve felsefe kitapları da alevlere atılırdı.”¹⁴

Örnekler yalnızca bu kadar mı? Tabii ki değil, yüzlerce ve hatta binlerce başka örnek var...

Şimdi sıkı durun! Sizlerle, hem bizde hem de dünyada yasaklanan birkaç önemli eseri, yasaklanma dönemi ve sebepleri ile paylaşmak istiyorum.

(Önemli Not: Aşağıdaki kitap adı, yazarı ve yasaklanma sebebiyle ilgili liste çalışmasını Wikipedia arşivi üzerinden hazırladım. Lakin 14.11.2015 tarihli bu çalışmamı link üzerinden aradığımda gördüm ki ülkemde Wikipedia sitesi de yasaklanmış! Yani bu dev ansiklopedi, sosyal medya ortamında yakılmış; tıpkı İskenderiye Kütüphanesi gibi! Ben de çaresiz

¹⁴ “Kitap Yakmanın da Bir Tarihi Var!”, haberturk.com, 24.05.2015, erişim tarihi 25.07.2017, siz de Kitap Arşivi: <https://arxiv.org/abs/1082317-kitap-yakmanin-da-bir-tarihi-var>

yasal olmayan yollardan Wikipedia'ya ulaşım bilgilerimi teyit ettim. Şimdi ne yapayım, şaşırdım. Kaynak olarak eski linki mi size vereyim, yoksa yeni ama korsan linki mi? Bu listeye özel olmak üzere kaynağı www.0wikipedia adresinden veriyorum. Kitabın yazım sürecinde yasaklama devam ettiği müddetçe, bu yöntemi kullanmak zorunda olacağım. Kitap raflarda yerini aldığı anda wikipedia ülkemde hâlâ yasaksa, aslında bu, içinde bulunduğumuz vaziyetin fotoğrafı ve yaşayan halidir! Bu kitap da zaten bunun için yazıldı.)

***Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*, Erich Maria Remarque, roman**

1929 tarihli savaş karşıtı roman, dönemin savunma gücü olan Wehrmach'ı aşağıladığı ve askerin moralini bozduğu gerekçesiyle Nazi Almanyası'nda yasaklandı. 1933 yılında yakıldı.

***Medarı Mâîşet Motoru*, Sait Faik Abasıyanık, roman**

Ciddi bir siyasi hedef göstermemesine rağmen, Sait Faik Abasıyanık, romanda yazar kahramanlarından birine eski bir asker kaputu giydirmiş olduğu için, yayımlandığı yıl olan 1944'te Türkiye'de sıkıyönetim mahkemelerince toplatıldı.

***Sınıf*, Rıfat Ilgaz, şiir**

1944'te yayımlanan *Sınıf*'in kapağı kırmızıdır, yayınevinin adı da Devrim'dir. Yetmez mi? Bilirkişi derhal devreye girer. Şiir kitabının adı toplumsal "sınıf"ları ve dolayısıyla sol görüşü çağrıştırdığı için, üstelik de kabı kırmızı olduğundan(!) yayımlandıktan 25 gün sonra toplatıldı ve yasaklandı. Yazarı da 6 ay hapse mahkûm edildi.

***Yaşam ve Yazgı*, Vasili Grossman, roman**

1959'da yazılan kitapta Stalingrad savunması sonrasında parçalanmış bir ailenin öyküsü anlatılmaktaydı. O tarihte KGB

tarafından tehlikeli bulunarak daha basılmadan yasaklandı ve imha edildi. Kaçırılan bir kopyası 1980’de ortaya çıktı ve kitap İsviçre’de yayımlanabildi. “20. yüzyılın *Savaş ve Barış*’ı” diye nitelenen hacimli kitap, Türkiye’de, Can Yayınları tarafından 2012’de yayımlandı.

Umut, André Malraux, roman

Bütün dünya dillerine çevrilen bu kitabı Türkiye’de Attilâ İlhan Türkçeleştirmişti. İspanya İçsavaşı’nı konu alan roman komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 1968 yılında 4. Sulh Ceza Mahkemesi’nin kararıyla toplatıldı.

1984, George Orwell, roman

1949 tarihli politik alegorik roman 1950’de Stalin tarafından SSCB’de yasaklandı. Stalin, romanda hicvedilenin kendi iktidarı olduğunu düşünmüştü. İngiltere ve ABD’de ise anti-komünizm, antisemitizm ve cinsellik temalı yasaklara maruz kalmıştı. Kitap 1962’deki Küba füze krizi sırasında neredeyse ABD ve İngiltere’de de yasaklanıyordu.

Kızım Olmadan Asla, Betty Mahmoody, roman

Ülkeyi kötü gösterdiği için İran’da yasaklandı. Roman aynı adla sinemaya da aktarıldı.

Böyle Bir Sevmek, Attilâ İlhan, şiir

1979’da basılan kitap 1980’de 12 Eylül darbesi sırasında toplatıldı.

Alis Harikalar Diyarında, Lewis Carroll, roman

1865 tarihli bu fantastik romanda, hayvanlara haddinden fazla insan özellikleri yüklenmiş olmasının insanlara hakaret sayılacağı, ileride çocukların hayvanlarla insanlara eşit düzeyde

yaklaşacağı gerekçeleriyle 1931'de Çin'in Hunan eyaletinde yasaklandı.

Darağacında Üç Fidan, Nihat Behram, araştırma

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnanc ve Yusuf Aslan'ın yakalanmalarından idamlarına kadar olan süreci anlatan kitap, 1974'te yayımlandı ve hemen toplatıldı ve 1998'e kadar yasaklı kaldı.

Fikrimin İnce Gülü, Adalet Ağaoğlu, roman

Askeri aşağılamak ve küçük düşürmek suçlamasıyla Türkiye'de 1981 yılında toplatıldı. 2 yıl süren dava sonunda yazarı aklandı. 1992'de Sarı Mercedes adıyla sinemaya da aktarıldı.

Candide, Voltaire, roman

1759 tarihli pikaresk romana müstehcenlik gerekçe gösterilerek 1930'da ABD gümrüklerinde el konuldu.

Canterbury Hikâyeleri, Geoffrey Chaucer, hikâyeler külliyatı

14. yüzyılda İngiltere'de yazılan eser müstehcen olduğu gerekçesiyle ABD posta servisi tarafından taşınmadı.

Felsefenin Temel İlkeleri, Georges Politzer, felsefe

Macar asıllı Fransız felsefeci ve Marksist teorisyen Georges Politzer'in 1936'da yazdığı, ölümünden sonra, 1945'te yayımlanan kitabı *Principes Élémentaires de Philosophie*, 12 Eylül darbesi sırasında yasaklanan ilk kitap olma unvanını da taşıyor. *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, Politzer'in Paris İşçi Üniversitesi'ndeki öğrencileri tarafından alınan notlara dayanıyor.

Binbir Gece Masalları, anonim, masallar külliyatı

Ortaçağ'da yazılmış bu edebî eser 1926-1950 yılları arasında ABD'de müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştı. İran

ve Afganistan'da hâlâ yasak kapsamındadır, Mısır'da yasaklama girişimleri sürmektedir. Ortaçağ'da kaleme alınmış 1001 Gece Masalları, Şehrazad'ın hükümdar kocasına anlattığı öykülerden oluşur. "Denizci Sinbad", "Alaaddin'in Sihirli Lambası", "Ali Baba ve Kırk Haramiler" gibi masalların bulunduğu kitap Amerika'da 1926'da "Toplum ahlakını bozabilecek müstehcen bölümlerin yer aldığı" gerekçesiyle yasaklandı. Yasak 24 yıl sonra, 1950 yılında kaldırıldı. Günümüzde Irak, İran ve Afganistan'da hâlâ yasak olan kitabın Mısır'da da yasaklanması için başvuru yapılmış durumda.

Gazap Üzümleri, John Steinbeck, roman

Steinbeck'in ülkesi ABD'de, sadece Kaliforniya'da, yöre insanını küçük düşürdüğü savıyla yasaklandı. Baskı tarım şirketlerinden gelmişti.

Anne Frank'ın Hatıra Defteri, Anne Frank, günlük

Lübnan'da, Siyonizm propagandası yaptığı gerekçesiyle yasaklandı.

Doktor Jivago, Boris Pasternak, roman

Savaş karşıtlığı ve Stalinizm eleştirisi yaptığı için Sovyetler Birliği'nde 1988'e kadar yasaklıydı.

Bizim Köy, Mahmut Makal, anı

1950 tarihli kitap Anadolu köylerinin fakir ve sefil yanlarını göstererek komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Türkiye'de yasaklandı, yazarı tutuklandı.

Chicago Mezbahaları, Upton Sinclair, roman

Özgün adı "The Jungle" olan 1906 tarihli bu ABD romanı, 1956'da Doğu Almanya'da, komünizmle uyumadığı için yasaklandı.

***Lolita*, Vladimir Nabokov, roman**

Rus asıllı yazarın Paris'te İngilizce yazıp yayımladığı roman, müstehcen olduğu gerekçesiyle Fransa, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda, Güney Amerika ve Arjantin'de yasaklandı. Romanda 12 yaşındaki bir kız çocuğuna ilgi duyan orta yaşlı bir adamın öyküsü anlatılıyordu.

***Sırça Köşk*, Sabahattin Ali, öykü**

Yazarın 1947 yılında yayımlandığı bu son kitabı, devlete bir başkaldırış olduğu iddiasıyla yasaklandı.

***Renkâhenk*, Can Yücel, şiir**

Türkiye'de 1980'de müstehcenlik suçlamasıyla toplatıldı.

***Yengeç Dönencesi*, Henry Miller, roman**

1934 tarihli roman yazarın ülkesi ABD'de müstehcenlik suçlamasıyla 30 yıl kadar yasaklı kaldı.

***Kavgam*, Adolf Hitler, otobiyografi, politika**

1925-1926 yıllarında yazılmış kitabın Almanya'da yeni bas-kılarına izin verilmiyordu. Avusturya başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde yasaktı fakat 2016 yılında bu yasak kalktı.

***Harry Potter*, J. K. Rowling, roman**

Cadılığı ve büyücülüğü desteklemekle itham edilen ve “sa-tanist gözbacılığının başyapıtı” olarak yaftalanan dört kitap ABD'de yasaklandı ve yakıldı; buna karşın birçok okul, velile-rin söz konusu kitapları kütüphanelerinden çıkarmaları yolun-daki talebine inatla karşı durdu.

***Hayvan Çiftliği*, George Orwell, roman**

1945 tarihli fabl tarzındaki siyasi roman Stalin'i ve ülkesi-ni hicvediyordu. Bunu dikkate alan ABD ve İngiltere, İkinci

Dünya Savaşı sırasındaki müttefikleri Stalin'i gücendirmemek için savaşın en kritik döneminde kitabı basmamayı tercih ettiler. Afrika'da yozlaşmış bazı liderler kitapta anlatılanları üzerlerine alıldığı için, 1991'de Kenya'da da yasaklandı.

Bitmeyen Aşk, Pınar Kür, roman

Halkın ar duygularını incittiği gerekçesiyle 1985'te Türkiye'de toplatıldı.

Yarın Yarın, Pınar Kür, roman

Müstehcenlik suçlamasıyla toplatıldı.

Asılacak Kadın, Pınar Kür, roman

Halkın ar duygularını incittiği gerekçesiyle 1985 yılında toplatıldı. Davadan karar çıkmak üzereyken, Başar Sabuncu, romanı sinemaya uyarlıyordu. Romanla aynı adı taşıyan film sinemalarda serbestçe gösterilirken romanın yasağı hâlâ kalkmamıştı.

Jokond ile Si-Ya-U, Varan 3, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir, Nâzım Hikmet, şiir

Nâzım Hikmet'in yazdığı bu dört şiir kitabı, "bir zümrenin başka zümreler üzerinde hâkimiyetini temin etmek gayesiyle halkı suça teşvik ettiği" gerekçesiyle yasaklanmıştır.

Sudaki İz, Ahmet Altan, roman

Basıldığı yıl olan 1985'te müstehcen içeriği nedeniyle toplatıldı.

Madame Bovary, Gustave Flaubert, roman

1856 tarihli roman, Fransız halkının ahlaki değerlerine saldırıldığı gerekçesiyle yasaklandı, yazarı yargılandı.

Das Kapital, Karl Marx, politik ekonomi

1867 tarihli kitap Türkiye’de uzun süre yasaklı kaldı.

Don Kişot, Cervantes, roman

17. yüzyılın başında İspanya’da yazılan satirik roman, İspanyol Engizisyonu tarafından “hayırseverliğin değersiz kılınması” gerekçesiyle yasaklandı. Daha sonra bazı bölümleri sansürlenerek basılan kitap İspanya’da ancak 19. yüzyılda eksiksiz olarak yayımlanabildi.

Ulysses, James Joyce, roman

1922’de yazılan roman, 1930’larda müstehcen bulunarak ABD, İngiltere ve Avustralya’da yasaklandı. ABD’de yasak 1933’te kalktı.

Şeytan Ayetleri, Salman Rüşdî, roman

İslama küfrettiği ileri sürülerek birçok İslam ülkesinde yasaklanan 1988 tarihli kitabın yazarı hakkında da İran’da Humeyni tarafından ölüm fetvası verilmiştir.

Casus Avcısı, Peter Wright, otobiyografi

Bir İngiliz MI5 ajanının gerçek hikâyesini anlatan 1985 tarihli kitap, devlet sırlarını açıkladığı gerekçesiyle 1985-1988 yılları arasında İngiltere’de yasaklı kaldı.

Türlerin Kökeni, Charles Darwin, evrimsel biyoloji

İngiliz bilim insanı Darwin’in Evrim Teorisi’ni kurduğu 1859 tarihli kitabı 1935’te Yunanistan’da yasaklandı. ABD’de 1925’ten 1967’ye kadar evrim teorisini öğretmek yasaktı.

Fanny Hill/Bir Zevk Kadınının Anıları, John Cleland, roman

İngiliz yazarın 1748 tarihli kitabı ABD’de önce 1821’de son olarak da 1963’te müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklandı. ABD’de federal çapta yasaklanan son kitap bu oldu.

İvan Denisoviç’in Yaşamında Bir Gün, Aleksandr Soljenitsin, roman

1962’de yazılan roman 1964’te Sovyetler Birliği’nde yasaklandı.

Çizgilerle Nâzım Hikmet, Müjdat Gezen-Savaş Dinçel, biyografi

1979’da yazarları mahkemeye verildi, hâkim davayı saçma bulunca beraat ettiler. Kitap 2011’de yeniden basıldı.

Allah’ın Kızları, Nedim Gürsel, roman

2008’de çıkan kitap, “halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik” suçlamasıyla soruşturmayla uğradı. Takipsizlik kararı verilince kitap serbest kaldı.

Minyeli Abdullah, Hekimoğlu İsmail, roman

İnançlarından dolayı zorluklara maruz kalmış bir insanı konu alan 1967 tarihli roman önce yasaklandı. Serbest kaldıktan sonra 84. baskıyı yaparak Türk edebiyatının en çok baskı yapan romanı unvanını kazandı.

Risale-i Nur Külliyyatı, Said-i Nursî, Kur’an tefsiri

Türkiye’de “Nurculuk” 1963 yılına kadar yasak olduğu için Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantezy.org>
Nur Cemaati’nin lideri olan Said-i Nursî’nin kitapları da bir

dönem yasaklılar listesindeydi. Said-i Nursi kitapları 2013 yılında bu kez Rusya’da “dini nefreti teşvik ettiği ve İslama inananların dini özgürlüklerine zarar verdiği” gerekçesiyle yasaklandı.

Bir Avuç Gökyüzü, Çetin Altan, roman

1974 tarihli roman müstehcenlik iddiasıyla yasaklandığından yurtdışında 9 dile çevrilmişti.

Yatak Odasında Terör Marquis de Sade, Serge Bramly, roman

Özgün adı *La Terreur Dans Le Boudoir* olan 1994 tarihli roman Marquis de Sade’ın hayatını anlatıyordu. 2000’de sinemaya da aktarılan eser Türkiye’de 2001’de basıldı. Birkaç ay sonra İstanbul 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından “Halkın ar ve haya duygularını incittiği, cinsi arzuları tahrik ve istismar ettiği, genel ahlaka aykırı ve müstehcen bulunduğu” gerekçesiyle yasaklanarak toplatıldı.

Suç ve Ceza, Dostoyevski, roman

Yazarın eserleri çeşitli ülkelerde tümüyle yasaklanmıştır. 1866 tarihli roman Rusya’da “gerici” olduğu öne sürülerek, Polonya’da ise “kötümser” olmasına dayandırılarak yasaklandı.

Tom Amca’nın Kulübesi, Harriet Beecher Stowe, roman

Amerikalı kadın yazarın 1852’de yazdığı kölelik karşıtı romanı Amerikan İçsavaşı sırasında Güney Eyaletleri’nde yasaklanmıştı. Eşitlikle ilgili aşıladığı fikirlerden dolayı kitap Çar I. Nikolay döneminde Rusya’da da yasaklandı.

Dönüşüm, Franz Kafka, novella

1915 tarihli bu uzun hikâye (veya kısa roman) Nazi Almanyası’nda yasaklandı.

Lysistrata, Aristofanes, oyun

MÖ 411'de yazılmış bu Antik Yunan eseri, savaş karşıtı mesajından dolayı 1967 yılında Yunanistan'da askeri cunta tarafından yasaklandı.

Uluma, Allen Ginsberg, şiir

1955 tarihli şiir kitabına, 1957'de müstehcenlik suçlamasıyla San Francisco gümrüğünde el kondu. Mahkemede aklanınca kitap serbest kaldı.

Cesur Yeni Dünya, Aldous Huxley, roman

1932 tarihli roman, aynı yıl İrlanda'da yasaklandı. Yasaklama gerekçesi, geleceğin dünyasında eğlence amaçlı seksin toplum tarafından doğal karşılandığının anlatılıyor olmasıydı.

Da Vinci Şifresi, Dan Brown, roman

2003 tarihli roman, Hristiyanlığa saldırdığı gerekçesiyle Lübnan'da yasaklandı.

Tebliğ, A. Kadir, şiir

İbrahim Abdulkadir Meriçboyu'nun 1943'te yazdığı savaş karşıtı şiirler içeren kitabı toplatıldı. Yazarı, sıkıyönetimce, 5 yıl sürecek bir sürgüne gönderildi.

Baba ve Piç, Elif Şafak, roman

Biri Türk diğeri Ermeni asıllı iki aile üzerinden Türk-Ermeni ilişkilerini 90 yıllık bir zaman dilimi içerisinde inceleyen 2006 tarihli bu romanın yazarı ve yayımcısı hakkında "Türk milletini soykırımcı olarak göstermek, Türklüğü aşağılamak" iddiasıyla dava açıldı. Dava Avrupa Parlamentosu'nda da yankı buldu ve sonunda bir antifa sona erdi. <https://rantey.org>

Pazar Sevişgenleri, Metin Üstündağ, karikatür

Önce toplatılmış, sonra da mahkeme kararıyla yayımlanmasında sakınca görülmemiştir.

İmamın Ordusu, Ahmet Şık

Gazeteci Ahmet Şık, Mart 2011’de Ergenekon soruşturması kapsamında tutuklanınca henüz basılmamış kitabına da el kondu. Kitap sanal ortamda “Dokunan Yanar” adıyla yayımlandı. Kitabının internette yayımlanması üzerine Basın Savcılığı inceleme başlattı.

Hamlet, William Shakespeare, oyun

6. yüzyılda yazılmış bu trajedi 1978’te Etiyopya’da yasaklandı.

Zabit ve Kumandan ile Hasbıhâl, Mustafa Kemal (Atatürk), söyleşi

Atatürk’ün 1914 yılı Mayıs ayında Sofya’da yazdığı kitap, yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar’la birlikte 1918’de Mondros Mütarekesi dönemi başlarında İstanbul’da bir süre çıkardıkları Mimbir Gazetesi’nin matbaasında bin nüsha olarak basıldı. 7,5 kuruş fiyat konan kitabın birkaç nüshasını tanıdıklarına hediye etmek için yanına alan Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçtikten sonra, kitabın kalan nüshaları Damat Ferit Paşa tarafından toplatılarak imha edildi. Kitap 1956 yılında Hasan Âli Yücel tarafından İş Bankası Kültür Yayınları’nın ilk kitabı olarak yeniden yayımlandı.

Bozkurt, H. C. Armstrong, biyografi

1932’de çıkan kitap Mustafa Kemal’in sağlığında yayımlanan ilk biyografisidir ve onun insani yönlerini ön plana çıkardığı belirtilmiş ve üslubu sert bulunmuştur. Kılıç Ali, hatıralarında kitap için şunları kaydeder: “Armstrong ismindeki

meşhur bir Türk düşmanının yazdığı kitapta, Atatürk'ün aleyhinde bazı kısımlar vardı ve bunun için de hükümet tarafından memlekete sokulması men edilmişti.” Oysa Kılıç Ali'nin hatıralarında yazdığı gibi, kitabı inceleyen Mustafa Kemal, bizzat, bu kitabı pek de sakıncalı bulmadığını, bazı eksiklerinin tamamlanarak Türkiye’de yayımlanabileceğini lâtife yaparak da olsa söylemişti.

Vatan Haini Değil Büyük Vatan Dostu Vahidüddin, Necip Fazıl Kısakürek, biyografi

1968’de basılan bu kitap nedeniyle yazarı 1983 yılında hapse girmişti, kitap 1968, 1977 ve 1980 yıllarında üç kez toplatıldı.

Yaşadıkça, Rıfat Ilgaz, şiir

1947’de basılan şiir kitabı 10 Temmuz 1948’de Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı.

Azizname, Aziz Nesin, taşlama

1948 tarihli kitap 27 Aralık 1948’de Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı. Sonraki yıllarda aklanıp Türkiye’de 12 baskı yapan, defalarca sahneye uyarlanan kitabın 2001 yılında hâlâ yurtdışına çıkarılması yasağı kalkmamıştı.

Veee!...

Tommiks, Essegese, çizgi roman

Özgün adı “Capitan Miki” olan İtalyan çizgi roman “çocukların aklını çeceği” gerekçesiyle Türkiye’de 1961 yılında yasaklanmıştı. Çizgi roman 1951’den beri İtalya’da, 1955’ten beri de Türkiye’de yayımlanmaktaydı. “Üçüncü Yargı Paketi” kapsamında 5 Ocak 2013’ten geçerli olmak üzere diğer 453 kitapla birlikte yasağı kalktı.

(Bu bilgiler Wikipedia ülkemde yasaklanmadan önce şu linkten alınmıştır: https://tr.wikipedia.org/wiki/Yasaklı_kitaplar_listesi)

Örnekler yalnızca bu kadar mı? Tabii ki değil, yüzlerce ve hatta binlerce...)

Kitabı Yasaklanan Yazar ve Yayıncıların Tepkilerinden Birkaç Örnek

Çetin Altan (d. 1927 - ö. 2015)

- *Bir Avuç Gökyüzü* romanım yasaklandığında Türkiye'deki sanat anlayışındaki kısırlıkla roman edebiyatındaki bağnazlığın ne kadar oksijenden yoksun olduğunu düşündüm. Çünkü Venezuela'dan İsveç'e, İsveç'ten Romanya'ya dokuz dile çevrilmiş ve hiçbirinde kendi memleketinde gördüğü muameleyi görmemişti.

- Kitap müstehcenlik iddiasıyla yasaklandı, böyle bir şey ile karşılaşacağım ne yazarken ne de yazdıktan sonra aklıma gelmemişti. "Affedilme" sürecinde ise ülkemdeki bağnazlıkların biraz taze oksijenle daha derin nefes almaya başlıyor olduklarını düşündüm.

- Yasaklanma bir merakın ateşini de körükler, özellikle müstehcenden yasaklandıysa. O yüzden okuyucu sayısı ve talep artmış olabilir.

Müjdat Gezen (d. 1943)

- *Çizgilerle Nâzım Hikmet'i* yazdığımız dönem yasaklanma ihtimali aklımızdan geçmemişti. 1980 ihtilali olmamıştı çünkü ama olmuş olsa ya yani 'başımıza böyle bir şey gelebilir' desek de yazar, çizerdik. Bir sanatçı aklına bir kitap yazmayı koymuşsa onun önüne hiçbir şey geçmemeli bence.

- İlk mahkemede beraat ettik. Hâkim dayayı saçma buldu. Ama bu olay benim aklıma hırsızlar, uyuşturucu satıcıları

ve belki katillerin arasında ayağımızda prangalarla Savaş Dinçel ile mahkeme sırası beklediğimiz an olarak kazındı.

- Kitabın yeniden basılması okuyucuda artış olacağı anlamına gelmiyor. Yasak merak uyandırır da kitap seçilerek alınan bir şeydir. Okuyacağı varsa yasaklanmadan da okur.

Nihat Behram (d. 1946)

- Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın yakalanmalarından idamlarına kadar olan süreci anlatan *Darağacında Üç Fidan*, 1974'te yayımlandı. Büyük yankı yarattı. Yasaklanıp toplatıldı, sekiz yıllık davalar açıldı. Kitap yayımlandığı günden bu yana her dönemde düzenin şiddet ve yasaklamalarına hedef oldu. İlk kesintisiz 22 yıl yasak kaldı.

- *Darağacında Üç Fidan* özgür kaldığı ilk ay intikamını alırcasına üst üste 22 basım yaptı. Dolayısıyla bu kitabın en önemli özelliklerinden biri, bugün 65. basımına ve korsan basımları hariç milyonlarca insana ulaşmış olmasıdır.

Pınar Kür (d. 1943)

- *Asılacak Kadın* yasaklanan ilk romanım değildi. Daha önce muzır yasası gereği *Yarın Yarın* da *Bitmeyen Aşk* da toplatıldı. Aynı yıl sıra bu kez *Asılacak Kadın*'a geldi. Her seferinde büyük bir şaşkınlık, derin bir çaresizlik ve düş kırıklığı yaşadım.

- Müstehcenlikle suçlandım, böyle bir suçlamayla karşılaşacağım aklıma bile gelmemişti.

- *Asılacak Kadın* yasaklandığında, Başar Sabuncu filmini çekmeye başlamıştı. Film bitti. Sinemada haftalarca gösterildi, başrol oyuncusu İsmet Ay Antalya Festivali'nde en iyi oyuncu ödülü aldı ama benim kitap affedilmedi! Dört yıl boyunca

raflardan uzak kaldıktan sonra Basın Mahkemesi tarafından aklandı.

- Kitap yasaklandığında merak uyanıyor elbette ama bu merak yazara herhangi bir yarar sağlamıyor. Yargılama süreci ortalama dört yıl sürdüğünden, kitap piyasaya sürülünceye kadar zaten fazla vefalı olmayan okurlar tarafından unutulmuş oluyorsunuz.¹⁵

Kendi Adını Kullanma, Takma Ad Kullan

Baskı ve yasaklar her dönemi enfekte eden mikrop gibidir. Peki enfeksiyonu kapalı beden ölümü mü bekler? Tabii ki hayır. Bu sevimsizliğe karşı mutlaka antikor üretir. Nedir antikor? Vücuda giren antijenleri zararsız duruma getirmek için organizmanın çıkardığı bir maddedir. Peki, antijen ne ola ki? O da, vücuda girdiğinde antikor oluşmasına yol açan virüs, bakteri, parazit gibi protein yapısında bir madde. Yani birbirlerinin varlığıyla var olan iki yapı, tıpkı yasaklara karşı oluşturulan savunma sistemi gibi. Hadi lafı uzatmayalım, bizim oralarda bu durum “Dinsizin hakkından imansız gelir” diye özetlenir...

Edebiyat alanında sanatçıların en kolay, ilk ürettikleri antikor sanırım takma addır. Eskilerin “müstear isim” dedikleri. Bizim zamanımızda “takma ad” denirdi, şimdi “nickname” diye adlandırılıyor. Aslında bu değişim silsilesine bile dikkatli bakmak bir sürü mesajı barındırıyor!.. İnanılmaz takma ad hikâyeleri arasından size iki tanesini seçtim.

Takma Adı Kendi Adının Önüne Geçen Yazar!

Aziz Nesin (Romancı, oyun yazarı, şair. d. 1915 - ö. 1995)

Sanatçının kullandığı takma adlar: Oya Ateş, Vedia Nesin, Kasım Kahkah, Kerim Kihkih, Levazımcı Kazım, Sıtkı

¹⁵ “Yasağın yok edemediği kitaplar”, milliyet.com.tr, 25.02.2011, erişim tarihi 24.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/yasağın-yok-edemedigi-kitaplar/pazar/haberdetay/27.02.2011/1357524/default.htm>

Sırılsıklam, Şakir Şıkırşıkır, İzzet İzinde, Hakkı Haklar, Bedri Birdirbir.

Bu kitabı hazırlarken kadim dost ve büyüğüm, sahafların önemli ustası Halil Bingöl telefonla aradı ve şunu söyledi: “Çalışmanı biliyorum. Sana gülmekten katılacağın, matrak bir belge gönderiyorum.” Belge, Kaan Mete Aradur’un *İbrahim Müteferrikâdan Günümüze Takma Adlar, Lakaplar, Mahlaslar Rumuzlar* adlı kitabından alınmış bir nottu. Kitap henüz basılmadı fakat yayına hazır.

Olay şöyle: Asıl adı Mehmet Nusret Nesin olan ama Aziz Nesin takma adı ile yazılar yazan Nesin, *Akbaba* dergisine “Püf” başlığıyla bir mizahi hikâye yazar. Başına bir hâl gelmesin diye de takma adının üstüne bir takma ad daha kullanır. Kullandığı ad ise Jean Amiens adlı hayali bir Fransız’a aittir. Devamını Aziz Nesin’den dinleyelim:

“[...] Sözüm ona bu hikâye Fransız hikâyesi idi. Hikâyedeki kahramanlar Fransız ismi taşıyorlardı. Günün birinde *Milletler Güllüyor* adlı bir kitap çıktı (1957). Bu kitaba her millettten mizah hikâyeleri alınmış. Benim Jean Amiens imzalı “Püf” adlı hikâyem de bu kitaba seçilmemiş mi? Yani ben bu takma adlar yüzünden Fransız yazarı da oldum...”¹⁶

Evet, olan oluyor ve Aziz Nesin bu uluslararası seçkiyle dünya klasmanına çıkıyor ama bir Fransız yazarı olarak. Gel de için yanmasın.

Unutmadan bir not daha düşeyim: Yukarıda yazdığım gibi Aziz Nesin’in takma adlarından biri de Oya Ateş’tir. Oya ve Ateş, Aziz Nesin’in Vedia Hanım’dan olan 2 çocuğunun adıdır. Yıllar sonra birkaç “araştırma” kitabında ise Oya Ateş’in ayrı bir kadın yazar(!) olarak kaydedildiğini görüyoruz. Ah benim güzel ülkem...

¹⁶ Aziz Nesin, “Gülmecenin neden edebiyat dışı bırakıldığına değin”, *Cumhuriyet*, 26.7.1975.

Sahte Yaşar Kemal Ödül Bile Almış!

Olmaz mı? Olur; burası Türkiye. Hem bakın nasıl olur.

Bu Vatan'ın Çocukları adlı sinema filmi 1959 yılında Atıf Yılmaz'ın yönettiği bir yapımdır. Olay, Kurtuluş Savaşı sırasında geçer. Gaziantep'teki ulusal cephenin kuruluşuyla ilgili savunma belgelerini içeren mektubun Ankara'ya ulaşması, Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçmesi gerekmektedir. Kıscası milli duyguları okşayan, sonunda Türk tarafının kazanıp, gözlerin nemlendiği, seyircilerin "kahrol düşman" duygularıyla evine gittiği bir film. Filmin senaryosu üç imzalı: Yılmaz Güney, Yaşar Kemal, Atıf Yılmaz. Aslında film Yılmaz Güney'in Yeşilçam'a merhabası, hem senaryo hem de oyuncu olarak, öyle çok da tanınmıyor. Atıf Yılmaz tamam ama Yaşar Kemal tehlikeli isim. Yazık olacak filme, Yaşar Kemal'in adını mutabakatla çıkarıyorlar fakat bu sefer bir "cin"lik yapıp takma isim değil, filmi denetleyecek sansür polisinin adını koyuyorlar senaryo ortakları arasına. Polisin adı Azmi Kütüval. Sansür polisi abi bir daha nerede bulacak bu şansı tabii, yatıyor kulağının üstüne ve mahallede bir hava bir hava... Film tabii denetlemeden lazer hızıyla geçiyor(!) Şimdi sıkı durun, film bir de senaryo ödülü alıyor mu? Hadi hem bu konuyu hem de Yılmaz Güney'in Yeşilçam'a merhabasını Yaşar Kemal'den okuyalım:

"[...] Ben de o zamanlar 'Bu Vatanın Çocukları'nı yazmış ve Dar Film'e satmıştım. Atıf Yılmaz filmin rejisörü. Atıf, baş aktörü bana gösteriyor gösteriyor, beğenmiyorum. Aradan dört beş ay geçti. Bunlar da filmi bir an önce yapmak istiyorlar. Ben Atıf'a telefon ettim. Ona şöyle bir hikâye anlattım: Atıf, bak ben geçen gün Adana'ya gitmişim. Bir çocuğu çok beğendim. Yakışıklı, büyük de kabiliyeti var. Atıf, gönder dedi. Yılmaz'a da al şu taksi parasını dedim ve Atıf'a gönderdim. Yılmaz her şeyi cin gibi anladı. Bir sözleşme yaptılar üç bin liraya, yarısını da peşin verdiler. Yılmaz, iki saat sonra geldi. Daha önce kendisine verdiğim paraları iade ederek, al abi paralarını dedi...

Daha sonra, ‘Bu Vatanın Çocukları’ filmi çekildi. O filmin senaryosunda benim ismim yok. Azmi Kütüval’ın ismi var. Benim adım olunca sansür kurulu filmi onaylamıyor... Azmi Kütüval sansür polisi. Kütüval daha sonra bu senaryodan senaryo mükâfatı kazandı. Sabahattin Eyüboğlu ile gidip Kütüval’ın ödül törenini izledik. Benim yerime ödül aldı. O senaryoyu o devirde 10 bin liraya satmıştım. Maaşımızın 80 lira olduğunu düşünürsen 10 bin lira çok para.”¹⁷

Tabii durum yıllar sonra aydınlanıyor ama şimdi bazı kaynaklar filmin künyesindeki senaryo bölümünü Azmi Kütüval’ın da olduğu 4 imzalı¹⁸ veya olmadığı 3 imzalı¹⁹ olarak gösteriyor. Bu konuyu daha önce duymuştum ama efsanedir diye üzerinde durmamıştım. Daha sonra Sahaf Halil Bingöl’ün “efsane olur mu, düpedüz gerçek” uyarısı üzerine kolları sıvadım ve bu bilgi-belgelere ulaştım.

Vallahi Azmi Kütüval, yaşıyorsan Allah ömür versin, göçüp gittiysen Allah rahmet eylesin lakin pişkinlik gördük ama böylesini ne gördük, ne duyduk be arkadaş!

Rıfat Ilgaz (Şiir, Roman ve Öykü Yazarı. d. 1911 – ö. 1993)

Rıfat Ilgaz edebiyat hayatına 1926 yılında, daha 15 yaşındayken, Kastamonu *Nazikter* gazetesinde yayımlanan “Sevgilimin Mezarında” şiiriyle başlar. Ilgaz da takma ad kullanan yazarlarımızdandır. O dönemlerde kaleme aldıklarının altına “Mehmet Rıfat” imzasını atıyordu.

1956 yılında İlhan Selçuk’un çıkardığı *Dolmuş* dergisinde bir hikâye serisi yayımlamaya başladı. Daha sonra bu yazılar *Hababam Sınıfı* romanı oldu. Çizimlerini Turhan Selçuk’un yaptığı bu dizi çok tuttu. “Stepne” takma adıyla yazdığı bu

¹⁷ Oral Çalışlar, *Cumhuriyet Dergi*, sayı 466, 26.02.1995.

¹⁸ <http://www.tsa.org.tr/tr/film/ekip/6057/bu-vatanin-cocuklari> (erişim tarihi 25.07.2017)

¹⁹ <http://www.sinematurk.com/film/2482-bu-vatanin-cocuklari/> (erişim tarihi 25.07.2017)

hikâyelerin kime ait olduğu, o dönem ilginç tartışmalara yol açtı. Rıfat Ilgaz ayrıca “Remzi Işık” takma adını da zaman zaman kullanmıştır. Sürekli sakıncalı yaşayan sanatçının birçok eseri toplatılır ve ömrünün ciddi bir bölümü yargılamalarla geçer. Özellikle *Hababam Sınıfı*’nın menşei olan *Sınıf* kitabı Rıfat Ilgaz’ın yasaklılık hikâyelerinin en göze çarpanıdır diyebiliriz. Yıllardır Hababam Sınıfı filminde bu konunun neden bu kadar sulandırıldığı, özel okulda okuyan şımarık, komik, yarı aptal öğrenci ve öğretmen makasına sıkıştırıldığını anlamış değilim. Kim bilir, belki de anlamışımdır ama?!.. Hadi neyse, o filmlerde de emek var!..

Rıfat Ilgaz demişken, sevgili oğlu ve benim de kadim ağabeyim Aydın Ilgaz’dan hemen bir anı aktarayım:

“Babam henüz 15 yaşındayken yazdığı ilk şiiri ‘Sevgilimin Mezarında’ adını taşır. Şiirleri Kastamonu’daki *Nazikter* gazetesinde yayımlanır. Bir çoğu aşk şiiridir. Günlerden bir gün Faruk Nafiz Çamlıbel’in Kastamonu’ya yolu düşer. Davetli olarak geldiği okulda eline, Rıfat Ilgaz’ın şiirlerinin yayımlandığı *Nazikter* gazetesi geçer. Şöyle bir göz gezdirdiğinde şiirler çok hoşuna gider. Laf arasında şiirleri beğendiğini söyler ve şairini merak eder. Okul müdürü de hademeye çocuğu getir der. Hademe toz toprak içinde bahçede top oynayan Rıfat’ı tutar kolumdan getirir. Faruk Nafiz Çamlıbel, ‘Bu mu bu şiirleri yazan şair’ diye şaşırır ve Rıfat’a sorar:

- Sen mi yazdın bu güzel şiirleri?
- Evet efendim.
- İyi de bunlar aşk şiirleri, oysaki sen daha çocuksun.
- Doğrudur efendim ama bilirim ki büyük şairlerin büyük aşkları olur.
- Yani?

- Ben de büyük şair olmak için önce büyük bir aşk uydurmam gerektiğine inandım ve yazdım.”

Gülümsediğinizi hisseder gibiyim.

Bu anekdotu şunun için yazdım: Muktedirler, daha çocuk yaşlarda pırıl pırıl beyinleri ile üretmeye başlayan bu değerlerimizin hayatlarını zindan etmek için neden bu kadar gayret gösterirler? Onlar hayatı güzelleştirmeyi, emekten yana, yaşanır bir dünyayı kurgularken neden ömürleri polis takibinde ve zindanlarda geçer? Bütün suçları gerçekten aydın olmalarıdır.

Onun içindir ki Rıfat Ilgaz “Aydın mısın?” adlı şiiriyle bu tarihsel soruyu her iki tarafa da sormuştur; hem sorar hem sorgularcasına.

Aydın mısın?

Kilim gibi dokumada mutsuzluğu
Gidip gelen kara kuşlar havada
Saflar tutulmuş top sesleri gerilerden
Tabanında depremi kara güllerin
Duyuyor musun

Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek böyle atardamar
Atmaz olsun
Ses ol ışık ol yumruk ol
Karayeller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm
Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol

Tam çağı ise başlamanın doğan günle
Bul içine tükürdüğün kitapları yeniden
Her satırında buram buram alın teri
Her sayfası günlük güneşlik

Utanma suçun tümü senin değil
Yırt otuzunda aldığın diplomayı
Alfabelik çocuk ol

Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol

Takma isim kullanan veya takma ismiyle tanığımız birkaç edebiyatçıyı daha hatırlamak gerekirse:

- Nâzım Hikmet (d. 1902 – ö. 1963)

Asıl adı Mehmet Nâzım Ran'dır. Zaman zaman kullandığı takma adlar; Orhan Selim, Ahmet Oğuz Saruhan, Mümtaz Osman, Adsız Yazıcı, Ahmet Cevat, Ben, Bendeniz, Fıkracı, İbrahim Sabri, İhsan Koza, İmzasız Adam, Kartal H. İhsan, Mazhar Lütfi, Osman Cemal, Sarı Murat, Süleyman Sabur Ran ve Ercüment Er'dir.

- Ziya Gökalp (d. 1876 - ö. 1924)

Zaman zaman Tevfik Sedat, Demirtaş, Gökalp takma adlarını kullanmıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki Selanik Şubesi'nin gençlik kolunun başına geçen Gökalp'e Bimar, Büyük Baba gibi adlar da yakıştırılmıştır.

- Nurullah Ataç (d. 1898 - ö. 1957)

Asıl adı Ali Nûrullah Atâ'dır. Zaman zaman kullandığı takma adlar; Sabiha Yağızlar, Alkan, Ahfeş, Süha Kavafoğlu ve Ali Gümrükçü'dür.

- Yahya Kemal Beyatlı (d. 1884 - ö. 1958)

Asıl adı Ahmet Âgâh'tır. Zaman zaman kullandığı takma adlar; Esrar, Süleyman Sadi ve S.S.dir.

- Orhan Veli Kanık (d. 1914 - ö. 1950)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; Mehmet Ali Sel ve Adil Han'dır.

- Peyami Safa (d. 1899 - ö. 1961)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; Server Bedi, Serazad, Safiye, Peyman ve Çömez'dir.

- Orhan Kemal (d. 1914 - ö. 1970)

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Zaman zaman kullandığı takma adlar; Bacaksız Orhan, Hayrullah Güçlü, Raşit Kemali ve Yıldız Okur'dur.

- Haldun Taner (d. 1915 - ö. 1986)

Haldun Yağcıoğlu takma adını kullanmıştır.

- Reşat Nuri Güntekin (d. 1889 - ö. 1956)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; Ateş Böceği, Ağustos Böceği, Yıldız Böceği, Cemil Nimet, Hayreddin Rüştü, Mehmet Ferit, Sermet Feri'dir.

- Halide Edip Adivar (d. 1884 - ö. 1964)

Bir dönem Halide Salih takma adını kullanır.

- Melih Cevdet Anday (d. 1915 - ö. 2002)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; Yaşar Tellidede, Niyaz Niyazoğlu, A. Mecdi Velet, M. C. A., H. Mecdi Velet, Yaşar Tellidere, Gani Girgin, Zater ve Yaşar Tellioğlu'dur.

- Hamdullah Suphi Tanrıöver (d. 1885 - ö. 1966)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; İstanbul Dürbün, Âmâ, Hasat, Hordebin, Keçiboynuzu, Münekkit, Sermuharrir, Sivri Sinek, Toplu İğne ve Yatmaz'dır.

- Kemal Tahir (d. 1910 - ö. 1973)

Zaman zaman kullandığı takma adlar; Cemalettin Mahir, Körduman, Bedri Eser, Samim Aşkın, F. M. İkinci, Nurettin Demir ve Ali Gıcırılı'dır.

- Faruk Nafiz Çamlıbel (d. 1898 - ö. 1973)

Deli Ozan ve Çamdeviren takma adlarını kullanmıştır.

Yukarıdaki listeyi tabii ki genişletmek mümkün. Burada takma ad kullanma geleneği genelde korunmak ve muhaliflerin hışmına uğramamak için olmakla birlikte, gizem yaratma ve günün trendine uymak için gerçekleşmiş olabileceği gerçeğini de göz ardı etmemek lazımdır. Tabii ki Nâzım Hikmet'in takma ad kullanması ile Peyami Safa'nın kullanması arasında dağlar kadar fark vardır. Ama her ikisinde de sanırım önce korunma duygusu hâkimdir.

Bir diğer dikkat çeken konu ise bugün takma ad kullananın yok denecek kadar az olmasıdır. Bu, çok cesur olduklarından mı yoksa popüler olma sancısından mı bilemiyorum(!)

Yasak, arzu doğurur.

Cenap Şahabettin

OSMANLI DÖNEMİNDE ÖLDÜRÜLEN GAZETECİLER VE HALK ŞAİRLERİ

Osmanlı'ya doğru geriye gittiğimizde yazılı veya sözlü eserlerin ortadan kaldırılması yanında eser sahiplerinin de öldürüldüğüne tanık oluyoruz. Asıl hedef tabii ki yazılı veya sözlü eseri ortadan kaldırmaktan ziyade düşünceyi yok etmek ve korku salmak olduğu için bu alanda çok bedeller ödenmiş. Yasaklamalar, uzun mahkûmiyetler, sürgünler ve bazen de ölüm. Tabii bu durum yalnızca Osmanlı'ya münhasır değil; dönemler içinde dünyanın her tarafında sistemle çatışan tüm düşünen ve üreten aydın ve sanatçılar için de geçerli olmuştur. Sokrates'ten Galileo'ya, Kepler'den Giordano Bruno'ya, Roger Bacon'dan, Ockhamlı William'a varana kadar nice bedeller, mahkûmiyetler ve ölümler yaşanmıştır. Yalnızca ilk çağlar ve ortaçağ mı? Tabii ki değil, her dönemde, her çağda ve hatta günümüzde.

Osmanlı Tokadı Bilime, Sanata ve Düşünceye İnmeye Görsün

Gelelim Osmanlı döneminde sistemle çelişen, hoş gitmeyen ve bu uğurda canından olan düşünce ve sanat insanlarına.

Düşüncelerini şiirleriyle ifade ettikleri için asılarak öldürülen şair ve halk ozanlarımız arasında Pir Sultan Abdal, Fîgânî, Mantikî, Molla Lütî, Dedemoğlu, Barak Baba, Oğlan Şeyh İsmailî, Maşûki, Osmanzade Tayyip, Temannayî ilk akla

gelenlerdir. Bunların yanında Nesîmî'nin Halep'te derisi yüzülür, Nef'î kementle boğulur.

Gelelim son dönem Osmanlı gazete ve gazetecilerine; dönemin adlandırmasıyla muharrir yani yazan, tahrir eden ve muhabirlerine yani haber, havadis verenlerine.

Gazetenin tarihine hızlıca baktığımızda MÖ 59 yılına kadar gidebiliyoruz. Roma Senatosu'nca çıkarılıp imparatorluğun değişik köşelerine 2.000 kopya olarak dağıtılan "Acta Diurna" ilk gazete sayılabilir. Taş ya da metal üzerine kazınır ve Roma Forumu gibi kamusal alanlardaki mesaj tahtalarında yayımlanmış. Tang Hanedanı döneminde (618-907) dağıtılan "Kai Yuan Za Bao" adlı saray genelgesi de haberlere yer verdiği için bir çeşit gazete sayılabilir. İlk gazeteler ise 17. yüzyılın başlarında Almanya'nın bazı kentlerinde ve Belçika'nın Anvers şehrinde basılmıştır.

İlk Türkçe gazete ise "Vakayi-i Mısriye" veya "Vekdyi-i Mısriye"dir. 1828'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yarısı Türkçe yarısı Arapça olarak çıkarılmıştır. Sonra 1831 yılında devlet tarafından çıkartılan "Takvim-i Vekâi" ve ardından 21 Ekim 1860 tarihinde ise özel sektöre ait ilk Türkçe gazete olan "Tercüman'ı Ahvâl" gazetesi yayımlanır. Roma'dan hemen hemen 2100 yıl, ilk basılan gerçek gazeteden de 200 yıl sonra biz de gazeteye merhaba demişiz.

Demişiz demesine de, bayağı da can yanmış.

Efendim nedir gazete? Yazar ve muhabirleri eliyle haber veren, yorum yapan, dünü ve bugünü anlatan en önemli farkındalık aracı. Tabii ki her gazetenin bir yayın politikası ve dünya görüşü olacağı için bunun etrafında kadrosuyla ve okurlarıyla kümelenen, bir anlamda sosyal kulüptür. Daha da ileriye gidersek, sıkı bir örgütlenme alanıdır gazete. Ama işin asıl can alıcı tarafı dünün ve bugünün tanıklığıyla geleceğe bu tanıklığın belge ve bilgisini aktarmasıdır. Yani tarihe kendi penceresinden tanıklık etmesidir.

Gazete Diye Bir Frenk İcâdı Çıkardılar. Bunlar Ne Tehlikeli, Ne Gereksiz Şeylerdir Böyle(!)

Halbuki bir önceki dönem ne güzelmış! Saray ve etrafında yazıcılar yani dönemsel adı ile “vak’a nüvisler” (olay yazıcılar) varmış. Sarayda ve memlekette olanı biteni yazıyorlarmış. Hem de ne güzel, tek nüsha! Herkes her şeyi bilmek zorunda mı sanki? Hem padişahın münasip gördüğü dille olayları ne güzel yazarlarmış. Gereksiz kargaşaya da izin vermezlermiş. Olmamış mı? Tabii ki birkaç “kendini bilmez” çıkmış ama onlar da halledilmiş(!) malum...

Yukarıdaki paragrafın ironisini kurgularken hayal gücümü kullandığımı zannediyordum lakin olanı biteni araştırıp öğrenince pek de hayal olmayacağını düşündüm.

Sen misin gazetede yazı yazan, yorum yapan, düşünce ve fikir yarıştıran, eleştiren, tarihe tanıklık eden! Gazeteci takımının Osmanlı’da başına gelmeyen kalmamış. Hem de öyle yargı falan değil, çoğu düpedüz öldürülmüş veya yok edilmiş.

Başından beri diyoruz ya, “yasak veya sansür” bir otomobildir, ehliyeti alıp direksiyona kim geçerse geçsin onu son sürat kullanır, tadını çıkarır! Öyle de olmuştur. Bu cazibeli otomobili bütün muktedirler kullanmıştır. Soran soruşturan, yazan çizen ise hep zulme uğramıştır. Şöyle ki:

Zeki Bey: Şehrah, Mizan ve Serbesti gazetelerinde çeşitli yazılar yazmış ve İttihatçıları eleştirdiği için yine İttihatçılar tarafından öldürülmüştür.²⁰

Silahçı Tahsin: Selanik’te Silah adlı bir gazete çıkarmış, İttihatçı olduğu halde İttihatçılar tarafından ipe boğdurularak öldürülmüştür.²¹

²⁰ Hüseyin Kıvanç, *Mürekkebin Yanık Kokusu/Sansür*, Hasat Yayınları, 1999, s.24.

²¹ *Age*, s.25.

Ahmet Samim: Osmanlı Gazetesi ve Sadayı Millet Gazetesi'nde çalışmış. Basın özgürlüğü konusunda şunları yazmıştır:

“Basın her konuda halkı aydınlatmak zorundadır. Gerekirse hükümetin zayıflığını ortaya koyar, kusurlarından, yanlışlarından söz eder. Bizde garip bir ruh hali var. Basın, Osmanlılığın gücünden ve şanından söz ederse görevini yerine getirmiş sayılıyor, bunun dışına çıkıp da bozuklukları ortaya koyarsa kötü bir yol tutmuş oluyor. Sizi ihanetle, kötü bir amaca hizmet etmekle suçluyorlar.” (10.02.1910)

Dört ay sonra, 9 Haziran 1910 tarihinde İttihatçılar tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştür.²²

Hasan Fehmi: Serbesti Gazetesi'nin başyazarıdır. İttihatçılara muhaliftir. 5 Nisan 1909 tarihinde Galata Köprüsü'nde tabancayla öldürülmüştür.²³

Ali Suavi: Muhbir Gazetesi'ni çıkarmış ve gazetesi kapatılmıştır. 5. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak isterken Hasan Paşa tarafından başına sopa vurularak öldürülmüştür.²⁴

Osmanlı döneminde başı beladan, yazıları sansür ve yasaklamadan kurtulmayan birkaç isim daha saymak gerekirse; Abdullah Cevdet, Abdülhak Hamit, Ahmet Mithat, Aka Gündüz, Abdürezzak Nevres, Celal Çelebi, Cafer Çelebi, Rıza Bölükbaşı, Tefik Ebüzziya, Şair Eşref, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halit Karay, Şinasi, Taşlıcalı Yahya, Hüseyin Cahit Yalçın, Ziya Paşa, Samipaşazade Sezai, Şemseddin Sami diye uzuyor liste.

²² Age, s.25.

²³ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s.107-111'den akt. Hüseyin Kıvanç, age, s.25.

²⁴ Atilla Özkırımlı, *Yazarları da Vururlar*, 1987'den akt. Hüseyin Kıvanç, age, s.25.

Anlamak yasak değildi benim ülkemde
anlatmak yasak!

Hasan Hüseyin Korkmazgil

CUMHURİYET'İN İLK YILLARI VE TEK PARTİ SÜRECİ

Cumhuriyet'in ilk döneminde ise Zekeriya Sertel'in basına uygulanan sansürle yaptığı mücadele ve sonrasındaki tehdit, suçlama ve mahkûmiyetler, meselenin Osmanlı sonrası genç Cumhuriyet'te de aynıyle devam ettiğini gözler önüne serer.

Bu konuda en çarpıcı örneklerden birçoğu Zekeriya Sertel'in anılarında not düşülmüştür. Gözlem Yayınları'ndan çıkan *Hatırladıklarım* adlı kitabına göz attığımızda konuyla ilgili ayrıntılı bilgi sahibi oluyoruz. Bu kaynağa ise, değerli dostum, merhum Hüseyin Kıvanç'ın, 1999 basımlı *Mürekkebin Yanık Kokusu/Sansür* adlı kitabıyla ulaşıyoruz. Şu notu da düşmeden geçemeyeceğim: Zekeriya Sertel'in Cumhuriyet'in kuruluş ilkeleriyle, kuran ve mücadele eden dinamiklerle hiçbir sorunu ve kavgası yoktur. Hatta aşağıdaki satırlarda okuyacaksınız, genç Cumhuriyet'e ve onun getirdiği çağdaş yapılanmaya, özgürlüklere olan inanılmaz bir güveni, muhabbeti ve heyecanı vardır. Lakin bütün sorun her dönemde olduğu gibi kraldan çok kralcıların, durumdan vazife çıkararak sanat ve düşün dünyasını harman yerine çevirmeleridir.

Sertel, demokrasinin vazgeçilmez kurumları olan basına ve matbuata en ufak bir sansür ve yasaklama getirilemeyeceğini düşünmekte ve hatta Cumhuriyet'e olan inancı ile bu tehlikeyi aklının ucuna bile getirmemektedir.

Zekeriya Sertel, Matbuat Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Bir taraftan da muhalif basın, basına sansür koyulacağı iddialarını taşıyan yazılarla huzursuzluklarını ifade etmeye başlamıştır. Şimdi bu konuyu Zekeriya Sertel'in yazdıklarından okuyalım:

“Bu dedikoduları susturmuş olmak için Matbuat Genel Müdürlüğü adına bir bildiri yayımladım. Hükümetin böyle bir düşüncesi olmadığını, basın hürriyetini sınırlamak için hiçbir şey düşünülmendiğini bildirdim. Fikrimce bu, basını yatıştırmak için en etkili yoldu.

Ertesi sabah erkenden İçişleri Bakanı Ferit Bey beni makamına çağırdı.

- Sen gene ne yapmışsın Zekeriya, dedi.
- Ne yapmışım, dedim.
- Hükümetin basına sansür koymayı düşünmediği hakkında bir bildiri yayınlamışsın.
- Yayınladım, dedim. Yanlış mı? Hükümetin böyle bir fikri var mı?

Ha, o halde basına sansür koymak isteyen hükümette ben çalışmam dedim ve çıktım.

Benden sonra gerçekten basına sansür kondu, baskı artırıldı, basın hürriyetinden eser kalmadı.”²⁵

Zekeriya Sertel, Matbuat Genel Müdürlüğü'nden istifa ettikten sonra *Resimli Ay* dergisini yayımlamaya başlar. Demokrat ve ilerici bir çizgisi olan bu dergi ülkeyi ilgilendiren birçok konunun tartışma odağı olur. Bu konulardan biri de Kurtuluş Savaşı'na halkın katılımının ortak edilmesini simgeleyen bir çalışmadır:

²⁵ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, 1977, s.129'dan akt. Hüseyin Kıvanç, *Mürekkebin Yanık Kokusu/Sansür*, Hasat Yayınları, 1999, s.24.

“En çok üzerinde durduğumuz sorunlardan biri de Milli Kurtuluş zaferinin halka mal edilmesini sağlamaktı. Milli Kurtuluş Savaşı’nı kadın-erkek bütün halkımızın el ele verecek yaptığını belirtiyorduk. Milli Kurtuluş Savaşı kahramanları adına bir ‘meçhul asker’ anıtının dikilmesini istiyorduk. Çünkü Milli Kurtuluş Savaşı gerçekten bütün halkın katıldığı bir milli savaştı. İşçisinden köylüsüne, memurundan askerine, kadınından gencine kadar herkes Kurtuluş Savaşı’na katılmıştı. Köylü kadınlar cepheye omuzlarında mermi taşımışlardı. Bunun içindir ki Milli Kurtuluş Savaşı, halkın emperyalistlere karşı yaptığı bir milli savaştı. Halka, hakkını vermek gerekti. Halkı ‘meçhul asker’ temsil ederdi.

Biz bu savaşı yaparken *Akşam* gazetesinde Kılıç Ali imzasıyla bize cevap veren bir yazı çıktı. Bu yazıda Milli Kurtuluş Savaşı’nı halkın değil, sadece Atatürk’ün yaptığı ileri sürülüyordu. Ordunun ve halkın savaşabilmesi ancak kudretli ve kabiliyetli bir komutana sahip olmasıyla kabildir deniyordu. Atatürk olmasaydı halkın ayaklanması bir anlam taşımazdı. ‘Meçhul asker’ fikrini ortaya atıp, başkomutanın önemini azaltmaya çalışmak bir nankörlük olurdu.

Yazıyı yazan Kılıç Ali, bir yazar değildi. Atatürk’ün yaverlerinden biriydi. O sırada Atatürk, Trabzon’da bulunuyordu. *Resimli Ay*’ın ortaya attığı ‘meçhul asker’ fikrini orada öğrenmiş ve Kılıç Ali imzasıyla çıkan yazıyı dikte edip *Akşam* gazetesine göndermişti... Bu yazı bize bir ihtardı...”²⁶

²⁶ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, 1977, s.129’dan akt. Hüseyin Kıvanç, *age*, s.34.

Yasaklar Üzerine Kısa Kısa Notlar...

Yalnızca 1939-1945 tarihleri arasında toplatılan, kapatılan gazetelerin ve dergilerin sayısı oldukça kabarık.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 kez, 5 ay 9 gün, Tan 7 kez, 2 ay 13 gün, Vatan 9 kez, 7 ay 24 gün kapatılırken Tasvir-i Efkâr 8 kez, 3 ay ve daha sonra süresiz kapatılmıştır. Vakıf 2 kez, 12 gün, Yeni Sabah 3 kez, 6 gün, Akbaba 4 kez, 47 gün, Son Posta 4 kez, 11 gün, Haber 2 kez, 10 gün süreyle kapatılmıştır.

Yalnızca 12 Eylül Dönemi Kültür-Sanat ve Düşünce Alanındaki Yasaklama ve Yargılamalara Örnekler

- Cezaevlerindeki gazetecilerin aldığı ceza toplamı: 3.315 yıl 3 ay
- İstanbul gazetelerinin yayın yapamadığı gün sayısı: 300 gün
- Gazetecilere istenilen hapis cezası: 4.000 yıl
- Dava açılan gazete sayısı: 13
- Cezaevlerindeki gazeteciler: 31
- Polisçe aranan gıyabi tutuklu gazeteciler: 13
- Silahlı saldırıda öldürülen gazeteciler: 3
- Gazeteler için açılan dava sayısı: 300'den fazla
- Yakılarak yok edilen gazete, dergi, kitap: 39 ton
- Yok edilmek üzere depolarda bekleyen yayın: 40 ton
- Basın özgürlüğünü kısıtlayan yasa sayısı: 151
- Yasaklanan yayın sayısı: 927
- Yasaklanan film sayısı: 927

12 Eylül Döneminde Kültür-Sanat, Siyaset ve Düşünce Dünyasından Yargılanan, Yasak ve Sansüre Uğrayan, Zorunlu Olarak Yurtdışına Çıkan İnsanlarımıza Birkaç Örnek

Nevzat Çelik: Şair ve roman yazarı, 1980 Mart'ında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (DGSA) Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek Okulu (UESYO) Grafik Bölümü birinci sınıfta okurken tutuklandı. DEV-SOL davasından idam istemiyle yargılandı.

Behice Boran: Siyasetçi, akademisyen ve sosyolog. Kapatılan Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı. 12 Eylül sonrasında, hastalığı nedeniyle özel izinle yurtdışına çıktı. "Yurda dön" çağrısına uymayınca vatandaşlıktan çıkarıldı. 1987 yılında Brüksel'de yaşamını yitirdi. Türkiye'de toprağa verildi.

Cem Karaca: Türk rock müziği sanatçısı, besteci, tiyatrocu, sinema oyuncusu. Anadolu rock türünün kurucularından. 1979 yılında Almanya'daki 1 Mayıs kutlamaları sırasında çekilen bir resim dolayısıyla "yurda dön" çağrısı yapıldı. Çağrıya uymayınca vatandaşlıktan çıkarıldı. Özal'ın izniyle yurda döndü. İstanbul'da yaşamını yitirdi.

Mehmet Koç: Halk ozanı. 1980'de Partizan Davası'ndan yargılanırken tahliye edildi. Daha sonra, arandığını öğrenince yurtdışına çıktı.

Gültekin Gazioglu: TÖB-DER Genel Başkanı. TÖB-DER Davası'nda yargılanıyordu. Yurtdışına çıktı. Türkiye'ye döndü.

Melike Demirağ: 1981'de Kıbrıs'ta bir film festivalinde Sürü filminin gösterimine davetli olarak katıldı. Festivalde yaptığı konuşmasıyla ilgili olarak "yurda dön" çağrısı yapıldı. Çağrıya uymayınca vatandaşlıktan çıkarıldı. Almanya'da yaşadı. Türkiye'ye döndü.

Demir Özlü: Öykü ve roman yazarı. Almanya'da yayınlanan *Demokrat Türkiye* adlı siyasi dergide yazdığı yazılar nedeniyle 1983'te hakkında dava açıldı. Giyabi tutuklama kararından

sonra “yurda dön” çağrısına uymadığı için vatandaşlıktan çıkarıldı. Stokholm ve İstanbul’da yaşıyor.

Şanar Yurdatapan: Müzisyen, besteci, söz yazarı, insan hakları savunucusu. Eşi Melike Demirağ’la birlikte “yurda dön” çağrısına uymayınca vatandaşlıktan çıkarıldılar. Uzun yıllar Almanya’da politik mülteci olarak yaşadı. Türkiye’ye döndü.

Doğan Özgüden: Gazeteci. 2010 yılında sürgün yaşamını kaleme aldı, Belge Yayınları’ndan çıktı. Sürgün yaşamını devam ettirenlerden. Brüksel’de yaşıyor.

Nihat Behram: Şair, yazar, gazeteci. Şair Berham hakkında, yazdıkları nedeniyle davalar açıldı. “Yurda dön” çağrısına uymayınca vatandaşlıktan çıkarıldı. Basel’de taksi şoförlüğü yaptı. İsviçre’de yaşıyor. Türkiye’ye gidip geliyor.

Fuat Saka: Şarkıcı, aranjör ve gitarist. Siyasi ilticacı olarak Hamburg’da yaşadı, Türkiye’ye döndü.

Aydın Engin: Gazeteci, oyun yazarı, senarist, politikacı. Almanya’da uzun yıllar taksi şoförü olarak çalıştı. 1991’de çıkan kısmi aftan yararlanarak Türkiye’ye döndü ve kısa süre Sağmalcılar Cezaevi’nde hapis yattı. Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarı.

Oya Baydar: Türk yazar, sosyolog. 12 Eylül Darbesi sırasında yurtdışına çıktı ve 12 yıl boyunca Almanya’da sürgünde kaldı. Şu an Türkiye’de.

Ozan Emekçi: Halk ozanı. Hâlâ Türkiye’ye girme yasağı var. Vatandaşlıktan çıkarıldı. İki haftalık vize ile Türkiye’ye giriş yaptı. Bir daha vize alamadı. Vize almak için hukuk mücadelesini veriyor. Almanya’da yaşıyor.

Şivan Perver: 30 yıl geçti, vatandaşlıktan çıkarıldığından hâlâ resmi olarak Türkiye’ye giriş yapamıyor. Almanya’da Şivan Perver Vakfı’nı kurdu. Almanya’da yaşıyor.

Sürgünde Ölenler

Nâzım Hikmet , şair-edebiyatçı, 1963, Moskova

Sabiha Sertel, gazeteci-yazar, 1968, Bakû

Fahri Erdinç, şair-edebiyatçı, 1984, Sofya

Zeki Baştımar, siyasetçi, 1973, Doğu Almanya

Yılmaz Güney, sinema oyuncusu, yönetmen, senarist ve yazar, 1984, Paris

Hikmet Kıvılcımlı, siyasetçi ve kuramcı, yazar, yayıncı ve çevirmen, 1971, Belgrad,

Zekeriya Sertel, gazeteci ve yayıncı, 1980, Paris

Salih Hacıoğlu, veteriner hekim, siyasetçi, 1954, Sibirya

Affan Hikmet, siyasetçi, 1964, Moskova

Behice Boran, siyasetçi, akademisyen ve sosyolog, 1987, Brüksel

Sümeýra Çakır, müzisyen-ses sanatçısı, 1988, Fransa

Ahmet Kaya, müzisyen, 2000, Paris

Mahmut Baksi, gazeteci-yazar, şair, 2001, İsveç

Liste çok daha uzun...

Şunu belirtmeden de geçemeyeceğim, Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın (TGS) açıkladığı listeye göre 161 gazeteci ve medya çalışanı cezaevinde.²⁷ Yanlış okumadınız 161!

İşte o liste:

1. Abdulkadir Turay, Dicle Haber Ajansı (DİHA) muhabiri
2. Abdullah Kılıç, Meydan gazetesi köşe yazarı
3. Abdullah Özyurt, Zaman gazetesi muhabiri

²⁷ "161 gazeteci ve medya çalışanı cezaevinde", tgs.org.tr, 18.09.2017, erişim tarihi 19.09.2017, <http://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/>

4. Abdulvahap İş, serbest gazeteci
5. Ahmet Altan
6. Ahmet Feyzullah Özyurt
7. Ahmet Memiş, Haberdar internet sitesi haber müdürü
8. Ahmet Metin Sekizkardeş, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar
9. Ahmet Şık, Cumhuriyet gazetesi
10. Ahmet Turan Alkan, Zaman gazetesi eski yazarı
11. Ahmet Yavaş, TRT (Erzurum)
12. Akın Atalay, Cumhuriyet Vakfı İcra Kurulu Başkanı
13. Alaattin Güner, Cihan Haber Ajansı eski medya direktörü
14. Alaattin Kaya, Zaman gazetesi imtiyaz sahibi
15. Ali Ahmet Böken, TRT Haber koordinatörü
16. Ali Aşkar, Azadiya Welat gazetesi çalışanı
17. Ali Bulaç, Zaman gazetesi eski yazarı
18. Ali Konar, Azadiya Welat gazetesi temsilcisi, hükümlü
19. Ali Ünal, Zaman gazetesi köşe yazarı
20. Arafat Dayan, Demokratik Ulus gazetesi eski yazı işleri müdürü
21. Arif Aslan, serbest gazeteci
22. Aslı Ceren Aslan, Özgür Gelecek gazetesi yazı işleri müdürü
23. Atilla Taş, Meydan gazetesi köşe yazarı
24. Ayhan Demir, Çaldıran Haber Ajansı imtiyaz sahibi
25. Ayşe Nazlı Ilıcak, Yarına Bakış gazetesi yazarı
26. Ayşenur Parıldak, Zaman gazetesi eski muhabiri
27. Aytekin Gezici, gazeteci-yazar
28. Aziz İstegün, Zaman gazetesi Diyarbakır bölge temsilcisi

29. Bayram Kaya, Zaman gazetesi muhabiri
30. Beytullah Özdemir, Zaman gazetesi Düzce temsilcisi
31. Burak Ekici, Birgün gazetesi internet editörü
32. Cebail Parıltı, Anadolu Ajansı (AA) Derik muhabiri
33. Cemal Azmi Kalyoncu, Gazeteci ve Yazarlar Vakfı
34. Ceren Taşkın, Hatay Ses gazetesi çalışanı
35. Cuma Kaya, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar
36. Cuma Ulus, Millet gazetesi yayın koordinatörü
37. Cumali Önal, Zaman Arapça servis sorumlusu
38. Cüneyt Seza Özkan, Samanyolu TV haber yayın yönetmeni
39. Çağdaş Erdoğan, serbest foto muhabiri
40. Emin Demir, serbest gazeteci
41. Emre Soncan, Zaman gazetesi eski savunma muhabiri
42. Ercan Gün, Fox TV haber editörü
43. Erdal Süsem, Eylül dergisi editörü, hükümlü
44. Erdal Şen, Meydan gazetesi eski yazı işleri müdürü
45. Erdoğan Alayumat, DİHABER muhabiri
46. Erol Yüksel, TRT haber dairesi başkan yardımcısı
47. Erol Zavar, Odak dergisi sahibi ve yazı işleri müdürü, hükümlü
48. Ersin Şanlı, TRT yurt haberleri müdürü
49. Fahrettin Kılıç, Özgür Toplum dergisi çalışanı
50. Faruk Akkan, Cihan Haber Ajansı genel müdürü
51. Fatma Ölmez, Radyo Ses çalışanı
52. Ferhat Çiftçi, Azadiya Welat gazetesi Gaziantep temsilcisi, hükümlü
53. Fevzi Yazıcı, Zaman gazetesi görsel yönetmeni
54. Furkan Gökşen, detailhaber.com sitesi yayın yönetmeni

55. Gökçe Fırat Çulhaoğlu, Türk Solu gazetesi yazarı
56. Gökmen Ulu, Sözcü gazetesi İzmir muhabiri
57. Gurbet Çakar, Hevi Kadın dergisi, hükümlü
58. Gültekin Avcı, Bugün köşe yazarı
59. Habip Güler, Zaman gazetesi muhabiri
60. Hakan Aksel, TRT, yapımcı-yönetmen
61. Hakan Taşdelen, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar
62. Halil İbrahim Balta, Zaman gazetesi ekonomi muhabiri
63. Halil İbrahim Mert, TRT (Erzurum)
64. Hamza Günerigök, TRT spikeri
65. Hamit Dilbahar, Azadiya Welat gazetesi yazarı, hükümlü
66. Hanım Büşra Erdal, Zaman gazetesi muhabiri
67. Haşim Söylemez, Aksiyon dergisi eski yazarı
68. Hatice Duman, Atılım gazetesi sahibi ve yazı işleri müdürü, hükümlü
69. Hayati Yıldız, Azadiya Welat gazetesi çalışanı
70. Hidayet Karaca, Samanyolu yayın grubu başkanı
71. Hüseyin Aydın, Cihan Haber Ajansı muhabiri
72. Hüseyin Turan, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar
73. İbrahim Karayegen- Zaman gazetesi eski yazı işleri müdürü
74. İdris Sayılğan, DİHA muhabiri
75. İlker Deniz Yücel, Die Welt Türkiye temsilcisi
76. İlker İlkan, Azadiya Welat gazetesi çalışanı
77. İnan Kızılkaya, Özgür Gündem gazetesi yazı işleri müdürü
78. İsa Siyi, Haberdar internet sitesi editörü
79. İsmail Avcı, Zaman gazetesi Diyarbakır muhabiri
80. Kadri Gürsel, Cumhuriyet gazetesi yayın danışmanı

81. Kamuran Sunbat, DİHA Çukurova eski muhabiri, hükümlü

82. Kemal Özer, Evrensel gazetesi Tunceli muhabiri

83. Kemal Sancılı, Özgür Gündem gazetesi imtiyaz sahibi

84. Kenan Karavil, Radyo Dünya genel yayın yönetmeni, hükümlü

85. Lokman Erdoğan, Çorum Manşet gazetesi yayın kurulu üyesi

86. Mahir Kanaat, Birgün gazetesi çalışanı

87. Mediha Olgun, Sözcü gazetesi internet sorumlu müdürü

88. Mehmet Ali Ay

89. Mehmet Altan

90. Mehmet Baransu, Taraf gazetesi yazarı

91. Mehmet Çakmakçı, Medyascope TV çalışanı

92. Mehmet Güleş, DİHA muhabiri

93. Mehmet Kuru, Zaman gazetesi Eskişehir muhabiri

94. Mehmet Özdemir, Zaman gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü

95. Mehmet Sıddık Damar, DİHABER muhabiri

96. Meltem Oktay, DİHA muhabiri

97. Meşale Tolu, ETHA çevirmeni

98. Mikail Barut, Özgür Halk dergisi eski editörü, hükümlü

99. Miktat Algüli, Mezitli FM genel yayın koordinatörü, hükümlü

100. Mizgin Çay, Radyo Karacadağ

101. Muhsin Pilgir, Zaman gazetesi ve Cihan Haber Ajansı muhabiri

102. Murat Aksoy, gazeteci-yazar

103. Murat Avcıoğlu, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar

104. Murat Çelikkan, gazeteci

105. Murat Dağdeviren, Demokrat Gebze gazetesi sahibi

106. Murat Güreş, güncelgazete.com sitesi genel yayın yönetmeni

107. Murat Öztürk, Çorum Manşet sorumlu yazı işleri müdürü

108. Murat Sabuncu, Cumhuriyet gazetesi genel yayın yönetmeni

109. Mustafa Erkan Acar, Bugün gazetesi haber müdürü

110. Mustafa Gök, Ekmek ve Adalet dergisi Ankara temsilcisi, hükümlü

111. Mustafa Ünal, Zaman gazetesi eski Ankara temsilcisi

112. Mutlu Çölgeçen, Millet gazetesi yazı işleri koordinatörü

113. Mutlu Özay, Cihan Haber Ajansı muhabiri

114. Mümtaz'er Türköne, Zaman gazetesi köşe yazarı

115. Nedim Türfent, DİHA muhabiri

116. Nur Ener, Yeni Asya gazetesi editörü

117. Nuri Durna, TRT (Erzurum)

118. Nuri Yeşil, Azadiya Welat gazetesi Dersim temsilcisi, hükümlü

119. Nurullah Kaya, Zaman gazetesi Gaziantep bölge temsilcisi

120. Oğuz Usluer, Habertürk TV eski haber koordinatörü

121. Osman Yakut, Zaman gazetesi Antalya muhabiri

122. Ömer Çelik, DİHA haber müdürü

123. Ömer Faruk Aydemir, eski İhlas Haber Ajansı istihbarat şefi

124. Ömer Özdemir, Cihan Haber Ajansı ve Zaman gazetesini Antalya muhabiri

125. Özcan Keser, TRT muhabiri

126. Özkan Mayda, Zaman gazetesini Antalya muhabiri

127. Ramazan Alkan, Yeni Akit muhabiri

128. Recai Morkoç, Cihan Haber Ajansı Antalya muhabiri

129. Resul Cengiz, eski Zaman gazetesini Denizli muhabiri

130. Sadık Demir, Radyo Karacadağ

131. Salih Erbekler, Radyo Karacadağ

132. Sait Gürkan Tuzlu, Cihan Haber Ajansı muhabiri

133. Sami Tunca, Mücadele Birliği dergisi yazı işleri müdürü, hükümlü

134. Selman Keleş, DİHABER muhabiri

135. Serhat Şeftali, Zaman gazetesini Antalya muhabiri

136. Serkan Aydemir, Bitlis Aktüel gazetesini muhabiri

137. Seyit Kılıç, TRT Haber muhabiri

138. Seyithan Akyüz, Azadiya Welat gazetesini (Adana), hükümlü

139. Sezgin Kartal, Sosyalist Dayanışma dergisi yazı işleri sorumlusu

140. Şahabettin Demir, DİHA muhabiri, hükümlü

141. Şahin Alpay, Zaman gazetesini yazarı

142. Şeref Yılmaz, Irmak TV yönetim kurulu başkan yardımcısı

143. Şerife Oruç, DİHA muhabiri

144. Tunca Öğreten, Diken internet sitesi çalışanı

145. Tuncer Çetinkaya, Zaman gazetesini Antalya temsilcisi

146. Ufuk Şanlı, Vatan gazetesini eski yazarı

147. Ulaş Ömer Sezgin, ETHA muhabiri

148. Ünal Tanık, RotaHaber internet sitesi genel yayın yönetmeni

149. Vahit Yazgan, Zaman gazetesi İzmir bölge temsilcisi

150. Vedat Demir, Yarına Bakış gazetesi eski yazarı

151. Yakup Çetin, Zaman gazetesi muhabiri

152. Yalçın Güler, TRT (Erzurum)

153. Yasir Kaya, eski Fenerbahçe TV haber müdürü

154. Yener Dönmez, Habervaktim sitesi kurucusu

155. Yetkin Yıldız, Aktif Haber internet sitesi genel yayın yönetmeni

156. Yılmaz Kahraman, Özgür Halk dergisi editörü, hükmülü

157. Yusuf Karataş, Evrensel gazetesi yazarı

158. Yüksel Durgut, Zaman gazetesi çalışanı

159. Zafer Özsoy, Zaman gazetesi, gazeteci-yazar

160. Zehra Doğan, JİNHA eski editörü

161. Ziya Ataman, DİHA stajyer muhabiri

Ah Bu Aydınlar Olmasa O Kadar Rahat Edeceğiz ki!

Tüm bunlara ek olarak bir de dönemin çok konuşulan olayı “Aydınlar Dilekçesi” vardır. 15 Mayıs 1984 tarihinde yayınlanan dilekçe 12 Eylül karanlığında, yaşanan hak ihlallerine, baskılara ve insan hakları hukukuna yakışmayan her türlü faşizan ve baskıcı uygulamaya karşı kaleme alınmıştı. Aziz Nesin, Uğur Mumcu, Halit Çelenk, Yalçın Küçük, Erdal Öz gibi aydınların bir araya gelerek oluşturdukları ve yaklaşık 1300 imzayla desteklenen dilekçe, 5 Mart 1984 tarihinde Altındağ 1 No.lu Noterliği’ne sunulmasının ardından 15 Mayıs 1984’te Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Başkanlığı’na verilmişti.

Aydınlar Dilekçesini hazırlayan ve imzalayan bazı isimler hakkında, Kenan Evren'in "vatan hainliği" suçlamasıyla, dilekçenin yayınlandığı tarihten 5 gün sonra dava açıldı.

Aydınlar Dilekçesini hazırlayanlar arasında Aziz Nesin, Yalçın Küçük, Halit Çelenk, Uğur Mumcu, İlhan Selçuk, İlhan Tekeli, Mete Tunçay ve Haluk Gerger gibi birçok isim bulunuyordu. Ahmet Taner Kışlalı, Vedat Türkali, Hikmet Çetin, Mustafa Balbay, Emil Galip Sandalcı, Erdal Öz, Esin Afşar ve Bilgesu Erenus gibi isimlerle birlikte 1300'ü bulan imzayla desteklenen dilekçe hakkında açılan davada 59 kişi yargılandı.

Bu yargılamalar yapılırken, sanırım merak ediyorsunuzdur, "sanat" ve "aydın" cephesinden dönemin baskılarına, yasaklamalarına ve sansürcü yaklaşımına karşı durmayan ve hatta destekleyenler var mıydı diye. Olmaz mı! Her dönemde olduğu kadar çoktular. İşin açıkçası onları bu satırlarda yer verecek kadar değerli bulmuyorum, sanırım tarih de bulmuyordur. Yine de merak edenler olursa, günümüzde sanki her dönemde olduğundan çok daha fazlası var gibi, arayıp bulsunlar. İşimiz çok, onları arayacak kadar zamanımız yok diyorsanız ipucunu vereyim: O dönemde kimler var ise bugünkülerden pek bir farkı yok, hatta birçoğu hemen hemen aynı isimler(!) Bir tek fark var, o zamanlar cep telefonu daha icat edilmemişti, dolayısıyla tanrıları ile sırtık selfieler çekemiyorlardı.

Edebiyat ve gazetecilik alanından örnekler ve notlar sunduk lakin yasaklamalar rüzgârından şiir sanatı da hayli nasibini almıştır. Hem de en acımasızından ve en trajikomik örnekleriyle...

Sakın Bir Yerde Okuma Benim Şiirimi Başın Belaya Girer(!)

Çocukluğumdan hatırlıyorum, Ataköy'de hemen yakını-mızdaki blogun giriş katında sürekli perdeleri açık ve camında

tombul bir tekir kedinin uyukladığı bir daire vardı. Çocuksu merakla camdan içeriye baktığımızda duvarların tıklım tıklım kitaplarla dolu olduğunu gördüğümüz bir evdi. Üzerinde ciltler, kâğıtlar, dosyalar yığılı bir çalışma masası ve masanın başında beyaz saçlı, sırtında ropdöşambr olan bir amcayı sürekli çalışır halde görürdük. Yaz aylarında açık olan pencereden gelip geçtikçe, amcanın yazı yazdığı daktilonun “çat çut” sesini duyardık. Sonra bu amca ile tanıştık, konservatuvar yıllarında şair Haşim Şahin’le çok kez ziyaretine gitmiştik. Sürekli çalışırken profilini gördüğüm bu beyaz saçlı amca *Kutsal İsyan*’ın yazarı Hasan İzzettin Dinamo’nun ta kendisiydi. Yine bir ziyaretimizde; yaşadığı zorlukları, yasaklamaları, polis ve devlet baskılarını anlattı. Hem anlatıyor hem de yaşanmışlıklarına dalıp dalıp gidiyordu. Ona bestelerimi, sanata bakış açımı anlattım ve 1988’de çıkan ilk albümümü imzalayıp armağan ettim. Kaseti teybe koyduk ve hem dinlemeye hem de sohbet etmeye başladık. Sözüün bir yerinde eğildi ve “Muhelif bir şeyler yapma niyetinde olduğun aşikâr, lakin dikkatli ol, çok canını yakmak isteyecekler” diye nasihat etti.

Sonunda çok karışıkmiş gibi görünen ama her şeyin yerini bildiği kitap ve kâğıt yığınlarıyla kaplı masasına yöneldi. Karmakarışık yığınların arasından eski bir dosya kâğıdını eliyle koymuş gibi buldu. Kâğıtta daktilo ile yazılmış uzunca bir şiir vardı. Kalın, beyaz kaşlarını kaldırarak gözlerime baktı ve “Bu şiirimi yasakladılar, bilir misiniz hâlâ yasak” dedi. Bir an düştüğümüz sessizliğin içinden hem içi burkularak hem gülererek, bize, yasaklanan şiirini okumaya başladı. Yaşı ilerlemiş amca heyecanla ayağa kalkmış, hafif titreyen dermansız dizlerine yüklenerek, heyecanla şiirini okuyordu. Yazdığına ve düşündüğüne inanan ve bunu anlatmaya çalışan bir sanatçı vardı karşımda. Her mısrada hançeresini zorluyor, boynundaki mor kıvrımlı damarlar şişip şişip sönüyordu.

“Türkiye Sovyet Cumhuriyeti

Aziz Türk işçisi!

Tütüncüm, törnacıım, mensucatçım, ateşçim ve sair

Dünyanın kurtuluş saati çalışıyor.

Biliyorum ki en kabadayınız

Soğuk tütün depolarında

Koca bir hafta harcadıktan sonra

Ancak bir kefen parası alıyor,

Karısını veya çocuğunu gömmek için.

Aziz Türk işçisi!

Senin bahtın,

Yaralı parmaklarınla ayıkladığın

Malum tütünün zifiri kadar karadır.

Haydi, sen de aslanlar gibi göster boyunu,

Böyle süklüm püklüm durduğunu

Gören kahpe vurguncular ve onların hükümeti,

Bırakıp senin nasırlı ellerine

Bu güzel memleketi,

Savuşsunlar birer köşeye, çil yavrusu gibi.

Öyle silkin ki aziz işçim,

Benim tornacıım, tütüncüm, mensucatçım ve işçim,

Bütün Türkiye'deki ağaçların

En üst dallarından en alt dallarına kadar

Senin nasırlı ellerinle asılanlar

Harikulade bir meyve zenginliği manzarası versin.

Bu işe meşhur Sultanahmet Meydanı vakası

Vaka-i Vakvakiye bile imrensin.

Çekip alalım ayaklarından

Donlarına varıncaya kadar onların,

Gömülelim koltuklarına o ılık salonların...

Dışarıda yağarken buram buram kar,

Aç ve soğuk günlerden kalma hatıralar,

Karışıp halka halka Bafra tütünü dumanına
 Bize göz kırpacak uzak yıldızlar.
 Hülâsa, Türkiye Sovyet Cumhuriyeti,
 Çalışmak, yaşamak, gezmek hürriyeti
 İçin kurulacaktır.
 Ve bunlara karşı çıkan babamız bile olsa
 İnsafsızca ve merhametsizce
 Tutulup çarmıha vurulacaktır.”

Ve ekledi: “Sakın bir yerlerde okuyayım falan demeyin, sizi ben bile kurtaramam.”

Konservatuvar yüksek bölümünü okuduğum o yıllarda, bir sanatçının kendi eseri için “zarar vermesin” diye uyarı yapması, benim de içimi burkmuştu. Hasan İzzettin Dinamo’nun evinden garip duygular içinde ve çıktığım yolun barikatlarını hissederek ayrıldım. Yolda gözümün önünden bir sürü sanatçı ve düşünce insanı geçiyordu; Nedim, Nef’i, Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Sezai Karakoç, Arif Nihat Asya, Charles Baudelaire ve daha niceleri... Düşünceleri, savundukları belki farklıydı ama bugüne kadar düşünce iklimimde hepsi özel bir yer almışlardı; hâlâ da öyle!

Oturr Yerine Bre Densizz!

Bu bölümü yine tebessüm edeceğiniz bir olayla kapatmak istiyorum. Şair ve yazar Şükrü Erbaş, yasaklar konusunda belki de en ilginç uyarıyı alarak yasaklar tarihine geçmiş sanat ve düşün insanımızdır. 2016 Mayıs ayında İzmir’in Kiraz ilçesinde bir şiir dinletisine katılan şair Şükrü Erbaş’a Emniyet’ten oturarak(!) şiir okuması, aksi takdirde “müdahale edileceği” uyarısı gelir.

Olay kısaca şöyle gerçekleşir:

Eğitim-Sen temsilciliğinin düzenlediği şiir dinletisine Kiraz İlçe Emniyet Müdürlüğü tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeden yasak getirilir.

Eğitim-Sen ısrar eder ve etkinlik bu sefer bir düğün salonuna alınır ama birkaç gün kala salon sahibi, “Vermiyom salonu” der.

Eğitim-Sen son çare olarak etkinliği Kiraz’daki tek otel olan Kuru Otel’de düzenler. Bu sefer de Emniyet Müdürlüğü, şair Şükrü Erbaş’ın şiirlerini ancak oturarak okuyabileceğini, dinletisi esnasında ayağa kalkması ve şiirlerini ayakta okuması halinde kendisine müdahale edileceğini belirtir.

Sonunda Kuru Otel de bu olanlardan korkar ve “Vermiyom salonu” der.

Son çare olarak şiir dinletisi 13 Ocak tarihinde Eğitim-Sen Ödemiş temsilciliği tarafından Ödemiş’te gerçekleştirilir.

Ancak Emniyet kararlıdır, buraya da gelir ve dinleti boyunca ayağa kalkmaması için şairin başında nöbet tutar.

Bu da yetmez, etkinlik sonrası, düzenleyenler ile Şükrü Erbaş’ın akşam yemek yediği yere de gelen polis, şairin masada da ayağa kalkarak şiir okuması durumunda müdahale edeceklerini söyler. Akşam yemek boyunca, şairin masasının yan tarafında polisler bekler.²⁸

Şimdi merak ediyorum, şairimiz mutlaka yemek sırasında tuvalet ihtiyacı için kalkıp gitmiştir, acaba polislerin o andaki tavrı ne olmuştur? “Ya tuvalette şiir okursa” diye takip etmişler midir?

²⁸ “Emniyetten şair Şükrü Erbaş’a ‘ayakta şiir okuma’ yasağı”, cumhuriyet.com.tr, 14 Ocak 2016, erişim tarihi 25.07.2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/463800/Emniyetten_sair_Sukru_Erbas_a_ayakta_siir_okuma_yasagi.html

Kim bilir belki de asıl korkulan Şükrü Erbaş'ın ayağa kalkması değil, o şiirini okuduğunda milyonların ayağa kalkmasıdır! Onlar istedikleri kadar otur yerine desinler, biz Şükrü Erbaş ile kalkalım ayağa ve bir daha oturmamak üzere, usta şairimizden birkaç tehlikeli dize sunalım:

Sevgilim,
 Bir ülke senin gövden kadar masum olsaydı
 Bir tek anne oğlunu devletten sormazdı...

İnanın bu satırları yazarken bir taraftan gülüyor bir taraftan da dudaklarımı ısırıyorum.

Kısacası bilimin, sanatın, özgür düşüncenin üzerindeki baskı, ön denetim, yasaklama ve sansür, her dönemde gündemdedi. Olağanüstü hal yasalarının ve sıkıyönetimin ilan edilmesine gerek kalmıyor, bu alanlar için her an OHAL, her an sıkıyönetim geçerliliğini koruyordu, kısmen de olsa hâlâ öyle. Zannetmeyin ki bu durum yalnızca yazın sanatı ve gazetecilik üzerinde. Bunun bir de sinema tarafı var.

*Ben istiyorum ki; film,
siz sinema salonunu terk ettikten sonra başlasın.*

Jacques Tati

SİNEMA

Yasakların, sansürün, yargılamaların, sanatsal kısımların kasıp kavuran rüzgârından, 7. sanat sinema da payını almıştır. Aslına bakarsanız sinema en etkili propaganda yöntemlerinden biridir. Ulaşılması, mekânsal ve seyirci potansiyeli açısından tiyatrodan çok daha hızlıdır. Aynı anda birçok noktadan izleyici bulma özelliğiyle de daha kitlesel bir sanat eylemidir. Hal böyle olunca da kontrolü için ciddi önlemler gerekir, yani sinema da potansiyel tehlikedir!..

Aslına bakarsanız sansür kelimesi günlük dilimize sinema sanatı ile girmiş gibi görünüyor. Sansür sanki sinemaya özel bir terimdir, sembolü de makastır. Film şeritleri ve makaralı sinema makineleri döneminden kalma bir semboldür makas. Sansür, sistemin kendisi için tehlikeli gördüğü burçlarda 7/24 bekleyen bir şövalyedir sanki. Öyle zırha, kılıca, kalkana, mızrağa da ihtiyacı yoktur bu savaşçının. Bir elinde dilediği gibi düzenlediği kanunlar, kararnameler, diğer elinde ise koca bir makas. Hepsi bu işte. Metrelerce film şeridinin beğenmediği yerine basar makası, sakıncalı bölümü atar, sonra boşta kalan iki ucu, asetonla yapıştırır ve yapımcıya teslim eder.²⁹ Hepsi bu, kimseye de hesap vermek zorunda değildir. Çünkü onun adı devlettir, döver de sever de, “baba”dır yani!.. Hatta vurduğu

²⁹ Sinemalarda makaralı film döneminde film koptuğu zaman boşta kalan iki uç asetonla yapıştırılırdı.

yerde gül bile biter! Haydi biraz da sinema dünyasında kısa bir gezinti yapalım.

Makaslanan Yeşilçam

Evet bu çam öyle bildiğiniz sarı çam, mavi çam, fıstık çamı falan gibi çamlardan değil. Bu çama balta, testere, hızar falan da işlemiyor, alıyorsun eline kara bir makas, buduyorsun istediğin yerden. Bu işi yapmak için öyle masallardaki oduncular gibi ormanda tek başına gezen güçlü kuvvetli, cesur adamlar olmana da gerek yok. Hatta tam tersi, bu işle görevlendirilenler, çelimsiz, güçsüz, korkak adamlar, ne dersen onu yapacak kadar da pısrık modeller. Ama bu halleriyle yıllardır Türk Sineması'nın başına efendi kesilmiş, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar verecek kadar da küstahlaşmış tipler. Ağızlarında bir tek kelime var: "Yassahh!" Hepsi bu.

Sungu Çapan'ın 10 Temmuz 2014 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan yazısındaki Türk sinema tarihi üzerine notlarından yola çıkarsak şu bilgilere rastlıyoruz:

"[...] Türk sinemasının ilk filmi olarak Fuat Uzkınay'ın 'Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı' kabul edilir.

Ne var ki, uzunluğu kimine göre 150, kimine göre 300 metre olan, yaklaşık 1-1.5 dakikalık, 14 Kasım 1914'te çekildiği(!) belirtilen ve Nijat Özön gibi bize sinema kültürünü tanıttıran çok saygın bir film eleştirmeni, sinema yazarı ve tarihçimize göre sinemamızın başlangıcı sayılan, ama kimsenin görmediği bu belge film ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. [...]

Aslında Uzkınay'dan daha önce Sultan Reşat'ın 1911'deki Selanik ve Manastır seyahatleri olmak üzere, çeşitli belge filmler ve haber filmleri çekerek Balkanlara sinemayı yayan, fotoğrafçılıktan yetişme, Manastırlı Yanaki Manaki (1878-1954) ile

Milton Yanaki (1882-1964) kardeşlerdir ilk Osmanlı sinemacılarımız. Bugüne dek bulunamadı. [...]”³⁰

Bizi burada asıl ilgilendiren şu ki, Türk sinema tarihi şayet Fuat Uzkınay’ın çektiği “Ayastefanos Rus Abidesi’nin Yıkılışı” belgeseli ile başlamışsa, bu çok büyük bir talihsizlik. Politik sebeplerden dolayı, yarı anıt, yarı hayır kurumu işlevi gibi görünen ve içinde onlarca tarihi eseri, heykeli barındıran bir eseri yıkmak(!) ve bu yıkımın iyi bir propaganda aracı olacağını düşünüp bir de belgeselini çekmek(!) Bir sanat eseri yok edilirken, yok ediliş hikâyesini başka bir sanat alanına konu etmek, akıl alır gibi değil. Filmin yok olması, hiçbir tanığının olmaması umarım tarihsel bir utanç olarak değerlendirildiği içindir.

Bu konuya heykel faslında tekrar değineceğiz.

Bu Makas Bildiğiniz Terzi Makası Değil!

Yerli sinemamız daha başlarken “ah” aldığı için mi başına bin türlü bela gelmiştir acep?

Şaka şaka!..

İmdiii! Yeşilçam’ın 103 yıllık serüveni boyunca gerçekten de başına gelmedik bela kalmamıştır. Makasçılık mesleği yalnızca demiryollarında değil sinemada da kendisine yeni bir alan açmıştır. Lakin bu yolun maceraları bazen dramatik, bazen de alabildiğine mizahi anılar bırakmıştır.

Kaynaklar ve bilgiler farklı olmakla birlikte, Türk sineması ilk sansürüyle 1919 yılında tanışır ve Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın eserinden uyarlanan “Mürebbiye” filmi ilk makası yer. Konusu, Türk bir ailenin çocuklarına bakıcılık yapan Fransız

³⁰ “‘İlk Türk filmi’ hiç çekilmedi mi?”, cumhuriyet.com.tr, 10 Temmuz 2014, erişim tarihi 26.07.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/92859/_ilk_turk_film_i_hic_cekilmedi_mi_.html

kızı Anjelik'in öyküsüne yaslanır. Anjelik filmde biraz "hoppa" bir kız izlenimi verir. Filmin İstanbul'daki gösteriminde, Fransız General Franchet d'Espèrey çileden çıkmış, hiçbir Fransız kızının bu derece aşağılık olabileceğini kabul etmemiştir. Sonunda film gösterimden kaldırılmış, Anadolu'ya hiç ulaşmasa da gizli gizli birkaç noktada gösterilmiştir.

Kısacası Türk Sineması'nın başına gelen ilk hadise sansür değil, doğrudan yasaklamadır. Yani makas, filmin bir kısmını değil tamamını doğramıştır! Filmin yönetmeni Ahmet Fehim, filminin aslında İstanbul'u işgal edenlere karşı sessiz bir direniş olduğunu iddia etmiştir ki doğruluk payı da son derece yüksektir.

Şaka Değil, Biz Çekilmemiş Filmi Yasaklayan Bir Irkın Ahfadıyız(!)

Aslında ilk sansür edilen filmin tarihi de tartışmalıdır. Burçak Evren, tarihi 1908'e kadar geriye taşır. Şöyle ki, iki Fransız İstanbul'da film çekmek ister. Film çekimi ve gösterimi konusunda izin verilmez ve bu konuyla ilgili bir ferman çıkarılır. Ferman şudur:³¹

"İki Fransızın, Şirket-i Hayriye'nin seferden alınmış vapurlarından 18 numaralı vapurunu Boğaziçi sahilleri iskeleleri ile Adalar ve Bakırköy ve İzmit Körfezi sahillerinde römorklar ile çekerek ve içine sinematograf makinesi koyup güya halka sinematograf resimleri göstermek için kiralama teşebbüsünde bulundukları haber verildiğinden sakıncaları dolayısıyla buna izin verilmemesi padişahın yüksek emir ve fermanı icabından olmakla bu hususta emir ve ferman sahibinindir."

³¹ Yrd. Doç. Dr. Serdar Öztürk, "Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler", Haziran 2006, s.65, erişim tarihi 26.07.2017, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/serdar_ozturk_sansur_sinema.pdf

Kaldı ki çekilmemiş filme yapılan bu muamele ilk sansür uygulaması için örnek teşkil eder mi? Tartışmalıdır, çünkü ortada daha film yoktur, yalnızca adı vardır. Bu ferman ve uygulamaya “ön denetim veya denetleme” diyebilir miyiz? Buna bağlı olarak Türk sinema tarihçilerinin çoğunluğu ilk sansür uygulamasının “Mürebbiye” filmine yapıldığında hemfikir olsa da, bu son örnekte, teşebbüse yasak getirmekle sanırım bir ilki daha başarmışızdır. Yani doğmamış çocuğa don biçilmiş kısacası.

Sinema Yasaları Geliyor

7. Sanat Doğrudan Polise Bağlı(!)

Sinema filmleri ve çok az olan belgesellere sansür konulması, denetlenmesi veya yasaklanmasıyla ilgili ilk sansür tüzüğü 1939 yılında çıkıyor. 1939’a kadar ise hangi filmin gösterilip gösterilmeyeceğine veya nerelerinin sakıncalı olup olmadığına o ildeki polis teşkilatı karar veriyor. Evet evet, yanlış okumadınız, polis. Valiyi temsilen karar verme konumunda olan Türk polisi filmi izliyor, hoşuna gitmeyen bir yer olursa “bu ne yaa-avvvv!” diye basıyor makası, koyuyor yasağı. Yani aslında fena halde hantal olan bürokrasimiz bu alanda akla ziyan bir hareket kabiliyeti gösterip ışık hızıyla yarışıyor.

Filmler hangi şehirdeki sinemalarda gösterilecekse o sinemada iki polis memuru tarafından kontrol edilmekte ve rapora bağlanmakta, ayrıca gönderildiği şehirde yeniden denetlenmekteydi. Diğer yandan mahkemeler, filmi isteyip tekrar seyretme ve gerektiğinde filmin gösterimini yasaklama yetkisine her zaman sahiptiler. Mahkemeler, bu süreçte denetlenmesi istenilen filmin ismini valiliğe bildirir, denetim konusunda valilikten izin isterlerdi.³²

³² Yrd. Doç. Dr. Serdar Öztürk, “Türk sinemasında ilk sansür tartışmaları ve yeni belgeler”, Haziran 2006, s.63, erişim tarihi 26.07.2017, https://www.academia.edu/2066865/Türk_Sinema_Tarihinde_Sansür_Tartışmaları_ve_Yeni_Belgeler

Bu konuyla ilgili Yrd. Doç. Dr. Serdar Öztürk'ün "Türk sinemasında ilk sansür tartışmaları ve yeni belgeler" başlıklı çalışmasında şu bilgiler de rastlıyoruz:

"Cemil Filmer anılarında, bu dönemde (1923-1932) sistemli bir sansürün olmadığından söz etmektedir. Filmer'in açıklamalarına göre, bu yıllarda dışarıdan film getirmek çok kolaydır ve sansür, pratikte pek işlemeyen bir kural olagelmıştır. Dışardan getirilen filmleri sansür etmek, normal koşullarda üçüncü şubeden bir sansür heyetinin görevidir. Ancak heyet, genellikle filmi görmek için toplanmamaktadır. Heyet, sansür işini gümrükteki sivil bir memura havale etmektedir. Memur ise sadece filmlerin fotoğraflarına bakarak 'mahzurlu' olup olmadıklarına karar vermektedir."³³

Hayal ediyorum da sahne şu: "Amaaan! Her Allah'ın günü toplanıp film mi seyredeceğiz, işimiz başımızdan aşmış zaten" diyen muhterem sansür heyeti konuyu "Bekçi Murtaza"ya devretmiş. Loş bir oda, üzeri dosyalarla dolu bir masa, gıcırdayan bir döner koltuk ve koltukta sansür polisi. Bu son "Türk büyüğü", yüksek bir eda ve kibirle kurulduğu sansür masasından kapidaki bekleyen odacıya seslenir: "Hamdiiii! Bana açık bir demli çay ve sıradaki filmin fotoğraflarını getir."

Ve içten içe mırıldanır: "Vatan millet işi olmasa yapılır iş değil vallahi! Sabah akşam fotoğraf seyret, bakalım şu yeni filmde dine diyanete, devlete millete, nizam-ı âleme aykırı bir durum var mı. Geçen sefer gözümünden kaçmış, hatun kişinin avret yerine kadar bacağı görünüyordu. Aile kadını olsa zaten ne işi var orada?"

³³ Agm, s.64, erişim tarihi 26.07.2017, https://www.academia.edu/2066865/Türk_Sinema_Tarihinde_Sansür_Tartışmaları_ve_Yeni_Belgeler

“Hazretli Filmler”e Özel Muamele ve Hassasiyet(!)

Milli sinemada sansür ve yasaklama tarihinin Cumhuriyet öncesine kadar gittiğini söylemişken, o döneme ait başka bir yasaklama sebebine daha değinmeden geçemeyeceğiz: Dini içerikli filmler. Ağâh Özgüç, bu tür filmlere “Hazretli Filmler” diye kestirmeden bir ad koymuş, biz de ustanın izniyle bu sevimli ifadeyi kullanıyoruz. Evet, tam anlamıyla da Hazretli Filmler ekolünden “dini duyguları rencide ediyor” gerekçesiyle birçok filmin de sansüre uğradığı bilinen bir gerçektir.

Bu tür filmlere getirilen yasaklar konusunda elimizdeki en eski bilgi 1923 yılı Ramazan ayına kadar gidiyor. Ramazan ayının 25. gecesini sinemalarda gösterilen “Yusuf Aleyhisselam Kıssası” adlı film rahatsızlık yaratıyor. Eee, malum her zaman durumdan vazife çıkaran birileri olur ve onlar bu ülke tarihinde hiç eksik olmazlar ya! Yine öyle oluyor ve durum üzerine Trabzon Müftülüğü ile Erzurum Tüccar-ı Mu’teberan’ı kolları sıvıyorlar. Tüccar-ı Mu’teberan, işadamları oluşumu gibi bir şey ama öyle sıradan esnaf falan değil, esnafın daha şerefli(!) itibarlı(!) takımı yani. Ne yapsın adamcağızlar takkeyi, külahı koyuyorlar ortaya ve din-i İslamı korumak için sıvıyorlar kolları. Hemen bir “gıybet” pardon, şikâyet yazısı hazırlanıyor. Dilekçe, sağlam ve ağıdalı bir devlet diliyle yazılıp zarfa koyuluyor. Aralarından dili uygun olan birileri(!) zarfın yapışkanlı yerini yalayarak kapatıyor, diğeri de pulu yalayarak yapıştırıyor. Yazma, yalama ve yapıştırma fasılları bitiyor, mektubu gönderiyorlar. Nereye mi? Şer’iye ve Evkaf Bakanlığı’na, din işleri ve vakıflar bakanlığı gibi bir şey yani. Kısacası, Allah muhafaza “din elden giderken” hayırlı ve hamiyetperver işadamlarının öncülüğünde önlem alınıyor.

Gönderilen şikâyet dilekçesinin bir kısmı şöyle:

“[...] hissiyat-ı İslamiyyeyi rencide edecek ve enbiya-yı izam hazerâtını yalan yanlış tasvirlerle göstermek kabul edilemez.

Enbiya-yı izam, ismet ve nezahat özelliklerine sahiptir. Onlara karşı tazim [yüceltme] ve hürmetle memur bulunulması gerekir. Teşhir edilen filmler ise bu muhteviyata haiz değildir. [...] devreye girerek bir an önce ilgili taraflara gerekli emirlerin verilmesidir.”

“30 Mayıs/339 tarihli 6/1615 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevabıdır.

Badema [Bundan böyle] gerek hariçten ithal ve gerek dahilde imal edilecek sinema filmlerinin inzar-ı umumiyeye vazından evvel ol hükümetin nazar-ı muayene [seyredilmesi] ve murakebesine [kontrolüne] arz edilmesi hakkında vilayet ve livalara icra kılınan tebligat-ı umumiyeye [genel duyuru] sureti leffen [kopyası ile birlikte] takdim kılındı efendim.”

Konu, Evkaf ve Şer’iye Bakanlığı’na, oradan Dahiliye Vekaletine (İçişleri Bakanlığı), oradan da Divan-ı Hümayûn’a (Bakanlar Kurulu) aksediyor. Devlet meselesi haline gelen bu mel’un film hakkında 30 Mayıs 1923’te karar çıkıyor.³⁴

Lafı uzatmayalım, kısaca diyor ki: “Bundan gerû yerli ve yabancı filmleri gösterimden önce biz inceleriz, muayene ederiz, sonra gösterilip gösterilmemesi kararını alırız. Her tarafa bu emrimiz tez dağıtıla!”

Denetimin bazen doğrudan devlet, bazen devlet adına sivil inisiyatif, bazen de doğrudan doğruya halk tarafından yapılabileceğine çarpıcı bir örnek bence. Aslında halk deyip geliştirmekten ziyade halkın sisteme yakın ve bir beklentisi olan zümresi tarafından demek sanırım daha doğru olacaktır.

Bu galeyan mantığının ateşlediği ve halk tarafından(!) protesto edilen, basılan, yakılmak istenilen sinema salonları örneği çoktur. Son dönem TV dizilerinden olan Muhteşem Yüzyıl

³⁴ Agm, s.71-72, erişim tarihi 26.07.2017, https://www.academia.edu/2066865/Türk_Sinema_Tarihinde_Sansür_Tartışmaları_ve_Yeni_Belgeler

Hürrem'in, "gerçeği yansıtmıyor", "saraydaki hatun kişilerin dekolteleri gereğinden fazla açık", "Osmanlı padişahları dudaktan öpüşmez" diye aldığı tepki de buna benzer bir hâldir. Ayrıca İstanbul Kanatları Altında (1995, Mustafa Altıoklar) filminde IV. Murat'a eşcinsellik benzetmesi yapıldığı gerekçesiyle Kayseri'de bazı grupların olay çıkarması da bu konudaki örneklerdendir.

Sansür, denetleme, ön denetim veya yasaklama mantığı akıl sınırlarını zorlayan noktalara da ulaşmıştır. Türk sinemasının hareket kabiliyetini kısıtlayan ve üretim darlığına götüren bu "tek tipleştirme" yaklaşımı, sinema sanatımızın dünya ölçeğine sıçrayamayışının belki de önemli sebeplerinden biri olsa gerek. Daha film çekilmeden senaryosunun onaya sunulduğu örneklerden tutun da, filmin çekimi sırasında resmi görevlilerin müdahalesine varana kadar birçok yaşanmışlık mevcut. Filmin çekimleri tamamlandıktan sonra hem yurtiçi hem yurtdışı için ayrı ayrı izinlerin alınması ve daha nice uygulamalar...

Öyleyse Otosansür

Tabii ki bu durum, zamanla ciddi yatırımlar ve emekle oluşturulan yapının üzerindeki riski almak için otosansür anlayışını da birlikte getirdi. Başta yapımcı, yönetmen, senarist ve oyuncular olmak üzere bütün setin kafasındaki yegâne soru işareti "nasıl bir eser çıkacak" değil de "nereden paçamızı kaparlar ve bunca emek çöpe gider mi" korkusu oldu. Bu sefer herkes kendi tahminlerine ve hislerine göre otosansür getirmeye başladı. Sanatsal ve toplumsal kaygılarla başlayan filmler, kendiliğinden "etliye sütlüye dokunmayan uslu çocuk" kıvamına getiriliyordu. Otosansürle kuşa dönen filmler gerçek dışı bir dünyadan kareler halinde denetleme kurullarına sunuluyor, ancak ve ancak denetim alınıyor ve vizyona giriyordu. Tabii neyin yasak, neyin serbest olduğu da aslında stabil değildi, değişkendi. Yani metrelerce film, aylara varan insan emeği, harcanan tonla para

tamamen anlık inisiyatiflere de kurban gidebilirdi. Belirleyici olan yalnızca, değişen iktidarlar, askeri darbeler ve hatta aynı hükümetin aynı bakanlığının değişen bakanları bile oluyordu.

Kısacası kültür-sanat ve düşünce dünyası; Cumhuriyet Türkiye'sinde de, öncesinde de egemen olanla aslında bir türlü barışık olamamıştır. Yönetim şekli ne olursa olsun bu konuda "saltanat"ın yalnızca zaman içinde karşılığı değişmiştir diye düşünüyorum. Kültür, sanat, bilim ve düşün dünyası bu topraklarda maalesef egemen olanla barışık olmak zorundadır, değilse bedelleri mutlaka olmuştur. Bir tek fark vardır, o da bu bedellerin çağın icaplarına göre olmasıdır. Mazide yaptırımlar, bir kılıç darbesi ile kelle almak veya urganla sanatçıları boğmak iken, daha sonraları sürgünler, hapisler ve mahrumiyetler olarak tecelli etmiştir. Eee, o kadar da olsun değil-mi? Demokrasinin tadına nasıl varacak "büyük insanlık"(!) Bu aldatmacanın hâlâ da sürdüğüne inanıyor ve sonuna kadar da savunuyorum.

Danıştay Kararıyla!

Sansür alevinin alazıyla kavrulan, "yayınlanamaz" tokadını yiyen yapımcı ve yönetmenlerin, film makaralarını koltuğunun alıp kapısını çaldığı ilk kurum, malum, Danıştay'dı. Son çare olan Danıştay, birçok akli başında filmin sinema tarihimize kazanılmasında önayak olmuştur. Türk sinemasında ne kadar dişe tırnağa dokunan film varsa genelde afişlerinde kocaman bir bant üzerinde "Danıştay Kararıyla" yazardı. Aslına bakarsanız bu durum bir dönem filmin gişesini de artırmıştır. "Ne vardı da yasaklanmak istendi" duygusu hep merak yaratır ve gişelerin önü kuyruk olurdu.

Sansür Heyeti'nin toplanamaması veya yığılmaya cevap verememesi sonucu güncel olarak gösterimde olması gereken birçok film de, magazinini kaybediyor, konu olarak eskiyor ve çürüyüp gidiyordu. Tamamen yasaklanan ve kaybolup giden emekleri, maddi kayıpları ise neredeyse hiç bilmiyoruz. Bu yok oluş rüzgârının önünde Danıştay kurumu ciddi bir can yeleği görevi yapmıştır.

Türk Sinemasında Sansüre Karşı İlk Toplu Eylem

Türk sinema tarihinde sansüre karşı ilk ve tek toplu eylem Kasım 1977 yılında gerçekleşmiştir. SİNESEN adlı emekçiler örgütünün başı çekmesiyle, neredeyse tüm Yeşilçam, tarihinde ilk kez bir araya gelir ve Ankara'ya yürüyüşe geçer. Türkan Şoray'dan Cüneyt Arkın'a, Fatma Girik'ten Tarık Akan'a kadar birçok ünlü yıldız, birçok yönetmen ve sayısız emekçi üç gün boyunca yürür. Ankara'da meclis, senato ve Anıtkabir ziyaretlerinden sonra İstanbul'a dönülür. Ancak bu eylemden sinemacılar adına pek bir sonuç çıkmaz.

Cüneyt Arkın'dan Bir Anı

“1980’lerde Türkiye’de öylesine bir sansür belası vardı ki ne yapacağımızı şaşırmıştık. Senaryolarımız reddediliyor, çektiğimiz filmler kesiliyor ya da sudan sebeplerle gösterime çıkması yasaklanıyordu. O dönemde, gecekondu yıkılan ‘Vatandaş Rıza’nın hak arama hikâyesini film yapmıştım. Tabii ki sansür, toptan oynatılamaz diyerek ret kararı verdi. Haftanın altı günü Ankara yolunu arşınlamaktan saçlarım ağarmaya başlamıştı. ‘Alavere dalavere Cüneyt Arkın nöbete’ diyerek sansür heyetinin kapısının önünde günlerce nöbete yatıyordum. Sonunda araya adamlar koyarak heyet başkanı ile bir gece yemeğe çıktık. Biraz kafaları çektik, o hep kendisini anlatıyordu. Geç vakit sıra ‘Vatandaş Rıza’ filminin reddedilmesine geldi. Bir anda Cüneyt Arkın gibi kasıldı ve şöyle dedi: Senin birkaç gün beklemen ne ki, ben aynı kapı önünde Türkan Şoray’ı 15 gün beklettim.”³⁵

³⁵ Erhan Işık, “Türk Sinemasında Sansür”, [blog.milliyet.com.tr](http://blog.milliyet.com.tr/turk-sinemasinda-sansur/Blog/?BlogNo=54925), erişim tarihi 26.07.2017, <http://blog.milliyet.com.tr/turk-sinemasinda-sansur/Blog/?BlogNo=54925>

Yeşilçam'da Sansür Konusunda "Akla Zıyan" Uygulamalar

Vurun Kahpeye/ Ömer Lütfi Akad, 1949

"Kahpeye Değil Filme Vurdular!"

Film, bazı eleştirmenler tarafından Türk sinemasının dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca tiyatrocular döneminden sinemacılar dönemine geçişi de temsil edip, Türk sinemasında, tiyatro ile sinemanın birbirinden kesin çizgiyle ayrılmasını sağlayan filmidir. Film, yayınlanmasından bir süre sonra sansür kurulu tarafından yasaklanır. Vurun Kahpeye, ancak üç kez sansüre girerek gösterim haklarını alır.

Karanlık Dünya/ Metin Erksan, 1952

"Anadolu'daki Ekinler Cılız Gösterilince..."

Metin Erksan Yeşilçam'la birlikte sansüre de merhaba diyen yönetmenimizdir. "Âşık Veysel'in Hayatı/Karanlık Dünya" adlı film Metin Erksan'ın ilk filmidir. Yönetmen, ilk filminde hayal kırıklığına uğrar ve "Anadolu topraklarındaki ekinleri çok kısa boylu, cılız gösterdiği" gerekçesiyle filmi yasaklanır.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA/ Nişan Hançer, 1959

"Dostluk Antlaşması Yüzünden Yasaklama!"

Konusu bir Türk taburunun Magosa'da tuzığa düşürülerek katledilmesiyle ilgilidir. Yasaklanma nedeni ise 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türkiye ve Yunanistan arasında oluşan iyi ve dostane havanın bozulmamasıdır. Film yasaklanır ve dostluk uzun yıllar bozulmaz(!)

Mahallenin Sevgilisi/ Memduh Ün, 1960

"Devletin Dozerini Başbozuklar Kullanırsa..."

Memduh Ün'ün yönettiği "Mahallenin Sevgilisi", siyasi iktidarın korunması gerekçesiyle sansüre uğrayan filmler arasındadır. Sansürlenme sebebi ise, filmin bir sahnesinde görülen dozerin "seyirci üzerinde dehşet duygusu yaratması"dır. Filmde, devlete ait dozerin özel şahıslar tarafından kullanılması da bu sahnelerin kesilmesinin nedenlerinden biridir.

Yılanların Öcü/ Metin Erksan, 1962

“Türk Köylüsü Yoksul Gösterilemez”

Yılanların Öcü, Fakir Baykurt’un aynı isimli romanından uyarlanan 1962 yapımı filmidir. Film gösterime girdiği 23 Nisan 1962’de Ankara’da bir sinemada, bazı gruplarca protesto edilir. Filmin gösterimine ilk olarak sadece Türkiye’de izin verilir. Prodüktör Nusret İkbâl’in başvurusu sonucu 1965 yılında Sansür Kurulu’nun aldığı sonraki bir kararla Türkiye dışında da gösterimine serbesti gelir. Yılanların Öcü, 1966 yılında Kartaca Film Şenliği’nde en iyi film seçilir.

Susuz Yaz/ Metin Erksan, 1963

“Film Sansürlü Ama Uluslararası Ödüllü”

Metin Erksan, sansür konusunda belki de kapısı en çok çalınmış yönetmenimizdir. 1963 tarihli Susuz Yaz filmi, birçok film gibi sudan bir sebeple yasaklanır. Gerekçe, “filmdeki kadının, ölen kocasının erkek kardeşiyle evlenmesi”dir. Bu durum “Türkleri kötülüyor ve küçük düşürüyor” gerekçesiyle sansürlenir. Uluslararası Berlin Film Festivali’ne gitmesi de engellenmeye çalışılan film sonunda Berlin’e gitmeyi başarır ve festivalin en büyük ödülü Altın Ayı’yı kazanır.

Şafak Bekçileri/ Halit Refiğ, 1963

“Türk Ordusu’nun Uçağı Düşmez, Savaş Pilotu Üniformasıyla Öpüşmez”

Göksel Arsoy, Türk sinemasının malum “altın çocuğu”dur. Sanatçının başrolünü paylaştığı 1963 yapımı Halit Refiğ imzalı “Şafak Bekçileri” adlı film daha farklı bir noktadan sansüre yakalanır. Filmin, düşen savaş uçağıımıza ait bir sahnesi, elinde makası ile bekleyen sansür memurunun hışmına uğrar ve “Savaş uçağıımızın düşmesinin milli duyguları rencide edeceği” gerekçesiyle sansür masasına yatırılır. Konsültasyonda filmin daha da ölümcül hastalıkları heyet tarafından tespit edilir. Asıl büyük bomba şudur: Göksel Arsoy’un canlandırdığı pilot, üzerinde üniforma varken sevgilisiyle öpüşür. Bu önce

sansür memuruna ve sonra da sansür kuruluna göre, “Türk Ordusu’nun pilotlarına yakışmayacak’ bir davranıştır. Neyse ki Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel’in araya girmesiyle filmin üzerindeki yasaklama kalkar. O gün bugündür Hava Kuvvetleri’ne ait pilotların üniformaları üzerindeyken öpüşmelerinde bir sorun çıkmayacağını düşünüyorum.

Karanlıkta Uyananlar/ Vedat Türkali - Ertem Göreç, 1964

“Nereden Çıkıyor Bu Bölücü Düşünceler, Türkiye’de Bütün İşçiler Mutludur”

Vedat Türkali ile Ertem Göreç imzalı 1964 yılı yapımı olan *Karanlıkta Uyananlar* ise, işçi sorunlarını ele aldığı ve grev sahaneleriyle dolu olduğu için yasaklamadan nasibini alan filmler listesinde. TÜRK-İŞ’in desteğiyle yapımı gerçekleştirilen filmin gösterimi sorunlu olmuştur. Sinema salonu sahiplerince vizyona geç sokulan film, Adana’daki bir gösterimi sırasında 50-60 kişilik bir grubun saldırısına uğramıştır. Gösterime girmesinden yaklaşık iki ay sonra, Temmuz 1965’te İçişleri Bakanlığı tarafından oynatıldığı şehirlerde olayların çıkması gerekçe gösterilerek gösterimi durdurulmuştur. 4 Ağustos 1965’te durdurma kararı kaldırılmış ve aynı yıl Bulgaristan’ın Varna şehrinde UNESCO tarafından düzenlenen “Balkan Film Festivali”ne Türkiye’yi temsil etmek üzere gönderilmesi kararlaştırılsa da sonradan bundan vazgeçilmiştir.

Hudutların Kanunu/ Ömer Lütfi Akad, 1964

“Aslında Güneydoğu’da Kaçakçılık Falan da Yoktur, Bizim Arslan Gibi Gümrük Memurlarımız Var”

Başrolünde Yılmaz Güney’in olduğu Ömer Lütfi Akad’ın unutulmaz filmi *Hudutların Kanunu* belki de Türk sinemasının en çok yasaklanan filmlerinden biridir. Film, bir kaçakçının öyküsünü anlatır. Bu kaçakçıyı canlandıran kişi de Yılmaz Güney’dir. Sansür memuru ve kurulunun izlemesi sonrasında filmin bazı sahneleri değiştirilmiş ve çekildikten bir yıl sonra

1965'te gösterime çıkmıştır. Filmde rahatsız edici olan şey ise “Güneydoğu illerindeki temel sorunlardır”.

Hudutların Kanunu, 4. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde En İyi 2. Film seçilmiş ve Yılmaz Güney de En İyi Erkek Oyuncu ödülüne layık görülmüştür. Üç defa sansür kurulu tarafından yasaklanan film, Fatih Akın tarafından Dünya Sinema Vakfı'nın sağladığı fonla restore edilip 64. Cannes Film Festivali'nde Sinemacılar Dönemi'nin kurucularından olan Lütü Akad'a saygı duruşu niteliğinde gösterilmiştir. Fatih Akın, restorasyon için Hudutların Kanunu'nun seçilmesini açıklarken, filmin Türk sineması üzerindeki etkisini oldukça iyi anlatıyor:

“1960'ların Türk sineması gerçekçi olmayan bir dünyada yaşamaktaydı ve toplumun gereksinimlerini karşılamaktan çok uzaktaydı. Hudutların Kanunu bu algıyı değiştiren filmlerden biridir. Sosyal sorunlara da fazlasıyla değinmiştir.”³⁶

Suluk Gecenin Aşk Hikâyeleri/ Alp Zeki Heper, 1966
“Aşk mı? O da Ne? Çok Ayıp!..”

Yönetmen Alp Zeki Heper'in 1966 yapımı “Suluk Gecenin Aşk Hikâyeleri” adlı filmi Danıştay tarafından yasaklanmış ve kapalı birkaç özel gösterim dışında hiçbir zaman seyircisi ile buluşamamıştır. Film aynı zamanda Danıştay tarafından yasaklanan ilk film ve yönetmeni de ilk yönetmen unvanını da almıştır. Heper'in filmi, “müstehcen bulunduğu için” yasaklanmıştır.

Bitmeyen Yol/ Duygu Sağıroğlu, 1966
“Her Şey Güllük Gülistanlık. Yok Öyle İşsizlik, Açlık, Göç Falan!”

Film göçün ve işsizliğin kol gezdiği 1960'ların Türkiye'sinde geçer. Altı taşralı arkadaşın ekmek parası kazanmak uğruna

³⁶ http://www.mafm.boun.edu.tr/files/723_9.pdf (erişim tarihi 27.07.2017)

büyük bir direnişle sürüp giden yaşam kavgalarıdır konu. Kimi istemeyerek suça itilir, kimi büyük kentin caddelerinde açlığa. Gerçekçi insan manzaraları görürüz filmde. Duygu Sağıroğlu'nun kareleri, işçilerin sefaletini gösteren toplu resimler, sahneler bir tablo gibidir. Oğlunu okutabilmek için direnen Anadolulu kadın, tek göz odada üst üste yatan köylü aile, kum deposundaki işçiler çarpıcı görüntülerle verilir.

Film bu “münasebetsiz sahneler yüzünden” 1967 yılına kadar yasaklandığı için gösterilememiştir.³⁷

Kızılırmak-Karakoyun/ Ömer Lütfi Akad, 1967
“Anadolu Efsanesi de Olsa Kadro Şaibeli Kardeşim”

Nâzım Hikmet'in iki halk türküsünün birleştirilerek öyküleştirildiği bu Anadolu efsanesi, Akad'la Yılmaz Güney işbirliğinin en çarpıcı örneklerinden biridir ve Güney'in kendi çektiği filmleri de etkilemiştir. Kızılırmak Karakoyun, sade ve öz anlatım diliyle, efsanelerdeki zamansızlığı işlemesiyle ve Pir Sultan Abdal'ın türküleriyle yönetmenin üslup bakımından yeni bir evresini işaret eder. Film yasaklamalardan payını alır.

Otobüs/ Tunç Okan, 1974
“Türkler Öyle İşemez...”

Tunç Okan'ın 1974 yapımı “Otobüs” filmi, o dönemde “Türkleri küçük düşürdüğü” gerekçesiyle sansüre uğrar. Uzun yıllar Türkiye’de gösterimi yasaklanır. Yönetmen Tunç Okan *Hürriyet* gazetesinden Hakan Gence'ye 2013 yılında verdiği röportajda yasaklanma sebeplerini şöyle sıralıyor: “Türk köylüsünü devlete karşı göstermek, Türkleri küçük düşürmek, köylünün soğan ve bayat ekmek yemesi ve hatta tuvaletini ayakta yapan adamlar sahnesi.” Sonuçta yönetmene “Türkler böyle çiş yapmaz” bile denir.

³⁷ Agah Özgüç, *100 Filmde Türk Sineması*'ndan akt. “Bitmeyen Yol”, [sinematurk.com](http://www.sinematurk.com/film/2419-bitmeyen-yol/), erişim tarihi 27.07.2017, <http://www.sinematurk.com/film/2419-bitmeyen-yol/>

Bu durum sanatçının Umut Üzümleri filminde de başına gelir. Yönetmen Tunç Okan, Anthony Quinn ve Nastassja Kinski ile anlaştığı halde filmi çekemez. Sebep ise ön denetleme ve sansürdür.

Demir Yol/ Yavuz Özkan, 1979

“Öyle İşçi, Grev, Sendika Falan... Geçin Bunları Yok Öyle Bir Şey”

Demiryolu inşaatında çalışan bir grup işçinin grev öyküsü... Araya devrimci bazı mesajlar da konarak işçilerin bir grev sırasında karşılaştıkları çeşitli durumlar ortaya konuyor. Grev sürerken işçi liderlerinden ikisi iki kız kardeşle aşk ilişkisi kurarlar. Polisle çatışma, yangın, grev kırıcılığı, tutuklamalar...

16. Antalya Altın Portakal Film Festivali Uzun Metraj Film Yarışması'na katılan diğer iki filmle birlikte Sansür Kurulu'nca yasaklanınca yapımcılar festivalden çekilme kararı alırlar.

Yorgun Savaşçı/ Halit Refiğ, 1980

“TRT Denetçisinin Yaktırdığı Film”

1980 sonrasının en önemli sansür vakalarından biri de Yorgun Savaşçı filminin yakılmasıdır. TRT denetçisi de film hakkında bazı sakıncalı noktalar bulunduğunu rapor edince, filmin yakılması kararı alınır. Bir kopyası MİT'te saklanarak diğer negatifleri yakılır.

Mine/ Atıf Yılmaz, 1982

“Bir de Böylesi Var: Mesleki Gurura Dokunmuş”

Bu dönemde en ilginç süreç Mine filmiyle Atıf Yılmaz'ın yaşadığıdır. Bir istasyon şefinin Mine adlı karısı ile kasabaya gelen adamın arasındaki aşkın anlatıldığı film, gerçek hayatta filmde adı geçen istasyonun şefini rahatsız eder ve filmi yasaklatmak için mahkemeye başvurur. Film oynarken bir kez daha denetlenir ve bir sakınca görülmediğinden denetimden geçer.

Yol/ Yılmaz Güney – Şerif Gören, 1982
“Hapishaneden Yönetilen Film”

Yol, senaryosu Yılmaz Güney tarafından yazılan, Şerif Gören tarafından yönetilen Türk filmidir. Türk sinemasının en cesur filmlerinden biri olarak bilinir. Yılmaz Güney, filmi hapishaneden yönetmiştir ve Şerif Gören’e neyin nasıl yapılacağı hakkında bilgiler vermiştir. Yurtdışında büyük ilgi gören film, Türkiye’de yasaklanır. İzleyenlere cezalar bile verilir. Türkiye’de 17 yıl sonra izlenme yasağı kalkar ve 1999 tarihinde Fatoş Güney’in çabalarıyla gösterime girer. 1982 Cannes Film Festival’inde büyük ödül Altın Palmiye’yi kazanır. Bu ödül ise Türk sinema tarihinde kazanılan en önemli ödüllerden birisidir.

İnce Memed/ Peter Ustinov, 1984
“Kültür Bakanı’na Rağmen Sansür!”

Yaşar Kemal’in *İnce Memed* adlı romanının filmi ülkemizde çekilemez. Peter Ustinov’un yöneteceği filmi, Sansür Kurulu reddeder. Konu, Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı’yı rahatsız eder ve tekrar görüşülmesi için büyük çaba harcanır. Tekrar görüşmeye yanıt Genelkurmay’dan gelir. Tekrar görüşülmemenin nedeni, Genelkurmay 2. Başkanı Haydar Saltuk’un, konunun daha önce görüşüldüğü, karara bağlandığı ve tekrar görüşülemeyeceği konulu resmi yazısıdır.

Film Yugoslavya’da çekilir fakat Türkiye’de gösterimi yasaklanır.

Su da Yanar/ Ali Özgentürk, 1987
“67 İlden, 50’ye Yakınında Yasak”

1986 yılında çıkarılan bir yasayla, film denetimi İçişleri Bakanlığı’ndan alınıp Kültür ve Turizm Bakanlığı’na devredilir. Yeni yasanın denetimi yerel yönetimlere bırakması daha da kötü sonuçlar doğurdu. Su da Yanar filmi, 50’ye yakın ilin valisi tarafından yasaklanır.

Ve ve ve... diğerlerinde birkaç örnek:

Sokak Şarkıcısı/ O. Murat Arıburnu, 1959

Kabadayılar Kralı/ Nejat Saydam, 1961

Yiğitler Ölmezmiş/ Nazif Kurtan, 1966

Gecekondlu Peşinde/ Fevzi Tuna, 1967

Kanlı Hayat/ Ertem Göreç, 1967

Kelepçeli Melek/ Mehmet Dinler, 1967

Büyük Kin/ Tunç Başaran, 1969

Yasak/ Ali Özgentürk, 1974

Yolcular/ Yavuz Pağda, 1978

Derdim Dünyadan Büyük/ Şerif Gören, 1978

Yusuf ile Kenan/ Ömer Kavur, 1979

Kara Kafa/ Korhan Yurtsever, 1980

Değirmen/ Atıf Yılmaz, 1986

Teyzem/ Halit Refiğ, 1986

Minyeli Abdullah/ Yücel Çakmaklı, 1990

Başlı Başına Bir Sorundur Yılmaz Güney...

Türk sinemasında, yasaklar, sansür ve ödenen bedeller dediğimizde Yılmaz Güney'in üstünde biraz durmamız gerekir.

Yılmaz Güney'in senaryoları, oyunculuğu, siyasal çizgisi, ülkeye ve dünyaya bakışı mevcut iktidarlar için hep sorun olmuştur. Malum, Yılmaz Güney sinemadaki çizgisini Türkiye ve dünya gerçekleri üzerine oturtan, meselelere sınıfsal ve temel haklar noktasından bakan bir senarist, yönetmen ve oyuncudur. Sinema sanatının bir anlamda devrimci kadrajıdır o. Karelere, kendi toplumunun ve hatta dünyanın sınıfsal ve sosyal hareketliliğini anlatma, anlama ve çözüm yollarını arayışı

vardır. Bu da sistem içinde doğal olarak risklerle ve bedellerle dolu bir yaşamı da birlikte getirir.

Yılmaz Güney'in yoksul bir faytoncunun öyküsünü konu alan Umut filmi, "giysiler aracılığıyla yoksulluk propagandası yapıldığı, zengin- fakir ayrımının körüklendiği" gerekçesiyle yasaklanır. Ayrıca filmde yer alan "güneş doğarken kılınan sabah namazı" sahnesi de nedense sansür kurulunu rahatsız eder.³⁸

Umut, 1971 yılında Danıştay kararıyla şartlı olarak oynatılır.

Yapımcı, yönetmen, senaryo yazarı ve oyuncu olarak Yılmaz Güney'in imzasını taşıyan Seyyit Han filmi de yurtdışı izni için sansüre yollanmış, gerekçe gösterilmeden geri çevrilmişti. Çünkü sansür kurulu, "Keje" karakterinin adını sakıncalı bulmuştur. Ayrıca, düğün sahnelerinde gelin alayının önünde götürülen kenarları püsküllü bayrağa da itiraz edilmiş, "Köylünün elinde sancak olmaz, sancak alaylarda bulunur" denilmiştir.³⁹

Saymakla bitmez. Daha sonra yasaklamalarla, sansürlerle, cezaevi süreçleriyle, sürgünlerle geçen ve Fransa'da son bulan bir yaşamöyküsüdür Yılmaz Güney'in.

Mesele Yılmaz Güney'e geldiğinde Atilla Dorsay'a mutlaka kulak vermek gerekir. Dorsay, 1974 yapımı Zavallılar üzerine bakın neler diyor:

"Zavallılar'ı perdeden ve özellikle Yılmaz Güney'den gelen her şeye karşı son derece duyarlı, etkilenen ve bu etkisini her fırsatta belirten bir seyirciyle birlikte seyrettim. Gözyaşları içinde, uzaklarda, duvarların ardında, seyircisi yapabildikleriyle, kendisi ise henüz yapamadıklarıyla baş başa olan dostu

³⁸ Güler Emektar, bianet.org, 23 Nisan 2003, erişim tarihi 27.07.2017, <http://bianet.org/biamag/kultur/18412-sari-gunler-ve-turk-sinemasinda-sansur>

³⁹ Güler Emektar, bianet.org, 23 Nisan 2003, erişim tarihi 27.07.2017, <http://bianet.org/biamag/kultur/18412-sari-gunler-ve-turk-sinemasinda-sansur>

düşünerek. Siz de öyle yapın. Kılı kırk yaran, ukala, üslupçu eleştirilerden uzak, gönül gözüyle seyredin bu insancıl ve değişik yapıtı. O dostun Türk insanının dostu olduğunu, sizin dostunuz olduğunu hissedeceksiniz.”⁴⁰

Ne hazindir ki filmin bir bölümü Yılmaz Güney hapiste olduğu için Atıf Yılmaz tarafından çekilir.

Sansür ve yasaklamalar aslında sanatçıyı ve üretimlerini sürekli geniş kitlelerden kaçırma mantığı ile işler. Sansürün ve yasağın tarihine baktığımızda ise sonuç hep ters orantılı tecelli etmiştir. Sansüre ve yasaklamalara uğrayan sanat ve sanatçının adımları genelde derinlemesine ve kalıcı olmayı başarmıştır. Halklar bizde ve dünyada, hak ihlaline uğramış sanata ve sanatçıya kendini daha yakın hissetmiş ve onu ödüllerle taçlandırmıştır. Sanatçı ise engellerle tuzaklanmış bu yolda mutlaka ve mutlaka halkına unutamayacağı onurlar yaşatmıştır.

Yılmaz Güney de bunlardan biridir. Mümtaz Soysal bu durumu, “Türk sinemacılığını dünya düzeyinde tanıtip Altın Palmiye’ye kadar tırmanan bir sinema dehasıdır” diyerek özetlemiştir.⁴¹

Bir Başka Muamma: Eser İşletme Belgesi

Kültür Bakanlığı tarafından ne için verildiğini hâlâ anlamakta zorlandığımız ve içeriğinin neye dayanarak hazırlandığını anlayamadığımız bir belgedir bu Eser İşletme Belgesi; veya anlayıp da anlamamazlıktan geldiğimiz bir belge! Ticari bir belge midir, ön denetim mekanizması mıdır, ruhsat mıdır, vergi kontrol levhası mıdır, sanatsal tapu mudur, tescil midir, telif takibi belgesi midir? Ya da hiçbiri mi? Bir muammadır gider.

⁴⁰ Agâh Özgüç, *Arkadaşım Yılmaz Güney*, Broy Yayınları, 1988 (arka kapak yazısından).

⁴¹ *Age*.

Neden bu kadar soru sorduk, hemen anlatayım: Türk sinemasında başına bir hâl gelen filmlerin ortak bir kaderi vardır ki o da “Eser işletme belgesi”nin verilmemesidir(!) Görünüşte, ticari kontrol, telif haklarını koruyucu ve düzenleyici, korsanı önleyici bir uygulama gibi hissedilse de pratikte yasaklamanın kestirme yollarından biri olmuştur bu belge. Kısacası bu belgeyle sistemin kaçak güreşmesi mümkündür. Yasaklayıp doğrudan şimşekleri üzerine çekmek yerine verilmediğinde film zaten yok hükmündedir ve piyasaya sunulamaz. Basınla, muhalefetle ve sanat camiasıyla uğraşmaktansa “eser işletme belgesi”ni vermemek veya verileni iptal etmek en kestirme yoldur. O kadar çok örneği var ki alın size birkaç tanesi:

Sarı Günler

Eser İşletme Belgeni Yoksa Festivale Bile Katılamazsın!

22. Uluslararası İstanbul Film Festivali devam ederken, festivalin Ulusal Yarışma bölümünde yer alan Sarı Günler adlı film, Kültür Bakanlığı Sinema Video ve Müzik Eserleri Denetleme Alt Kurulu’na takılır. Daha önce festival programında yer alan film, kuruldan “eser işletme belgesi” alamadığı(!) için yarışmadan çıkartılır. Tek Türk oyuncusu Nur Sürer olan Sarı Günler’de, Saddam rejiminin Kuzey Irak’taki baskı politikası bir çocuğun gözünden anlatılır. Bir Kürt köyündeki feodal ilişkiler eleştirilir. Yasaklamaya sebep olan cümleler ise şunlardır:

“Türkiye’nin silahlanmaya harcadığı para, bütün Ortadoğu ülkelerinin eğitim bütçelerine denk düşüyor.”

“Ordu köye saldırırsa, karşı koyacağız.”

“Köylülerin gerillaları, kendi akrabalarını, köye gelirlerse de öldürmesi isteniyor, birçok aile buna yanaşmıyor. Başka seçenekleri yok.”⁴²

⁴² “Sinemada Kürt Sansürü”, radikal.com.tr, erişim tarihi 27.07.2017, <http://www.radikal.com.tr/radikal2/sinemada-kurt-sansuru-1083694/>

Büyük Adam Küçük Aşk

Eser İşletme Belgesini Almak da Yetmiyor, Belge Geri de Alınabiliyor!

Devlet değil mi, istediği zaman alır, istediği zaman verir; sana mı hesap verecek! Bu konuyu yazarken aklıma yıllardır umutla bekleyen “emeklilikte yaşa takılanlar” geldi. Düşünsenize, yıllar önce iş hayatınıza başlarken devletle karşılıklı sözleşme yapıyorsunuz, şu kadar yıl çalışırım ve emekli olurum diye. Sonra Devlet Baba bir sabah yatağında uyanıyor ve “o kadar sürede olmaz, bu kadar sürede emekli olacaksın” diyor ve konuyu kapatıyor. Başlıyorsun beklemeye. Yöntem aynı aslında.

Veya güzel bir yerde denizi görebileceğiniz bir ev alıyorsunuz, bir çuval para, borç harç vs. Sonra Devlet Baba bir sabah yine yatağında uyanıyor ve sahilde aldığı evin önündeki denizi toprakla doldurup, üzerine de kazulet gibi gökdelenler dikeyliyor. Sen de deniz yerine duvarı seyre diyorsun. Tam da böyle işte. “Seyretmeyeceğim” dersin de sırtına copu, gırtlığına gazı yiyip eve dönüyorsun.

Handan İpekçi’nin “Büyük Adam Küçük Aşk” adlı filmi 21. Uluslararası İstanbul Film Festivali’nin ulusal yarışma bölümünde yer almasına karşın sakıncalı bulunarak gösterilmemiştir. Sebep ise “Eser İşletme Belgesi”nin olmaması, daha doğrusu olanın iptal edilmesidir. Olay şöyle gelişmiştir: Emniyet Genel Müdürlüğü, “Büyük Adam Küçük Aşk” isimli filmi, “polisler kötü gösteriliyor” gerekçesiyle sakıncalı bulur ve konuya ilişkin bir yazıyı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Denetleme Kurulu’na gönderir. Bunu emir telakki eden kurul, filmin “Eser İşletme Belgesi”ni iptal eder(!) Hatta o dönemde Kültür Bakanı İstemihan Talay da kararın bakanlığıyla ilgisinin olmadığını söyler.⁴³ Sonunda yürütmenin durdurulması için dava açılır, Danıştay filmi haklı bulur ve yürütmeyi durdurur.

⁴³ *Hürriyet*, 21.06.2002.

Tüm bunların yanında, Ümit Ünal'ın ilk uzun metrajlı filmi "9" ile Tayfun Pirselimoglu'nun "Hiçbir Yerde" adlı filmleri de işletme belgesi alma konusunda sorun yaşamış, kuruldan olumlu yanıt çıkması üzerine filmler, festivalde son anda gösterime girmiştir.

Ayrıca 22. Uluslararası İstanbul Film Festivali devam ederken, festivalin Ulusal Yarışma bölümünde yer alan "Sarı Günler" adlı film, Kültür Bakanlığı Sinema Video ve Müzik Eserleri Denetleme Alt Kurulu'na takılmıştır. Daha önce festival programında yer alan film, kuruldan "Eser İşletme Belgesi" alamadığı(!) için yarışmadan çıkarılır. Böylece ulusal yarışma bölümünde yer alan filmlerin sayısı sekize iner.

Kaldı ki dünyada düzenlenen uluslararası film festivalleri, kurallar gereği sansürden muaf tutulur. Her ülkede sansüre uğrayan film, katıldığı film festivalinde hiçbir engelleme olmadan rahatça izleyiciyle buluşur. Ama iş bize geldiğinde kuralları bir koyarız!

Yalnızca bu kadar değil tabii, örnekler saymakla bitmez. Onun içindir ki bu Eser İşletme Belgesi adı verilen ruhsat, pratikte ne telif yasasıyla ne ticari korumayla ne de verilme amaçları arasında geçen sektörü ayakta tutma ihtiyacıyla ilgili değildir. Sansür veya yasaklama mantığı bazı dönemlerde eline sopa, bazen makas, bazen de bu tür belgeler almıştır.

Amaç hep aynıdır: "Benim istediğim gibi düşünecek ve benim istediğim gibi üreteceksin."

Sansür ve Yasaklama Acaba Yalnızca Yasaklama mı?!

70'li yıllarda Yeşilçam bu derece kuşatılmışken işin dikkat çeken bir başka tarafı daha vardır. Sinema dili ile politik söylemin alabildiğine kontrol edildiği ve sansür ahtapotunun

kollarına bırakıldığı süreç, beraberinde başka bir sürecin yükselmesini getirir. Seks filmleri furyasından bahsediyorum.

Önce ithal filmlerle açılan bu damar daha sonra yerli sinema için geniş bir üretim alanı oluşturmıştır. Buraya kadar belki anlaşılabilir ama Yeşilçam'daki bu seviyesizlik ve pespayelik dönemi, en büyük özgürlükleri “milliyetçi ve muhafazakâr” hükümetler sürecinde bulmuştur. Milliyetçi Cephe (MC) dönemi kültür bakanları bir taraftan “bize İslam eserleri yeter” derken, diğer taraftan her mahalle arasında göğüs uçları bantlanmış hatun kişilerle donatılan sinema afişleri göze çarpar(!) Milli manevi değerleri koruyucu ve milli ahlakı savunucu bir hükümet programı ama pratiğinde sokağa dökülmüş seks filmleri furyası.

Aslına bakarsanız bu yalnızca sokaktaki manzaradır. O dönem sinemaların içine girdiğinizde düpedüz porno filmlere rahatça ulaşabiliyordunuz. Hatta bu filmlerin gösterildiği sinemaları sağır sultan bile biliyordu. Her yaş grubundan insanın rahatlıkla girdiği bu sinemaları ne bir zabıta ne polis ne sansür memuru ne de bir Kültür Bakanlığı yetkilisi bilmiyordu(!) Hem de namazında niyazında bir kadronun hükümet olduğu yıllarda!

Bu ne garip bir çelişkidir?

Acaba çelişki midir?

Atilla Dorsay bu durumu şöyle özetliyor:

“Ekonomik sömürünün ve siyasal bunalımın azgınlığı dönemlerde, ulusların kültür yaşamları da yozlaşır. Halk yararına çalışan, halkı gerçek anlamda düşünen bir yönetimin önleyebileceği şeyleri, halka sırt çevirmiş, bir küçük egemen ve sömürücü sınıfın hizmetine girmiş iktidarlar önleyemezler. İstedikleri kadar ‘sağcı’ olsunlar, ‘muhafazakâr’ olsunlar, ‘milli ahlak’ diye bas bas bağırsınlar, hiçbir şeyi, seks filmlerini bile önleyemezler. Çünkü temel bir felsefeleri, temel bir dünya görüşleri, temel bir kültür politikaları yoktur bu tür iktidarların.

Her şeyleri sathîdir, yüzeyseldir. Sorunları temelinden çözme-ye değil, bu günü atlatmaya yöneliktir. Bu yüzden Türkiye'deki sinema olayının bir seks sömürüsü olayına dönüşmesinin Cumhuriyet tarihimizin en tutucu, en geriye dönük iktidarı zamanında ortaya çıkmasının hiç şaşılacak bir yanı yoktur.”⁴⁴

Bunlara katılmamak mümkün değil. Yalnız şunu da unutmamak gerekir ki, tüm bunların üzerinde, yeni bir toplum yaratırken onun zaaflarından yola çıkmak bildik yöntemdir.

Asıl mesele yasakladığının ne olduğu noktasından ziyade, yerine ne koyduğundur. Sanırım temel proje de budur. Seks filmleri furyasını takip eden süreç hatırlarsınız daha sonra arabesk sinema sürecine evrilmiştir.

Meseleye dışarıdan ve objektif bir bakış açısıyla yaklaştığınızda, sanat üzerindeki sansür ve yasaklama baskısı artarken, diğer taraftan pespayelik ve sabun köpüğü üretimler kanımca kendiliğinden değil, düpedüz sistem eliyle desteklenmiştir. Bu da gösterir ki meseleye yalnızca yasaklama ve yok saymadan ziyade, oluşacak boşluğu doldurma ve bunun üzerinden yeni bir toplum yaratma harekâtı olarak bakmak gerekir. O toplum ki, zaaflarından azıcığının ucunu gösterdin mi dilediğin her şeyi yaptırmaman işten bile değildir. Toplum “vur patlasın, çal oynasın” kıvamına getirilir ve ensesinde pişirilen bozayı şefkatli bir elin sıcaklığı olarak algılar. Veya tam tersi olur, “acılara yaslanarak üretilen” yapıtlarla yine bir zaafı nokta taşınır ve sözüm ona sanat adı altında koro halinde ağlayan, ağlamakla kalmayıp deli gibi alkol tüketen, tevekkülü ve kaderi içselleştiren bir toplum haline getirilirsiniz. Artık o topluma biraz nefes alsın diye dilediğinizi pazarlayabilirsiniz: futbol, seks, moda vs.

Şimdilerde ise her alanda bunun “şiddet versiyonunu” yaşıyoruz; siyaset, sinema, tv yarışmaları, diziler, şarkılar, bilgisayar oyunları, sosyal medya vs.

Dönelim konumuza...

⁴⁴ Atilla Dorsay, *Sinema ve Çağımız 2*, Hil Yayın, 1985, s.32.

Son Durum Nedir?

Bugünkü durum nedir? Eskiden İçişleri Bakanlığı'nın yetkisinde olan sansür, bugün Kültür Bakanlığı'nın yetkisine geçmiştir. Kültür Bakanlığı da sansür konusunda oldukça esnek davranmakta ve hemen hemen birçok film sansürden sağlam olarak geçmektedir. Bugün var olan en katı sansür RTÜK tarafından TV ve radyo kuruluşlarına yapılan sansürdür. Gelip geçen hükümetlerin siyasal eğilimlerine göre belirlenen ve çerçevelenen kültür, sanat ve yayıncılığın makasçısı artık RTÜK'tür yani Radyo Televizyon Üst Kurulu. Çünkü televizyon, sinemanın yerini çoktan almıştır. Bu "Son Türk Büyükleri"nden oluşan yüce konsey aile hayatımızın yapısına, neyin ayıp, neyin günah, neyin müstehcen, neyin zararlı veya faydalı olacağına karar verir. Gerektiğinde televizyonu kapatır, gerektiğinde geçici olarak ekranları karartır. Şimdilerde karartmıyorlar, halka ceza olsun diye belgesel izletiyorlar(!) Kitap okumanın ceza olarak verildiği yurdum mahkemelerinden sonra bu yüce konseyin TV kanallarını belgesel göstermekle cezalandırması pek de şaşırtıcı olmasa gerek.

Hadi biraz hayal kurmaca:

- Herkes ayağa kalksın! Karar! Yaz kızım: Sanığın görülen davasında 5 yıla mahkûmiyetine karar verilmiştir, iyi hali göz önünde tutularak cezası Tolstoy'un 4 ciltlik *Savaş ve Barış* romanını okumaya çevrilmiştir. Yasal indirimi de göz önüne alınarak 4 cildin 2 cildinin yeterli olacağı karara bağlanmıştır.
- Herkes ayağa kalksın! Karar! Yaz kızım: Sanığın görülen davasında 15 yıla mahkûmiyetine karar verilmiştir, iyi hali göz önünde tutularak cezası Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin 20 ciltlik takımını okumaya çevrilmiştir.

Tabii ki bu yazdıklarım şaka, ironi, mahsusçuktan, yalançıktan, mizah, kurgu vs. Bu kadar çok terimi niye art arda kullandım? Aman diyeyim! Neme lazım, yıllar önce Tüccar-ı Muteberân'ın yaptığı gibi bir işgüzar çıkar "hukuk sistemimizle

makara geçer bu zındık, tez kellesi vurula” diye arzuhal döşenir, alırlız başımıza belayı.

Durun hemen gevşemeyin, durum bu kadar olmasa da buna yakın.

Hadi biraz hafızamızı yoklayarak gülümseyelim acınacak halimize:

Ey Suçlu, Kanun Namına Kitap Oku!

Herhalde hatırlarsınız, hapis yerine kitap okuma cezasına çarptırılan ilk vatandaşımız Alpaslan Yiğit’tir. Yiğit, 4 Nisan 2002 tarihinde Yozgat’ın Fakılı ilçe meydanında “halkın rahatını bozacak şekilde sarhoşluk” suçu işleyince gözaltına alınır ve Türk hukuk tarihinde ilk kez uygulanan bir cezanın kahramanı oluverir. İlçenin Sulh Ceza Hakimi Yılmaz Parıltı, sanık Yiğit’i önce 15 gün hafif hapis cezasına çarptırır. Sonra “iyi halini göz önüne alarak” tedbire çevirir ve 1 ay süreyle her gün 1 buçuk saat “kitap okuma cezasına” dönüştürür.

Jandarma nezaretinde her gün 1 buçuk saat kitap okuyacağını öğrenen Yiğit, ilk fırsatta sırta kadem basar. 6 ay kaçak yaşadktan sonra “Kanundan ve kitap okumaktan kaçamayacağını anlayınca!” teslim olur. Vatan gazetesine 2 Haziran 2003 tarihinde verdiği röportajda, “Allah düşmanıma böyle ceza vermesin. Hâkime ‘kitap delikanlıyı bozar, normal ceza ver’ diye yalvardım. Çok utandım. Herkes bana kıs kıs güldü” diyerek vaziyeti özetlemiştir.⁴⁵

⁴⁵ “Ey suçlu, kanun namına kitap oku!”, gazetevatan.com, 2 Haziran 2003, erişim tarihi 27.07.2016, <http://www.gazetevatan.com/ey-suclu--kanun-namina-kitap-oku--10115-yasam/>

Komik Yasaklar

Hadi bu bölümü gülerek bitirelim, ağlanacak halimize...

Yasaklamalar ve sansür bazen öyle hal bir alır ki, halkın dehası ve hayal gücü daha filmin adından huylanıp efsaneler üretmeye başlar. Bu refleks sıkı rejimlerin ve dönemlerin üzerine mizah kılıcı ile gitmekten başka bir şey değildir. Benim çok hoşuma gitti. Gerçek mi, hayal mi bilemem ama birçok kaynakta ısrarla rastlanan bu tür notlara dair birkaç örnek vermek gerekirse:

Örnek 1: Kayınpeder damadın eline sarılıp öpmek ister. Damat ise babaya “Öpülecek el varsa kızınındır. Kızının elini öp” der. Sansürcüler bu durumu kayınpeder adına gurur meselesi yapar ve bu sahneyi yasaklarlar.

Örnek 2: Leyla ile Handan iki arkadaşlırlar. Bir ev tutup beraber kalmaya karar verirler ve şöyle bir diyalog geçer aralarında: “Kazancımızı ortaya koyar, beraber harcarız.” Sansür kurulu, komünist propagandası yaptığı gerekçesiyle bu sahnenin çıkarılmasını ister.

Örnek 3: İlyas Salman, saf, yoksul bir inşaat işçisidir. Bir anda reklam dünyasının oyuncağı haline gelir. Sansür kurulu filmi “Anadolu delikanlısı deli gibi gösterilemez” diyerek geri çevirir.⁴⁶

⁴⁶ Erhan Işık, “Türk Sinemasında Sansür”, blog.milliyet.com.tr, 31 Temmuz 2007, erişim tarihi 27.07.2017, <http://blog.milliyet.com.tr/turk-sinemasinda-sansur/Blog/?BlogNo=54925>

*Kuralları bir profesyonel gibi öğrenin ki
onları bir sanatçı gibi delebilesiniz.*

Pablo Picasso

PLASTİK SANATLAR

“Plastik”, kelime olarak bir türlü içime sindiremediğim ve bana hep suni, yapay ve zararlı olanı çağrıştırdığı için, “sanat”la yan yana gelmesine anlam vermekte zorlandığım bir sıfattır. Tabii ki “bu alanın literatürüne uzak olmam en önemli sebep olsa gerek” diye düşünürken gördüm ki bu konu, uzmanları tarafından da tartışılır dururmuş.

Plastik sanatlar, kalıplanabilen veya şekil verilebilen (plastik niteliğe sahip) boya, kil, alçı gibi malzemelerin uygulanmasıyla oluşturulan resim, heykel, çizim vb. sanat dallarının tümüne verilen genel addır. Bu kavram günümüzde görsel kültür olarak da kullanılmaktadır.

Hartmann’a göre sanat dalları dörde ayrılır:

- Grafik
- Yazı sanatı
- Resim
- Heykel

Hartmann, resmi, plastik sanatlardan ayrı tutmuştur: “Bunun nedeni, resmin iki boyutlu olmasıdır. Plastik sanatlar ise üç boyutludur. Bir sanatı plastik olarak kabul edebilmek için onun her cephesinden seyredilebilir olması gerekir. Sanat nesnesi olarak kabul edilen objenin sağından, solundan, önünden, arkasından, üstünden, altından bakılabilmeli. Bu açıdan

baktığımızda resim, fotoğraf, grafik, hat, minyatür, tezhip vb. sanatlar plastik sanatlar içerisine girmez” der.⁴⁷

TDK ise konuyu, heykel, seramik gibi üç boyutlu sanatlar olarak açıklıyor. Bu tartışmaya fazla girmeden konuyu resim-heykel-fotoğraf-karikatür ve bazı geleneksel sanatlar başlıkları ile kullanacağım.

Plastik sanatlar faslında bizim topraklarda neler olup bittiğine geçmeden önce dünyada olana bitene hızlıca bakalım isterseniz.

Dünyada Durum Nasıl?

Hep söylediğimiz o ki, faşizm egemen olanın direksiyonu olursa, o aracın üzerinden geçemeyeceği coğrafya yoktur. Değişen yalnızca halkların birikimleri, sınıfsal duruşları ve örgütlü refleks verebilme yeteneklerine göre oluşacak barikatlardır. Barikatlar ise tarihin her döneminde bedel tuğlaları ile örülür. Bugün görünen o ki, zamanında tuğlalarını sağlam döşeyenler pek pabuç bırakmıyor. Lakin hazıra konanlar ve kıymetini bilmeyenler için cehennem kapıda görünüyor. Bakalım dünden bugüne kürre-i arz’ın üzerinde neler olup bitmiş.

Ernst Barlach’ın Heykellerinden Bir Çoğu Artık Yok(!)

Resim ve heykel yasaklamanın tarihteki çarpıcı örneklerine baktığımızda; yine karşımıza 1930’ların Almanya’sı ve İkinci Dünya Savaşı süreci dikiliveriyor. Yasaklanan heykeller arasında en ünlüsü, Ernst Barlach’ın Magdeburg’daki Birinci Dünya Savaşı’yla ilgili anıt heykelidir. Ernst Barlach, heykel sanatının dünyaca ünlü bir temsilcisi ve ustasıdır. Üzücü olan şu ki,

⁴⁷ “Plastik Sanatlar”, 0wikipedia.org, erişim tarihi 27.07.2017, <http://www.0wikipedia.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWwEub3JnL3dpa2kvUGxhc3Rpa19zYW5hdGxhcg>

eserlerinin büyük kısmı artık yok... Çünkü Naziler zamanında yok edilmişler. Tahta olanlar yakılmış, bronzlar ise eritilmiş.

1927 yılında Magdeburg Kilisesi, sanatçıdan Birinci Dünya Savaşı'nın anılarıyla ilgili bir heykel yapmasını ister. Almanya savaştan yenik çıkmış ve krallık yerle bir olmuş, Cumhuriyet ilan edilmiş, Versay Antlaşması imzalanmıştır. Ardından ise ağır tazminatlar gelmiştir. İki yıllık bir çalışmadan sonra heykel 1929 yılında kiliseye getirilip açılışı yapılır. Almanların kaybedilen savaştaki kahramanlıklarını(!) anlatması beklenen heykel, yenilgiyi ve halkın içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi bütün gerçekliğiyle ifade etmiştir. Kilise kurulundaki bazı üyelerde ve halkın bir kesiminde hayal kırıklığı ve hatta kızgınlık oluşmuştur.

1929'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi ihtimali arttıkça, heykele karşı olanların sayısı ve kızgınlığı da artar. Bununla birlikte heykeli beğenenler çoğunluktadır. Süreç 1933 yılında seçimlerle Hitler'i iktidara getirir.

Bundan sonrası için, Altan Öymen'in 02 Mayıs 2011 tarihli *Radikal*'deki yazısına göz attığımızda şu ilginç notlara rastlıyoruz:

"[...]"

'Tek bayrak, tek lider'

Almanları 'tek devlet, tek bayrak, tek lider' sloganı etrafında 'aynılaştırmak' isteyen yeni iktidar, ülkeyi, sakıncalı gördüğü partilerden, örgütlerden, politikacılardan, gazetecilerden, yazarlardan olduğu gibi, sanatçılardan da arındırmaya kararlıydı. Toplumdaki tüm faaliyet alanlarını sistematik bir şekilde kontrolü altına almak istiyordu.

Zaman içinde, bütün bu 'kontrol' işlerini devamlı olarak yürütmek için, şöyle bir mekanizma oluşturuldu:

Yazarlık, basın, film, radyo, tiyatro, müzik, resim ve heykel alanlarında birer meslek birliği kurulacaktı. Adları bizdeki 'Ticaret Odası', 'Mimarlar Odası' gibi 'oda' (Kammer) olacaktı. Ama o 'oda' adının başında bir de 'devlet' sözü bulunacaktı. 'Devlet Basın Odası', 'Devlet Film Odası', 'Devlet Resim ve Heykel Odası'...

Bunların hepsi, bir çatı organizasyonu olarak kurulan 'Devlet Kültür Odası'na (Reichskulturkammer) bağlı olacaktı. O çatı organizasyonu da, başında Joseph Goebbels'in bulunduğu 'Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na bağlı bulunacaktı. Propaganda Bakanı da, tabii, doğrudan doğruya Hitler'e bağlıydı. Her şey onun kontrolüne uygun olacaktı.

Kültür ve sanatın çeşitli alanlarında faaliyette bulunanların, o alanlarla ilgili 'oda'lara üye olmaları şarttı. Üye olanların da, oda yönetiminin -dolayısıyla 'Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'nın- koyduğu kurallara uymaları şarttı. Uymayanlar, üyelikten çıkarılabilirlerdi. Bu, o zamana kadar yaptıkları işlere devam edememeleri demekti. Yazar iseler kitapları yayımlanamaz, ressam iseler resim, heykeltıraş iseler heykel yapamazlardı.

Bu düzen, bir kanun çıkarılarak kurulduktan sonra, Ernst Barlach'ın durumu, gene değişmedi. Barlach heykeltıraşların bulunduğu 'oda'nın üyesiydi. Heykellerini yapmaya devam edebildi. Ama bu, Magdeburg'daki Birinci Dünya Savaşı heykelinin oradan kaldırılması yolundaki girişimleri durdurmadı.

1934'ün sonuna doğru bir 'heykel kararı' alındı ve kapsamına Ernst Barlach'ın eserleri de alındı.

Hükümet, odalardan da gelen 'halkın isteği'ni göz önünde tutarak, Barlach'ın Magdeburg Kilisesi önündeki anıtının oradan kaldırılmasına karar vermişti.

Sanatçının, hakkında 'kaldırma' kararı alınan anıtları, heykelleri sadece Magdeburg'dakinden ibaret değildi. Daha başka bazı anıtları da sakıncalı bulunmuş, benzeri kararların konusu

olmuştu. Ama Magdeburg'daki anıt, eserlerinin en ünlüsüydü ve Barlach'a göre en önemlisiydi.

Barlach, buna rağmen kararı sessizlikle karşıladı. Devlet Kültür Odaları ve hükümet de sanatçının 'sakıncalı' sayılmayan diğer eserleri hakkında herhangi bir tavır almadı. Barlach bir süre, konularını daha dikkatle seçtiği başka eserler yapmaya devam edebildi. Fakat bir gün geldi, Barlach üyesi olduğu 'Ressamlar ve Heykeltıraşlar Odası'ndan 'istifaya davet' edildi.

O davetten bir süre sonra da, 1938'de bir kalp krizi geçirip öldü.”⁴⁸

Heykel, kaldırıldıktan sonra Barlach'ın arkadaşları tarafından saklanır. Dünya Savaşı bitmiştir ve ikiye bölünen Almanya'da konu tekrar gündeme gelir. Heykelin tekrar eski yerine dikilmesi girişimleri Doğu Almanya'da tereddütle karşılanır. Sonunda Bertolt Brecht'in öncülüğünü yaptığı bir kampanya ile heykel 1955 yılında tekrar yerine dikilir. Önünde mumların olduğu bölüm ise 1980'li yıllarda yapılır.

1927 yılında verilen sipariş ancak 1980 yılında tam anlamıyla tamamlanır ve heykel özgürlüğüne kavuşur. Ernst Barlach'ın Magdeburg Kilisesi'ndeki anıtı, dünyanın her tarafından gelen ziyaretçilerin akınına uğruyor. Barlach'ın anısına toplanılar ve ayinler yapılıyor.

Kısacası faşizm, sansür ve yasadışı anlayış; sanata ve insanlığa 53 yıllık bir gecikmeye mal olmuştur. Kayıp belki 53 yıl ama kazanç insanın insanlaşma sürecinde tarif edilemeyecek kadar büyük ve önemlidir.

Aynı dönemde, “Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı” olan Joseph Goebbels, Almanya'yı “sakıncalı” sanattan kurtarmak için her türlü tedbiri almıştır.

⁴⁸ Altan Öymen, “Nazilerin Ortadan Kaldırdığı Heykel”, 02.05.2011, radikal.com.tr, erişim tarihi 27.08.2017, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/nazilerin-ortadan-kaldirdigi-heykel-1047948/>

10 Mayıs 1933'te Berlin Opera Binası'nın önünde, Bertolt Brecht'ten Stefan Zweig'a kadar onlarca yazarın eseri, Naziler tarafından yakılmıştır. Süreç içinde Almanya'nın birçok noktasından, yanan tonlarca kitabın simsiyah dumanı yükselir. İnsanlık, Almanya coğrafyasından yükselen bu ayıplı dumanın içine dikkatli baktığında, Erich Maria Remarque, George Bernard, Albert Einstein, Heinrich Mann gibi isimleri üzüler ve utanarak seyretmiştir.

Yine aynı dönemde Kandinsky'den Klee'ye ve Picasso'ya yerli-yabancı birçok ressamın eseri, kamuya açık yerlerden kaldırılmıştır. Sebep bu eserlerin yozluğu(!) ve "Alman ırkı" için bir şey ifade etmemesiydi. Bir diğer dayanak ise "Alman gençliğini ve geleceğini korumak" tı.

Faşizmin sanat üzerindeki vahşeti kendiliğinden yeni bir ticaret alanını da beraberinde getirdi. "Yozlaşmış" sanatın meyveleri olan eserler yok edilmedi, zira Naziler bu eserlerin çok para getireceğini biliyorlardı. Bu yüzden birçok eser, galericiler aracılığıyla, satılmak üzere yurtdışına çıkartıldı. Bununla birlikte Almanya'da yaşayan Yahudilere ait eserler ise saklandı. Eserlerin saklandığı birçok mekân savaş sonrası ortaya çıkarıldı, onlardan biri de Orta Frankonya'daki kilisedir.

Modern sanat üretmeye çabalayan sanatçılar ve eserleri yok sayılıyordu. Galeri ve müzelerde sergilenen Henri Matisse, Pablo Picasso ve Vincent van Gogh'un eserleri tasfiye ediliyor ve bu sanatçılar için, kendilerini kontrol edemeyen, bozuk ve zayıf yapıda insanlar olduğu açıklamaları yapılıyordu.

Sanatın sansürlenmesi operasyonuna kurban giden yapıtlar ve sanatçıların listesi ise bir hayli kabarıktır: Edvard Munch, Emil Nolde, Oskar Kokoschka, Ernst Kirchner (Kirchner'ın bu yüzden 1938 yılında İsviçre'ye sürgüne gittiği ve intihar ettiği bilinir), Wassily Kandinsky, Otto Dix, Franz Marc ve Paul Klee.

Bu olaylar, 12 yıllık (1933-1945) Nazi kâbusunun sanat üzerindeki trajedisidir. Hükümete muhalefet edebilecek her kesime korku salınmış ve zorbalık caiz görülmeye başlanmıştır.

Yazarken bir an durdum ve ülkem ve dünyanın bugününü düşündüm. Belki birçoğunuz bunları ve daha fazlasını da biliyorsunuz, fakat böylesine yaşananları tarihin hafızasından silmemek için tekrar tekrar hatırlatmak gerekliliğine inanıyorum. Hele ki bugünlerde! Görüyorum ki yaklaşık 100 yıl öncesinde yaşananlar ile bugün arasında pek de önemli bir fark yok. Kıscası insanlık ve ülkem, yaşananlardan hiçbir ders çıkartmamış. Onun içindir ki tarih, hafızasını yitirenler için hâlâ sinsice ve mütecaviz sırtkanlığıyla tekerrür etmekle meşguldür.

Dünyadan Son Birkaç Trajikomik Örnek Daha⁴⁹

Arada bir mizahın gülümsetirken düşündüren iklimine girmezsek işin içinden çıkamayız. En ağır tragediyaların antikoru olan mizah yine yanı başımızda dursun isteriz.

Mutlaka Bir Sebebi Vardır Ama Nedense Ya Asma Yapağı Ya da İncir!

1674 yılında Floransa'daki Brancacci Şapeli'nde yer alan, Masaccio'nun "Cennetten kovulan Âdem ve Havva"sına asma yapağı giydirilmiştir.

Açıktaki Kalanlara "Pantolon"

16. yüzyılda Papa III. Paulus'un emriyle Michelangelo'nun en ünlü eserlerinden olan "The Last Judgement"ta ("Kıyamet Günü" veya "Son Yargı"), İsa Peygamber dâhil çıplak tasvir edilen 400 kişiden bir kısmına sonradan kıyafet çizilmiştir.

⁴⁹ Bu bölümü hazırlarken şu kaynaktan yararlandık: Sebla Kutsal, "Tarihin ilginç sansür örnekleri", hurriyet.com.tr, 18 Şubat 2013, erişim tarihi 27.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/tarihin-ilginc-sansur-orneklere-22614010>

Uygulanan bu sansürle adı “pantoloncu”ya çıkan ünlü ressam ise Daniele da Volterra’dır.

Yasak Nedeni: “Bu Nü’lerin Kılları Var”

1917 yılında İtalyan ressam ve heykeltıraş Amedeo Modigliani’nin tabloları, Paris’te bir galeride skandala yol açmış ve duvardan indirilmiştir. Sergi, açılış gününde polis tarafından kapatılmış ve salonun pencerelerine yakın resimler kaldırıldıktan sonra tekrar açılmasına izin verilmiştir. Galeri sahibi, komisere bu kararın nedenini sorunca, “Bu nü’lerin kılları var” yanıtını almıştır. (Nü’lerde genital bölge genelde ayrıntıdan uzak konturlarla ifade edilir.)

Kraliyet Akademisi’ne Metro Yasağı

2008 yılında İngiltere’deki Kraliyet Sanat Akademisi’nin reklam amacıyla Londra metro istasyonuna astığı Lucas Cranach imzalı, 1532 tarihli “Venüs” tablosunun afişi, “müstehcen” bulunarak kaldırılmıştır. Yanlış yazılmadı ve siz de yanlış okumadınız: 2008(!)

Berlusconi’nin Seçtiği Resme Bile Sansür

Yine 2008 yılında İtalyan ressam Giovanni Battista Tiepolo’nun ünlü tablosu “Time Unveiling Truth”un bir röprodüksiyonundaki çıplak kadının göğsü örtülmüştür. Dönemin başbakanı Silvio Berlusconi’nin basın açıklaması yapacağı salonun duvarını süsleyen ve Berlusconi tarafından bizzat seçilen tablonun “müstehcen” bulunması, Vatikan’ın Müzeler Müdürü Antonio Paolucci’nin bile tepkisini çekmiştir. Müdür, olayı “şapşallık” olarak nitelendirmiştir.

Reklam Afişindeki Puro, Sansürcülerin Elinde Rüzgârgülü Oldu

2009 yılında Fransız yönetmen Jacques Tati anısına açılan serginin reklam afişi, yönetmenin en önemli filmlerinden

“Vacances de M. Hulot”daki (Bay Hulot’nun Tatili) ana karakterin pipolu fotoğrafı kullanıldığı için sansürlenmiştir. Bisiklet üstündeki aktörün ağızındaki pipo, rüzgârgülüne dönüştürülerek sansür tarihinin en komik örneklerinden biri sergilenmiştir.

Facebook da Aldı Eline Makası, Hedefinde ise Ünlü Ressam Gustave Courbet Vardı

Günümüzün en büyük sosyal paylaşım platformlarından biri olan ve kullanıcılarının kişilik haklarının ve özgürlüklerinin(!) önemine sürekli olarak vurgu yapan Facebook, Gustave Courbet’in ünlü tablosu “Dünyanın Geldiği Yer”i paylaşan Danimarkalı internet kullanıcısının Facebook hesabını geçici olarak kapatmıştır. (Bu tabloyla ilgili daha sonra geniş bilgi vereceğiz.)

Batı’daki sanat ve sanatçı üzerindeki yasaklar ve zulmün hepsi bunlar mı diyeceksiniz. Tabii ki değil. Hepsini yazmaya kalksak belki koca bir kütüphane dolusu kitap yazmak gerekecektir. Kütüphane dediysek gözünüzde büyütmeyin, tabii ki Vatikan Kütüphanesi(!) kadar da büyük olacak hali yok.

İmdiiii... Gelelim bize...

Ülkemizin bu alandaki serüvenine baktığımızda dosyamız bir hayli kabarık ve şaşırtıcıdır. Neden şaşırtıcı olduğuna dair bir örnek vermek gerekirse, bir tarafta dinsel yaptırım ve yönlendirmeler ile sınırlanan resim heykel, diğer tarafta son İslam Halifesi Abdülmecid’in şehzadelik dönemi yaptığı “nü” tabloları olabilir. Hoş, Abdülmecid Efendi o resimleri halife olmadan önce yapmıştır lakin halife adaylarından birinin resim ve hatta nü yapacak serbesti içinde olması dikkat çekicidir. Ülkemizde genel anlamda çağdaş sanatların ağır adımlarla yol almasında din ve devlet yapısının vazgeçilmez freni vardır. Bu fren, sanatın sosyal yaşamdaki önem sırasını aşağılara itelemiştir. İslami sanatlar dışında hemen hemen sanatın her alanında bunu hissetmeniz mümkündür. Sanat, inanca ve devlete göre her an bir münasebetsizlik ve “zındık”lık yapabilecek potansiyel

tehlikedir. Çünkü sanat; sözünü, sesini, görüntüsünü, dizelelerini, yazısını vs. esirgemez. Ayrıca en tehlikelisi, sorup, sorgulamak gibi de bir yeteneği vardır. Kısacası her an için elindeki taşla sistemin camını kıracak çocuktur sanat. Cam kırıldığı vakit, bütün kule ve belki de burçlar hatta tüm şato yerle bir olabilir. Onun için bu haşarı çocuğu ya şatonun içine alıp iâşesini sağlamak(!) ya da şatodan uzak tutmak gerekir. Aslında olması gereken ve sanatı besleyen ilerleten de bu mudur acaba?

Resim ve heykel sanatındaki yasaklamalar genelde dini referans gösterir. Halbuki bu konu, Kur'an'da doğrudan ayetlerle ifade edilmemiştir. Eldeki dayanaklar yalnızca tartışmaya açık hadislerdir. Kaldı ki İslamın farklı yorumları da sanat konusunda ağız birliği edememektedir. Birinin ak dediğine biri kara diyebilmektedir. Kısacası dine dayanarak konulmuş yasaklamalar baştan aşağı tartışmalıdır ve görünen o ki Kur'an bu tartışmaların hemen hemen çok dışındadır. İşte birkaç örnek:

Ebu Hureyre'nin aktardığına göre, "İçinde heykeller ve suretler bulunan eve melekler girmez".⁵⁰

İbn Abbas'ın aktardığına göre, "Her kim (tapınmak için) bir resim yaparsa, şüphesiz Allah o kimseye yaptığı resme can verinceye kadar azâb edecektir. Halbuki o sureti resmeden kişi, yaptığı o resme ebediyen ruh üfleyip can veremeyecektir".⁵¹

"Onlar öyle bir millettir ki, içlerinden iyi bir kul veya iyi bir adam öldüğünde mezarının üzerine bir tapınak inşa edip, içini de bu tür resimlerle doldururlar. Onlar Allah katında yaratılmışların en şerlileridir."⁵²

⁵⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslam, c.VII, s.575, erişim tarihi 28.07.2017, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/?p=kitap&ch=Şu+resimleri+yapanlar+yok+mu%3F&ci=7.1.525&t=0>

⁵¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslam, c.VII, s.527, erişim tarihi 28.07.2017, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslam, c.VII, s.528, erişim tarihi 28.07.2017, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>

Bunun gibi daha belki yüzlerce hadis var.

Bu meseleyi burada kapatırken Kur'an'da yer alan birkaç sureden ayet örneğini de dikkatinize sunuyorum. Benim alanım olmamakla birlikte özellikle bir konuyu vurgulamak için aşağıdaki örneklerin verilmesini gerekli görüyorum. Şunun için, İslamın kutsal kitabında Allah adına durumdan vazife çıkarıp dini değiştirmeye karşı ne tür yaptırımların olduğuna dair birçok mesaj mevcut. Kısacası hurafenin önceden farkında olan Kur'an "hurafattan hakikate" gidecek yola da dikkat çekiyor. Bununla da kalmayıp, yaşamı zindan eden uyduruk hadisleri ve akıldışı fetvaları çıkaranların da akıbetini haber veriyor.

"Ey iman edenler, Allah'ın sizin için helal kıldığı nimetlerin temiz ve hoş olanlarını kendinize haram etmeyin, aşırı da gitmeyin. Allah aşırı gidenleri sevmez."⁵³ (Maide Suresi, 87)

"Allah'a yalan uyduranların (kendiliklerinden haram ve helal diyenlerin) kıyametteki zanları nedir? (Azap edilemeyeceklerini mi zannediyorlar?) Şüphe yok ki Allah (akıl verip, kitap indirmekle) insanlara karşı ihsan sahibidir. Fakat insanların çoğu bu nimetlere şükretmezler."⁵⁴ (Yunus Suresi, 60)

Allah ile aldatmanın tarihi ne kadar eskilere dayanıyormuş meğer(!)

Yaşadığımız topraklarda ise resim ve heykel sanatı her dönemde ulemanın hışmına ve yasaklarına uğramıştır. Lakin bu konuda da uygulamalar kendi içinde çelişkiler taşımakta ve tartışmalı bir atmosferde yürümektedir. Ortodoks İslam ile heteredoks anlayış arasındaki tarihsel zıtlık bu alanda da kendini göstermiş, birinin ak dediğine diğeri kara diyebilmiştir. Osmanlı iktidarının dini kimliği Ortodoks İslam kabul edilen Sünnilik'in Hanefilik kolu olmasına karşın, imparatorluk

⁵³ *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâl ve Anlamı/Hafız Osman Hattı*, haz. Mustafa Varlı, Esmâ Yayınları, 1992, s.123.

⁵⁴ *Age*, s.216.

tebaası olan Müslüman halkın önemli bir bölümünün inançları çeşitli versiyonlarıyla Sûfilğin popüler veya entelektüel biçimleri, yani heterodoks İslamdı. Alevilik, Bektaşilik, Hurufilik, Kızılbaşlık, Kalenderilik, Mevlevilik, Türkmenlik vb. birçok “yol” bu anlattığımıza dâhildir.

Aslında meselelere çok keskin çizgilerle bakmamak, farklı bir kapıyı açacaktır diye düşünüyorum. Şimdi önce bu ezberlerimizin dışında birkaç örnekle başlamak istiyorum.

Bak Sen Şu Osmanlı Paşasının Densizliğine(!)

19. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı devlet adamı ve diplomatı olan Halil Şerif Paşa, bu konuda enteresan bir örnektir. Büyük bir servet sahibi olan Halil Şerif Paşa, Avrupa resminin çok önemli yapıtlarının yer aldığı özel bir koleksiyon oluşturan ilk Osmanlıdır. Abdülaziz devrinde Hariciye (Dışişleri), II. Abdülhamid devrinde Adliye Nazırlığı (Bakanlığı) yapmıştır. Halil Şerif Paşa, anayasanın gerekliliğini, meşrutiyet düzenini savunan ve Jön Türkler’i destekleyen bir devlet adamıdır. Resme olan ilgisi tutkuya dönüşür ve zamanla ciddi bir koleksiyon oluşturur.

Koleksiyonun en önemli özelliği erotik tabloların ağırlıkta olmasıdır. Koleksiyonuna Ingres’in “Türk Hamamı” (1862) ve Courbet’in iki kadını yatakta gösteren “Uyku” (1866) adlı eserlerini katmış olan Halil Paşa’nın, Courbet’e 1866’da “L’Origine du Monde” (Dünyanın Kökeni) adlı tabloyu da sipariş eden kişi olduğu düşünülür. Kadın cinsel organını betimleyen bu tablonun Batı’da resmen yasaklanmasa da kamuya gösterilmesi sakıncalı bulunmuştur. Ülkemizde ise hâlâ röprodüksiyonu ve basılı matbuatı olmayan bu tablo 1995’ten beri Paris’te, Musée d’Orsay’da sergilenmektedir.

Tırım Tırım Saklanan Resim Hâlâ Yasak!

Ülkemizde bir başka resim sansürü veya yasaklamasının adresi ise Osman Hamdi Bey'in atölyesidir. Osman Hamdi Bey; arkeolog, müzeci, ressam ve Kadıköy'ün ilk belediye başkanıdır. İlk Türk arkeoloğu kabul edilen Osman Hamdi Bey, Türk resminin de önemli taşıyıcı kolonlarından biridir.

Abdülhamid istibdadının en yoğun olarak yaşandığı zamanda yaptığı “Yaradılış” (1901, 210x108, tuval üzerine yağlıboya) adlı resmin yasaklarla sarsılmış bir hikâyesi vardır. Birkaç özel yayının dışında bu eserin bırakın sergilenmesini, Türkiye’de basılmış ciddi bir röprodüksiyonun dahi hâlâ bulunmaması(!) meseleyi sanırım netleştiriyordur.

Aslında resme baktığınızda sebep gayet açık ve ortada: Bir mihrâbın önünde, ayaklarının altında, aralarında Kur'an'ın da olduğu kutsal kitaplar saçılmış halde rahlede oturan hamile bir kadın. Resmin orijinalini sadece birkaç kişinin görebilmiş olmasından dolayı, bugüne dek yazılanlar oldukça sınırlı ve temkinlidir. En son, 2001 yılında el konulan Demirbank'ın koleksiyonunda görünen yapıtın şimdi nerede olduğu ise devlet sırrıdır. Sezer Tansuğ'un “Üstelik Avrupa’da hiçbir oryantalist ressam, cami mihrabı önündeki rahleye, model Ermeni kızını oturtup ayaklarının altına Kur'an'ı Kerim sayfalarını yayacak kadar ileri gitmemiştir”⁵⁵ değerlendirmesi sorun teşkil eden noktayı görmemize daha da yardımcı oluyor. Tüm bunların yanında başı açık(!) bir kadının çinilerle bezenmiş bir mihrabın önünde olması da ayrı bir mesele tabii. Bilinen o ki camilerde imama ayrılmış bölüm olan mihrap, Kâbe yönünü işaret eder. Sırtı Kâbe’ye dönük, ayaklarının altında Kur'an ve diğer kutsal kitaplar olan, dekoltesi ile kışkırtan, başı açık bir kadın, o günü bilmem ama bugün için bile ciddi tehlikedir(!)

⁵⁵ Burhan Kum, “Türkiye’de Resim Sanatı”, sanatonline.net, 10.12.2015, erişim tarihi 28.07.2017, <http://sanatonline.net/guncel-sanat/turkiyede-resim-sanati>

Tarih profesörü Edhem Eldem, bu buharlaşıp kaybolmuş(!) eser için, şu soruyu soruyor: “Bu tablonun hiçbir zaman kamuya açık bir mekânda sergilenememiş olması neden kabullenildi? [...] 1971 tarihinde Mesut Hakküden’de bulunan yapıt, müzayedeci ve antikacı Raffi Portakal’ın verdiği bilgiye göre, daha sonra Çiğdem Simavi’nin ve en sonunda da Demirbank’ın koleksiyonuna geçiyor. Ancak bankanın 2001 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devri sırasında ‘sırta kadem basan’ resim hakkındaki soruya TMSF’nin yanıtı, yıllardır Cumartesi Anneleri’ne verilen türden: ‘Kurumumuzda söz konusu tabloya ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.’”⁵⁶

Mehmet Güleriyüz ise tabloya ilişkin anısında şunları söylüyor: “Bu resim, hiç kuşkusuz Osman Hamdi’nin, Osmanlı tabularını sorguladığının kanıtıdır ve bu yüzden, yaklaşık yüz yıl boyunca hiçbir yerde sergilenmesi mümkün olmamıştır. İlk kez adı bende saklı bir koleksiyoncunun evinde görmüştüm; burada bile, tablonun alt bölümünü kapatan bir perdeyle sergileniyordu.”⁵⁷

Bizde Nü’ler de Tesettüre Girer

Ressam Ayşegül Yazar 2007 yılında Gaziantep’te dokuzuncu kişisel sergisini açar. 45 eserin sergilendiği çalışmada nü tablolar da vardır. Galeriyöneticileri Ressam Yazar’ı nü’lerin Gaziantep halkına ağır geleceği(!) ve sergilenmemesi gerektiği konusunda uyarır. Zannedersiniz ki Gaziantep halkı kaba saba insanlar, ressamı öldürecek, resimleri parçalayacak, tabii ki yok öyle bir şey. Aslında hakaretin büyüğü Gaziantep’lilere ve ressama yapılmıştır. Serginin açılışında nü’lerin üzeri turkuvaz

⁵⁶ “Perihan Özcan’la söyleşi”, *Habertürk HT PAZAR*, 18 Mayıs 2014’ten akt. agm, erişim tarihi 27.07.2017, <http://sanatonline.net/guncel-sanat/turkiyede-resim-sanati>

⁵⁷ Mehmet Güleriyüz, *Resmigeçit*, yay. haz. Ayşegül Sönmezay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.119’dan akt. agm, erişim tarihi 27.07.2017, <http://sanatonline.net/guncel-sanat/turkiyede-resim-sanati>

tülbentle kapatılır. Serginin ikinci gününde de 10 tabloda 7'si kaldırılır. Tülbentle örtülmüş serginin açılışı Vali Yardımcısı Gökhan Veli Kişioğlu tarafından yapılır.

Ayşegül Yazar, galeri yöneticilerinin, “nü resimlerin bölge halkı için ağır kaçacağını” belirterek sergiden çıkarılmalarını ya da kısmen kapatılıp sergilenmesini talep ettiğini söyler. Yazar, “Ben de tablolarımın sanatseverlere ulaşması için bu talebi üzülerek de olsa kabul etmek zorunda kaldım. Tülbentleri keserek, kapatılması mümkün olan tabloların çıplak bölümlerini estetik bir şekilde kapattım” der. Sanko Sanat Galerisi yetkilileri ise, 2004'ten bu yana kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan galerilerinin açılışı sırasında Gaziantep'in değerleriyle örtüşmeyeceği ve tepki çekeceği düşünülen eserlerin sergilenmemesi konusunda duyarlı davranılması kararı alındığını, Yazar'ın sergisindeki uygulamanın da karşılıklı görüşülerek kararlaştırıldığını söylemekle yetinir.⁵⁸

Yine mi Meczup?!

Yıl 2008, Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü'nün Yeni Yıl Karma Sergisi'nde bulunan nü resimler, henüz belirlenemeyen kişi veya kişiler tarafından bıçaklanır. Evet evet, yanlış okumadınız, nü'lerdeki bu “ahlaksız hatunlar” tek tek yerler bıçağı böğürlerine. Mahallenin namusunu kurtaran takım işini yapmıştır evvel Allah(!)

Resim Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zeki Umay ile öğrencileri Kadir Akyol, Meral Belice, Sezen Yıldırım ve Emine Şenses'e ait nü tablolara yönelik saldırı, sergi sabahı fark edilir. Bunun üzerine tabloların yanına Freud'un, “Ortaçağda olsaydım, beni yakarlardı. Şimdi eserlerimi yakıyorlar” sözlerinin

⁵⁸ “Resim sergisinde kadın figürlerine çaputla sansür”, hurriyet.com.tr, 24 Kasım 2007, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/resim-sergisinde-kadin-figurlerine-caputla-sansur-7747823>

yanı sıra, “Bu tablo, sanata ve farklı düşüncelere katlanamayan karanlık zihniyetler tarafından parçalanmıştır” yazısı asılır. Bıçakla göğüs bölgesinden göbek boşluğuna kadar kesilen tablolar sergilenirken, tahrip edilen diğer nü tablolar ise kaldırılır.

Bilirsiniz, genelde bu tip olayların açıklamalarında hep klişe ifadeler kullanılır: “Münferit olay”, “meczip işi”, “tahrik olabileceğini düşünüyoruz, burası biraz mutaassıp bir yer” vs.

Meczip olarak cezai ehliyetin hafifletildiği veya münferit olduğu iddia edilerek basite alınarak geçiştirmeye çalışılan olaylar, günümüzde heykele tüküren belediye başkanı modeline kadar gelmiştir. Kısacası masumiyet kınından öyle bir kılıç çıkmıştır ki, kesip doğramadığı ve belki de kesip doğrayamayacağı hiçbir şey olmadığına artık kamu da inanır olmuştur. İşin asıl tehlikeli tarafı işte tam da budur.

Bizde Talim Terbiye Kurulu, Sanatı da Sanatçıyı da Terbiye Eder Kardeşim!

Bu sefer yasaklama ve sansür Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gelir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ünlü Fransız ressam Eugène Delacroix’nun, göğüsleri açık bir kadının yer aldığı “Liberty Leading the People” (Halka Yol Gösteren Özgürlük) isimli tablosunu ders kitaplarından çıkartır.⁵⁹ Fransız Devrimi’yle özdeşleşen resimlerden biri olarak bilinen bu eser, 2001’den beri ders kitaplarında zaten bulunuyordu. Aslında resme baktığınızda göreceğiniz o kadar çok şey var ki. Kadın figüründeki militan ve öncü tavrı bir kenara bırakırsak tam bir ayaklanma sahnesi. İşçisi, köylüsü, askeri, yerde yatan ölümler, yakılıp yıkılmış bir şehir, bir ülkenin özgürlük simgesi olan milli bayrak vs. Nasıl bir mantıktır ki,

⁵⁹ Soner Yalçın, “Resim Sanatı’ndaki Sansür Nereye Kadar Gidecek: Osmanlı’dan Bile Geri Kaldık”, odatv.com, 5.5.2008, erişim tarihi 28.07.2017, http://odatv.com/resim-sanatindaki-sansur-nereye-kadar-gidecek-osmanlidan-bile-geri-kaldik-0505081200_m.html

bu kadar figür zenginliği içinde kadının göğüslerine odaklanır. Akıllara ziyan desek de, tanırız o zihniyeti kalubeladan beri. Tabii ülkemizin Eğitim(!) Bakanlığı tarafından ayıp bulunan bu tablonun ders kitaplarından çıkartılması birçok protestoya da sebep olur.

2006 yılının Aralık ayında Bedri Baykam ve ekibi Eugène Delacroix'nun göğüsleri açık kadın figürü bulunan resminin ders kitaplarından çıkarılmasını soyunarak protesto ederler.⁶⁰

Hemen ardından Eğitim-Sen 2 No.lu Şube Başkanı Özgür Bozdoğan yaptığı basın açıklamasıyla, bu uygulamayı protesto eder.⁶¹

Sanırım, son müzikal çalışmam Ömer Hayyam'dan bir rubâinin tam zamanı geldi:

Ey kara cübbeli senin gündüzün gece
Taş atma dünyayı bilmek isteyene
Onlar yaradanın hikmeti peşindeler
Senin aklın fikrin abdest bozan şeylerde

Ramazan Ayında Nü Olmaz, Şarap ise Zinhar Yasak

1 Ekim 2006'da Fethiye Belediyesi Kültür Merkezi Salonu'nda ressam-dekoratör Süha Semerci resim ve mozaik sergisi açar. Sergide nü resimler ve konsepti tamamlamak amacıyla koyulmuş şarap şişeleri bulunmaktadır. Durumdan hemen vazife çıkaran yetkili(!) ve etkili(!) zevat müdahale ederler. Aslında sorun serginin Ramazan ayı içinde olmasıdır. Bu envanterin Ramazan ayında sergilenmesinin halk arasında huzursuzluk yaratacağı iddia edilir, görevlilere nü'leri ve şarapları toplaması

⁶⁰ “‘Özgürlük’ tablosu için çıplak protesto”, gazetevatan.com, 22 Aralık 2006, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.gazetevatan.com/-ozguruluk--tablosu-icin-ciplak-protesto-99334-yasam/>

⁶¹ “‘MEB Jan Dark'ın göğsünü sansürledi’ tepkisi”, haber7.com, 20.10.2006, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.haber7.com/egitim/haber/193425-meb-jan-darkin-gogsunu-sansurledi-tepkisi>

talimatı verilir. Bununla da kalınmaz “ne oluyor” demeye fırsat verilmeden ve sanatçının haberi olmadan salondan şaraplar apar topar kaldırılır.

Konuyla ilgili, Kültür Merkezi Müdürü Muammer Şahin 3 yıldır her türlü sergiye izin verdiklerini belirterek, şunları söyler:

“Sergi açıldığı gün arkadaşlar beni uyardı. Bunun üzerine Ramazan ayında olduğumuz için nü resimlerin bulunmaması hususunda arkadaşları uyardım(!) ‘Tamam’ dediler, resimlerin arkasını cama çevirdiler. Daha sonra şaraplar olduğunu ve üzerinde fiyatlar bulunduğunu gördüm. Arkadaşlar şarapların 15 YTL’ye satıldığını söyledi. İşte etiketleri de burada. Bu yüzden bu şarapların serginin konsepti olduğuna inanmıyorum(!) Çünkü belgesiz içki, hem de kültür merkezinde satılamaz. Şarapların kaldırılmasını ben söyledim. Sorumluluk bana ait. Burası kültür merkezi ve buraya şarap konulurken bana sorulmadı.”

Sanatçı Süha Semerci ise durumu basına şöyle anlatır:

“Konseptin içinde her sergiye, mozaîge ait olan özel şaraplar vardı. Amacımız şarap satmak değil. Kültürümüzü yabancıların masalarına kadar yerleştirmekti. FKM Müdürü Muammer Şahin, nü resimlerin Ramazan ayında sıkıntıya ve taşkınlığa(!) yol açacağını söyledi. Bu sözler beni çok şaşırttı. Burası bir kültür merkezi. Burada böyle şeylerin olmaması gerekir. Biz zaten nü resimleri cama arkası dönük koyduk. Bugün sergi merkezinin kapısı açılarak şaraplar toplatılmış. Bana en azından bu durum haber verilmeliydi. Bu merkez, 1-15 Ekim tarihleri arasında bana tahsis edilmişti. Benden bilgi alınması gerekirdi. Sergime bu şekilde müdahale haneye tecavüzdür. Tepki amacıyla sergiyi bir hafta önce kapatıyorum.”⁶²

⁶² “‘Nü’ye Ramazan tırpanı”, hurriyet.com.tr, 8 Ekim 2006, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/nuye-ramazan-tirpani-5220921>

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden İnciraltı Gençlik Parkı'na Dikilen Heykele Yapılan Minik Bir Operasyon(!)

“Minik bir operasyon” desek de sorun “büyük olması”! Şöyle ki:

25 Eylül 1998 tarihli *Hürriyet* gazetesindeki habere hem gülmekten kırılıyor hem de hazin halimize üzülmüyoruz.

Haberin başlığı şöyle: “Heykele Sünnet”⁶³ (Haber alıntılanmış ve kitap konseptimize uygun olarak kurgulanmıştır.)

1998 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi İnciraltı'ndaki Gençlik Parkı için Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Rasim Özgür'e bir heykel sipariş eder. “Gençlik Heykeli” olarak düşünülen heykelin aynı zamanda milli duyguları da ifade etmesi arzulanır. Rasim Özgür ile 2 milyar liraya anlaşılır. Belediye, heykelin bir an önce bitmesini istemektedir. Apar topar bitirilen heykel İnciraltı rekreasyon alanına yerleştirilir. İşte bundan sonra işler iyice karışır. Rekreasyon alanında inceleme yapan İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Burhan Özfatura'nın kimsenin dikkat etmediği bir ayrıntıya(!) gözü takılır ve çok rahatsız olur. Elinde bayrak tutan genç erkek heykelinin cinsel organının çok büyük ve kalçalarının çok geniş olduğu iddiasıyla kaldırılmasını emreder. Heykel, başkanın emriyle apar topar Buca Gediz Atölyesi'ne kaldırılır. Bu durum, heykeli yapan sanatçı Rasim Özgür'ü çok rahatsız etmiştir. Heykelinin bir kenarda unutulup gitmesine razı olmayan “sanatçı”, belediyenin isteği üzerine heykele müdahale eder. Sayın başkanın isteği üzerine heykeldeki fazlalıklar(!) tıraşlanıp sayın başkanın arzu ettiği boyutlara getirilir. Ayrıca heykelin giydiği tayt da sorun olduğu için o da kot pantolon olarak tekrar restore edilir. Rasim Özgür, bu restorasyonu istemediği halde mecbur kaldığı için yaptığını ve çok üzgün olduğunu ifade eder. Heykel İzmir

⁶³ “Heykele sünnet”, [hurriyet.com.tr](http://www.hurriyet.com.tr), 25 Eylül 2008, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/heykele-sunnet-39039786>

Büyükşehir Belediyesi tarafından bu haliyle beğenilir, ölçüler yönetmeliklere(!) uyar ve tekrar yerine dikilir.

Heykelin yeni halini İzmir Belediyesi yetkilileri çok beğenirler. Belediye Genel Sekreter Yardımcısı M. Talat Şimdi, “Artık görüntüde hata yok. Zaten heykelin şekli değil, taşıdığı anlam önemli” der ve konu tatlıya bağlanır.⁶⁴

“Ne Sanatı Yahu! Terörizmin Arka Bahçesi”

26.11.2011 tarihli Sabah gazetesinde bizleri başka bir utanç haberi karşılıyor:

“Terörü besleyen arka bahçe var, propaganda var. Terörü masum ve haklı gösterme gayreti var. Bir kısmı bu yapıyı görmüyor, göremiyor. Birileri de bildiği halde saptırma yaparak, kendine göre gerekçeler göstererek, makulleştirerek destek veriyor. Makalesine, fıkrasına, şiirlerine yansıtıyor. Resim yaparak tuvaline yansıtıyor. Hızını alamıyor, görev alan askeri, polisi doğrudan çalışmasına, sanatına konu yaparak demoralize ediyor.”⁶⁵

Bu sözlerin söylendiği ülke AB kapısını zorlayan Türkiye, söyleyen de sıradan biri değil, AKP kurucularından 61. TC Hükümeti’nin de İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin. Evet evet, yanlış okumadınız, belki de sanat için söylenen en talihsiz sözü sarf eden kişi bir bakan. 2011 Aralık ayında “sayın” bakan sanatın terörizmin arka bahçesi olduğunu iddia etmişti, tıpkı Victor Jara’nın, Paul Robeson’un, Nâzım Hikmet’in “vatan haini” olduğunu iddia edenler gibi. Nasıl da düşüncede ve ideolojide akrabalar değil mi? Aslında bugün kültür ve sanat

⁶⁴ Agy.

⁶⁵ “Bakan Şahin: Terör sadece dağda değil”, sabah.com.tr, 26.12.2011, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/12/26/bakan-sahin-teror-sadece-dagda-degil>

çıtamızın “misafirsiz evin sünnet düğünü çalgıcıları” seviyesine nasıl çekildiğine hazin bir örnektir bu diye düşünüyorum.

“Tez Yıkıla Bu Ucube”

Kars Belediye Meclisi 7 Kasım 2005 tarihinde oybirliğiyle Ermenistan’daki Soykırım Anıtı’na karşı Sukapı Mahallesi’nde İnsanlık Anıtı yaptırılması kararını alır.

Mehmet Aksoy tarafından yapılan ve 24 buçuk metre uzunluğundaki heykel tamamlanır ve yerine dikilir.

O dönemki başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Sarıkamış şehitlerini anma törenleri için gittiği Kars’ta heykeltıraş Mehmet Aksoy’un yaptığı İnsanlık Anıtı’nı ucubeye benzeterek, anıtın belediye tarafından yıkılacağını ve yerine park yapılacağını söyler. Aslında talimat kıvamındaki bu söylem üzerine 2011 Haziran ayında İnsanlık Anıtı parçalar halinde kesilir ve yıkım tamamlanır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda sanat eserini “ucube” olarak eleştiren(!) bir başka anlayışa sizi bilmem ama ben henüz rastlayamadım. “Eleştiri” diyorum çünkü Sayın Erdoğan o dönem açılan tazminat davasında avukatları aracılığıyla yaptığı savunmasında, “Ucube kelimesi hakaret değil, eleştiridir. Garip bir şey anlamında kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu’nun cevabi yazısında, dosya arasında mevcuttur”⁶⁶ ifadesini kullanılmıştır. Fakat Türk Dil Kurumu’nun güncel sözlüğünde “ucube” sıfatının karşılığı şöyledir: “Ucube (sıfat [ucu:be] Arapça u’cûbe): Çok acayip, şaşılacak kadar çirkin olan.”⁶⁷

⁶⁶ “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ucube cezası”, hurriyet.com.tr, 3 Mart 2015, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogana-ucube-cezasi-28349373>

⁶⁷ Bkz. tdk.gov.tr, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59443344d6fae3.15424521

Sonunda iş mahkemeye varır ve Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında açılan 100.000 TL'lik tazminat davası karara bağlanır ve Erdoğan sanatçıya 10.000 TL ödemeye mahkûm edilir.

“Bu Heykeller Orgazm Oluyor!”

Bu sefer iş ciddi, hatta taştan veya bronzdan yapılmış heykellerin “orgazm” olduğunu iddia edecek kadar ciddi! Belli ki heykeltıraş eserine ruh üflecek kadar “yaratıcı” imiş ki, heykeldeki figürler kaşla göz arasında halvet oluvermişler. Bakalım orgazmın tam karşılığı ne imiş!

Orgazm: Kelime Fransızca. Cinsel uyarım ve zevkin en yüksek noktası, doyum. Anatomide karşılığı, cinsel temasta zevkin zirvesi.⁶⁸

Şimdi kafam iyice karıştı. Orgazm olan heykel mi, heykeli izleyen mi, tam anlayamadım.

Peki, hangi heykel bu orgazm olan, bakalım.

Bu sefer de sorun, Ankara Altınpark'taki, Mehmet Aksoy'un “Periler Ülkesi” ve Azade Köker'in “Tutku” adlı heykelleridir. Zeynep Oral'ın “Tükürük Cezasının düşündürdükleri...”⁶⁹ başlıklı yazısından ve çıkan günlük haberlerden⁷⁰ anladığımız kadarıyla, 1994 yılında Ankara Belediye Başkanı seçilen Melih Gökçek'in ilk icraatlarından biri bu heykelleri kaldırtmak olur. Gökçek baktığında bu heykelleri ahlaksız bulduğu için içlerine tükürmek istemektedir. Gökçek'in baktığı yerden görünen şey

⁶⁸ Bkz. tdk.gov.tr, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59443344d6fae3.15424521

⁶⁹ Zeynep Oral, “Tükürük Cezasının düşündürdükleri...” zeyneporal.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.zeyneporal.com/yazilar/2002/29haziran2002.htm>

⁷⁰ gecmisgazete.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.gecmisgazete.com/haber/ahlaksizligin-adini-sanat-koymuslar-ben-boyle-sanatin-icine-tukururum>

heykel değil orgazm olan iki figürdür. Figürler taştır, cansızdır ama olsun, bu, onların orgazm olmasına engel değildir. İnsan düşünmeden edemiyor, konusu orgazm dahi olsa acaba bir heykel neden sakıncalı olabilir diye. Mesele heykeldeki figürlerin mi orgazm olduğu, yoksa izleyenlerin mi? İşin içinden pek çıkamadım.

Gökçek konuyu “Ahlaksızlığın adını sanat koymuşlar, ben böyle sanatın içine tükürürüm” diyerek de düşüncesini ve resmi açıklamasını özetlemiştir.

Aynı dönemde İstanbul’un Refah Partili Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ise “Melih Bey’in yaptığını dört dörtlük benimsiyorum”⁷¹ diyerek desteğini sunmuştur.

Heykelin yerinden sökülmesi yargıya intikal eder. Mahkeme Aksoy’a o zamanın parasıyla 1 milyar 342 milyon lira tazminat ödenmesine ve heykelin tekrar yerine koyulmasına karar verir. Gökçek, heykelin Altınpark’a tekrar dikilmesi karşısında bu sefer, “Ben yargı kararını uyguluyorum. Yine de kesinlikle tasvip etmiyorum. Ama mahkeme kararı var, yapacak bir şey yok”⁷² der.

“Karaköy Yüksek Kaldırım Caddesi Bu Heykel İçin Uygun Değil(!)”

Cumhuriyet’in ilanının 50. yılına denk gelen 1973’te İstanbul Karaköy’e ünlü heykeltıraş Gürdal Duyar’ın yaptığı heykel dikilir. Yüksek Kaldırım Caddesi’nin hemen bitimindeki küçük alana dikilen heykel, denizden yeni çıkmış ve saçlarını

⁷¹ gecmisgazete.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.gecmisgazete.com/haber/ahlaksizligin-adini-sanat-koymuslar-ben-boyle-sanatin-icine-tukururum>

⁷² “Heykeli onarmam”, milliyet.com.tr, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/heykeli-onarmam/yasam/haberdetayarsiv/23.03.2005/109723/default.htm>

geriye doğru savurmuş, oturan çıplak bir kadını tasvir etmektedir. Heykelin adı ise “Güzel İstanbul” dur.

Ancak 1974 Mart’ında, dönemin CHP-MSP koalisyon hükümetinin işçileri bakanı Oğuzhan Asiltürk heykel için, “Türk anasına hakarettir” der ve duruma dahil olan Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan da “Heykel derhal oradan sökülmalıdır” hükmünü verir. Neredeyse hükümet krizine dönen heykel, dönemin İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk’ün emriyle 21 Mart 1974 gecesi yerinden sökülür ve Kumkapı sahiline bırakılır. Ancak uzun tartışmalardan sonra “Güzel İstanbul”, Yıldız Parkı’nda gözden ırak bir köşeye terk edilir.⁷³

Dönemin Türk büyüklerinin, dikildiği yerden kazma kürek sökülen “Güzel İstanbul” heykeli için değerlendirmeleri ise hayli dikkat çekicidir. Bu konuyla ilgili Ayşe Nil Şensu’nun 6 Kasım 2013’teki yazısından şu bilgilere de ulaşıyoruz:

“Necmettin Erbakan (Başbakan Yardımcısı): Karaköy Meydanı’na dikilmek istenen heykel İstanbul’un tarihi niteliğiyle, Türk geleneği ve ahlakına uygun değildir. Bu heykel Cumhuriyet’in 50. yılını kutlamak için ayrılan 80 milyon liranın nasıl harcandığına bir örnektir. (*Milliyet*, 5 Mayıs 1974)

Namık Kemal Şentürk (İstanbul Valisi): Sanatkârının ifadesi ile “Güzel İstanbul” heykeli hem yeri hem de manası ile bence bu yere uygun değildir. Yine söyleyeyim, sanatı hakkında bir şey diyemem. Gerek semt, gerek trafik bakımından şu anda yeri uygun görülmemektedir. (*Milliyet*, 18 Mart 1974)

Prof. Dr. Feridun Akozan (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi [DGSA] Başkanı): Biz konuyu çok geniş açıdan gören sanatçılarız. Bu heykel bizleri tatmin etmedi. Akademinin bilgisi dışında yaptırılmıştır. Akademinin yargısından geçmediği için

⁷³ “Türkiye’nin heykelle imtihanı!”, ntv.com.tr, 3 Kasım 2009, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyenin-heykelle-imtihani,jtElsYpQ7U-ITbWYMnZx_w

diyebilirim ki sanat yargısından da geçmemiştir. (*Milliyet*, 18 Mart 1974)⁷⁴

O günlerde kamuoyunu hayli meşgul eden bu konuyla ilgili bence en kabul edilemez beyanat, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı Prof. Dr. Feridun Akozan'ın söyledikleridir. Akozan'ın söyledikleri o kadar çok konu başlığı açıyor ki, sayfa sayfa yazsan bitmez:

- Sanat-iktidar ilişkisi sorunu
- Sanatçı-iktidar ilişkisi sorunu
- Sanatçının memuriyeti sorunu
- Sanat kurumunun kendini sanatın merkezinde görmesi sorunu
- Sanat kurumunun sanatı denetlemesi sorunu
- Sanatın sorgulayan gücü devlet eliyle nasıl zapturapt altına alınır vs.

Kısacası küçücük iktidarlar ona iktidarını bahşedenle işbirliği yapmak zorundadır. Bu iktidarlar sanat alanında bahşedilmişse, asıl çürüme ve üretim sıkıntısı orada başlar. İşte onun içindir ki sanatın ve sanatçının devletlisi olmaz.

Bunun yanında, dönemin İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk'ün beyanattı akla olmadık şeyle getiriyor. Yüksek Kaldırım(!) ve Karaköy'ün(!) birleştiği noktada kadın heykeli trafiğe nasıl engel olur anlamak zor. “Bölgenin uygun olmaması” ise ayrı bir muamma. Ben o bölgeye her baktığımda aklıma Venedikli tüccarlar, Galata Kulesi'nin ihtişamı, Hezârfen Çelebi ve Galata Mevlevihânesi gelir. Ya benim dervişliğimde bir sorun var ya da zikrimde!..

⁷⁴ Ayşe Nil Şensu, “Ah, Güzel İstanbul”, 5harfiler.com, 6 Kasım 2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.5harfiler.com/ah-guzel-i%CC%87istanbul/>

Su Perileri Adlı Heykel Pek Bir Hiperaktif, Dur Durak Yok, Sürekli Geziyor

“Su Perileri” adlı heykel Cumhuriyet’in ilk yıllarında İtalya’dan Ankara’ya getirilmiş olan ve günümüzde CerModern’in önünde sergilenen bronz eserdir. 1924 yılında Şehremini (Belediye Başkanı) Asaf Bey tarafından İtalya’dan getirtilen ve Hacettepe Parkı’na yerleştirilen heykel, kentin simgesel eserlerinden biri olmuştur. Riyaseti Cumhur Senfoni Orkestrası’nın ilk konserlerini bu heykelin çevresinde verdiği ve ilk cumhurbaşkanı Atatürk’ün bu anıtın çevresinde konser dinlediğine ilişkin bilgiler vardır.

“Su Perileri”nin kaderi belki de en çok gezen heykel olmasıdır. Hacettepe Parkı, Kızılay Meydanı, Evkaf Oteli karşısındaki çukurluk (şimdiki Gençlik Parkı), Tandoğan Meydanı olarak tecelli eden yol haritasına her an için yeni bir istasyon eklenebilir(!)

1960’ların sonlarında gazeteci Halil Soyuer’in çabaları ile anıt heykelin peşine düşüldü. Halil Soyuer, Belediye Başkanı Ekrem Barlas’a, “Su Perileri’ni bulun ve uygun bir yere koyun” çağrısı yaptı. Periler arandı, belediyenin depolarında bulundu. Tandoğan Meydanı’na yaptırılan havuzun ortasına tekrar dikildi.

1992’de Ankaray inşaatı sırasında yerinden mecburen kaldırılan anıt, üç parçaya bölünüp söküldü ve yeniden depoya kaldırıldı.

Yıllar sonra gazeteci Ateş Yalazan, Hürriyet Ankara’da heykelin akıbetini sorup Ankaralılarından yardım istedi. Bu haber üzerine perilerin belediyenin açık hava deposunda çürümeye terk edildiği ve çıplaklıkları görünmesin diye de muşambayla örtüldüğü ortaya çıktı.⁷⁵

⁷⁵ Bkz. <http://www.cermodern.org/about.html> (erişim tarihi 28.07.2017)

Yıllarca depoda bekleyen heykel, 2008'de *Hürriyet* gazetesi muhabirleri tarafından yeniden bulunduktan sonra, hasar gören kısımları heykeltıraş Metin Yurdanur tarafından restore edildi ve 20 Aralık 2010 tarihinde CerModern'in önüne yerleştirildi.

Atatürk'ün Gençleri de Müstehcen(!)

Samsun'da çok anlamlı ve güzel bir heykel vardır: Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya ayak basışını simgelemek için yaptırılan "İlk Adım ve Atatürk Anıtı". Heykeltıraş Hakkı Atamalı'ya ait olan eserde, Atatürk ve onu takip eden gençler tasvir edilmektedir. Atatürk'ün doğumunun 100. yılında yaptırılan ve 15 Mayıs 1982 tarihinde açılan heykeldeki Atatürk'ün Gençleri "muzır" bulunur. Atatürk'ün Samsun'a çıkışını simgeleyen anıtta yer alan söz konusu erkek ve genç kız figürleri, 20 Kasım 1982'de Samsun'u ziyaret eden Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından, çıplak oldukları gerekçesiyle kaldırılır. Aradan 18 yıl geçtikten sonra, Kültür Bakanlığı'nın talimatıyla 13 Mayıs 2000'de tekrar eski yerine yerleştirilir.⁷⁶

Bizim Atlarla İlgili Bir Sorunumuz Olmalı ki Fatih Sultan Mehmet'in Atı da Sorun Yaratıyor

Bu nedir diyeceksiniz ve birazdan öğreneceksiniz.

Bürokrasimizin ve son Türk büyüklerimizin heykelle bir sorunu olduğu kesin. Hatta bu sorunların büyük bölümü çıplaklık ve müstehcenlik gibi bir noktadan besleniyor. Çıplaklık dediğimizde de aklımıza ilk gelen cinsiyet, tabii ki kadın. Arada bir cinsel organı çok abartılı diye tıraşlanan erkek heykelleri olsa da bu genel teamülü bozacak kadar fazla değil. Asıl

⁷⁶ "Türkiye'nin heykelle imtihanı!", ntv.com.tr, 3 Kasım 2009, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyenin-heykelle-imtihani,jtElsYpQ7U-ITbWYMnZx_w

sorun kadının çıplaklığı. Peki hayvanın çıplaklığından rahatsız olunur mu sizce? Evet olunur, o hayvan at(!) ise olunur. Hadi başlayalım anlatmaya...

Eee, bulmuşuz böyle güzel konu, tabii ki ana haber bülteni sunar gibi anlatmayacağız, biraz da dramatize etmek ve hayal gücünüzü zorlamak isterim doğrusu.

29 Mayıs 1987 Cuma günü İstanbul'un Fethi kutlamalarındayız. Merhum Turgut Özal, Fatih Saraçhane'de, fethin anısına yaptırılan heykelin açılışını yapıyor. Heykeli yaptıran kişi dönemin ANAP'lı Fatih Belediye Başkanı Yetkin Gündüz. Heykel, atının üzerinde Fatih Sultan Mehmet olarak tasarlanmış. Gerçekten de mükemmel bir heykel olması hayal ediliyor. Fatih ve atı göz alıcı bir heybetle stilize edilmiş olmalı. Fatih Sultan Mehmet yeni bir çağ açmayı, atı da milletin gücünü ifade edecek.

Ortalık mahşer yeri gibi, her türlü önlem alınmış, ellerinde bayraklarla bekleyen çoluk çocuk, kadın erkek herkes heyecan içinde. Orta yere, konuşmalar için bir sahne kurulmuş, hemen hemen bütün televizyon kanalları ve şehir protokolü orada. Tam ortada devasa bir heykel pırıl pırıl saten bir kumaşla örtülmüş ve kurdelelerle bağlanmış. Sayın Özal gelecek ve devlet erkânıyla kurdeleleri kesip, örtüyü çekiverecekler veeee muhteşem abide halkla tanışacak.

Bando mızıka çalınır, Türk büyükleri sıra ile konuşmalar yaparlar. Sıra asıl can alıcı sahneye gelir. Sayın Özal konuşmasını yapar ve ekip ağır adımlarla heykelin kaidesinin yanı başında toplanır. Bando verir coşkuyu, kurdela kesilir, devasa heykelin üzerindeki pırıl pırıl saten örtü ısıldayarak akar ve anıt ortaya çıkar. Heyecan ve gurur son haddindedir, alkış kıyamet... Çağ kapatıp, çağ açan Fatih Sultan Mehmet bütün heybeti ile İstanbul'u selamlıyordur sanki. Belediye başkanı, vali mutlu ve baygın bakışlarla Özal'dan aferin bekliyorlar.

Alkışlar yavaş yavaş biter ve vatandaş arasında hafif gülüşmeler, homurdanmalar, kıkırdamalar falan başlar. Toplanan kalabalık Fatih Sultan'ı bırakmış, hep birlikte gözü tek bir noktaya dikmişlerdir. Hatun kişilerden hafif kıkırdamalar duyulurken beyefendilerin gözleri yuvalarından çıkmıştır sanki.

- Aboooov! Bu ne yaaa, böyle de olur mu?
- Haklısın olmaz.
- Büyük(!)
- Büyük falan değil normal bence(!)
- Gücü temsil ediyor, tabii ki büyük olacak(!)
- Kardeşim güç böyle mi temsil edilir, bir sürü kadının ortasında?
- Tövbe tövbe... Sana mı sorcek sanatçı gücü nasıl anlatacağını?
- Böyle sanat olmaz olsun!
- Sen ne anlarsın sanattan cahil, n'olcek geri kafalı!
- Sensin geri kafalı, n'oldu, çok mu hoşuna...

Evet, vatandaşın dikkatini çeken yalnızca atın testisleridir(!) Kimilerine göre çok büyük, kimilerine göre ise normaldir. Gazetelerde parmaklarıyla testisleri gösteren vatandaş fotoğrafları boy boy yayınlanır. Prof. Hüseyin Gezer'e ait heykelle ilgili kamuoyunda akıl almaz bir tartışma başlar. İş güç bir kenara bırakılır ve günlerce bu konu tartışılır.

Başta dedim ya, bu olayı ciddi ciddi haber diliyle yazmak istemedim, yoksa üslubuma sahip olamayacağımı biliyordum. Onun için biraz matrak, biraz kurgu, biraz haber, biraz arşiv harmanladım. Fakat şaka bir tarafa, neresinden bakarsak bakalım bu ve benzeri olayların altında ciddi yönetsel ve toplumsal kodların olduğunu düşünüyorum. Çok merak ederseniz,

dramatize ettiğimiz haberin aslına *Hürriyet* gazetesi arşivinden ulaşabilirsiniz.⁷⁷

Yalnızca İstanbul mu? Tabii ki hayır.

Kırklareli, Nisan 1999

“Nedir Bu Atların Bizden Çektiği?”

Fatih Sultan Mehmet’in atı bu seferde Kırklareli’nin Babaeski ilçesinde sorun çıkartır.

21 Kasım 2000 tarihli *Hürriyet* gazetesinin haberine göre asıl sorun “atın çift cinsiyetli olduğu ve ata binen adamın da Fatih Sultan Mehmet’e benzemediğidir”. Heykeli, dönemin belediye başkanı Gündüz Onat, 8 milyar liraya heykeltıraş Tülin Özdemir’e yaptırır. Ancak 18 Nisan yerel seçimleri sonrası başkanlık koltuğuna oturan CHP’li Haluk Tezsezer tarafından “atın cinsiyetinin belli olmadığı” ve ata binenin de Fatih’e benzemediği gerekçesiyle kaldırılır ve eksiklerin tamamlanması için heykeltıraşa geri gönderilir.⁷⁸

Bu gelişmeler üzerine heykeltıraş Tülin Özdemir, Başkan Tezsezer’i arar ve heykeldeki eksikleri(?) gidereceğini belirtir. Heykelden bildiğim kadarıyla hâlâ haber yoktur.

Tabii ki bu milli mesele ilçe ve il sınırlarını aşar, sonunda Türkiye tarafından tartışılır. Kim bilir Babaeski’de halk arasında ne müzakereler, değerlendirmeler olmuştur:

- Te bu erkek be yaaa, ne isterler (h)ayvancıktan!
- A be ne erkeği, eerkek mi gürmedik, te kısraaktır bu be.

⁷⁷ “Memleketimden heykel manzaraları”, hurriyet.com.tr, 14 Şubat 2004, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/memleketimden-heykel-manzaralari-202688>

⁷⁸ “Fatih heykeli krizi çözülüyor”, hurriyet.com.tr, 21 Kasım 2000, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/fatih-heykeli-krizi-cozuluyor-39199795>

- Gözüne mertek e mi! Kısrağınki a büle mi olur? O ne oradaki üüle.

- Doğrudur be yaa... Bu kısrağ da değil küheylan da. Nedir bu yaa?

- Koskoca Fatih'in atı erkektir be yaaa?

- Hay atına da... (h)eykeline de mi?

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şen” olan bizler için at hassas konudur kardeşim. At konusunda gerçekten bir hassasiyetimiz olduğunu düşünmeye başladım desem yalan olmaz. Nedense biz at heykeline baktığımızda önce atı veya süvarisini gören bir toplum değiliz, ister istemez gözümüzü gereksiz ayrıntılardan alamıyoruz. Bu ayrıntılarda ise cesamet konusu bizi hep rahatsız ediyor nedense. Ata bakınca kendimizi kötü hissediyoruz(!) Bu konunun gerçekten Freudyan bir karşılığı olabilir mi bilmiyorum ama kesinlikle meselenin yalnızca taassup olduğunu düşünmüyorum.

“Baktık ki Olmuyor Biz de Hadım Ederiz, Olur Biter”

2008 yılında yine bir at heykeli sorunu yaşanır. Konu bu sefer daha başka bir boyuttadır. İddiaya göre, Denizli Belediye binasının önünde bulunan Atatürk heykeliindeki atın cinsel organı birilerini rahatsız etmiş ve atın penisi kökünden koparılmıştır, daha doğrusu kırılmıştır. Kim yapar, ne için yapar bilinmez ama dönemin CHP İl Başkanı Ali Kavak, atın cinsel organının AKP'lilerce koparıldığını iddia eder. Doğru mu yanlış mı bilemem ama bu davranışın nasıl bir siyasi veya ideolojik karşılığı olduğunu çözmek siyaset bilimcilerin, sosyologların ve belki de toplum psikologlarının alanıdır. Bizim alanımız olmadığı kesin.

Doğan Haber Ajansı'ndan Ferah Işık'ın 7 Mart 2008 tarihli *Milliyet* gazetesindeki haberini özetlersek durum şudur:

“Penisi AKP’liler Koparttı”

Denizli’de CHP İl Başkanı Ali Kavak, Prof. Tamer Başoğlu’nun yaptığı ve 1981’de Denizli Belediyesi’nin önüne dikilen heykelin fotoğraflarını gazetecilere dağıtır. Kavak, beyanatında, “Kafaları türbanla örten anlayış, şimdi de sanata saldırmaya başladı. Sanatın mahremi namahremi olmaz. Ayrıca, sanatçıdan izinsiz sanatın üzerinde hiçbir düzenleme de yapılamaz. AKP’li belediye, Atatürk anıtındaki atın cinsel uzvunu koparıp, boyamış. Kendilerini sanata yaptıkları saldırıdan ötürü kınıyoruz. Atatürk’ün atının cinsel uzvu yakın zaman önce vardı. AKP’lilerin kopardığını ya da koparttıklarını düşünüyoruz” der.

“Biz Koparmadık, Zaten Böyleydi”

Bunun üzerine Denizli Belediye Başkanı AKP’li Nihat Zeybekçi ise, önce çok utandığını ve gazetecilerin bu haberi yapmaması gerektiğini söyler. Ayrıca göreve geldiği 2004’te de heykelin böyle olduğunu iddia eder ve haberi yalanlar.

“Heykeli Ben Yaptım. Atın Cinsel Organı Abartılı Değildi”

Komediye son noktayı heykeltıraş, Mimar Sinan Üniversitesi eski rektörü Prof. Dr. Tamer Başoğlu koyar: “Heykeli ben yaptım. Atatürk’ün bindiği atın cinsel organı da zaten belirgin ve abartılı değildi. Şu son haline çok benziyordu (tamir sonrası). 2004’te de anıtta düzenleme yapılacağı söylendi ve Denizli’ye geldim. İnceleme yaptım. Bugün atın cinsel uzvunun koparıldığını iddia edenlere gülüyorum, bu kadar da olmaz diyorum. Türkiye bugün atın bilmem neresini mi tartışacak? Heykelimden siyasi rant elde etmeye çalışanları kınıyorum.”⁷⁹

⁷⁹ “AKP ve CHP arasında şimdi de ‘at penisi’ tartışması”, milliyet.com.tr, 7 Mart 2008, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/akp-ve-chp-arasında-simdi-de-at-penisi--tartismasi-gundem-502898/>

Bizim anladığımız, bir ufak restorasyon olmuş olmasına da öyle tamamına yakın değil, azıcık olmuş(!)

Hadi bitirelim at faslını, gülmekten içime fenalık geldi...

“Biz Heykeli (Anıtı) Yıkarsız ve Bir de Yıkarken Belgeselini Çekeriz(!)”

“Ayastefanos Rus Abidesi”nin gerçekten dramatik bir öyküsü vardır.

Anıt, Osmanlı Devleti tarafından Rus devletine savaş tazminatı olarak yapılır. Rus mimar Bozarov tarafından tasarlanıp inşa edilmiştir. Aslında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda ölen Rus askerlerinin anısına ithaf edilmiştir. Yeri ise bugünkü Yeniköy’dedir (eski Kalkıratya Köyü’nün hemen yanında).

Birinci Dünya Savaşı sırasında 1877-1878 yenilgisinin anısını taşıdığı düşünülen yapıt, 14 Kasım 1914 tarihinde yenilgiyi konu aldığı için “utanç kaynağı” olduğunu düşünen Mahmut Şevket Paşa tarafından yıktırılır. Yıkımdan önce, çanı indirilip Askeri Müze’ye gönderilir, eşyalar ise polis müdüriyetine teslim edilir. Bunlar arasında bilinen en önemli parça, yapının piriç ve altın yaldızlı maketidir. (Bu maket şu anda İstanbul Emniyet kayıtlarında gözükmemesine rağmen, depolarında bulunmamaktadır.) İkona ve benzeri dini eşyalar Rus rahiplere verilir.

Yıkıma ilişkin yazılı kaynaklardan son derece görkemli bir yapı olduğu, binanın iç yüzünde savaşta ölen askerlerin adlarının işlendiği nişlerin sıralandığı, Çar Nikola’nın gönderdiği saray ressamlarının Beyoğlu’ndaki Rus Büyükelçiliği’nde 6 ay kalarak bu anıtın süslenmesi için çalıştıkları, kemiklerin mahzenlere doldurularak korunduğu, rahip ve muhafızlar için özel alanların düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Yıkım, tahrip kalıplarıyla gerçekleştirilmiştir. Yıkılan yapının enkazı 3 ay gibi bir sürede yerinden kaldırılmıştır. Bakırköy ilçesinde Florya semti Şenlikköy Mahallesi’nde bulunan yer, 1.

Ordu'ya bağılı Levazım Birliği içerisinde yer almaktaydı. Askeri bölge içinde Rus yapılarını andıran ve muhtemelen anıttan kalan parçalar ile yapılmış eski yapılar yer almaktadır.

Daha önce sinema bölümünde bahsettiğimiz gibi yıkım, Fuat Uzkınay adlı bir yedek subay tarafından "Ayastefanos'daki Rus Abidesinin Yıkılışı" adıyla filme alınmış olsa da, ilk Türk filmi olarak bilinen bu çekim halen kayıptır(!)

Hazin olan şudur ki, bir sanat eserinin yok edilişi, başka bir sanat alanının teması olarak kullanılmıştır. Belki de sanat tarihinde ibretlik bir sayfadır bu.

Heykel sanatıyla ilgili hem siyasiler hem devlet ve hem de halk olarak biraz hoyratız.

Aslında aynı tas aynı hamam. Sanat eserine siyasi kılıf biçme ve bunun üzerinden yakıp yıkma hâlâ devam ediyor.

Nasıl mı? Şöyle:

Hatırladığım kadarıyla 2012 yılıydı. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye'ye yaptığı ziyarette imzalanan anlaşmalardan biri de "Türkiye'deki Rus mezar ve anıtları ile Rusya'daki Türk mezar ve anıtlarının karşılıklı imarı ve yeniden elden geçirilmesi" üzerineydi. Bu çerçevede Rusya'nın Krasnoyarsk kentinde 1915'te inşa edilen Troitski Mezarlığı'ndaki anıt ve şehitlik elden geçirilecek. Türkiye'de ise İstanbul Yeşilköy'deki Ayastefanos Antlaşması sonrasında Ruslar tarafından yapılan San-Stefano Kilise-Anıtı yeniden yapılacaktı. O günlerde ben de heyecanlanmıştım. Çünkü insanlığın ancak karşılıklı acılarını hissedip, birbirlerine biraz daha dervişânca yaklaşmaları ile ilerleyebileceğine inanıyorum.

AKP hükümetinin bence bu olumlu tavrı ile yeni bir kapı açılacakken, tarih boyunca var olan malum ekip tekrar zuhur etti. Gazetelerinde bir kıyamet koptu ki sorma gitsin.

İşte o günlerdeki gazete haberleri:

“İstanbul’a yeni utanç abidesi...”

“Mahmut Şevket Paşa’nın kemiklerini sızlatacaklar...”

“Türk şehitliğiyle Rusların işgal anıtı bir olabilir mi?..”

“Utanç anıtı İstanbul’da yeniden inşa edilecek...”

“Açılışı Fener papazı yaptı, yıkılıştta halk bayram etti!..”⁸⁰

9 Aralık 2012 tarihli *Yeniçağ* gazetesinde yayımlanan bir yazıda şu cümlelere rastlıyoruz:

“Ne milli duyarlılıkları var ne tarih bilinçleri...”

“Anıt, aşağılayıcı bir sembol...”

“Sibiry’a’daki şehitlerimize ayıp...”

“Atılan imzalar şehit kanlarını donduracak...”

Ayrıca dönemin İstanbul Barosu Genel Sekreteri Hüseyin Özbek konuya şu cümlelerle dahil oluyor: “Kabirlerinde 135 yıldır huzur içinde yatan Plevne şehitlerini, Aziziye’yi Ruslar’a dar eden Nene Hatun’ları, Kaf dağlarının ardında kalan Anadolu delikanlılarını, bedenleri toprak olmuş Şıpka kahramanlarını ikinci kez öldürecek olan utanç anıtının ihyasına atılan imzalar Krasnoyarsk’ta yatan şehitleri Sibiry’a’nın dondurucu ayazından daha çok üşütecektir!” İstanbul Barosu Genel Sekreteri Hüseyin Özbek, Osmanlı paşası tarafından dinamitlenerek yıkılan Rus anıtının yeniden yapılmak istenmesini anlayamadığını ifade etti. Özbek, “Türk halkının belleğinden, bilincinden çıkarmak istediği geçmişin utanç verici yenilgi sembolünü, milletçe kolektif travmaya dönüştürecek, psikokültürel çöküşü yeniden tetikleyecek bir anıt olarak kabullenmek için tarih bilgisinden zerrece yoksunluğun yanında milli duyarlılığın zerre-sinden de nasiplenmemiş olmak gerekiyor” dedi.⁸¹

⁸⁰ “İstanbul’a Yeni Utanç Abidesi”, yenicaggazetesi.com.tr, 9 Aralık 2012, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/haber-76743h.htm?haber=76743>

⁸¹ “Ne Milli Duyarlılıkları Var, Ne Tarih Bilinçleri!”, yenicaggazetesi.com.tr, 09.12.2012, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/ne-milli-duyarliliklari-var-ne-tarih-bilincleri-76742h.htm>

Ne yazayım, nasıl yazayım şaşırdım. Çünkü bu ülkede grup psikolojisinin, dar grupçu siyasetin dışında fikir beyan etmek zor iştir. Taraflar ellerinde sizin haberiniz bile olmadan sizi tarif eden yaftaları ile dolaşır dururlar çünkü. Lakin bizim model düşünen ve yaşayanların hiçbiri umurunda olmaz ve doğru bildiğini sonuna kadar savunur. Evet AKP hükümetinin ve Erdoğan'ın bu konuda vardığı anlaşma doğrudur ve modern toplum refleksidir; sonuna kadar da destekliyorum. Sanırım eleştirilere dayanamadıkları veya Rusya ile karşılıklı dalaşmaya devam ettikleri için proje iki taraf için de suya düştü.

Yukarıdaki paragraf, okuyucularımızın bir bölümünde mutlaka soğuk düş etkisi yapmıştır. Onun için bizim gibi düşünenler, hiçbir siyaset ve dönem tarafından sevilmezler, biz de bundan büyük haz duyarız. Çünkü bizim gibi düşünenleri hiçbir kaba oturtamamak, şekil verememek tarih boyunca diğerlerini hep deli etmiştir. Ama ne yapalım, doğruya doğru...

Sarıköz'ın Göğüsleri(!)

2000 yılında Balıkesir-Edremit'te ünlü bir efsanenin kahramanı olan Sarıköz adına dikilen heykel de büyük bir krize yol açar. Yıllardır meydanda dikili duran ve artık ilçenin simgesi haline gelen heykelin göğüslerinin çok belirgin olmasından rahatsız olan Fazilet Partililer konuyu Belediye Meclisi'nde gündeme taşırlar. Fazilet Partisi Balıkesir İl Sekreteri Cengiz Acar "Bu heykel Sarıköz'ı sembolize edemez" iddiasını ortaya atar ve yanıt MHP'li Belediye Başkanı Tuncay Kılıç'tan gelir: "Haklısınız, Türk-İslam menkıbelerine sahip çıkmak bizim görevimiz."

Sevindirici olan şu ki heykel hâlâ yerli yerinde.⁸²

⁸² "Trükiye'nin heykelle imtihanı", ntv.com.tr, 03.11.2009, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyenin-heykelle-imtihani,jtElsYpQ7U-ITbWYMnZx_w

Gariplikler Ülkesiyiz Vesselâm

İnanın heykel bizim memleketimizde yasak olsa da olmasa da sorun olmuştur. Haklı olarak merak ediyorsunuzdur “yasaklanmayan heykelin neresi sorun olur” diye. Haydi o zaman 2006 yılına dönelim ve İzmir’in güzel ilçesi Torbalı’ya gidelim.

- Başkaaan! Bu heykel sana benzeyyo sankim, o yanındaki de yenge deel mi ööle?

Torbalı Belediye Başkanı İsmail Uygur, 30 Ağustos Zafer Bayramı’na yetişmesi için heykeltıraş Zafer Dağdeviren’le bir Atatürk anıtı üzerine anlaşır. 150 bin TL de fiyat biçilir ve çalışmalar başlar. Buraya kadar her şey yolundadır. Heykel biter, ilçeye getirilir ve 30 Ağustos’ta açılmak üzere meydana dikilir, üzeri de sımsıkı örtülmüştür, öyle ya işin büyüğü kaçır, herkes aynı anda görmeli.

Bayram günü gelir çatar, bando mızıka dizilir, halk toplanmış, bir heyecan, bir heyecan...

Kaymakam Nihat Kaynar ile Belediye Başkanı İsmail Uygur konuşmalarını yapar ve heykelin üzerindeki ip kesilir örtü çekilir.

O da ne!

Ortalık buz gibi olur, derin bir sessizlik...

Ve sonra homurtular, fısıltılar başlar..

Atatürk’ün sağında Türk bayrağı tutan bir erkek, solunda da meşale tutan bir kadın vardır. Ancak kadın ve erkek, vatandaşlara biraz fazla tanıdık gelir. Biraz dikkatli baktıklarında erkek figürünün Belediye Başkanı Uygur’a, kadının da eşi Afet Uygur’a tıpkısı denilecek kadar benzediğini görürler. Şaşkınlık ve merak rüzgârı tören alanının üzerinde hızlıca esmektedir.

- Bana bak, ben bunları bir yerlerden taneyyom.

- Atatürk işteee.

- O tamam yaaav... Öbürlerni deyyom.
- Aboooov! Bu bizim reis deel mi?
- He vallah, yanındaki de yenge mi ne?
- Yok daha neler, şimdi biz bunlara mı saygı duruşu yap-
ceez?
- Tööbe tööbe!

Ortalık ayağa kalkar.

Sanırım dünyada bizden başka üzerinde böylesine bir şüp-
heyle tartışılan heykel yoktur; varsa da ben bilmiyorum.

Sorun mizahi gibi görünse de iş büyür ve AKP ilçe başkanı
“Biz belediye başkanının heykeline çelenk mi koyacağız” diye-
rek fitili ateşler ve Ata’nın yanındaki iki figürün kaldırılmasını
ister. Belediye Başkanı İsmail Uygur, “Ben böyle bir şey isteme-
dim. Hem zaten bana da benzemiyor” diyerek heykeli savunsa
da yöre halkı,

- Benzeyyo!
- Hadi beee nerden benzeyo , hiç te bilem benzemeyyo!
diye ikiye ayrılır.

Son sözü baskılara dayanamayan ve 150 bin TL karşılığın-
da heykeli yapan 3 heykeltıraştan biri olan Zafer Dağdeviren
söyler: “Başkanın haberi olmadan, kendisine jest olsun diye fo-
toğrafına bakıp ona benzettim.”⁸³

“[...] Yüzünün benzemesi normal, başkanın da yüzü güzel.
Biraz olsun onun yüzünü andırmak istedik. Heykelin anatomi-
sine bakarsanız başka hiçbir tarafı benzemiyor.”⁸⁴

⁸³ “Atam yanındayız!”, arxiv.sabah.com.tr, 02.09.2006, erişim tarihi
28.07.2017, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/02/gnd120.html>

⁸⁴ “Torbalı’da anıt heykel krizi”, hurriyet.com.tr, 02.09.2006, erişim
tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/torbalida-anit-heykel-krizi-5018280>

Bak sen heykeltıraş dostumuzun koskoca başkandan habersiz yaptığına! Onun yüzünden ortalık birbirine girmiş.

Tencere Dibin Kara Seninki Benden Kara

Yıllar sonra iktidar değişir ve Torbalı’da bu sefer AKP kazanır. 2017 Nisan’ında “Allah’ın izniyle Torbalı’ya mührümüzü vuracağız” diyen yeni başkan, Atatürk Meydanı’ndaki Tanrıça Demeter ve kızı Kore’nin (Pershephone) olduğu heykeli kaldırır, yerine Osmanlı tuğrasını diker. Olay üzerine “evet-hayır” kampanyasında konuşan Belediye Başkanı Adnan Yaşar Görmez konuya tam anlamıyla açıklık getirir: “Tanrıça heykellerini Müslüman mahallelerine dikemeyiz. Torbalı meydanına ay yıldızlı bayrağı diktik. Altına da bir tuğra koyduk. Yer yerinden oynadı. Bana sorarlardı, ‘Orada kesik başlı iki tane heykel var, bu neyin nesi’ diye. Tövbe günah ama bu Müslüman millete, ana tanrıça heykelini meydana dikmek yakışır mı?... Bunu da bilin ama sevaba girdiğimin de farkındayım.”⁸⁵

İsterseniz burada, kitabın arasına bir ayraç koyup şöyle bir yerinizden kalkın, gidip su falan için, açık havaya çıkın, gökyüzüne bakın veya yüzünüzü yıkayın, iyi gelir. Kendinizi hazır hissettiğinizde okumaya devam edersiniz, çünkü daha bitmedi.

“Bıyıksız Efe mi Olu Yahuu!”

Konu sanat olunca iş devlete veya siyasi iktidarlara kalmıyor, kendi işimizi kendimiz hallediyoruz. Çünkü her konuda yetkiniz; sanat, siyaset, tarih, arkeoloji vs. Nasıl mı? Şöyle:

Kurtuluş Savaşı kahramanlarımızdan Yörük Ali Efe’nin anısına, ölümünden 46 yıl sonra, Aydın’a heykelinin dikilmesi kararlaştırılır. Aydınlılar Vakfı İstanbul Şube Başkanı Ünal

⁸⁵ “Torbalı Belediye Başkanı: Müslüman mahallede tanrıça olmaz, heykeli kaldırarak sevaba girdim”, 14.04.2017, erişim tarihi 28.07.2017, <http://t24.com.tr/haber/torbalı-belediye-baskani-musulman-mahallede-tanrica-olmaz-heykeli-kaldirarak-sevaba-girdim/399074>

Uygun'un girişimleri, Mimar Sinan Üniversitesi'nden Prof. Dr. Taner Başoğlu'nun tasarımı, Emlak Bankası'nın finansmanıyla Efe'nin fiberglas heykeli yapılır ve Aydın'ın İstasyon Meydanı'na yerleştirilir. Her şey yolunda giderken heykele Efeler Derneği'nden "Bu heykelin bıyığı yok. Böyle efe olmaz" diye itiraz gelir. Fitol ateşlenmiş, ulusal basın da meseleyi magazine dökünce tartışma almış yürümüştür.

Her konuda olduğu gibi bunda da bilen bilmeyen herkes konuşmaya başlar ve ortalığı toz duman alır. Tartışmanın ateşini yakan Aydın Efeler Derneği Başkanı Cafer Sağdıç, ateşi iyice harlamaya devam eder ve figürün de yanlış olduğunu söyler ve hatta nasıl olması gerektiğini(!) dahi tarif eder: "Giyim tarzı, oturuş biçimi de onu anlatmıyor. Bu efe heykeli, efeliğe hakarettir. Yörük Ali Efe'nin Bey Camii minaresindeki Yunan subayını düşürmesi sembolize edilmeli. Bunun için de oturan Efe değil, nişan alan Efe figürü kullanılmalıydı."⁸⁶

Tabii Aydın Belediye Başkanı durur mu, o da girer tartışmaya ve yanıt gecikmez. ANAP'lı Belediye Başkanı Hüseyin Aksu beyanatında, "Efe bıyıksız da olur" diyerek konuya farklı bir boyut getirir(!) ve devam eder: "Eleştiren kişilerin sanatla ilgisi yok. Siyasi görüşleri nedeniyle laf ediyorlar."⁸⁷ Bu açıklamalardan sonra iş çıkırından çıkar ve tüm Ege'ye ve hatta yurda yayılır.

Manisalı işadamı Ahmet Erdil, ortaya bir takım fotoğraflar koyar. Mehmet Efe'nin yeğeni olduğunu söyleyerek, "Elimde Ali Efe'nin 75 yıl önce grubuyla çekilmiş fotoğrafı var. Orada da bıyıklı" der.⁸⁸

⁸⁶ "Bıyıksız efe krizi", hurriyet.com.tr, 04.10.1997, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/biyiksiz-efe-krizi-39267336>

⁸⁷ Agy.

⁸⁸ "Efe köse miydi, bıyıklı mı", hurriyet.com.tr, 23 Aralık 1997, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/efe-kose-miydi-biyikli-mi-39280107>

Balıkesir'in Çay Mahallesi Muhtarı Abdullah Adıay da tartışmaya girer ve başka bir fotoğraf ortaya çıkarır. Onun da iddiası "Yörük Ali bıyıksız"dır.⁸⁹

Bu sefer başka bir tartışma başlar: "Yörük Ali köse mi?"

Ege'deki yörük ve efe giysileri üzerine inceleme yapan mimar Zafer Esi de tartışmanın içindedir artık, "Oldubittiye getirilmiş. Cepkenin kolları, tüfeğinin kayışı, tetiği yok. Efe bıyıksız. Figür eksikliği ve yanlışlarıyla dolu"⁹⁰ görüşünü savunur.

Sonunda heykel sökülüp İstanbul'a götürülür, bıyığı takılır, kıyafeti muhterem zevatın istediği gibi restore edilir ve Yörük Ali Efemiz Allah'ın izniyle kurtulur(!)

Bu arada Yörük Ali'nin 9 çocuğundan biri olan hikâyeci-yazar Cengiz Yörük ise, tüm bu tartışmalara şu açıklamayı yaparak son noktayı koyar: "Babam sarışına kaçan bir tipti. Belirsiz bir bıyığı oldu. Bıyık bıraktığı zaman bunu hiç abartılı yapmadı. Halkın babamı bu denli sahiplenmesi ve bıyık üzerinde bu kadar durması üzerine, sanatçı heykeli bronz dökerken benim tarifimle bıyığını ekledi. Heykel çok güzel oldu."⁹¹

"Heykel Beni Şehvete Getiriyor"

Evet yanlış okumadınız, böylesini de gördük...

Habip Muhammet Ali Çelik adlı otopark işletmecisi İstanbul'un güzel semti Cihangir'de tam da park alanında kuzusunu otlatmaya başlar. "Şehrin ortasında olacak iş mi bu" diye, haklı olarak şikâyetler gelir. İlk şikâyet sahiplerinden biri de Cihangir Güzelleştirme Derneği Başkanı Tülay Konur'dur. Duruma fena halde kızan otopark işletmecisi vatandaş, parka gider ve heykeltıraş İnayet Türkoğlu'nun yaptığı "Cihangir Güzeli" adlı

⁸⁹ Agy.

⁹⁰ Agy.

⁹¹ Agy.

heykeli yanındaki birkaç şehir eşkiyasıyla birlikte kaidesinden söker ve yerlerde sürükleyerek çalıştırdığı otoparka götürüp depoya kapatır.

Bir süre sonra gözaltına alınan şahıs “Kuzumu otlatmama kimse engel olamaz. Zaten bu heykel de beni bile şehvete getiriyordu. 14-15 yaşındaki çocuklar görünce kim bilir neler oluyor. Onun için heykeli kırdık”⁹² diye savunma yapar. Tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. Heykel 12 Ağustos 2001 tarihinde onarılarak tekrar yerine dikilir.

“Müzişyen” Adlı Mitolojik Figür Olan Heykel Saldırısı Uğrar

2012 yılında ise başka bir saldırı olayı yaşanır. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Uluslararası Heykel Çalıştayı kapsamında İspanyol sanatçı Almacino Gonzales Andres tarafından yapılan “Müzişyen” adlı mitolojik figür saldırıya uğrar. Hakkında birçok suç kaydı bulunan Serdar Kelçe adlı saldırgan İzmirspor istasyonuna yolcu gibi giriş yapar, heykelin yanına yanaşır ve kaideyi devirdikten sonra heykeli balyozla parçalar. Heykelin, saldırgan tarafından rahat rahat parçalanması ise saniye saniye kaydedilir. Saldırgan, güvenlik görevlileri ve istasyon yetkilileri tarafından yakalanıp polis ekiplerine teslim edilir.

İzmir Metro AŞ’nin konuyla ilgili açıklaması şöyledir: “İzmirspor istasyonunda dört yıldır yer alan ve bir süredir bir siyasi partiye mensup kişilerin provokatör eylemlerine maruz kalan ‘Müzişyen’ adlı mitolojik ahşap heykel saldırıya uğramıştır.”⁹³

⁹² “Cihangir magandası parktaki heykeli söktü”, hurriyet.com.tr, 5 Ağustos 2001, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/cihangir-magandası-parktaki-heykeli-soktu-8951>

⁹³ “İzmir Metrosu’ndaki heykel saldırıya uğradı”, cnnturk.com, 26 Mayıs 2015, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/izmir-metrosundaki-heykel-saldiriya-ugradi>

“Çıplak Erkek Heykelinin Sanatsal Bir Değeri de Bulunmamaktadır”

Aslında olaydan 10 gün önce heykel AKP Gençlik Kolları üyeleri tarafından “müstehcen” olduğu iddiasıyla protesto edilmiştir. Protestocu AKP’liler “Dikkat! Bu istasyonda sanat, 18 yaşından küçükler için olumsuz örnek teşkil edebilecek form-larda sergilenmektedir”⁹⁴ diye bir de pankart asmıştır. Grup adına basın açıklamasını yapan Siyasi ve Hukuk İşlerinden Sorumlu Başkan Yardımcısı Onur Selbi, “[...] Çıplak erkek heykeli, vatandaşların ve çocukların dikkatini çekmiş, özellikle çocuk sahibi olan ailelerin cinsel uzvu teşhir edilerek sergilenen çıplak heykele karşı isyan etmesine neden olmuştur. [...] CHP’li İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilen İzmir Metro AŞ tarafından metroya konulduğu bilinen bu heykel, toplumun genel algısına, örf ve âdetimize, ahlaki duyarlılığımızda da aykırılık teşkil etmektedir. [...] Bahse konu çıplak erkek heykelinin herhangi sanatsal bir değeri de bulunmamaktadır”⁹⁵ diyerek hükmünü vermiş, heykel üzerine “akademik ve sanatsal” eleştirisini de eksik etmemiştir.

Selbi, “[...] Kafayı müstehcenlikle bozmuş bir zihniyetin topluma açık alanlarda bu ve benzeri heykelleri sergilemesini doğru bulmuyoruz”⁹⁶ der. Selbi, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoglu’na heykeli kaldırması çağrısı yaparak, “[...] Dilerse bir sergiye, dilerse belediye binasına, dilerse de evinin bahçesine götürebilir. [...] Burada teşhir suçu işlenmektedir. Saf, tertemiz zihinleri bulandıran, aileleri çocuklarına çıplak heykelin uzuvlarına ilişkin açıklama yapma noktasında zor durumda bırakan... Bu heykel kaldırılana kadar eylemlerimize devam edeceğiz”⁹⁷ ifadelerini kullanmıştı.

⁹⁴ “AK Partili gençlerden metroda çıplak heykel eylemi”, sozcu.com.tr, 14 Mayıs 2016, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/ak-partili-genclerden-metroda-ciplak-heykel-eylemi-1229744/>

⁹⁵ Agy.

⁹⁶ Agy.

⁹⁷ Agy.

Kamuoyu, AKP İzmir İl Başkan Yardımcısı Onur Selbi'yi twitter hesabındaki paylaşımlarından da tanıyor aslında. Twitter hesabında, “79 yıldır laiklikten çok çektik. Laikliğin tartışmaya açıldığı Yeni Türkiye, hamdolsun” ve “Belli bir tanımı olmayan, herkesin istediği gibi yorumladığı, bizlere inkılap diye yutturulan bu saçmalık 79 yıldır milletimize çok çekti”⁹⁸ diyen Selbi, şimdi de yıllar öncesinde uygulanan sansür polisliği görevine soyunmuş, kamu ahlakını dizayn etmeyi görev edinmiştir.

Bu derece destek gören saldırgan serbest kaldıktan 1 ay kadar sonra tekrar aynı heykele saldırma cesaretini kendisinde bulmuştur. Tekrar gözaltına alınmış ve bu sefer de adli takiple serbest bırakılmıştır.

Konu basına çarpıcı manşetlerle yansır:

“Bu çağda bu kafa: ‘Müstehcen’ diye heykel kırdı” (*Evrensel*, 27.05.2016)

“İzmir’de IŞİD zihniyeti” (*Sözcü*, 27.05.2016)

“İzmir’de heykele saldırı” (*Al Jazeera-Türk*, 26.05.2016)

“Heykele saldırı gericiliğin ürünü” (*BirGün*, 27.05.2016)

“Türklerin çıplak heykel ile imtihanı” (*İndigo* dergisi, 27.05.2016)

“Manyak, AKP’li çıktı” (*Odatv*, 29.05.2016)

Meselenin aslına baktığımızda durum aydınlıkla karanlığın karşı karşıya gelmesinden ibarettir. Yönetim erki ideolojisini oturtmak için yanına önce tarihi, değişken ahlak yasalarını, gelenekleri, töreleri ve en önemlisi de dini inançları alıyor görünür. Zaten halkın bir kesimi tarafından kabul gören bu

⁹⁸ “Heykeli hedef gösteren AKP’li: 79 yıldır laiklikten çok çektik”, haber.sol.org.tr, 27 Mayıs 2016, erişim tarihi 28.07.2017, <http://haber.sol.org.tr/toplum/heykeli-hedef-gosteren-akpli-79-yildir-laiklikten-cok-cektik-157272>

anlayışlar, kendine göre maddi ve manevi değerler ordusu ve dayanaklarını da inşa etti mi gerisi kolaydır.

Peki, muhafazakârlık şemsiyesi altında kümelenen bu anlayış tarihe ve inançlara yaslanıyor da, tarihe ve inançlara baktığımızda durum gerçekten böyle mi?

İslamiyet öncesi Türklerin sanatında heykelin ve resim yasasını konuşmak bile abes, çünkü tahminlerin üzerinde malzeme mevcut. Verilebilecek en çarpıcı örneklerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Türk resim ve heykel sanatının ilk örneklerine, MÖ 4. yüzyıl ile MS 9. yüzyıllar arasında, bu bölgede yaşayan Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinde rastlanır. Orta Asya, Japon Denizi'nden Volga Nehri'ne kadar olan geniş bir coğrafyayı kapsayan alanda birçok örnek saptanmıştır. Hun resim sanatının temelinde av ve savaş sahneleri, doğum, ölüm gibi hayatı simgeleyen temalar mevcuttur. Çalışmalara, keçe, kumaş, kilim ve halıların üzerinde rastlıyoruz.

Özellikle Göktürk buluntularında hayvan, bitki ve insan figürlü heykellere rastlanmaktadır. Kültigin Heykeli, Uygurlardaki heykel örnekleri (diz çökmüş erkek figürü), Uygur freskleri ve daha birçok buluntu örnek verilebilir.

Selçuklu döneminde ise Türklerde resim ve heykel hız kesmemiş ve hatta neredeyse olgunlaşma dönemine doğru adım atmıştır. Konya İnce Minareli Medrese'deki çift başlı kartal, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'ndeki Siren kabartması, Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Varka ile Gülşah minyatürü, Kubâdâbad Sarayı'ndaki atlı figür, verilebilecek belki en önemli örneklerdir. Döneminde bu yapıtlar hiçbir zaman put olarak değerlendirilmemiş, yapan sanatçılar ise toplumda belki de en ayrıcalıklı yerlerde bulunmuşlardır.

İşin aslına bakarsanız Osmanlı'da da mesele bu kadar ayağa düşmemiş, dönem dönem farklı yaklaşımlarla kendi iç

dengeğini korumuştur. Fatih Sultan Mehmet'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın portreleri başta olmak üzere birçok padişahın, sultanın resimleri dikkate değerdir. Geleneksel minyatür çalışmalarında ise ifrata kaçılmış, bırakın erotik resimleri, pornografik örnekler dahi halen arşivlerde bulunmaktadır. 16. yüzyıla ait Saray Nakkaşhanesi'nin önemli ustalarından Şah Kulu tarafından yapılan "Ud Çalan Kadın" resmi verilebilecek yüzlerce örnek arasında dikkat çekenlerden biridir. Şah Kulu'nun "saz üslubu" denilen bir akımın yaratıcısı ve öncüsü olduğu da ayrıca bilinir. Sanatçı bu teknikle ejderler, hançer biçimli yapraklar ve bunlar arasında açmış tomurcuk halinde hatayı demetleri ve peri resimleri ile ünlenir. Yine saray nakkaşlarından Veli Can, peri resimlerini kâğıda aktarması ile tanınır.

Özellikle Levnî'nin iki göğsü meydanda "Uyuyan Güzel" resmi en belirgin örneklerden biridir. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan "Enderûn Beyleri Eğleniyorlar" ve "Enderûn Delikanlıları Hamamda" adlı minyatürleri dikkat çekicidir. Çok daha ileri gidecek olursak, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Fâzıl-ı Enderûni'nin "Hûbânnâme"sindeki "Kadınlar Hamamı" resmi işin o kadar da sıkı tutulmadığının delilidir.

Geleneksel Türk aile yapısı(!) geleneklerimiz(!) inançlarımız ve Osmanlı öykünmeciliği ile yıllardır sanata kan kusturan bu takım dönüp tarihimize bir baksa, geçmişin yasaklayacağını diye hiç de bu kadar komik duruma düşmediğini göreceklerdir. Muhafazakâr olduğunu iddia eden ve Cumhuriyet öncesi kültürün hayali ile yanıp tutuşan cehl (cahil) takımı bilmezler ki, Uzakdoğu sevişme tekniklerini anlatan "Kama Sutra" kitabı Ahmet Sahib tarafından 1913'te *Kavâid-i Aşk ve Sevda: Kama-sutra, Sevmek Sanatı* adı altında çevrilmiş ve yayımlanmıştır. "Bilmezler" dedim ama pek de tahmin etmiyorum, bildiklerinden de eminim(!) Hatta bizim bilmediklerimizi dahi bildiklerinden...

Levnî, Abdullah Buhârî, Matrakçı Nasuh, Sinan Bey, Ahmet Şiblizâde ve Nakşî'nin çalışmaları ise ayrı bir önem taşır. Özellikle kadın figürleri dikkate değerdir. Cumhuriyet öncesi ressamlarımızı ise saymakla bitirmekte zorlanırız.

Peki Ya Cumhuriyet'ten Sonra

Hatırlar mısınız bilmem, 2006 yılının Kurban Bayramı öncesi ortalık fena halde karışmıştı. Kızılay'ın "kurban bağış kampanyası" için bastırdığı afişte, Hazreti İbrahim'e koç indiren Cebrail'in "kadın" şeklinde tasvir edilmesi, büyük tepki çekmişti. Tepki bir tek buna değildi. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in yüzlerinin belli olması ve açık şekilde tasvir edilmesi de sorun yaratmıştı. Halbuki İslamda yalnızca Hz. Muhammed'in tasviri yasaktır, diğer peygamberlerle veya meleklerle ilgili böyle bir hüküm yoktur biliriz.

Dönemin Din İşleri Yüksek Kurul Uzmanı Doç. Dr. Nihat Hatipoğlu da "peygamber(ler)in resminin yapılmasının Hristiyan âdeti olduğu ve biz de hoş karşılanmadığını" vurgular.⁹⁹ Halbuki dine ve tarihe yaslanarak yapıldığı düşünülen bu ve benzeri açıklamalar tarihle de dinle de çelişir görünüyor. İşte birkaç örnek:

Seyyid Lokman Urmevi'nin 1583-1586 yılları arasında yazıp Sultan III. Murad'a sunduğu "Zübdetü't-Tevârih" adlı minyatür eseri alt alta iki bölümden oluşmaktadır. Üstteki bölümde Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban edeceği an Cebrail'in gelişini tasvir etmektedir. Altta ise Hz. İbrahim'in mancınıkla ateşe atılması gösterilmektedir. Eser, İstanbul'daki Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde görülebilir. Dikkatli baktığımızda Hz. İbrahim'in de İsmail'in de Cebrail'in de yüzleri apaçık bellidir.

⁹⁹ "Kadın melek kıyamet kopardı", haberturk.com, 26.12.2006, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/10371-kadin-melek-kiyamet-kopardi>

Kalender Paşa'nın, Sultan I. Ahmed (d. 1590 – ö. 1617) için düzenlediği “Falnâme” adlı eserindeki bir minyatür ise, Âdem’le Havvâ’nın cennetten kovulmalarını yarı çıplak ifade etmiştir.

Falname’de ayrıca Hz. Meryem’in Hz. İsa’yı emzirmesi de tasvir edilmektedir. Eser, Topkapı Sarayı Müzesi’ndedir. Kalender Paşa, Hz. Meryem’in memesinden çıkan sütü bile göstermektedir.

Son olarak...

Vakvak Ağacı ve Çıplak Kızlar

Sultan III. Murad’a (d. 1546 – ö. 1595) ithaf edilen “Tarih-i Hind-i Garbi veya Hadis-i Nev” adlı yapıtta, bu adla yer alan bir minyatür vardır. Eser, Topkapı Sarayı Müzesi’ndedir.

“Vakvak Ağacı”nın hikâyesini anlatayım:

Vakvak Adası’nda bir büyük ağaç varmış. Adı da “Vakvak Ağacı” imiş. Bunun meyveleri ise dünya güzeli cariyelermiş. Bunlar zaman zaman “vak vak” diye sesler çıkarırlarmış. Adaya gelen insanlar bu cariyelerle cinsel ilişkiye girerlermiş. Fakat cariyeler ağaçtan kesildikten sonra ancak iki gün yaşayabilmekte ve sonra güzellikleri bozulup ölmekteymiş.

Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve Sultan III. Murad’a hediye edilen bu minyatür ve hikâyesi için, acaba bizim “zâbıtan-ı bediiyat”ımız¹⁰⁰ ne buyuracaklardır?

Peki, geleneksel, dini ve tarihsel değerlerin korunması adına yıllardır ortalığı kasıp kavuran bu ekip ve zihniyeti, büyük oranda ne tarihsel ne dinsel ne de etnografik birikime dayalı yürüyor. Hurafattan hakikate doğru yürüdüğümüzde hakikatin pek de bunların anlattığı gibi olmadığını görüyoruz. İki

¹⁰⁰ Yok böyle bir tamlama, ben uydurdum oldu. “Sanat bekçileri” demek.

satır arasında model olarak yaslandıkları; ne Osmanlı'da ne İslamda ne de kadim Türk töresinde bu kısıtlamalara bugün tarif edildiği şekliyle rastlamıyoruz.

Son birkaç küçük ve çarpıcı örnekle bitirelim:

Özellikle Osmanlı ve Ortadoğu minyatür sanatında bugün dahi aklımızın alamayacağı kadar uç seviyelerde eserlere rastlamamız mümkün. “Müstehcen” diyemeyeceğiz çünkü resimleri tanımlamak için bu Arapça kökenli kelime dahi yetersiz kalır. Biz konuyu doğrudan doğruya pornografik olarak takdim edeceğiz.

17. yüzyıl Osmanlı ve Ortadoğu minyatür sanatında sıra dışı bir eğilim dikkat çeker. Tamamen cinselliğe ve cinselliğin her türüne yönelik üretimler tasvir edilir. Bunların büyük bölümünün saray envanterinde olması ise dikkate değerdir. Kısacası halk içinde gizli saklı, el altından kotarılmış işler değil, birçoğu saray ve saray çevresindeki sanatçılar tarafından yapılmıştır. Bu tür minyatürlerde her türlü eşcinsel ilişkiden tutunda, hayvanlarla olan ilişkiye varana kadar hepsi resmedilmiş hatta bilmeyene de(!) tarif edilmiştir. Diyeceksiniz ki “bu ne perhiz”, o devirde perhiz falan yok, asıl perhiz şimdi.

Başka bir noktadan bakarsak da manzara şöyle: Saray'a ve egemen sınıfa perhiz yok, halkın ensesinde ise boza pişirmeye devam.

Bu konuda verilecek en sağlam örnek bahnâmelerdir. Bahnâmelerde cinsellik bütün özgürlüğü ile ifade edilmiş, gerek yazıya gerekse de resme geçirilmiştir. Bahnâme veya beh-nâme, şehvet verici konuları içinde bulunduran resimli-yazılı mecmua ve kitaplara verilen isimdir. Diyanet İşleri'nin *İslam Ansiklopedisi*'nde ise Bahnâme; Eski tıpta başta cinsî rahatsızlıkların tedavisi olmak üzere cinsî konulardaki her türlü meseleyle ilgili bilgileri içine alan kitap, yazılı eser olarak geçiyor.¹⁰¹ Bu konu-

¹⁰¹ İslam Ansiklopedisi, s.489-490, islamansiklopedisi.info, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040406.pdf>

da Cüce Mahmud Bahnâmesi, Tûsi Bahnâmesi ve bunlardan esinlenerek yazılmış birçok resimli bahnâme örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Fazıl-ı Enderûni'nin "Hûbbanâme"si ve daha birçok eser de unutulmamalıdır. Bu eserlerin büyük bölümü tıbbi bilgiler taşıyan eserler olarak sınıflansa da; bir çoğunda, cinsel hayatın düzenlenmesi, tenâsül-ü uzviye (cinsel organlar), sevişme teknikleri, tavsiyeler ve daha da özel teknikler(!) gibi birçok konuya rahatlıkla değiniliyor.

Çok fazla ayrıntıya girmeden sizlere birkaç görsel örnek sunuyor ve durumu takdirinize bırakıyoruz.

Bölüm Sonu Notları

"Sistemin En Kadim Sığınağı İnançlar"

Yasak ve sansür koyucunun sıkıştığında sığınacağı en önemli dayanağı, din ve gelenekte olduğu iddia edilen değerlerdir. Bu, yalnızca İslamda değil, tarihin birçok döneminde diğer tek ve hatta çoktanrılı dinlerde de kendini gösterir. Hıristiyanlığın engizisyonu, İslamın halifesi, Museviliğin hahambaşısı, Pagan'ın büyücüsü, zaman zaman yasa koyucudan daha etkili yasa koyucu ve uygulayıcısı olagelmıştır.

Dedik ya, yasakların, sansürün, engelleme ve akıl almazlığın sığınacağı en kadim liman, tanrıların ve onların koyduğu iddia edilen yasalar limanıdır. O liman binyıllardır o kadar kuvvetli korunur ki, aklın dalgalarıyla ne kadar dövülürse dövülsün, o dalgakıranlar hâlâ tam anlamıyla yıkılmış değildir. İnsanlık, mutlaka ciddi bir yol aldı ama ihtiyaç olduğunda(!) dinsel ve töresel taassup en "gelişmiş" toplumlarda bile bulacağı küçük bir zafiyet çatlağından sızar ve toplumu darmadağın edebilir. Yeter ki egemen olan bu mitlerle çeşnilendirilmiş yemeği tekrar ısıtmak istemesin. Kanımca Adolf öldü ama Hitler hâlâ yaşıyor!

“Yalnızca Yasak ve Sansür Değil, Egemenlerin Egemenliğini Korumak İçin Ödül de Gerekecektir”

Egemen sınıf, yalnızca yasaklamada değil, ödüllendirmede de en kadim desteği yine inançlardan almıştır (günah-sevap, ayıp-mubah vs.). Aslında egemen olan, döneminin ve gücünün gerektirdiği oranda inançları da eğip bükmeyi, kendine göre şekillendirmeyi elden bırakmamıştır (tarikatlar, mezhepler vs.). Onun içindir ki aynı dinin içinde olsa da mezheplerin ve tarikatların kapışması, birinin günah dediğine diğerinin sevap demesi güçler ve iktidarlar savaşından başka bir şey değildir.

Yöneten sınıf başa çıkamadığı birçok soruna mutlaka, ya inanca dayalı bir ödül ya da bir ceza yaratmıştır. Trafik düzenini sağlayamayan bir devletin kemer takmadığı için ölen vatandaşlarına “trafik şehidi”, terör yüzünden ölen sivil insanlarına “terör şehidi”, denetimsiz maden ocakları yüzünden göçük altında kalan maden işçisine “maden şehidi” demesinden daha büyük bir ödül olabilir mi? Hâl böyle olunca da zarar gören vatandaş acısını unuttur, “vatan sağ olsun” veya “şehitler ölmez” gibi sloganlarla meydanları doldurur. Hatta daha da ileri gidip, sistem tarafından “bir evladım daha var, onu da ölüme göndereceğim” diyecek hale getirilir. Kısacası din ve töre, yöneten sınıfın elinde dilediği gibi şekillenir; ya ödüllendirir ya da yasaklanır. Lakin her ikisi de yöneten sınıfa hizmet içindir, diğerleri ise ya destekler ya da seyrederek.

Peki Ya “Devrimciler!”

Bu büyük çemberin dışında kalıp onu değiştirmeye, insan aklına, emeğine ve geleceğine yakışır hale getirmeye çalışan her türlü düşünce, eylem, siyaset ve teori alanı ise insanlığa her alanda “devrimler” hediye etmiştir; bilim, sanat, kültür, felsefe, siyaset, aklınıza ne gelirse. Bu uğurda mücadele veren insan ve örgütlü insan grupları benim için düpedüz “devrimci”dirler. Ve onlar her anlamda sistemin yasaklamaları, işkenceleri, hak

mahrumiyetleri ve yok saymaları ile göğüs göğüsedir. Aslında dinlerin çıkarıldığı(!) nokta da halk nazarında(!) bu reflekslere dayandırılır. Tek farkları ise dayanmaları değil dayandırılmalarıdır(!)

Dünyadaki devrim hareketleri ve onun öncüleri, piyadele-ri ve teorisyenleri, sistemin argümanlarına dayalı hiçbir ödülü kabul etmedikleri için de öldürüldüklerinde şehitliğe değil aslında ölümsüzlüğe adım atarlar. Yıllardır anlamamış ve boş boş bakmışımdır “Devrim şehitleri ölümsüzdür” diye slogan atan ülkemin dindar devrimcilerine!

Bizdeki Durum

Plastik sanatlar bölümünde sanırım hem biraz kızdık hem güldük hem de akıl durmasına uğradık. Düşünüyorum da, aslında bütün bu olan biten bir toplumun külliyen, yöneten ve yönetileniyle sanata ve sanatçıya bakışını açıklamaya yetiyor. Tüm bunların üzerinden gelmek için; sanatta yabancılaşmayı, sürreel yaklaşımları, kübik ve illüstratif dokunmaları bilmek gerekiyor. Bu aşamadan geçtiğinizde sanatı nesneye indirgeme-den anlatma ve anlama kapısını aralıyorsunuz. Bu ise yalnızca eğitimle oluyor. İşte o zaman ne bıyık kalıyor ne penis ne Kybele'nin dolgun kalçaları ne de Artemis'in binlerce memesi. Üzücü olan şu ki, Antik Yunan'da bile aşılacak bu handikap, bizde hâlâ karşımızda dağlar gibi dikiliyor ve pek de aşılmaya benzemiyor.

İnsan Baktığında Gördüğünün Dışında Şeyler Görerek İnsan Olur

Acaba Miletoslu bir vatandaş o yüzyılda Neron heykelini 3 metre görünce “bunun boyu bu kadar değil ki, neden böyle yaptınız” diye sormuş muydu? Veya Antik Anadolu'da Bereket Tanrısı'nın dev fallusunu gören bir devlet yetkilisi ya da sıradan

bir vatandaş gördüğünden rahatsız olmuş muydu? Sanırım mesele bireyin, ailenin ve toplumun gelişmesiyle ve donanımlı olmasıyla ilgili. O donanım, bireyi ve toplumları nesnel dünyadan öznel alanlara taşıyacaktır. Eski deyimle zarf yırtılıp mazruf orta çıkacaktır. Tasavvuf diliyle ise tam karşılığı olmasa da, zahirî dünyadan batınî dünyaya geçilecektir.

Neden Aydınlanma?

Cumhuriyet'in kuruluşundaki sanat ve bilim kurumları onun için önemlidir. Onun için önemlidir köy enstitüleri, üniversiteler, özgür basın, bilim, sanat, siyaset ve onun için gerici rüzgârlar ilk bu kurumlara saldırırlar.

Her türlü donanımdan ve gelişimden uzaklaştırma ve gericileştirme politikalarının, her geçen gün tezgâha konulduğu ülkemde gelecek için ne kadar umutlu olabiliriz, bilemiyorum. Kadının toplumdan uzaklaştırıldığı, her köşe başında imam-hatip okullarının açıldığı, ders kitaplarından evrim lafının dahi kaldırıldığı, rektörlerin atandığı ülkemde, yıkılan yakılan yalnızca heykeller, resimler değil, koskoca bir cumhuriyetin geleceğe dair umutlarıdır.

Bu bölümü okurken dozu fazla kaçırıp enseyi karartmamak için biraz mizah kurgularına yaslısam da itiraf edeyim, bazen korktum, bazen kızdım, bazen de inanmak istemedim. O kadar çok yol almamız lazım ki, gülelim mi, ağlayalım mı ben de bilemedim aslında.

*Bir insanı zorla susturmak ona bahşedebileceğiniz en büyük onurdur.
Onun size karşı olan mükemmelliğini kabul ettiğiniz anlamına gelir.*

Joseph Sobran

MÜZİK

Şimdi belki de yasaklardan en çok darbe yemiş olan başka bir sanat alanına geçiyoruz: Müzik. Aslında bu çalışmaya başlarken yalnızca müziğin ayıplı tarihi diye düşündük ama ipin ucu kaçtı gitti. Mecburen böyle oldu çünkü kültür sanat ve özgür düşünce gemisi o kadar yaralı ki, yalnızca bir yarayı sarmak sanki diğer alanları görmezden gelmek gibi geldi bana. Hiç değilse her yaralı alanı ufak dokunmalarla hatırlamak meseleye hem mizah zenginliği getirecek hem de bütün bedenin farkında olduğumuzu anlatacaktır diye düşündük.

“Perilerin Konuştuğu Dil”

Müzik, Yunan kökenli bir terimdir. Eski Yunan alfabesinde m-o-u-s-a olarak yazılan ve “musa” diye okunan terim, peri anlamı taşır. Bildiğiniz mitolojideki, masallardaki peri yani. Kelimenin sonuna eklenen -ike veya -ika takısıyla oluşmuştur. Bu takılar önüne geldiği kelimeye “konuşulan dil” anlamını verir; Elenika (Yunanca), Turkika (Türkçe), İtalika (İtalyanca) örneklerinde olduğu gibi Musika da “Perilerin konuştuğu dil” anlamını taşır.

Bu terim daha sonraları bizim toplumumuza “mûsikî” olarak geçmiştir. Musiki kelimesinin İslami terimde de karşılığı hemen hemen aynıdır, “Meleklerin dili” anlamını taşır (Elest bezmi’nin âvâzesi).¹⁰²

¹⁰² “Mevlevî Âyini”, guzelsanatlar.gov.tr, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.guzelsanatlar.gov.tr/TR,3706/mevlevi-ayini.html>

Aslında tüm bu etimolojik benzeşim, asırlar boyunca insanlığın müziğe tanrısal bir anlam yüklemesindendir. İnsanın tanrı ile olan ilişkisine baktığımızda ibadet şekillerinin en kadim ritüellerinden birinin de müzik olduğuna tanık oluyoruz.

Hiç unutmam, sevgili Muazzez İlmiye Çığ Hocam bir sohbetimizde şöyle bir not düşmüştü: "... Sümer'de günah ve sevap da yoktur, ödül ve ceza da yoktur. Tanrı şunu yapacaksın, şunu yapmayacaksın noktasında değil, daha farklı bir yerlerdedir. Sümer'de de öbür dünya vardır. Tanrıların tek istediği kızdırılmamalarıdır. İnsanlar da bunu iyi bilir ve Tanrıları gazaba getirmezler, onları sürekli hoş tutarlar. Mabetlerinde tanrılarını eğlendirirler, dans ederler, müzik yaparlar ve tanrılarını sevin-dirirler."

Ve ekliyor sevgili Hoca: "Tanrı, hiç insana verdiği yeteneği yasaklar mı? Günah der mi? Güzel ses insanlık tarihi boyunca Tanrı'ya ulaşmanın belki de en kestirme yolu olmuştur."

Tarih boyunca yasaklamalar alevinin alazından müzik sanatı da ve müzisyenler de kendilerini kurtaramamıştır. Tarihin her döneminde mutlaka ve mutlaka görünen veya görünmeyen ilahlar müzik üzerine muhalefet şerhlerini koymuşlardır. Tabii ki onları rahatsız eden doğadaki düzenli titreşen sesler değil, titreşim şiddeti ve bıraktığı etki olmuştur.

Hadi bırakın kendinizi, birlikte hayal edelim ve asırlar öncesine gidelim:

"Şaman, elindeki çembere gerilmiş deriden oluşan çalgısına ritmik dokunuşlar yapıyor, bilinmeyen bir dilde bir şeyler mırıldanıyordu. Köyün ortasına belki bir adam boyu yığılan ve gürültüyle yanan odunların etrafında ettiği garip dansla o derece uyumluydu ki, çevresindekiler de ister istemez bu ritmin heyecanı ile tempo tutuyor ve ona eşlik ediyorlardı. Ortadaki dev ateşin alev yalımları, gecenin lacivert karanlığını aydınlatan ve o karanlıkta onları gözleyen ilahlara uzanmış eller gibiydi sanki. Bütün köy, Şaman'la birlikte

anlaşılmaz bir şarkı söylüyor, garip bir dans eşliğinde belki de göklerde gizlenen tanrılarına şükran sunuyorlardı. Kim bilir belki de bir dilekleri veya affedilmeleri gereken bir suçları vardı. Lakin onlar biliyordu ki, arzuhallerini ifade etmenin en kestirme yolu şarkılar söylemek ve dans etmektir.”¹⁰³ Kim bilir, belki de böyle başladı hikâye.

Belki baharda şakıyan bir kuşun sesini taklit ederek, belki vahşi bir hayvanın korku salan bağırmasına misilleme bir çığlıkla. Bilemeyiz. Ama biliriz ki insanlığın, var olduğu müddetçe, “ses”le, “frekans”la istem dışı veya sistematik ilişkisi olmuştur.

İnanıyorum ki “isteyerek güzel ses çıkaran tek canlı” insandır. Diyeceksiniz ki; kanaryanın da, bülbülün de sesi güzel ve hatta insandan daha güzel. Doğrudur ama kanarya kuşunun dişisi erkeği kadar güzel ses verebilir mi acaba? Hayır veremez. Çünkü onların evriminde bu iş yalnızca erkeğe yüklenmiştir. Onlar en güzel sesleri, melodileri, çiftleşme mevsiminde sunarlar ve genelde hep aynı şarkıyı söylerler, repertuvarlarını da pek değiştirmezler. Çünkü onların repertuvarlarını doğa belirler, insaninkini ise aklı, birikimi ve estetik duygusu. Ay ışığında harikulade melodilerle şakıyan bülbül, gündüz vakti öğle sıcağında ne kadar ses çıkarabilir sizce? Belki de hiç. Peki ya insan? Gerek estetik, gerek haberleşme, gerek örgütlenme, gerek ibadet olsun; hâl ve koşullar her ne ise, mutlaka duruma aklı ve yeteneği ile yön verir insan.

Müzik insanoğlunun doğayı taklidiyle başlasa da, insanın evrimine ve gelişimine paralel olarak, aslında doğaya ve bazen de doğalmış gibi yutturulmaya çalışılana karşı bir dik duruşudur. Müzik sanatsal mevzilerin sanırım en etkilisidir. Onun içindir ki hep egemen olanlar tarafından dizayn edilmeye, eğilip bükülmeye çalışılmıştır. Çünkü insana ulaşımı diğerlerinden çok ama çok daha kolay ve hızlıdır. Gereken tek

¹⁰³ Hacı Bektaş Senfonisi, libretto 23 (besteleyen Ekrem Ataer, 2015).

enstrüman sestir, o da zaten insanın sürekli yanındadır, bedeninde ve beyninde.

Müziğin insanoğlunun bu evrimsel yolculuğunda nasıl etkili olduğunun farkında olan sistem ve onun köşe taşları bu sanat alanına karşı hep temkinli ve tedbirli olmuştur. Çünkü müzik, ne zaman iri dalgalarla sahilleri döveceği belli olmayan bir Akdeniz meltemi gibidir. Kimi zaman romantik bir melodi ile kitleleri ayağa kaldırır, kimi zaman da bir halk türküsünün sadeliğinde milyonları sokağa döker. Bazen Mehteran'ın davulları ve nakkâreleri ile bir orduyu zaferden zafere taşır bazen de tangonun yakıcı Latin rüzgârıyla bütün Güney Amerika'yı dans ve müzikle tek vücut haline getirebilir. Böyle bir tılsımı vardır müziğin.

Her dönemde egemen olanlar, müziğin bu kudretinin hep farkında olmuşlar ve bu muazzam ağacın içinde zaten var olan bir damarı ve o damarla beslenen kurdu hep desteklemişlerdir. Müziğin tabiatında olan “eğlence” damarından ve içindeki kurdundan bahsediyorum. Bu damar, müziğin ve müzisyenin evrimsel yürüyüşünde hep ayak bağı olmuştur. Müzik, tıpkı dansa olduğu gibi içeriği ve işleme şekli bakımından aynı zamanda eğlendiren ve mutlaka mutluluk hormonlarının da salgılanmasını sağlayan bir alandır. Lakin görülmesi gereken de şudur: Müziği insanlığın evrimsel yürüyüşüne hız katacak bir unsur olarak da kullanabilirsiniz veya yalnızca eğlenme ve iyi vakit geçirme damarını besleyerek bu gelişimi ağırlaştırabilirsiniz.

Peki insanlığın sanatla evrilmesi nedir ve nasıl olur? Sanat ki, aslında farkındalığı ve bu farkındalıkla örgütlenme ve bu örgütlü yapıyla karşı durmayı besler. Egemen olan hiç ister mi bu uyanmayı, bilip öğrenmeyi ve örgütlenip karşı durmayı? Onun için yöneten sürekli müziğin eğlendiren ve magazinsel unsurlar taşıyan tarafını semirtir. Onun içindir ki içi boş yıldızcıkların yaşamları hep öne çıkartılır, diğerleri ise hep bedel

öderler. Bunların hepsi “ders” alınsın diye hep toplum önünde olur. Sistemle kol kola olan hep kazananlar, bunun karşısındakiler ise hep zulüm ve mahrumiyetler kompartımanının yolcuları olurlar.

Müziğin içindeki bu hırçın çocuk her türlü kontrolü reddettiğinde ise tam bir “baş belası” olur. Bedeller, acılar, yasaklar, sansürler, yokluklar vs. Fakat burada egemenler açısından bir şey ters gitmiş ve hâlâ da gitmektedir: İnsanın evrim ve devrim tarihi hep bu hırçın çocukların hikâyeleri ve efsaneleriyle doludur. Gerisi ise hoplatır, zıplatır, eğlendirir ve yok olur gider.

İnançlar ve Müzik

İnançlar, her alanda oluşu gibi tarih boyunca müziğin de farkında ve onu da dizayn etme gayreti içindedir. İlk dönem Hıristiyanlıkta kilise müziği İbrani sinagoglarından alınan melodilerdir. Aslında Arap ve Yunan etkisi içinde olan bu ezgiler tıpkı bizim makamsal müziğimiz gibidir. “Alleuia” ise bunların en bilinenidir. Kelime anlamı “Tanrıyı övünüz”dür. Daha sonra bu terim kilise içinde bir müzik türü olarak kendini göstermiştir. İlk dönem az da olsa kilise de tek tük çalgı da kullanılıyordu. Milano Başpiskoposu Ambrosius (d. 340 – ö. 397) halk ezgilerini kiliseye sokmuş ve kilise ile ruhban arasındaki yakınlaşmayı sağlamıştır(!) İbrani ezgileri, halk ezgileri, çalgıların kiliseye girmesi, tüm bunlar aslında kaygı verici gelişmelerdi. Hele ki halk ezgileri ile ruhban sınıfının yaklaşması olacak iş değildi.

Halktır bu, ne yapacağı belli mi olur?

Bir bakarsın ki o halk ezgileriyle, tanrı ile din arasındaki örtüyü kaldırmış ve din yeryüzüne inmiş!

İşte asıl felaketin başladığı nokta bu olur?!

O zaman “durun bakalım!” diyecek biri gerekiyordu.

6. yüzyılda duruma el koyan Papa Aziz Gregorius (d. 560 – ö. 604), o güne kadarki İbrani makamlarını, halk ezgilerinin müzikal modlarını kilise müziğinden hızlıca uzaklaştırmış ve daha tek düze, az hareketli bir iklimi hâkim kılmıştır. Ayrıca Schola Cantorum adlı bir müzik okulu kurmuş ve özellikle çocuk koroları yetirtirmiştir. Yetişen papazlar tüm kiliselere yayılmış, aynı elden çıkan ve farklı hiçbir söyleme izin vermeyen ilahiler okunmuştur.

Kilisenin yalnızca ölümden sonrasına programlanmış ve tanrıya adanmış bir hayat modeli önerisi, aynı zamanda müziğin; araştırma, kendini ifade etme, dünyevi zevklerden dem vurma özgürlüğünü kısmen de olsa sınırlamaya başlamıştı. Bilime ve sanata müdahale hakkını kendinde gören kilisenin hedefindeki müzik, mutlaka kilise babalarının öngördüğü şekilde olacaktı.

Hıristiyan Katolik Kilisesi'nin ilk papazları çalgısal müziğin kilise içine girmesini yasaklamışlardı. Kiliseye göre en kutsal çalgı insan sesiydi. O dönem müzik hiç de tahmin edildiği gibi çok sesli değil tek sesliydi. Hatta ve hatta makamsal ezgiler vardı. Daha rahat anlaşılсын diye söyleyeyim, o dönemler kilise de hicaz, rast, uşşak benzeri diziler kullanıyordu. Nedenine gelince, o makamları oluşturan seslerin hepsi doğada mevcut da ondan(!)

Eyvah Dinsel Müziğimiz Antik Yunan, Arap, İran veya Hint Etkisinde mi Acaba?

Kilise babalarını harekete ve bir anlamda alarına geçiren duygu biraz da bu tereddütler olabilir miydi? Çünkü onlar da biliyordu ki gücü göstermenin en önemli yolu benzerliklerden uzak durmak, orijinal, eşsiz ve yeni olmak. İşte bu önlem ve duygular ile müziğe ilk müdahaleler başladı. Her şey kilisenin dizayn ve işaret ettiği şekilde olmalıydı ve oldu da. Hatta ve

hatta bugünkü nota isimlerinin dahi kurgusu kilise babalarının yaslandığı bir ilahidir.

Şöyle ki, Guido D'arrezzo isimli bir rahip, çocuklara ilahileri daha kolay öğretmek için "Guido'nun Eli" olarak bilinen Latince bir duanın ilk sözlerinden istifade ederek geliştirdiği yolla nota meselesini "hal"letti!

UT queant laxis (ut sonradan tu ve do olacaktır)

RE sonare fibris

Mİ ra gestorum

FA muli tourum

SOL ve polluti

LA bi reatum

SA nocte İohannes (sonradan si olacaktır)

"Ut" hecesi kulağa sert geldiği için ters çevrildi ve önce "tu", sonra da bildiğimiz "do" ismini aldı.

Hatta ve hatta 4/4'lük ölçünün havada çizdiği; yukarıdan aşağıya, sola, sağa ve tekrar yukarıya olarak dizayn edilen işaret dilinin istavroz ve tapınma üzerine kurgulandığını dahi düşünmüyor değilim. Kısacası egemen olan, tarihin her sürecinde bütün imgeleriyle algıyı yönetmek telaşındadır.

Yine Nazi Almanya'sı Dönemi

1930'lu ve 40'lı yıllar insanlık tarihinin acılarla dolu iniş ve karanlık dönemlerinden biridir. Hatta dibe vuruş dahi diyebileceğimiz bu yıllarda belki de en çok etkilenen sanat alanı müzik ve sahne sanatlarıdır.

1927-1945 yılları arasında Almanya ve etkileşim halindeki coğrafyalarda sanatçılar için tahammül edilemeyecek bir süreç yaşandı. Nazi Almanya'sının resmi anlayışıyla üretilecek olan sanat, mutlaka ve mutlaka Germen ırkının kültür izlerini taşımak zorundaydı. Bu programın uygulanması ve sanatta resmi

anlatımın hâkim olması düşüncesi ile Goebbels liderliğinde Reich Kültür Dairesi kuruldu. Nazi ırkçılığının resmi dayatması sonucu tüm sanat ve kültür dünyası kontrol altına alındı. Sanatını rahatça icra etmek isteyen her sanatçı Reich Kültür Dairesi'ne üye olmak, bir anlamda ruhsat almak zorundaydı(!) Kurumun başında olan Goebbels'e ise akla ziyan bir unvan verilmmişti: "Aydınlanmadan Sorumlu Propaganda Bakanı!"

Sisteme uyan sanatçılar, iş güvencesi ile devlet çatısı altında maaşa bağlanmışlardı. Onlar her ay aldıkları maaş ve iş güvencesi ile keyifle "üretmeye" devam ederken aslında sistem, kamuoyunun gözünde de kurnazca bir denge oluşturmuştu: "İşini iyi yapana devlet niye dokunmuyor ve destekliyor, demek ki diğerleri devlete ve devletin sarsılmaz temellerine zarar veriyor. Onun için gördükleri her zulüm mubahtır, çünkü onlar Alman halkının ve devletin düşmanıdır" algısı. Aslında hiç de yabancı gelmedi değil mi?

Bu satırları okurken bir an yüzünüzde hafif bir tebessüm ve gerginlik hissettim, yanılıyor muyum? Hafızanız size çok bildiğimiz ve yabancı olmadığımız örnekleri hatırlatıyordur sanırım(!)

Bu arada Hitler de tabii boş durmuyor; sergiler geziyor, hatta resim yapıyor, hitabet dersleri alıyor, sahne duruşu eğitimlerinden geçiyor ve bol bol Beethoven, Wagner ve Bruckner dinliyordu. Öyle ya, adam aslında sanat ve sanatçı düşmanı değildi; sanat diye yutturulan bu ne idüğü belirsiz bölücü eylemlerle mücadele ediyor, sanatçyım diye ortalıklarda gezinen Alman ırkı düşmanı "Yahudi bozması" takımla boğuşuyordu. Yoksa o da normal bir insandı; müzik dinliyor, tiyatroya gidiyor ve hatta resim bile yapıyordu.

Resim dedim de, hatırlar mısınız bilmem, 12 Eylül cunta lideri Kenan Evren de 1993'te Marmaris'te bir resim sergisi açmıştı. Basından sıkı takip etmiştim. O ne tantanaydı öyle, bütün memleket dökülmüştü sergiye. Sanat, sermaye, siyaset

dünyasının önemli isimlerinin hemen hemen hepsi kokteyl salonunda kuyruktaydı. Evren imzalı bir resim için 5 bin TL ile başlayan artırmada, iş dünyamızın çakma burjuvaları kıyasıya çarpışıyor ve bir resmin fiyatı 50 milyona çıkıyordu. “Çakma burjuvazi” diyorum çünkü burjuvazi, sınıf karakteri itibariyle hiçbir dönem bürokrasinin kapısında nöbet beklemmez, bürokrasiyi ve devleti şekillendirir. Her gelen iktidarla telaşa kapılmaz, çünkü iktidarı da kendi belirler. Bizde ise aradaki yüzlerce yıllık kültürel hamlık, resim koleksiyonu yaparak, müze kurarak kapatılmak istense de, smokin ceketin altındaki şalvarın bir ucu hep meydanda kalmıştır. Dikkatli baktığınızda Osmanlı'daki paşalar ve Divan takımının bile sınıfsal refleksinin bunlardan daha tutarlı ve sağlam olduğunu görürsünüz.

Şimdi dönelim sergi salonuna:

Kasaba burjuvazisinin temsilcisi malum Aga savaşı kazanıyor ve sevinçle resmine sarılıyordu. Ayrıca Kayseri kökenli, tutumluluğu ile şöhretli, sanayici bir başka Aga ise bir resme 110 milyon, bir çimento firması ise başka birine 500 milyonu bayıla bayıla ödemişlerdi. Çimentocu garibim hangi resmi aldığını bile bilmiyordu da Evren, “En çok hangisini beğendiyse onu verin” diyerek durumu kurtarmıştı. 1997-1998-1999-2001-2002 ve 2003 yıllarında açılan sergilerde milyonlarca liralık resim satıldı. Ne hazindir ki, zamanında milyonlar ödeyerek Evren imzalı resimler alan bir işadamına haciz geldiğinde toplanan resimlere 1 TL'lik bile müşteri çıkmadı.¹⁰⁴

Aslında Kenan Evren resim sergisi açtığında hiç şaşırma-mıştım. Her insan gibi onun da resim yapma ve sergileme özgürlüğü vardı. Lakin asıl içimi acıtan şey, açtığı resim sergisinde birçok “sanatçının” bulunması ve sergideki resimlerin kapış kapış satılmasıydı. Bir de resimden anlayanların adamın

¹⁰⁴ Şu kaynaktan yararlanılarak derlenmiştir: Yılmaz Özdil, “Kenan Evren yetkileri”, hurriyet.com.tr, 19.04.2014, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/kenan-evren-yetkileri-26252268>

gözünün içine baygın baygın bakıp, bilmiş bilmiş “vallahı tahmin ettiğimizden de iyi, mutlaka yeni sergiler açmalı” diye fikir beyan etmeleri idi acı olan. Hani derler ya “Şeyh uçmaz mürit uçar” diye, tam da o işte.

Neyse öyle aklıma geldi işte. Biz yine dönelim konumuza.

Nerede kalmıştık?

Evvet, savaş yılları ve faşizm..

Öteki Almanya’nın Öteki Sanatı:

Nazi Tankları Notaların da Üzerinden Geçti

Süreç içinde caz müziği, Gustav Mahler ve Felix Mendelssohn’un eserlerini dinleyenler toplama kamplarına gönderiliyordu. Hitler, onaylamadığı sanatçılara ve eserlerine “deli ve ahlaki yönden bozuk” yaftasını yapıştırmaktan geri kalmıyordu. “Halk bu dengesizleri tasfiye edecektir. Cezaevlerine gitmeliler” diye beyanatlar veriyordu.

Dönem içinde birçok müzisyen Almanya’yı terk ediyordu. Bunlardan en önemlilerinden biri de Béla Bartók’tur. 20. yüzyılın başarılı bestecisi, piyanist ve halk müziği derleyicisi Yahudi değildi ama Nazi rejiminin yükselişe geçmesine ve Yahudilere uygulanan zulme karşıydı. 1940 yılında ABD’ye göç etti. Bir açıklamasında, “Beni tamamen etkileyen ana fikir, insanlar arasındaki kardeşliğin, tüm çatışmaların üstünde olmasıdır” demişti.¹⁰⁵

Süreç içinde Genç Türkiye Cumhuriyeti’ne sığınan müzisyenler de vardı. (O dönem birçok bilim ve sanat insanı Türkiye’ye sığınmıştır, bu bölümde konumuz müzik olduğu için yalnızca onlardan bahsedeceğiz.)

¹⁰⁵ “Bir zamanlar onlar da mülteciydi”, m.dw.com, 14.10.2016, erişim tarihi 28.07.2016, <http://m.dw.com/tr/bir-zamanlar-onlar-da-m%C3%BClteciydi/g-36037964>

1945'e kadar Almanca konuşulan ülkelerden yaklaşık 1000 sığınmacı Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye tarihçisi Stanford Shaw bu konuda şunları yazıyor:

“Atatürk ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından Hitler'in öğretim ve bilimden ihraç ettiği insanlardan faydalanıp, yüzlercesinin Türkiye'ye getirterek Türkiye'deki üniversitelerin ve bilim kurumlarının önemli ölçüde geliştirilmesini sağlamalarıyla, Yahudi sığınmacılara yapılan Türk yardımı 30'ların ilk yıllarında başlamıştır.”¹⁰⁶

Konu açılmışken bir de küçük not düşelim: Yurtdışındaki Türk diplomatlar da Yahudilerin sürgün edilmesini kısmen engellemişlerdir. Marsilya Muavin Başkonsolosu Necdet Kent binlerce kaçak Yahudiye Türk pasaportu vermiştir. Rodos Adası Başkonsolosu Selahattin Ülkümen ise onlarca Yahudinin Türkiye'ye kaçmasını sağlamıştır ve bu başarısından dolayı kendisine Uluslararası Dünya Uluslarının Dürüst İnsanları (ידיסן תומוא - Chassidey Umot Ha Olam) ödülü verilmiştir.

Ancak daha sonraları Türkiye, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Yahudi sığınmacıların göç etmelerini engelleyici kanunlar çıkardı(!) Toplamda 67 Yahudi sığınmacının iltica talebi de reddedildi.

1949'a kadar sığınmacıların üçte ikisi geldikleri ülkelere dönmek zorunda kaldılar. Yaklaşık yüzde 30'u da ABD'ye göç etti ve sadece çok az sayıda sığınmacı Türkiye'de kalabildi.

Bu süreç içinde Türkiye'ye önemli müzik insanları sığındı ve bugüne kadar gelen müzik kurumlarının temellerini inşa ettiler. Bunlardan üç tanesi ise Türkiye müzik tarihine isimlerini yazdırmayı başarmıştır.

¹⁰⁶ “1933-1945 senelerinde Türkiye'ye sürgün”, [tr.wikipedia.org](https://tr.wikipedia.org/wiki/1933-1945_senelerinde_T%C3%BCrkiye%27ye_s%C3%BCrg%C3%BCn), erişim tarihi 28.07.2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/1933-1945_senelerinde_T%C3%BCrkiye%27ye_s%C3%BCrg%C3%BCn

Licco Amar: Macar keman sanatçısı Ankara Devlet Konservatuvarı'nda müzik öğretmenliği yaptı, ardından Almanya'ya döndü.

Paul Hindemith: Keman ve viyola sanatçısı, eğitimci, müzik teorisyeni ve orkestra şefidir. Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kurucusudur.

Eduard Zuckmayer: Müzisyen ve müzik eğitmeni, 1936-1972 yılları arasında Ankara'da önce Musiki Muallim Mektebi, ardından Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü başkanlığı yapmıştır.

Nazi Kamplarından Notalar Yükseldi:

Nazi Almanya'sının Faşizmine Boyun Eğmemenin Bedelini Kamplarda, Yaşamlarıyla Ödeyen Ünlü Bestecilerden Bazıları¹⁰⁷

Viktor Ullmann (1898-1944)

Silezya doğumlu ve Yahudi asıllı dünyaca ünlü kompozitör ve orkestra şefidir. Prag'taki Yahudi cemaatinin tüm çabalarına rağmen 8 Eylül 1942 yılında eşiyle birlikte Terezin Toplama Kampı'na gönderilir. Nazilerin Theresienstadt dediği kampta kaldığı süre boyunca 23 eser üretir. Bunlar arasında 3 piyano sonatı, bir yaylı kuarteti, Yahudi şarkılarının koroya uyarlanması, tek perdelik operası *Der Kaiser von Atlantis* sayılabilir. Ullmann, kampta kendisi gibi müzisyen olan Pavel Haas, Hans Krása, Gideon Klein ve Zikmund Schul gibi isimleri destekler.

16 Ekim 1944'te Auschwitz'e gönderilir ve iki gün sonra öldürülür.

¹⁰⁷ Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı için şu kaynaktan yararlanılmıştır: Seray Şahinler Demir, "Terezin Toplama Kampı'ndan çıkan umut notaları", sanatindibi.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.sanatindibi.com/terezin-toplama-kampindan-cikan-umut-notalari-11288>

Pavel Haas (1899-1944)

Tiyatro ve film müziğinin önde gelen isimlerindendir. “The Charlatan Operası”, “String Quartet 2 ve 3”, “Suite for Oboe” gibi olağanüstü eserlere imza atar. Terezin’deki son senesinde, yazdığı “The Four Song on Chinese Poetry” eseri ise en büyük yapıtları arasına girmiştir. 16 Ekim 1944’te diğer besteciler gibi Auschwitz’e nakledilir ve gaz odasında öldürülür.

Zikmund Schul (1916-1944)

Kompozitör ve orkestra şefidir. Aynı zamanda çok başarılı bir viyolacı olan Schul’un Terezin’den kalan eserlerinin arasında “Duo for Violin and Viola” ön plana çıkar. Zikmund Schul, kampta Ullmann ile sık sık bir araya gelip modern müzik üzerine uzun tartışmalar yapar. Zikmund Schul, 1944 yılında henüz 28 yaşındayken Terezin Toplama Kampı’nda öldürülür.

Gideon Klein (1919-1945)

Moravya’da dünyaya gelir. 1939’da Charles Üniversitesi’nde müzikoloji okumaya başlar. Fakat Kasım ayında Çek üniversiteleri Naziler tarafından kapatılınca Klein da konservatuvardan zorla çıkartılır. 4 Aralık 1941’de, Terezin’e gönderilir. Kampın zorlayıcı şartlarında yetimlere öğretmenlik yapar. Besteci olarak da; birçok koro parçası, bir piyano sonatı, yaylı çalgılar dördlüsü için Fantasy and Fugue’u yazdığı bilinir. Auschwitz’e gönderilmeden hemen önce “Yaylılar İçin Trio”yu bitirir. 26 yıllık hayatı boyunca çoğu Terezin’de olmak üzere 25 özgün esere ve 10 düzenlemeye imza atar. 1990 yılına dek bestecinin gençlik çalışmalarının kayıp olduğu düşünülüyordu. Klein’in bir arkadaşı savaştan beri hiç açılmamış bir çanta bulur. Bu çantada bestecinin Terezin’den önce yazdığı tüm eserler vardır. Böylece karanlık günlerin öncesinde bestecinin verdiği eserler de külliyatına katılmış olur.

Gideon Klein, 1945 yılında, 26 yaşındayken Fürstengrube toplama kampında öldürülür.

Faşizm, Vahşetini Yayarken, Doğacak İnsan Hikâyelerini Hesaba Katmaz!

Nazi Almanyası gerçekten de insanlık tarihinin akıl ile açıklanamayacak bir sürecidir. Aslında sürecin arkasını ve hatta daha da yukarısını zorladığımda, pek de karanlık olmadığını ve bu tarihsel oyunun içinde Hitler ve ekibinin itaatkâr birer figür olduğunu hissediyorum desem yalan olmaz, lakin konumuz bu değil.

Roman Polanski'nin 2002 yılında çekilen, başrolünü Adrian Broody'nin oynadığı *Piyanist* filmini mutlaka izlemiştir. Ben de nefesim kesilerek, yumruklarımı sıkarak ve boğazım düğümlenerek 4 veya 5 kez izlemiştir belki.

“Varşova Yahudi Gettosundaki Piyanist” olarak bilinen Polonyalı besteci ve piyanist Wladislaw Szpilman'ın gerçek hayatı anlatılan. Polonya, 1939'da Almanlar tarafından işgal edilince Polonya Radyosu yayını kesmek zorunda kalır. Szpilman, Varşova'nın yoksul kesimindedir artık. Ailesi savaştan sağ çıkamaz ama kendisi birkaç kez esir düşme tehlikesi yaşasa da kurtulur ve hayatta kalır. Szpilman, Polonya Radyosu'ndaki dostları ve Alman ordu subayı Wilm Hosenfeld'in yardımıyla saklanır ve kurtulur.

Bir Alman ordu subayı ve dolayısıyla bir Nazi subayı olan Hosenfeld, sanatın üzerinde faşizmin rüzgârı eserken, o rüzgâra göğüs geren bir oyunbozandır. Tıpkı Oskar Schindler gibi.

Süreçten Çingeneler de Payını Aldı

5 Temmuz 1936'da Nazi İçişleri Bakanlığı “Çingenelerle Mücadele” adıyla bir genelge yayınlar. Bu genelge uyarınca yetkili kılınan Berlin polis şefliği, özellikle olimpiyat oyunları öncesinde genel bir “Çingene taraması” başlatır. Bunları takiben Berlin kanalizasyon alanı Marzahn'da bir “Çingene kampı” kurulur ve Çingenelerin büyük bölümü kamplarda esir tutulur.

Ayrıca yalnızca Çingene oldukları için Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Laxenburg gibi kamplarda tutulan Çingene-ler içinde birçok müzisyen olduğu da bilinmektedir.

Bu sanatçılara ait eserler yıllar sonra İtalyan piyanist Francesco Lotoro tarafından toplanmıştır. Kıyıma uğrayan Yahudi Çingene müzisyenlerin eserlerinden oluşan 14 bölümlük bir külliyat hazırlanmış ve günümüze kadar gelmiştir.

1994 yılı. Münih'in kuzeyine düşen Dachau kampını dost-larla geziyorum. Yaklaşık 200.000 insanın esir edildiği, on binlerce insanın öldürüldüğü bir esir kampı Dachau. Bir ara yağmur yağdı ve hemen ardından çıkan öğle güneşi altında, topraktan yükselen et ve yağ kokusunu ciğerlerimize kadar hissettik. Geniş arazinin muhtelif noktalarında anıt heykeller var; devasa boyutlarda ve her biri bir millet için dikilmiş. Birinin altında bu kampta şu kadar Polonyalı kaldı, şu kadarı öldü yazarken, bir diğərinin altında şu kadar Belçikalı vs. diye devam ediyor. Anlaşılan o ki savaş sonrasında katliama uğrayan ulusal unsurlar, bu insanlık aybının ortasına insanlık anıtlarını dikmişler. Kampın ücra bir yerinde 50 santimlik bir teneke parçasının anıt niyetine dikildiğini gördüm. Üzerinde, neredeyse çakı ile kazınmış derme çatma bir yazı vardı. Yanımdaki arkadaş sordum “okuduğum doğru mu” diye. “Evet” dedi, “onlar da gelip kendi anıtlarını dikmişler”.

Tenekenin üzerinde, “Bu kampta 300 Çingene vatandaşı öldürülmüştür” yazıyordu. Biliyorduk ki kamp müzesindeki birçok müzik aleti onlara aitti veya onlar kullanıyorlardı. Sergi salonunda yatan akordeonlara, teflere, bongolara ve kastanyetlere, sessizce ve içim acıyarak baktım.

SSCB'de Vaziyet Ne Âlemde?

Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde de yasaklama, sansürleme olayları hayli yaşanmış. Bu yasaklamalara,

aşağılamalara ve sistemin dilediği şekilde sanat yapmadığı için dışlanan Sovyet sanatçılarına verilebilecek en önemli örnek Dmitri Dmitriyeviç Şostakoviç'tir.

1936, Şostakoviç'in gözden düştüğü bir yıldır. O yıl *Pravda* gazetesinde kendisine bir dizi suçlamada bulunuldu. Bunlardan en önemlisi, Stalin'in emriyle hazırlanıldığı düşünülen "Müzik Yerine Karmaşa" başlıklı makaleydi. Bu makalede Mty senkli Lady Macbeth ağır olarak eleştiriliyor ve müziği "kaba ve ilkel" olarak tanımlanıyordu. Bu olaylar sonunda maaşının bir kısmı dahi düşürüldü.¹⁰⁸

Ayrıca sanatçının bir büyük eseri daha söylentilerle ve kısmi de olsa görmezlikten gelme ile karşı karşıya kalmıştır. Şostakoviç'in muazzam eseri olan 7. Senfoni veya bilinen adıyla "Leningrad Senfonisi"nden bahsediyorum. Senfoni, sanatçının 27 Aralık 1941'te tamamladığı ve Leningrad şehrine adadığı eseridir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 900 gün Alman kuşatması altında kalan Leningrad şehrindeki direnişin sembolü olan eser, Sovyet yönetimi tarafından propaganda aracı olarak kullanılmıştır.¹⁰⁹ Senfoninin 9 Ağustos 1942'de kuşatma altındaki Leningrad kentinde seslendirilişi, tarihin en sıra dışı konserlerinden biridir. Dört bölümden oluşan 1 saat 15 dakikalık senfoni, bestecinin aynı zamanda en uzun bestesidir.

Provaları izleyen Aleksey Nikolayeviç Tolstoy'un *Pravda* gazetesinde çok olumlu bir eleştiri yazmasının senfoninin kaderini etkilediği düşünülür. *Pravda*'yı okuduğu ve Tolstoy'un yorumlarına genellikle güvendiği bilinen Stalin, bu eser etrafında bir propaganda kampanyası oluşturma fikrini benimser.

¹⁰⁸ "Dmirti Şostakoviç", tr.wikipedia.org, erişim tarihi 28.07.2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dmitri_%C5%9Eostakovi%C3%A7

¹⁰⁹ "7. Senfoni (Şostakoviç)", tr.wikipedia.org, erişim tarihi 28.07.2017, [https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Senfoni_\(%C5%9Eostakovi%C3%A7\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Senfoni_(%C5%9Eostakovi%C3%A7))

Fakat 1946-1947 sezonunda Berlin'de de seslendirilen eser, savaş sonrasında konser salonlarında kendisine fazla yer bulamadı. Sovyetler Birliği'nde, ilk bölümde betimlenen Nazi şiddeti karşısında Kızıl Ordu'nun gücünü yeterince aktarmamakla suçlandı; Batı'da ise Stalin'in isteğiyle yaratılmış bir eser olarak kabul edildiği için Soğuk Savaş boyunca gözden düştü ve terk edildi. Şostakoviç'in ölümünden sonra ABD'ye göç eden Sovyet müzik eleştirmeni Solomon Volkov tarafından bestecinin anıları yayınlanınca senfoni hakkındaki yorumlar değişti. Volkov'un anılarına göre Şostakoviç, Stalin karşıtıydı! Başlangıçta kitap hem Doğu'da hem de Batı'da "sahte" olarak değerlendirilse de Gorbaçov dönemi ve özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Şostakoviç'in eserleri "siyasi sistemin gizli bir eleştirisi" olarak yorumlanmaya başladı. Günümüzde Şostakoviç'in eserleri dünya konser salonlarında sıklıkla seslendirilse de Leningrad Senfonisi çok seyrek çalınmaktadır. Eserin uzunluğu yüzünden günümüz izleyicisine hitap etmediği şeklindeki görüşler nedeniyle seyrek çalındığı düşünülür.¹¹⁰

İşin açıkçası bu düşünce bana pek akla yatkın gelmedi!

Ne hazindir ki; Şostakoviç'in oğlu, müzisyen, besteci ve orkestra şefi Maxim Şostakoviç de yıllar sonra turnede olduğu Batı Almanya'ya, oğluyla birlikte iltica etti. (1981)

Sergey Prokofiev'in Yaşadıkları da Çok Farklı Değil

Rus müziğinin önemli dehalarından biri olan Sergey Prokofiev de sanat ve sistem çelişkisini yaşayanlardandır.

Kaynaklar diyor ki, 1918 yılının Mayıs ayında hem Rusya'daki devrimin etkisi ile huzursuz ortamdan kaçmak hem de

¹¹⁰ "7. Senfoni (Şostakoviç)", [tr.wikipedia.org](https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Senfoni_(%C5%9Eostakovi%C3%A7)), erişim tarihi 28.07.2017, [https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Senfoni_\(%C5%9Eostakovi%C3%A7\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Senfoni_(%C5%9Eostakovi%C3%A7))

kendi deneysel müziğini yapabileceği daha rahat bir ortam bulmak için, kalıcı olarak, Amerika'ya doğru hareket etti.¹¹¹

1917'nin hemen sonrasında alınmış bu radikal karar bence dikkate değerdir! Prokofiev yıllar sonra Sovyetler Birliği'ne geri döner ve o yıllarda "Romeo-Jülyet"i besteler. Bundan sonrasını Sn. Ayşe Ersin'in Ravelin Bolerosu adlı bloğundan takip edelim:

“Çember Daralıyor

Prokofiev, 'Romeo ve Jülyet'i, gurbette geçirdiği uzun yılların ardından Sovyetler Birliği'ne geri döndüğünde besteler. Hükümetin, sanata karşı müdahalesinin başladığı senelerdir; Stalin rejimi, sanatçılardan, cesur Sovyet sosyalizmini öven eserler talep etmektedir. Rejim, klasik konuların işlenmesine halen izin verdiğinden, besteci henüz bir engelle karşılaşmış değildir. Üstelik, konser turneleri gerçekleştirmek üzere yurtdışına çıkabilmekte ve orkestra şefleriyle tiyatro yöneticilerinin taleplerine yetişemeyecek kadar meşgul ve kendisine gösterilen ilgiyle mesut bir yaşam sürmektedir.

Oysa, rejimin baskısı her geçen gün şiddetlenecek ve hükümetin hizmetkârı gibi davranmayanlar, ağır bedeller ödeyeceklerdir. Bu gruba, bazı aydınlar ve sanatçılar gibi, Prokofiev de dahildir.

Kapan

Bundan sonraki yıllarda, ülke önlenemez bir hızla içine kapanır. Devlet görevlileri, yabancı yayınlara geçit vermedikleri gibi, Sovyet halkına ve sanatsal beğenisine hitap etmediği gerekçesiyle, Rus sanatçıların eserlerini de keyfi olarak yasakladıklarından, Rus sanatının üstü, kısa zamanda tek tiplik örtüsüyle kaplanır.

¹¹¹ “Sergey Sergeviç Prokofyev”, tr.wikipedia.org, erişim tarihi 28.07.2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sergey_Sergevi%C3%A7_Prokofyev

Prokofiev'in Sovyet hükümetiyle kurduğu sıcak ilişki de, aynı hızla değişime uğrayacaktır. Besteci, Avrupa ve Amerika'nın modern müziğini hatırlatan eserler yarattığı için, çok geçmeden hükümetin gözünden düşer ve yetkilileri tarafından aşağılanır. Bu da yetmezmiş gibi, antidemokratik ilan edilerek resmen suçlanır. Bu ağır suçlamanın ardından eserleri yasaklanacak, konser ve tiyatroların repertuvarından kaldırılacaktır.

Sözünü sakınmadan, hatta patavatsızca konuşabilen ve aptallıklara tolerans göstermemesiyle bilinen besteci, sıkıştığı kapandan kurtulabilmek için, gün gelecek, hükümet yetkililerince kaleme alınan, şaka gibi bir mektuba imza atacaktır. Mektupta, suçunu kabul etmekte ve doğru yolu bulmasını sağlayan Stalin'e teşekkürlerini sunmaktadır...

Çalışma Kampı

Rejimin kapanına kısıkvrak sıkışanlar da vardır ve bunlardan biri de, bestecinin iki çocuğunun annesi Lina'dır. Prokofiev'in Mira Meldelson ile yaşamaya başlamasıyla çiftin yolları ayrılmış, bir İspanyol olduğu için, yetkililerin ülkeye geldiğinden beri şüphyle yaklaştıkları Lina'nın hayatı eskisinden de fazla takibe alınmıştır. Bu takip sonuçsuz kalmayacak, İspanya'da yaşayan annesine para göndermeye çalışan Lina yakalanıp, çalışma kampına yollanacaktır. Casuslukla suçlanan talihsiz kadın, buradan ancak Stalin öldükten sonra çıkacaktır.

Sonsuzluk...

Kader bu ya, Prokofiev ve Stalin soğuk bir kış gününde, birkaç saat arayla vefat ederler. Bestecinin naaşı, Stalin için düzenlenen merasimler nedeniyle, Kızıl Meydan yakınındaki evinde, üç gün mahsur kalır. Yazılı basın, sayfalarının neredeyse tamamını Stalin'in ölümüne ayırmış, bestecinin vefatı ise,

en önemli Sovyet müzik dergisinin son sayfalarından birinde, basit bir makaleyle yer almıştır.

Ne gam... Tarih, besteciyi de diktatörü de yazacak ancak yaşamı boyunca yarattıkları, sadece birini sonsuzluğa taşıyacaktır..."¹¹²

Tüm bunların yanında zaman içinde Sovyetler Birliği'nden birçok bilim, sanat, spor ve siyaset insanı ülkenin resmi anlayışı ile örtüşmediği için topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.

İşte müzik ve bale alanından birkaç örnek:

George Balanchine: Gürcü asıllı koreograf. 1924 yılında, turne sırasında Weimar Cumhuriyeti'ne sığındı.

Grigol Robakidze: Gürcü yazar. 1930'da Weimar Cumhuriyeti'ne sığındı.

Christo Javacheff: Bulgar sanatçı ve çevreci. 1957'de Çekoslovakya'dan Avusturya'ya kaçtı.

Mikhail Baryshnikov: Rus asıllı Letonyalı balet. 1974 yılında Toronto, Kanada'da turnede iken iltica etti.

Vyacheslav Polozov: Ukraynalı tenor. 1986'da Tokyo'daki Madam Butterfly şarkı yarışması sırasında iltica etti.

Andrzej Panufnik: Polonyalı besteci. 1954 yılında Londra'da gece vakti, bir taksi kovalamacasından sonra Polonya gizli polislerinin elinden kaçmayı başarıp iltica etti.

Sulamith Messerer: Rus balerin. 1980'de, 72 yaşındayken iltica edip, İngiltere'de bale eğitmenliği yaptı.

¹¹² "Romeo ve Jülyet", ravelinbolerosu.com, 18.02.2017, erişim tarihi 28.07.2017, <http://ravelinbolerosu.com/romeo-ve-julyet/>

Nora Kovach: Macar balerin. 1953 yılında Doğu Berlin turnesinde iken, yine Macar asıllı bir balet olan kocası Istvan Rabovsky ile Batı Berlin'e kaçtı.

Youri Egorov: Rus piyanist. 1976'da Roma turnesi sırasında İtalya'ya sığındı.

Natalia Makarova: Rus balerin. 1970 yılında Londra'da turne sırasında iltica etti.

Alexander Godunov: Rus asıllı balet. 1979'da bir turne esnasında, New York John F. Kennedy Uluslararası Havaalanı'nda iken iltica etti.

Vakhtang Jordania: Gürcü orkestra şefi. 1983'te bir turne esnasında Finlandiya Kuusamo ve İsveç Haparanda üzerinden, Rus kemancı Viktoria Mullova ile birlikte ABD'ye iltica etti.

Mircea Florian: Romanyalı müzisyen. 1986'da, sanatını icra etmek üzere izinli olarak gittiği ABD'den siyasi sığınma hakkı talep etti.

Rudolf Nureyev: Rus balet. 1961 yılında, Paris turnesi sırasında iltica etti.

Leonid Kozlov: Rus balet. 1979'da Los Angeles turnesindeyken, eşi, balerin Valentina Kozlov ile birlikte ABD'ye iltica etti.¹¹³

Yukarıdaki listeye; bilim, düşünce, spor, devlet görevlisi, sıradan vatandaş isimlerini de eklediğimizde, uzayıp gidiyor.

Bu bölümü, SSCB'de yasaklanan müzik grupları ve yasak gerekçelerini paylaşarak bitirmek istiyorum. Dikkatimi çeken şu oldu: SSCB'de müzik gruplarının en çok yasaklandığı yıl 1985 olmuş. Sebebini bulamadım, sizin hayal gücünüze bırakıyorum!

¹¹³ "Doğu Bloku'ndan Batı'ya iltica eden kişiler listesi", tr.wikipedia.org, erişim tarihi 28.07.2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu_Bloku%27ndan_Bat%C4%B1%27ya_iltica_edeni_ki%C5%9Filer_listesi

Black Sabbath: Yasaklanma Nedeni (Y.N.): Şiddet içermesi

Alice Cooper: Y.N.: Şiddet ve vandalizm

Nazareth: Y.N.: Şiddet, dini mistisizm ve sadizm

Scorpions: Y.N.: Şiddet içermesi

Genghis Khan: Y.N.: Antikomünizm ve milliyetçilik

Pink Floyd: Y.N.: SSCB'nin dış politikasına müdahale

Talking Heads: Y.N.: Sovyet Ordusu'nu tehlikeli bulma

Bokonon: Y.N.: Erotizm

Madness: Y.N.: Punk ve şiddet

Kiss: Y.N.: Milliyetçilik ve şiddet

Crocuş: Y.N.: Kişi kültü yaratma

The Sticks: Y.N.: Şiddet ve vandalizm

Iron Maiden: Y.N.: Şiddet

Judas Priest: Y.N.: Antikomünizm ve ırkçılık

Sparks Sparks: Y.N.: Faşizm ve ırkçılık

Originals: Y.N.: Seks

Donna Summer: Y.N.: Erotizm

Tina Turner: Y.N.: Seks

Julio Iglesias: Y.N.: Neofaşizm¹¹⁴

Yorum sizin!

Müzik ve yasakla, bu bağlamda ödenen bedeller konu olunca Şilili efsane müzisyen Victor Jara'dan bahsetmemek sanırım olmaz.

¹¹⁴ "1985'in Sovyetlerinde Yasaklanan Müzik Grupları ve Tuhaf Nedenleri", milliyet.com.tr, 16.01.2017, <http://www.milliyet.com.tr/1985-in-sovyetlerinde-yasaklanan-muzik-gruplari-ve-tuhaf-nedenleri-mola-2078/>

Victor'un Hikâyesi¹¹⁵

O yalnızca bir müzisyen değil; beyni, kalbi ve bedeni arasında kurduğu estetik ilişkinin verdiği üretim gücüyle ayakta duran bir insan. Sanatını, inançları ve hayalleri ile harmanlayıp, güne ve geleceğe dair sözünü melodilere yükleyen bir beden. Kısacık yaşamıyla, dalları bedellerle süslenmiş dev bir meyve ağacı gibi karşımıza dikilen biri o. O ki Güney Amerika yükseklerinde kanatlarını gururla gererek süzülen kondor¹¹⁶ misali dikkatli, dengeli ve gözü pek.

Sırtında gitarı, dilinde şarkıları, halkının gözünün içine baka baka şarkılar söyleyen Victor'dan bahsedeceğim size. O gözler ki yalnızca mazlumun değil her daim zulmedenin de üzerinde olmuş, gencecik yaşına rağmen nice tiranların, despotların, Nemrut'ların, Hızır Paşa'ların uykusunu kaçırmış Victor'dan... Silahı ise yalnızca elindeki altı telli gitarı ve gırtlak tüneline çırpınıp duran iki kas demeti olan Victor'dan...

Victor'u diğerlerinden ayıran asıl gücü ise sazını ve sesini kimler için, ne adına ve nasıl yan yana getireceğini, kimin sesi olacağını bilmesidir. Hançeresinden çıkan esinti; kimilerine göre bahar ferahlığı kimilerine göre ise mitologyanın en yenilmez ejderhasının alevi olmuştur. Kimilerini yakan, kavuran, kül eden, kimilerinin içini ısıtan, kanını kaynatan bir alev...

Sizlere, Şili güneşi altında bronzlaşan alnını kıvrım kıvrım saçlarının süslediği, sevdalı bakışlarının zeytuni siyah gözlerine anlam kattığı ve her daim perdenin arkasını da görebilen Victor'un hikâyesini anlatacağım. Yaşadığı onca acıdan sonra günümüze hep gülen kareler bırakan Victor'un hikâyesi. Her yıl mezarı yüz binler tarafından ziyaret edilen, genç kızların, saçlarından bir tutam saç bırakarak başında şarkılar söylediği Victor. Sizlere “ölmeden ölmenin, ölüp de dirilmenin” belki

¹¹⁵ Bu yazı daha evvel, *Masa* dergisinde, “Victor'un Hikâyesi” başlığıyla yayımlanmıştır (sayı 5, Ocak/Şubat 2017).

¹¹⁶ Kondor: Tepeli akbaba.

de en çarpıcı örneği olan bir yaşam dilimini anlatacağım. O hikâyenin kahramanı ise Víctor Lidio Jara Martínez, yani Víctor Jara.

Güney Amerika'da eylül ayı sıcaktır; insanın içine işleyen bir sıcak... Atacama Çölü'nden gelen ve kaktüs kokan bir cehennemdir sanki gündüzler. Gece deseniz, gündüzü yaşamamış kadar unutkandır. Güney Pasifik'in rüzgârları ile buz kesilir her taraf ve gündüz cehenneminden eser kalmaz.

11 Eylül 1973, Santiago Ulusal Stadyumu (Estadio Nacional de Chile) sanki mahşer yeri gibi. Zindanlarda yer olmadığı için insanları stadyuma toplamışlar. O ne cehennemdir öyle! Başını kaldırırsan güneş, öne eğsen General Pinochet'nin askerleri. Dipçiklerin biri iniyor biri kalkıyor, sille tokat, tekme, yumruk, hakaretin ise haddi hesabı yok. Şili'de yer yerinden oynuyor sanki. İnsanlar toplanıyor iklim iklim ve bindiriliyorlar askeri kamyonlara sıram sıram. İnsanlar taşıyor kamyonlar hınca hınç. Et yığınları misali istif edilmiş insanlar, insanlar, insanlar... Kan, ter, idrar kokusuna karışmış kamyonlar, kamyonlar, kamyonlar... Şili'nin sokakları artık okaliptüs değil düpedüz insan eti kokuyor. Arokaryalar, palmyeler yapraklarını sündürmüş, kolibriler uçmuyor, insanı, hayvanı, nebatı korku içinde beklemede Şili'de...

Santiago Ulusal Stadyumu'nun yemyeşil çimleri asker postallarının altında can çekişiyor. Ve o çimleri, koşan sporcuların teri değil adeta kan ve gözyaşı ıslatıyor. Stadyumda tribünlerdeki taraftar tezahüratları değil zulüm gören insanların çığlıkları, ağlayan çocukların feryatları, yaşlı insanların iniltileri çınlatıyor. Kocaman dişli lastikleri ile sahaya giren yeşil renkli askeri kamyonlardan tek sıra halinde indirilen insanlar, dipçik darbeleri ile hizaya sokulmaya çalışılıyor. İtilip kakılmaya itirazı olanlar ise yediği tekmelerle çimlere yapışıyor ve diklenmeye yeltenenlere ibret oluyor. Kısacası ortalık tam anlamıyla mahşer yeri gibi. Kale arkasında kurulan yeşil çuhalı masaların

önünde kuyruğa sokulmuş kadınlar, erkekler, yaşlılar, gençler... Suratsız bir asker bağıra çağıra kaydediyor yeni gelenleri. Ardı arkası kesilmiyor kamyonların... Sanırsın ki tüm Santiago buraya toplanacak!

Stadyuma en son giren kamyonun tutsakları ağır ağır iniyorlar. O da inenler arasında. Elinde gitarı, çakmak çakmak gözleri ve dudağının kenarına asılı kalmış o bitmeyen gülümsemesi ile basıyor çimlere. Onu elinde gitarı ile görenlerde yaşama dair bir umut canlanıyor sanki, onca acının içinde gülümseyerek bakıyorlar. O ise sımsıkı sarılmış gitarına, her şeyden haberdar ama bir o kadar da güvenli ve kaygısız. Biliyor ki onlar hep kaybetti ve kazanan hep insanlık oldu.

Bir anda görevli askerin cayırtısı ile irkiliyor herkes:

- Heey! sen, Victor! Ne o, şenliğe mi geldin zannediyorsun gitar falan öyle! Merak etme, şenlik birazdan başlayacak. Alın şunun elindeki zımbırtıyı.

Emri alan daha küçük rütbeli asker, Victor'un elinden sökercesine alıyor gitarını. Ortalık, kopacak fırtınanın sessizliğinde, tedirgin ve korku dolu. Çok geçmeden domuz derisi postalları, elindeki meşinden saç örgüsü, kısa kamçısı ile saha komutanı görünüyor. Kararlı adımlarla yaklaşırken, sağ eliyle tuttuğu kamçı ile açık tuttuğu sol avcuna şak şak diye vurması, gelme amacının ayak sesleri gibi sanki. Ortalık o kadar sessiz ki kamçının sesi adeta tribünlerde patlıyor. Tam karşısında duruyor Victor'un ve tüm stadyumun duyacağı bir sesle yanındaki askere bağırıyor:

- Kırın şunun parmaklarını!

Emri alan iki asker Victor'u feci halde dövüyor ve her iki elinin tüm parmaklarını dipçik darbeleriyle paramparça ediyorlar. Stadyumda bağırın, çağırın, çığlık çığlığa. Kırılan yalnızca Victor'un parmakları değil faşizme direnmeye çalışan tutsakların umududur, gururudur, direnme gücüdür sanki. İşkence bittiğinde sırtarak seyreden komutan tekrar sesleniyor:

- Getirin şunun gitarını!

Komutan, askerin telaşla getirdiği gitarı alıyor ve kan içinde yığılmış olan Victor'un önüne fırlatıyor:

- Şili Komünist Partisi'nin kahraman şarkıcısı, öyle mi? Çalsana ne duruyorsun?

Dermanı kesilmiş dirseklerini destekleyerek başını kaldıran Victor mırıldanmaya başlıyor:

"Fırtına yırtıyor sessizliği
Ufuktan bir güneş doğuyor
Gecekondulardan geliyor halk
Tüm Şili şarkılar söylüyor

Venseremos venseremos
Kıralım zincirlerimizi
Venseremos venseremos
Zulme ve yoksulluğa paydos"

Victor'un sesine birer ikişer katılan tutsaklar, tüm stadyumu ayağa kaldırıyorlar sesleriyle:

"Venseremos venseremos
Kıralım zincirlerimizi
Biz kazanacağız!"

Sonra ne mi oldu? Victor'un delik deşik cesedi Santiago Mezarlığı yakınlarında bulundu. Karısı Joan, her türlü engele rağmen Santiago Mezarlığı'nda onurlu bir tören hazırladı ve ardından ülkeyi terk etti. Şimdi o stadyumun adı "Estadio Víctor Jara" yani "Victor Jara Stadyumu".

Stadyumda emri veren ve uygulayan tüm askerler hâlâ cezaevinde. Şairin dediği gibi, "Cellat her gün ölüyor". Genç adamın mezarı ise her yıl yüz binlerce ziyaretçiyi ağırlıyor. Rüzgâr, Victor Jara Stadyumu'nun yemyeşil çimleri üzerinde gezerken hâlâ onun şarkılarını söylüyor.

Biz de söylüyoruz bağıra çağıra, çoluk çocuk... Ve söylemeye de devam edeceğiz... Ta ki zincirlerimizi kırana kadar:

“Venseremos venseremos
Kıralım zincirlerimizi...”

Onlar Hep Korktular, Korktukça da Yasakladılar

“Bize türkülerimizi söyletmiyorlar Robeson
kartal kanatlı kanaryam
inci dişli zenci kardeşim
türkülerimizi söyletmiyorlar bize.

Korkuyorlar Robeson
şafaktan korkuyorlar
[...]

Nâzım Hikmet’in dimağından akan ne güzel dizelerdir. 4 Eylül 1949 tarihinde New York’un Prekskill kentinde şarkıcılığa veda konseri sırasında Ku Klux Klan saldırısında linç edilmekten son anda kurtarılan Paul Robeson için Bursa Cezaevi’nde Nâzım Hikmet’in yazdığı “Korku” şiiri. Nâzım daha sonra bu şiiri ile Picasso, Neruda ve Paul Robeson’a da verilen Uluslararası Barış Ödülü’ne sahip olmuştur.

Paul Robeson ise ömrü mücadele ve yasaklarla geçmiş, keli-
menin tam anlamıyla bir Rönesans adamıdır.

1898 yılında Princeton-Philadelphia’da bir köle çocuğu olarak dünyaya gelir. Yoksulluk, yoksulluk, yoksulluk... Döneminde okula giden ilk 2 siyahi çocuktan biridir Robeson. Hukuk eğitimi alan ve Baro’ya kabul edilen ilk siyahi avukattır. Avukatlığı bırakıp tiyatroya yönelen, korolarda görev yapan sağlam bir bass bariton. İyi bir yorumcu, besteci ve Ku

¹¹⁷ Nâzım Hikmet, “Korku”, *Yatar Bursa Kalesinde/ Şiirler 4*, YKY, İstanbul, Ocak 2012, s.194.

Klux Klan tarafından sürekli olarak tehdit altında bir yaşam. Shakespeare'in Othello'sunu oynayan ilk siyahi sanatçı o. Atletik vücudunu fotoğraf sanatına modelleyen ve nü fotoğraflar çektiren, karşı duruşunu bir anlamda soyunarak ifade eden bir performist. Sinema filmlerinde aktör, insan hakları, yoksullukla mücadele ve ırkçılık konusunda sayısız konferans veren bir aydın. 1949 yılında "Afrika Halkları Konseyi" başkanı, Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması, kurtarılması için dünya çapında bir çalışmaya Nâzım Hikmet'in şiirlerinden dört tanesini besleyerek katılan bir "yoldaş".

FBI tarafından sürekli gözaltında bir yaşam, yargılamalar, mahkemeler, sorgular...

Tutukluyken komünist olduğunu itiraf ettiğinde ondan istenilen isimleri vermeyen ve tarihe geçen bir savunma sunan eylem adamı. O savunmada, "Komünist olduğum için yargılanmıyorum burada. Kendi halkımın hakları uğruna savaştığım için yargılanıyorum. Yiğitçe direnen, savaştığım bütün zencileri susturmak istiyorsunuz. Afrika'daki sömürge halklarının bağımsızlığı uğruna savaştığım için pasaport verilmiyor bana..." diyecek kadar cesaretli bir eylem adamı.

Yasaklanan konserler, konserler, konserler...

Böylesine onurlu bir yaşamın önünü hiç açarlar mı? Tabii ki engelleyecekler, tabii ki ona şarkılarını söyletmeyeceklerdir. Öyle de oldu ama bugün Paul Robeson'un şarkılarını bütün dünya söylüyor.

Ve ödüller, ödüller, ödüller...

- 1944, Donaldson Ödülü
- 1950, Dünya Barış Konseyi, Uluslararası Barış Ödülü
- 1952, Stalin Barış Ödülü
- 1998, Grammy Ödülü

Tangoya da Yasak

Ülkemizde hep yanlış olarak üst sınıf alışkanlığı olarak bilinen tango hakkında birazcık kelam etmek isterim.

Tango sözcüğünün dilbilimde kesin bir kökeni yoktur. Afrika tamtamlarının çıkardığı “tan-go” seslerinden ya da Latince dokunmak anlamına gelen “tangere” fiilinden türediği sanılmaktadır.

1800’lü yıllarda işçi sınıfı kitlesel olarak, büyük umutlarla Fransa, İtalya, Macaristan, İspanya ve Portekiz’den Güney Amerika’ya göç etmiştir. Yabancı oldukları bir kıtada yaşamaya giden bu insanlar için yaşam şartları, başta ekonomik ve sosyal sıkıntıları ve beraberinde hayal kırıklıklarını getirmiştir.

Bu hayal kırıklıkları, geleceğe dair büyük umutlar ve geçmişten getirdikleri kültürle harmanlanarak öncelikle tango müziğini oluşturmaya başlamıştır.

Tango, Buenos Aires’te, o dönem alt sınıf olarak adlandırılan fakir ve en temel sosyal haklardan bile yararlanamayan bu insanlar tarafından yaratılmıştır. Böylece 1865 ile 1880 arası ortaya çıkan tango müziği, içerisinde hırçınlık, asalet, küstahlık gibi bazı duygular ile kalp kırıklıkları ve paramparça olan hayaller barındırdığından oldukça melankoliktir.

Tangonun müzikal kökeninde; İspanyol dans figürleriyle şekillenmiş ve Küba müziği ile harmanlanmış “Habanera”, dönemin Arjantinli siyahilerine ait “Milonga” ve yine İspanyol asıllı “Tango Andaluz” vardır.

Tango, alt kesime ait olması sebebiyle uzun bir süre aykırı bulunur.

Buenos Aires’te tangonun üst kesimlerce de benimsenmesi ve dünyayı etkileyecek bir akım halini alması 1920 ile 1940 arasında olmuştur. Bu dönem Arjantin’de tangonun “altın çağı” olarak nitelendirilir. Artık tango dansı kendi içinde biraz

daha yumuşayarak, salon tangosu halini alır. Pek çok tango orkestrası kurulur, şehirde ve etrafında çok sayıda tango kulübü ve salonu açılmaya başlanır, insanlar bu mekânlara giderek orkestralar eşliğinde dans ederler.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar zirvede olan tango, bu dönemden sonra politik nedenlerle gerilemeye başlar. Özellikle de 1955 yılında Juan Domingo Peron'un askeri darbeyle devrilmesi ve ardından birbirini izleyen askeri darbeler neticesinde dans salonları kapatılır, dans etmek yasaklanır. Tango başta Arjantin olmak üzere birçok Latin Amerika ülkesinde o dönem artık yasaktır.¹¹⁸

Tango bile ne kadar korkutmuş egemenleri değil mi?

Sonuç

Sistemi yöneten patron kim olursa olsun; sanat ve sanatçı eliyle, doğrulanmak, pohpohlanmak ve onaylanmak ihtiyacında. Sistem kendi ideolojisinin mermer kalıpları ile inşa ettiği mabedine önce sanat, bilim ve düşünce insanların girip bağlılıklarını sunmasını istiyor. Çünkü onlar geniş yığınların öncüleridirler. Girmemekte ve girmeden önce sorgulamakta ısrarlı olanların payına ise hep zulüm düşmektedir. Bu refleksin coğrafyası da, siyasi görüşü de, ideolojisi de aslında akrabadır ve kan olmasa da düşünce bağları vardır!

Okurken mutlaka ki bu örneklerin üzerine eklenecek daha yüzlerce örnek hatırlamış ve hatta “neden bunu yazmamış” diye de düşünmüşsünüzdür. Çok da haklısınız. Yazılacak o kadar çok şey var ki, bu sayfalara sığması mümkün değil. Çünkü sistem var olduğundan beri sanatı, birkaç sembolik ve mecburi(!) ödüllendirmeden ziyade hep cezalandırmış. Ödüllerin büyük bir bölümü ise ya sistemsiz kurgunun gereği (Nobel vs.)

¹¹⁸ “Tango Tarihi”, academiadeltangoistanbul.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.academiadeltangoistanbul.com/tango-tarihi.html>

ya doğrudan sistemin etrafında kümelenenler (devlet-sanat), ya da magazinsel anlamda sahiplerini bulmuştur. İstisnalar yok mudur, tabii ki vardır; onlar da geniş yığınların kitlesel kabul-lerinin karşısındaki mecburiyetler doğrultusundadır.

Bu bölümü Cemil Meriç'in o çok sevdiğim cümleleri ile bitirmek istiyorum:

"[...] Evet, düşünce adamı bir zümrenin emir kulu değildir. Hiçbir merkezden talimat almaz. Bir partiye bağlı olmayabilir. Ama tarihe angajedir; kucağında yaşadığı topluma angajedir. Yani vatandaş olarak vazifeleri vardır: belli savaşları kabul etmesi, belli tehlikeleri göze alması lazımdır. Bir devrin şuuru olmak zorundadır o. Başka vazifesi: bütün hakikatleri yoklamak, bütün yalanların maskesini yırtmak, kalabalığa doğruyu göstermek. Bazen yangın kulesindeki nöbetçi olacaktır, bazen engine açılan geminin kılavuzu. Sokakta insanlar boğazlanırken, düşüncenin asaletine sığınarak, elini kolunu bağlamak, düşünceye ihanettir."¹¹⁹

Bizdeki duruma gelelim artık...

Yabancı sularda yaptığımız ortak sıkıntılar yolculuğumuzda şimdi de rotamızı ülkemize çevirelim. Biz de sistemin, doğrudan veya toplumun bir kesimini kullanarak müzik sanatı ile olan kavgası, tıpkı dünyada olduğu iktidarını korumak üzerinedir. Burada en sıkı sıkıya yaslandığı iki kolon ise kendi düzenlediği yasalar ve bunun yanında (yetiemediği noktada) ilahi ve töresel yasalardır.

Sanat Bizim Hamurumuzun Tuzudur

Müzik ve müzikle uğraşı Türklerin tarihinde ciddi bir yer alıyor. Orta Asya steplerinden Anadolu'ya akan tarihsel sürecin her döneminde müziğin var olduğunu görüyoruz. Özellikle

¹¹⁹ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 17. basım, İletişim Yayınları, İstanbul, s.54.

halk sanatçılarının (âşıklık geleneği) ve halk edebiyatının bulunduğu yerde oluşan “âşık edebiyatı ve müziği, ozanlık geleneği, anlatıcı ata kültü”, Türklerin sosyal ve kültürel yürüyüşünün önemli adımlarındandır.

Özellikle Halk Müziği ve ozanlık geleneği ile asırlar ötesinden taşınan kültür; haberleşme, ibadet, eğlence, tedavi, ordu ve savaş müziği gibi birçok alanda, zaman içinde derinlemesine yerleşmiş ve mekânsal yayılım göstermiştir. Türklerin müzikle olan tarihsel yürüyüşleri sıradan bir adımlama değil, kendi çalgılarını, üsluplarını, mod, makam ve yöntemlerini de beraberce getirmiştir.

Ayrıca dünyanın hemen hemen en eski bandosu olan Mehter, Orta ve Ön Asya Türk kültürlerinden bugüne doğru akan en önemli müzikal unsurdur.

Bu topraklarda müziğin harmanlandığı başka bir iklim ise tıp alanıdır. Müzikle tedavi; Antik Yunan’dan beri Anadolu’da var olan, Osmanlı Sarayı’nın ve Enderun’un üzerinde önemle durduğu, tedavi ve rehabilitasyon merkezleri kurduğu bir alandır. Bu alanda Türkler Anadolu topraklarında Antik Yunan’dan beri var olan bu bilgileri, kendi kadim birikimleri ile harmanlamış ve sayısız şifahâne ve terapi merkezleri açmış, çalıştırmıştır.

Kadim Türk geleneğinde ozanlar, âşıklar ve özellikle gezici ozanlar, toplumun en muteber ve en saygın yerindedirler. Bu durum yalnızca anonim değerler açısından değil, inanç değerleri noktasından baktığımızda da böyledir. Özellikle Alevilik, Bektaşilik, Mevlevilik gibi daha birçok yol ve inanç öbeklerinde müzik, ibadetin tam da merkezindedir. Bağlamanın kutsiyeti özeldir ve sanırım hiçbir kültürde bu derece kutsal sayılan başka bir müzik aleti yoktur. Hatta ve hatta en kapalı inanç sistemlerinin zikir ayinlerindeki ritüeller dahi, gerçek anlamda ritim, toplu icra ve primitif dans öğeleri taşır. Arbâne, def, bendir vb. enstrümanların kullanılması da dikkate değerdir. Kısacası bu topraklar ve üzerinde yaşayan halkların müzikle olan ilişkisinin insanlık tarihine yakın olacak kadar yaşı vardır.

Tabii ki tüm bunlar sistemin ve yönetenin resmi politikalarına ters düşmemek kaydı ile geçerlidir. Her dönemde mutlaka müzik, yöneten gücün kontrolü ve denetimi altındadır.

İslam ile İlişkisinde Yasaklama Ne Kadar Net?

Türklerin İslamla tanışmalarından sonra görüyoruz ki durum biraz sınırlamalarla yürüyor. İslamda müziğin günah olup olmadığı tıpkı diğer sanatlarda olduğu gibi çok net değil. Tartışılır hadislerle günümüze kadar gelen müzik konusu; bir kısım Kur'an yorumcularına göre batıl, diğer kısma göre ise sakıncalı değil. Ayet ve hadis örneklerine girmeyeceğim lakin açıkçası Kur'an'da "Müzik günahdır, aman ha sakın bulaşmayın, yoksa cayır cayır yanarsınız" diye bir ibareye de rastlayamıyoruz. Tıpkı resim ve heykel meselesinde olduğu gibi, tartışmalı hadislerle durum kotarılmış.

Peki, her şey bir kenara "inançlarımız böyle emrediyor" iddiasına ne demeli? Bakalım...

"Oku!"

İslamın kutsal kitabı Kur'an farkını daha ilk kelimesinde ortaya koyuyor: "Oku!" İnsanı akla, bilgiye davet eden belki de en güzel kelime, Oku!

Lakin Endülüs gibi özel dönemler hariç durum hiç de öyle emredildiği gibi olmamış. Birileri okuyup yorumlamış ve kitleler kitabı onlardan dinlemişler veya okumayı hiçbir anlam yükleyemeden ezberlemek olarak algılamışlar. Kur'an'ın özellikle İslam ülkeleri coğrafyasında tek dile bağlı yayılma ve "öğrenme" süreci, kitabı anlaşılmasa da bir manzumeler dizgesi haline getirmiştir. Ve hatta "Arapça öğrensen bile anlamaman zor" iddiasıyla da kutsal kitap birilerinin elinde bir anlamda şifreler yüklü olarak algılatılmıştır. İşte tam da burada tarikatlar, mezhepler,

dinsel önderlikler vs. eliyle devreye giren “şifre yorumlayıcılar” çelişkili meal ve tefsirlerle netlik yakalanamamıştır. Bir de rivayet hadisler de işin içine girince tam bir çelişkiler yumağı haline gelmiştir. Ruhban sınıfı olmayan(!) İslamda “bu işten anlayan ve anlatan bir zümre” zuhur etmiş, sıradan inananlar ise bu birbirleriyle çelişik “anlayan ve anlatanlar” elinde savrulup gitmişlerdir. Onun içindir ki rahmetli Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk ömrü boyunca, “Kur’an’dan başka kaynağı kabul etmeyin ve Allah ile aldatanlara dikkat edin” diye çırpınmıştır. İnanıp inanmamak size kalmış ama seçilen insanların değil, herkesin anlaması ve okuması için indirilen kutsal kitabı doğrudan okumak sanırım en doğru olanıdır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün Elmalılı Hamdi Yazır ile ilişkisindeki aydınlığı burada bir kez daha tanık oluyoruz.

Okuyunca da görüyoruz ki; kutsal kitapta müzik yapmayın, çalgı çalmayın, beste yapmayın zinhar günahtır diye bir tek satır yok.

Bu mesele yalnızca rivâyetler ve hadisler üzerinden şekillenmiştir. Şöyle ki:

“Şüphesiz Rabbim bana içkiyi, kumarı, davulu ve tamburu haram kıldı.” (Beyhaki, Ahmed)¹²⁰

“İlk teganni eden şeytandır.”¹²¹ (Taberanî)

“Sesini gına ile yükseltene şeytan musallat olur.” (Deylemî)¹²²

“Şarkıcı kadını dinlemek, yüzüne bakmak haramdır. Parası da haramdır. Kimin eti haramdan beslendi ise, ona cehennem ateşi layıktır.” (Taberanî)¹²³

¹²⁰ “Hadisler ve Ayetlerden Çıkan Sonuçlar ile Müziğin Haramlığı”, islam-tr.net, erişim tarihi 28.07.2017, <https://www.islam-tr.net/konu/hadisler-ve-ayetlerden-cikan-sonuclar-ile-muzigin-haramligi.32221/>

¹²¹ “Musiki”nin dindeki yeri”, turkiyegazetesi.com.tr, 22.10.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/91756.aspx>

¹²² “Dinimizde Müziğin Yeri”, safi-mezhebi.org, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.safii-mezhebi.org/2013/03/dinimizde-muzigin-yeri.html>

¹²³ Agy.

“Bir zaman gelecek, ümmetimden bazısı, zinayı, ipek giymeyi, içki içmeyi, mizmarı [çalgıyı] helal addedecektir.” (Buharî)¹²⁴

“Musiki, zinaya yol açar.” (Mektubat-ı Rabbani 3/41)¹²⁵

“Musiki, kalbde nifak hâsıl eder.” (Beyheki)¹²⁶

“Şarkıcı ve çalgıcı kadınlar çoğalınca, içkiler her yerde içilince, yere batmalar görülecek, gökten taş yağacaktır.” (Tirmizî, Ebu Davud, İbni Mace, İ. Ahmed)¹²⁷

“Şunlar gelmeden önce salih amel işlemekte acele edin. Sefihler başa geçmeden, güvenlik kuvvetleri çoğalmadan, hüküm rüşvetle satılmadan, adam öldürme hafife alınmadan, ak-raba ziyareti kesilmeden, Kur'an mizmarlardan okunmadan, Kur'an'ı şarkı gibi okuyanlar öne geçmeden.” (Taberanî)¹²⁸

“Kur'an mizmarlardan [çalgı aletlerinden] okunduğu zaman ölebilirsen öl.” (Taberanî)¹²⁹

“Kur'an'ı mizmarlardan [çalgı aletlerinden] okuyanlara Allah lanet eder.” (Müsamere)¹³⁰

Din ulemalarının fetva ve hadisleri böyle. Peki, “Din-i İslamın direği, makam-ı hilafetin serdârı olan Osmanlı”nın meseleye bakışı nasıl acaba?

¹²⁴ Agy.

¹²⁵ “Musiki'nin dindeki yeri”, turkiyegazetesi.com.tr, 22.10.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/91756.aspx>

¹²⁶ Agy.

¹²⁷ Agy.

¹²⁸ Agy.

¹²⁹ Agy.

¹³⁰ Agy.

Osmanlı'da Vaziyet Ne Âlemde

Mehter Haklı Olarak Özel Bir Yerde

Daha önce de söylediğimiz gibi bu millet müzik anlamında ciddi bir geçmişe ve köklü geleneklere sahiptir; hem yönetim hem de halk çevresinde. Öncelikle bilinmesi gereken şu ki, Osmanlı, sarayda müziği destekliyor hatta tarihin hemen hemen her döneminde müzik ve müzik adamları sarayla iç içe yaşıyor.

Yeniçeri Askeri Bاندosu olan Mehter, başlı başına bir koral orkestradır ve dünyanın bilinen en eski gelişmiş bandolarından da biridir. Doğrudan Saray tarafından desteklenir ve finanse edilir. Mehter zannedildiği gibi yalnızca askeri müzik değil; peşrevler, halk türküleri, şarkılar da çalan ve söyleyen orkestra disiplini ile donanmış bir takımdır. Mehterde özellikle zurna-zenler o kadar ustadır ki, hemen hemen çalamayacakları hiçbir melodi yok gibidir. Özellikle karmaşık ses dizisindeki makamlara ait peşrevleri de rahatlıkla çalarlar.

Yumurtadan çıkan tavuğun yumurtayı beğenmemesi gibi, bu milletin de açtığı her yeni dönemde ilk işi geçmişini reddetmek ve körkütük karalamaktır ve bu tavır kendini Mehter-i Hümayun'dan Mızıka-i Hümayun'a geçtiğimizde de “zurnada peşrev olmaz” gibi cahil karalamalarla göstermiştir. Halbuki Mehter bu milletin en kadim değerlerindendir. Tabii şimdi bu mütedeyyin ve muhafazakâr takımın çocuklarının sünnet düğününe çağırıp, çocuğun çükü kesilirken çaldırdıkları mehterden bahsetmiyorum. Bizim buradaki konumuz Mozart'ı, Chopin'i, Beethoven'ı heyecanlandıran Mehter.

Ayrıca Saray, musikiye ciddi katkılar da sunmuştur. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiğinde, I. Murat'ın kurduğu Enderun Mektebi'ni güçlendirerek, saray müzisyenliği kurumunu oluşturmuştur. Müzik günah mıdır sevap mıdır bilemem ama hilafet makamı olan saray meseleye böyle yaklaşmışsa gerisini siz düşünün.

Osmanlı Padişahları ve Müzik

Hemen hemen tüm Osmanlı padişahları sanatla birebir ilişkili insanlardır. Sözün sırası geldiği için sizlere -müzikle ilgilenen demiyorum, tastamam müzisyen olan- birkaç padişahı da bahsetmek istiyorum.

Sultan II. Bayezid (d. 1447 – ö. 1512): Bugün eserleri bilinen en eski padişahıdır. Dokuz adet peşrevi ve saz semaisi bulunmaktadır. Akıl hastalıklarının musiki ile tedavisine (müzikoterapi) onun zamanında başlanmıştır.

Sultan IV. Murad (d. 1612 – ö. 1640): Mehter müziği de bestelediği bilinen padişahın, ayrıca saz eserleri de bulunmaktadır. Yılmaz Öztuna, onun bestelediği 15 eserin listesini vermiştir. Hüseyinî makamından altı ayrı peşrev bestelediği bilinir.

Sultan I. Mahmud (d. 1696 – ö. 1754): Bu padişah döneminde Türk musikisi canlı ve değerli yıllarını yaşamıştır. Bu dönemde büyük bestekârlar yetişmiştir. Kendisi de bestekâr olan I. Mahmud “Sebkâti” mahlası ile şiirler yazmış ve eserler bestelemiştir. Bestelerinden sadece birkaç saz eseri günümüze ulaşabilmiştir. Çok iyi derecede keman ve tambur çaldığını bildiğimiz padişahın, bilinen sekiz peşrevi ve iki saz semaisi bulunmaktadır.

Sultan III. Selim (d. 1761 – ö. 1807): 28. Osmanlı padişahı olan III. Selim Türk musikisinin en büyük bestekârlarından birisidir. Ney üfleyip, tambur çalan padişahın hem şehzadelik, hem padişahlık yılları Türk musikisinin en parlak dönemini oluşturur. Döneminde yeni makamların bulunmasına yol açmış ve musikide çok önemli gelişmelerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Sûzidilârâ, Arazbarbûselik, Nihâvent, Kürdî, Şevkefzâ, Nevâbûselik, Rast-ı Cedîd gibi makamları düzenlemiş; Âyin, Durak, Peşrev, Kâr, Murabbâ, Beste, Ağır Semâi, Yürük Semâi, Şarkı, Köçekce ve Saz Semâileri de bestelemiştir.

Sultan II. Mahmud (d. 1785 – ö. 1839): 30. Osmanlı padişahı olan II. Mahmud’un “Adlî” mahlası ile yazdığı şiirler son

derece değerli eserlerdir. Üçüncü Selim'in musiki zevkinden ve terbiyesinden etkilenmiştir. Ney üflemiş ve tambur çalmıştır. Sözleri de kendisine ait olan Hicaz Kalender'i en ünlü eseridir.

Sultan Abdülmecit (d. 1823 – ö. 1861): Batı usulü alafranga besteler yapan bir bestekârdır.

Sultan V. Murat (d. 1840 – ö. 1904): Müziğe çok ilgi duyan Sultan V. Murat, piyano çalar ve Batı müziği formunda besteler yapardı.

Sultan Abdülaziz Han (d. 1830 – ö. 1876): Çok iyi müzik bilgisine sahip, iyi piyano ve lavta çalan, aynı zamanda neyzen olan bir padişah'tır. Günümüze kadar ulaşan Hicaz Hümâyün Sirtosu ve güftesi de kendisine ait olan muhayyer makamında iki şarkısı bulunmaktadır. Yaptığı resmi dış gezilerde de, dış kaynaklarda sanatkâr bir devlet başkanı olarak nitelendirilmiştir.

Sultan Mehmed Vahideddin (d. 1861 – ö. 1926): 36. ve son Osmanlı padişahı olan Mehmed Vahideddin piyano ve kanun çalardı. Eserlerinin önemli bölümü şarkı türünde olup hepsi günümüze kadar gelmiştir. Kanûnî ve bestekâr olarak Türk Musiki tarihinde önemli bir yere sahiptir. Nota koleksiyonuna meraklı ve aynı zamanda da piyanisttir. Bestekâr olarak yetmişten fazla eseri vardır.

Şimdi düşünüyorum da bir müzik aleti çalabilen kaç tane cumhurbaşkanımız, başbakanımız, bakanımız, milletvekilimiz vardır. Hazin ve hazin olduğu kadar da düşündürücü değil mi? 36 padişahın en kötüsü bile bir sanatla ilgileniyormuş; kuyumcu, sedefkâr, marangoz, oymacı vs. Ya şimdi? Şimdikiler bu işi hafiflik ve eğlence olarak değerlendirir, uğraşırlarsa ciddiye alınmayacaklarını düşünürler. Tabii ki istisnalar var, yok değil ama manzarai umumi böyle görünüyor. Onların müzikle ilgileri ancak konserlere geç gelerek, sahnedekileri bekletip sonra da kasıla kasıla protokole oturmak çıtasındadır mateessüf. Ya da rahmetli Turgut Özal gibi otoban açılış töreninde kullandığı

arabada eşi Semra Hanım'a "hadi Semra bir kaset koy da neşemizi bulalım" irtifasındadır. Daha çok söyleyecek söz var ama şimdilik bu kadar yeter. Allahtan rahmetli Bülent Ecevit şiirler, Yılmaz Karakoyunlu kitaplar yazdı da Cumhuriyet Parlamentosu'nun bu alanda itibarını kurtardılar. Bunların dışında saz çalan, şiir yazan 1-2 milletvekilini hatırlasak da bir şeyler eksik, hep eksik!..

Bilir misiniz, Cumhuriyet Muhalifi Gerici Takım, Kafayı Valsle Bozmuştur

Kısacası Cumhuriyet'e bühtan edip Osmanlıya özenenler, Osmanlı'nın bile fersah fersah gerisinde olacak kadar garip bir durumdadırlar. Ne hazindir ki, Cumhuriyet'e kem gözle bakanlar, "Cumhuriyet halktan kopuktur, bunun en belirgin göstergesi ise alafranga dansların yapıldığı Cumhuriyet balolarıdır" eleştirilerine hâlâ devam etmektedirler. Müzmin Cumhuriyet muhalifleri, Cumhuriyet'i milli olmamakla suçlarlar. Cumhuriyet balolarındaki vals sahneleri ve Atatürk'ün kadınlarla yaptığı danslar onları sürekli rahatsız etmiştir. Kadının sosyal yaşama dahil olması onlar için ayrı bir sorundur, üzerine bir de danslı görüntüler girince, gerici çevrelerin homurtuları yükselir. "Gerici" dedik de acaba gerimizde kalan yaşam onların bize tarif ettiği gibi midir? Hiç de değil.

Geçmiş diye tarif edip, o çok özledikleri bir önceki dönemde Sultan Abdülaziz'in bestelediği "Valse Davet" (Invitation à la Valse) isimli eser, tarihimizin valse çok da yabancı olmadığına işaret eder. İtalyan Callisto Guatelli Paşa'dan dersler alan Padişah'ın, Kraliçe Viktorya'nın davetlisi olarak 1867'de Londra'yı ziyareti sırasında Kraliyet Askeri Bاندosu tarafından çalınan "La Gondolle Barcarolle" isimli eseri de o dönemde Avrupa basınında büyük ses getirmiştir. Çok iyi bir piyanist olan Sultan Abdülaziz'in, Wagner'in Bayrouth projesine de ciddi destek verdiği bilinir.

“Osmanlıcı” kafaların özlemini duyduğu Osmanlı, birçok alanda ne onların tarif ettiği bir devlet ne din ne de sosyal düzen içindeydi. Bu kanıya Kenize Murad Hanımefendi’yi¹³¹ tanıdıktan sonra bir kez daha şahit oldum. Gördüğüm hanedan mensubu hanımefendi, bugün ona özenenlerin ne kendilerine ne yaşam tarzlarına ne de görünüşlerine benziyordu!

Bu memlekette ne Osmanlıcı Osmanlı’dan, ne Cumhuriyetçi cumhuriyetten haberdardır. İki takımın karşılıklı kör dövüşünün kaldırdığı tozun dumanın içinde kaldı bu millet, hepsi budur vesselâm. Tabii her alanda olduğu gibi sanat da bundan payını aldı.

Ah Bu Kör Cehalet ve Takım Köleliği!

Bizde asıl sıkıntı şurada: “Cehalet bakidir, yalnızca markalar değişir.” Cumhuriyetçi olduğunu iddia eden takımın istisnalar dışında büyük bölümünün zaten geçmiş dönemle ilgisi alakası yoktur, hatta ilgilenmeyi bile zül addeder, gericilik zannederler. Bir satır Osmanlı Türkçesi bilmez, iki satır Osmanlıca dergi bile okuyamaz ama kalkar o dönemle ilgili bir de ahkâm keserler. Kestikleri ahkâm da sanmayın ki Babîâli bürokrasisinin tahlilidir. O gariplerin sınırı, Harem ve içindeki hatunlardan ve padişah analarından bir adım bile ileriye gidemez, o da tabii yalan yanlış.

Osmanlıcı kesilen diğer takımın ise meydanı boş bulduğu için neyi nasıl hayal ediyorsa öyle bir Osmanlı, öyle bir İslam anlatmakla geçer ömürleri. Kendi geriliklerine ve karanlıklarına en yakın dayanağı ise Osmanlı’dan aldıklarını iddia ederler. Lakin Osmanlı kafayı bir kaldırsa önce bu hödük takımını derdest edecektir bilmezler.

¹³¹ Kenize Murad (d. 1940, Paris): Osmanlı hanedan mensubu. Sultan V. Murad’ın torunu, Selma Rauf Hanımsultan’ın kızıdır. Babası Damat Raca Hüseyin Ali’dir.

Onlara göre; o yasak, bu yasak, müzik yasak, resim yasak, sosyal hayatta kadın yasak vs.

“Adem’in Kaburga Parçası” ve Sanat İlişkisi

Kadın dedik, şimdi biraz orada duralım. Duralım çünkü, kadının sosyal yaşamdan ağır ağır çekildiği ve en az üç çocukla mükellef bir kuluçka makinesi olarak algılandığı günümüzde bu konu son derece önemli. Özellikle kadının sosyal yaşamda olmasının en kestirme yollarından biridir sanat. Öyleyse kadın ve sanat ilişkisini koparmak onlar için en doğru olanıdır! “Adem’in kaburga parçası” sosyal yaşamda çok olmamalı ve hatta mümkünse hiç olmamalı.

Buna inandırmanın en kolay dayanağı ise inançlar ve “muhafazakârlık” dekorudur.

Neyi muhafaza ediyor?

Geçmiş değerleri.

Geçmiş meseleye böyle mi bakmış?

Bakalım görelim.

Saray, Müzik ve Kadın

Sarayda müzikle iç içe olan yalnızca padişahlar mı? Tabii ki hayır. Dönem içinde hem halkta hem de sarayda sayısız kadın besteci yetişmiş ve desteklenmiştir. Meseleye kadının sanat üretimiyle toplum ve devlet kademesinde olması noktasından baktığımızda sonuç gerçekten yüz ağartıcıdır. Yalnızca müzikte değil kadın şairleri de konuya katarsak ciddi bir sayıya ulaşıyoruz.

15. yüzyılda Fatih dönemi tasvirlerine baktığımızda bol miktarda enstrüman çalan kadın müzisyenlere yani mugan-niyelere tanık oluyoruz. Ayrıca Fatih döneminde Tursun Bey

tarafından yazılan “Târîh-i Ebü'l-Feth”teki notlarda, Fatih’in çocuklarının sünnet düğününü anlatırken muganniyelerden ve çaldıkları sazlardan bahsedilmiştir. 17. yüzyılda Osmanlı sarayında bulunmuş Leh asıllı Ali Ufkî de bu konuda birçok not düşmüştür. Kadınlar için müzik eğitimi aldıkları meşkhâne onlara bir konservatuvar ortamı yaratmış ve aralarından kadın hocalar yetişmiştir. Bunlara “sâzende kalfalar” ve bunların başlarına da “baş sâzende” veya “sâzende başı” denmiştir. Bilinen kadın bestekârlardan en önemlileri şunlardır:

Reftar Hanım, 17. yy

Dilhayat Kalfa, 18. yy

Leyla Saz, 19.-20. yy

Adile Sultan, 19. yy

Ayşe Sultan (Hamide Ayşe Osmanoğlu), 19. yy

Bedriye (Şerbetçigil) Hoşgör, 19. yy

Dürr-i Nigâr Kalfa, 19. yy

Esmâ Sultan, 18.-19. yy

Şem-i Nûr Hanım, 19. yy

Ulviye Sultan (Fatma Ulviye Sultan), 19.-20. yy

Yalnızca kadın müzisyenler değil; ozanlar, şairler, inanç önderleri de yetişmiştir. İşte birkaç örnek:

Zafer Hanım

Fatma Fahrünnisa Hanım

Hatice İffet Hanım, ...-1860

Sırrî Hanım, 1814-1877

Münire Hanım, 1825-1903

Hasibe Maide Hanım, 1830-1881

Fıtnat Hanım (Trabzonlu), 1842-1911

Habibe Hanım, 1846-1892

Leylâ Hanım (Saz), 1850-1936

Nigâr Hanım, 1856-1918
 Fatma Aliye Hanım, 1862-1936
 Emine Semiye Önasya, 1864-1944
 Makbule Leman, 1865-1898
 Selma Rıza Feraceli, 1872-1931
 İhsan Raif Hanım, 1877-1926
 Halide Edib, 1884-1964
 Güzide Sabri Aygün, 1886-1946
 Nezihe Muhiddin, 1889-1958
 Şükûfe Nihal, 1896-1973
 Halide Nusret Zorlutuna, 1901-1984
 Müfide Ferit Tek, 1892-1971
 Suat Derviş, 1903-1972

Bu toprakların ve bu toplumun kadim kültüründe kadının yerinin ne olduğunu anlatmaya katkısı olacaksa, kadın inanç önderlerinden de birkaç örnek verelim:

Seyyide Ana Emiş

Bamasur (Baba Mansur) Ocağı postnişanesi bile olmuştur. 19. yüzyılda yaşamış, yaşamı boyunca erkân sürmüş ve yolu devam ettirmiştir.

Pulyanlı Elif Ana (1908-1991)

Sînemillî Ocağından olan Afê Ana, Maraş Pazarcıklıdır. Elif Ana başta Maraş, Antep ve Malatya olmak üzere Alevi toplumu içinde tanınan ve kendi adıyla anılan bir ocağın kurucusu.

Seyyide Ana İsme

Dersim Tehtilel köyünde 1700'lü yıllarda yaşamıştır. Oldukça nüfuzlu bir Ana'dır. Çerağ sahibidir. Kendi zamanında Kurêşan Ocağı'nın postnişanesidir.

Kereze Ana

Kurêşan Ocağından olup 19. yüzyılda yaşamıştır. Erkân yürütmüştür. Cem bağlamıştır. Saygınlığı Dersim bölgesinde hâlâ bilinmekte ve hatırlanmaktadır.

Kadın ozanlar geleneği ise Sarıcakız, Şahturna, Âşık Sinem Bacı, Sürmelican, Gülçınar, Ezgili Kevser, Arzu Bacı, Nurşah Bacı, Fatma Kamile, Şerife Soykan, Ayşe Berk, Döne Sultan, Güllühan Hanım, Derdimend Ana, Fatma Taşkaya, Şahsenem Akkaş ve daha nicelerince devam etmiştir.

“Geçmiş”in Bir İlerisi Vardı, Bunların İlerisi “Geçmiş”!

Halbuki sanata ve özellikle müziğe yasak getirenler sürekli “din” ve ahlak değerlerinden referans aldıklarını iddia ederler. Vizörlerinde ise yalnızca geçmiş vardır. Geçmiş ortada, değerler de ortada! Hem saray ve şehir çevresinin Sünni kökenli inanç sistemi hem de Anadolu'da Alevi-Bektaşî Türkmen kültüründe durum pek de farklı değil.

Kadını bu derece toplum dışına ötelemeye, çocuk doğurma makinesi, erkeğe itaat maymunu haline getirmeye niyetli olanlar dönüp geçmişe baksınlar, durum hiç de öyle hayal ettikleri gibi değildir. İslamın mutlaka sosyal hayat ve düzene ciddi etkileri olmuştur. Taassup dalgaları ile Anadolu'ya yönelen İslam, özellikle Rumeli ve Anadolu'da çok köklü bir birikimle harmanlanmış, bir anlamda modifiye edilmiş ve Anadolu'ya uyarlanmış. Kısacası Orta Asya'dan Anadolu ve Rumeli'ye akan Türkler, buraların binyıllardır biriktirdiği kadim değerleriyle buluşmuş, etkileşmiş ve bu harmanı İslamla buluşturarak inanç sentezini yakalamıştır. Onun içindir ki gerçek Anadolu

İslamının temelinde farklı ölçülerde tolerans ön plandadır. Antik Roma, Hitit, Frig, Fenike, Urartu, Yunan, Kürd, Çerkes, Ermeni, Yahudi, Selçuklu, Osmanlı ve daha birçok klasörün birikim katmanları iç içe geçmiş, harikulade bir karışım gerçekleşmiştir. Anadolu dediğimiz bu tarihsel yürüyüşün İslamla tanışması tabii ki Habeş Kralı'nın tanışması gibi olmayacaktır. Bu koskoca birikim, bünyesine yeni giren etkiye karşı mutlaka antikorlar üretecektir, ki öyle de olmuştur. Kanımca Anadolu ezoterizmi o antikorum ta kendisidir. Onun için Anadolu, her yeni olanı evirip çevirip kendine benzetir çünkü Anadolu içine aldıklarından(!) çok daha yaşlıdır.

Bu toplumun yüzyıllardır, şarkıları, türküleri dilinde; sazları, bendirleri elinde, kadın erkek usulünce çalıp söylüyor. O zaman nedir bu yasak, günah, haram edebiyatı?

Bu Memleketi Hem Sanatından Hem de Dininden Soğutma Projesinin Tarihsel Kökeni Nedir Acaba?

Niye yazdım bu kadar satırı hemen söyleyeyim: Yıllardır Osmanlıcıyız, muhafazakârız teranesiyle ortalıkta dolananlara inanmayın, onların hesabı başka. İnanın, Osmanlı mezardan kafayı kaldırsa önce bunları sopayla kovalar, hem de budaklı kızılıcık sopasıyla. Geçmiş değerlerimizi, bu toplumun kadim inançlarını ve tarihini bu cehaletin elinden yalnız ve yalnızca bilim ve sanat limanına olan sığınmamızla kurtarmamız mümkündür.

Yasaklar ve Sansür Bir Taraftan Mizahı Beslemiştir

Daha başka bir anlatımla yasaklayan hem rezil olmuştur hem madara...

Görünen o ki, egemen olanın tavuğunu ürkütmediğin müddetçe sorun yok. Ola ki zülfiyare dokunursan, yani nüfuzlu ve egemen olan takımı zorlarsan, sorgularsan; o zaman

yasaklar ve sansür memurları ile uğraşır durursun. Onların ise bir ellerinde kutsal kitaplar, diğerinde kendi yazdıkları yasalar kitabı, dillerinde toplumun ahlakı, milletin bütünlüğü, sırtlarında ise daima tarihe karşı ayıpları ile dolu bir küfe vardır. Arkalarında yakılıp, yıkılan kütüphaneler, kitaplar, öldürülen müzisyenler, ateşe atılan bilim insanları, derisi yüzülen şairler, darağacına çekilen ozanlar, metre metre kesilmiş film ruloları bırakmışlardır.

İşin bir başka tarafı ise ne hazin bir tecellidir ki, arkalarında yalnızca acı ve korku değil “mizah” da kalmıştır.

Evet evet, mizah.

Ruh sağlığının bozulması, en kaba tabirle “delilik” olarak ifade edilmekle birlikte, bu durum mizahın bitmek tükenmek bilmeyen repertuvarını da oluşturmuştur. Deli fıkraları nasıl fıkra dağarcığının ciddi kaynağı ise; sansür, yasaklama, denetim de sanatın ve toplumsal belleğin mizah repertuvarını geliştirmiştir.

Hani derler ya, “güleriz ağlanacak halimize”.

Mizah, aslında tarih önünde ciddi bir karşı duruşu, muhalefeti, aba altından değnek göstermeyi örgütlemiştir. Hitler faşizminin üzerine yazılmayan kitap, makale, çekilmeyen belgesel, uzun metrajlı film, verilmeyen konferans belki de kalmamıştır. Benim için tüm bunlar bir yana, Charlie Chaplin’in başrolünü Paulette Goddard ile paylaştığı, “Büyük Diktatör” filmi bir yanadır. Bu film, Hitler faşizmini en etkili dille anlatan sanat yapıtıdır bence. Bir diktatörü anlatmanın zorluğu ve trajedisi, mizah dokunuşları ile seyreltilmiş ve en sıradan insanın bile anlayacağı hale getirilmiştir filmde. Çünkü mizah her şeyi anlaşılır ve işi kolay kılandır.

Başlarda da söylediğim gibi, kitabı yazmaya başlarken anlatımımın mutlaka ve mutlaka mizahi dokunuşlarla olmasını kurgulamıştım. Ne kadar başarılı oldum bilemiyorum. Çünkü

yazdığım konu iç sıkıcı, can acıtıcı, hüznölendirici. Kitapta geçen figürler ise zulüm gören sanat-düşünce-felsefe yapıtları, sanatçılar ve onların yaşamından zulmü eksik etmeyen mende-bur kılıklı “Hızır Paşa”lar vs. Onun için mutlaka ve mutlaka işin içine biraz mizah katmalıydım.

Şimdi biraz daha rahat yüzeceğim sulardayım, kısacası kendi alanımda ve müzik faslındayım. Onun için ileride okuyacağınız satırlarda biraz daha fazla şaşıracak ve belki de daha çok güleceksiniz diye düşünüyorum.

Kendi Bestelediği Eseri Yasaklatan Padişah Kimdir Sizce?

Kim olacak, tabii ki IV. Murad. Yasaklar dediğimizde aklımıza gelen, bildiğimiz, Osmanlı Sultanı IV. Murad. İçki yasak, tütün yasak, kahve yasak, kahvehane yasak, umumhane yasak, meyhane yasak... Tamam anladık, yasak yasak da adam kendi bestelediği eseri de yasaklar mı be kardeşim? Yasaklar! Nasıl mı?

Eee, koskoca cihan padişahı sana izahat mı verecek, sebep mi gösterecek, kanun maddesine mi uydurmaya çalışacak?

Yapacağı tek şey var, o da iki dudağını oynatmak.

O da oynatmış ve demiş ki: “İrademdir, şimden gerû yassak!”

Hadi daha fazla merakta kalmayın anlatayım. Sevgili Murat Bardakçı’dan öğrendiğime göre, Sultan IV. Murad’ın kendi eserini yasaklama sebebi çok basit; “dinlediğinde hüznölendiği için” yasaklamış. Garip değil mi? Besteliyor ve bir dinliyor, iki dinliyor, üç dinliyor her seferinde de hüznölüyor adamcağız. Tabii o hüznölünce huzurdaki bütün avane de mecburen hüznölüyor ve eminim ağlamaklı da oluyorlardır(!) Çünkü âdettir, “Padişahım çok haklısın hüznölünmekte, hatta bak ben senin yerine ağladım bile, sen zahmet etme” yaltaklığı vardır ya, hah, tam da o işte.

Şimdi elinizi vicdanınıza koyup düşünün. Bütün gün devlet işleriyle uğraşmaktan bitap düşmüş cihan padişahı, ailesi ile akşam yemeğinde. Valide Sultan, bir sürü hatuncuk ve saray erkânı yemek sonrası oturmuş biraz meşk edecekler. Fakat o da ne! Zarıl zarıl ağlayan Valide Sultan, hüzünlenen paşalar, mendiliyle göz pınarına dokunup padişaha süzüm süzüm süzülen gözdeleler... Adamın tepesi atıyor veee....

“Tamam” diyor, “buraya kadar, bi’ daha bu şarkı çalınmayacak...”

Ağalar, alın bu hanendeleri, köçekler gelsin”.

Hâzirun (huzurda olanlar) hep bir ağızdan:

- Padişahım çok yaşaaaaa!

Bu kadar Osmanlı yeter, gelelim sonrasına!

Bu Nâzım Hikmet’te Gerçekten Bir “Hikmet!” Var, Neye Dokunduysa Yasak

Dizeleri yasak, düşünceleri yasak, üyesi olduğu parti yasak, adı yasak yasak, yasak, yasak... Belli ki sakıncalı. Peki yazdığı aşk şiirlerinden yapılan besteler niye yasak? Ne var bilmeyecek, şiirler o kadar yalın ve dokunaklı, yapılan besteler o kadar şiirle örtüşüyor ve o kadar dile düşecek kadar bizden dizeler ve melodiler ki. Bir de dinleyenlerin hoşuna giderse, “Allah muhafaza”, bir de bakarsın Nâzım’ın sözlerinden bestelenen şarkılar, Nâzım’ın en kuvvetli tarafı olan insan tarafını ortaya çıkarır da halkta yaratılmaya çalışılan Nâzım algısı alt üst olur. Hiç bu riske girilir mi? Yasaklarsın ya da güftelerin Nâzım’a ait olduğunu saklarsın, görmezden gelirsın ki, olası bir sempati uyanmasın. Nâzım hep “öcü” kalsın.

Mes’ud Cemil sanki Nâzım Hikmet şiirlerini bestelemek için yaratılmıştır. Nâzım Hikmet dizelerinin içindeki saklı melodiler, Mes’ud Cemil’in notaları ile aydınlanmıştı diye düşünüyorum.

Muhsin Ertuğrul, 1930’lu yıllarda “Mineli Kuş” adında bir film çekmektedir... Filmin senaryosu Nâzım Hikmet’e ait

olmakla birlikte ayrıca film için bestelenen 3 şarkının güftesi de şaire aittir. “Kanatları gümüş yavru bir kuş”, “Martılar ah eder, çırpırlar kanat” ve “Göz bakar konuşmadan” dizeleri ile başlayan üç şiiri de Mes’ud Cemil, film için besteler. Üçü de birbirinden güzel ve Batı müziği tınlarını hissettiren eserlerdir. 1938’de yaşanan Harp Okulu olayları sonrasında Nâzım Hikmet tutuklanır ve “komünist” olması sebebiyle 28 yıl hapse mahkûm edilir. Bu arada tabii film çekimleri de durur, proje yarım kalır ve filmin çekilen bölümleri dahi sır(!) olur. Filmden yadigâr kalan şarkılar, TRT repertuvarına girer ancak eserlerin şairi Nâzım Hikmet pek sık anons edilmeyerek icra edilir.

Derken yıllar geçer ve ülke 12 Mart ile sarsılır. Bütün kurumlar, kuruluşlar ve halk tedirgindir tabii. Her dönem olduğu gibi o dönemde de durumdan vazife çıkaran müzevir takımına da gün doğar. Onlar için böyle süreçler; terfi, pirim ve taltif toplama dönemleri demektir. Yaralı hayvana saldıran çakal ve sırtlan misali, her biri bir parça koparmaya çalışırlar. Bu muhteremlerden biri de en kolay yuvalandıkları kurumlardan olan TRT’de, sansür konusuyla iştigal etmektedir. Hemen kolları sıvar ve sözleri Nâzım Hikmet’e, müzikleri Mes’ud Cemil Bey’e ait olan şarkıları ihbar eder. Gülmeyin gülmeyin, düpedüz şarkıları ihbar eder; şarkıdaki notaları, havada uçup giden melodileri, sözleri, şairi, besteciyi... Sonunda eserler “Vatanın ve milletin bütünlüğüne aykırı ve bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıf üzerinde tahakküm oluşturabileceği ve komünizm propagandası içerebileceği tehlikesi”ne karşı yasaklanır. Tabii ki repertuvardan çıkartılmaz ama “icra edilmeyecek” diye yapılan sözlü uyarının şiddeti 1990’lı yıllara kadar hissedilir ve ancak 90’lı yıllarda şifahi yasak delinir.¹³²

“Martı” adını verdiğim “Kanatları gümüş yavru bir kuş” dizeleri ile başlayan şarkıyı, 1996 yılında çıkardığım “Göç” adlı

¹³² Bu bölümdeki bilgiler şu kaynaktan derlenmiştir: Murat Bardakçı, “İşte Nazım Hikmet’in sansürlenmiş şarkıları”, hurriyet.com.tr, 18 Şubat 2001, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/murat-bardakci-iste-nazim-hikmet-in-sansurlenen-sarkilari-39227167>

senfonik albümde ben de okumuştum. Bu esere yer verip icra etmemin şarkının legale çıkmasında ciddi etkisi olmuştur diye düşünüyor ve bununla da gurur duyuyorum. Nereden biliyorusun diyeceksiniz. Eserin telifini ödemek için Adam Yayınları'nda görüştüğüm Sayın İnci Asena, "Bu şiirle bestelenmiş şarkı için ilk defa telif talebinde bulunuluyor, siz yine de dikkatli olun" diye uyardı beni. Asena ile kahvelerimizi içerken bol bol gülmüştük ülkenin haline ve üzölmüştük.

Şarkıyı konservatuvar yıllarında değerli orkestra şefi ve hem Batı hem de Doğu müziklerini çok iyi bilen kıymetli Faris Akarsu ile birlikte çalışmıştık.

Bu bölücü, yıkıcı, sınıfsal düşmanlığı körükleyen ve komünizm propagandası yapan mel'un şarkının sözleri ise şöyle:

Kanatları gümüş yavru bir kuş
Gemimizin direğine konmuş
Dağlara çıkma Karadeniz
Yavrudur yârim uçamaz bensiz

Bir yârim var bu yavru kuş gibi
Yârim yüreğime konmuş gibi
Dağlara çıkma Karadeniz
Yavrudur yârim uçamaz bensiz

Aslında sözlere baktım da, peşin hükümlü olmayalım diye düşündüm. Şarkıyı ihbar eden müzevir haklı mıydı acep diye bir kurt düştü içime.

"Dağlara çıkma Karadeniz!" dizesi aslında bir "Pontus isyanını" işaret ediyor olabilir mi diye düşünüyorum.

Nâzım'la ilgili bilinen yasakların dışında görmezden gelinen bir başka konu daha vardır: "Lüküs Hayat." Hani şu Cemal Reşit Rey tarafından bestelenmiş meşhur operet. Oyunun yazarı, Ekrem Reşit Rey olarak bilinse de "Şişli'de Bir Apartıman" şarkısının sözlerini Nâzım Hikmet Ran'ın yazdığı rivayet

edilmekteydi. “Evet Nâzım yazmıştır” diyen, yılların sanatçısı Zihni Göktay’dır. Ece Ataer’in KRT Televizyonun’da yaptığı “Hece” programına konuk olan Göktay, konuyu şöyle anlatıyor:

“Nâzım’la aynı mahallede kayıtlı olmaktan çok mutluyum. Nâzım’ın nüfus örneklerinden biri de bendedir, o kadar yakını. Ekrem Reşit Rey, operet için 38 tane şarkıyı yetiştirmekte zorlanıyor. Bir de 10. Yıl Marşı siparişi gelince iyice sıkışıyor. O günlerde Nâzım, dublaj sanatçısı Ferdi Tayfur ile bu otelde kalıyor [Büyük Londra Oteli] ve para sıkıntısı çekiyorlar, otele ciddi borçları var. Muhsin Ertuğrul Bey de bir an önce operet bitsin istiyor. Nâzım Hikmet’e bazı şarkıların sözlerini yazması teklifini getiriyor. Nâzım, “Aman başınız belaya girer, benim adım çıkmış dokuza inmez sekize, projeye yazık olur, adımları gizli tutun” diyor. Sonunda “ikimizin arasında sırdır” diye anlaşıyorlar ve 75 TL karşılığında Nâzım sözlerin bazılarını yazıyor. Bütçe resmiyete binip Şehir Tiyatrosu’ndan bordro falan hazırlanmasın diye de Muhsin Ertuğrul Bey 75 TL’yi cebinden karşılıyor.”¹³³

Sanat projesi ve dostları zarar görmesin diye peşinen kendi yaşasını koyacak kadar da zarif ve akıllı bir şairdir Nâzım Hikmet.

Yasağın ve Sansürün Sınırı Olmaz

Yasak ve sansür öyle bir uygulamadır ki, yasak koyucuyu da, yasaklayanı da bir zaman sonra paranoya batağına çeker. Bakın nasıl:

Ben devletim, şarkının yalnızca sözünü değil makamının adını bile değiştiririm(!)

Devletin müziğe çekidüzen vermesi(!) alışkanlığının sınırı yoktur. Bazen sözler sakıncalıdır, bazen müzik. Bazen içerik

¹³³ Hece Programı, hazırlayan Ece Ataer, 1. bölüm, KRT Televizyonu, Nisan 2012.

milli değildir, erotiktir, Türk aile yapısına aykırıdır, müptezeldir vs.

Peki şimdi soruyorum: Sizce bir şarkının makamı sakıncalı olabilir mi? Kafanız karıştı biliyorum. Soruyu daha da kolaylaştırıyorum: Hicaz, nihavend, buselik demek sakıncalı olur mu? Hemen söyleyeyim: Olur! Hatta olmuştur da. Evet, bu dahi yaşanmış müziğimizin yasaklı tarihinde. Öyle bir makam var ki, adı bile yasak...

Hemen kısaca bir teknik bilgi verirsem durum daha kolay anlaşılır. Tam karşılığı olmasa da Batı müziğinde müzik eserlerinin tonları vardır: do majör, mi bemol majör, la minör vs. Türk Halk Müziği'nde de "ayak"lar vardır: kerem ayağı, kalendar ayağı, misget ayağı, Yahyalı Kerem ayağı gibi. Klasik Türk Müziği'nde ise makamlar vardır: hicaz, buselik, nihavend gibi... Bu terimler ve tanımlamalar üç aşağı beş yukarı aynı maksadı ifade ederler.

Fakaaat! Devlet sanata elini atmaya görsün, yüzyıllardır söylenen ve sanat tarihi içinde kökleşmiş makamlardan birinin adı sakıncalı bulunur ve yasak mührü basılır. Kaldı ki bu makam isimleri öyle tahmin edildiği gibi "işkembe-i kübradan inzal" olmamıştır, yani kafadan atma veya yakıştırma, uydurma isimler değildir. Bütün makam isimlerinin hemen hemen hepsinin dayandığı bir hikâye veya imge vardır. Şimdi, yaslanın arkanıza ve bu satırları öyle okuyun:

- Eeey ahali!!! Bundan geruuu, sultanıyegâh makamının adı milli yegâh makamı olarak değiştirilmiştir.

Sevgili Murat Bardakçı'nın 11 Ağustos 2013 Pazar günü Habertürk gazetesi internet sitesinde yayımlanan bir köşe yazısında ilk defa rastladığım ve okuduğumda inanmadığım bir bilgi ile gerçekten sarsıldım.¹³⁴

¹³⁴ Murat Bardakçı, "Şarkılar öyle nazikçe ve rica ile değil, işte böyle yasaklanır", haberturk.com, 11.08.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/867965-sarkilar-oyle-nazikce-ve-rica-ile-degil-iste-boyle-yasaklanir>

Peki niye, ne istediniz bu güzelim makamın adından?

El cevap: “İnkılap Türkiye’si’nde ‘sultan’ sözü geçemez.”

Nasıl gerekçe ama...

Yıl 2017. Şimdi gelin de İnkılap Türkiye’sinin durumunu görün. Sakın bugünün asıl müsebbibi sizler yani asıl bu yasakları koyanlar olmayasınız!

Kraldan çok kralcıların, her dönemin el etek öpücülerinin düşeceği zavallılık ancak bu derece olabilir diye düşünmeden geçemiyor insan.

Daha ilerde yazacağım bu “sultaniyegâh” adının başka bir yasaklamada daha konu olduğuna tanık olacaksınız.

Hayal gücümü çalıştırıp, kendi kendime bir sürü makam adından yasaklama sebepleri üretmeye başlıyorum ve bakın neler buluyorum:

Nihavend: İran ile ilişkilerimizde sorun yaşarsak bu makam adı yasaklanabilir çünkü Nihavend, İran’da bir kentin adıdır.

Buselik: Zinhar yasaklanmalı, “dudak değen” veya “dudaklık” anlamına geliyor. Cinsel içerik taşıyor.

Kürdî: Bence bölücü unsurlar çağrıştırıyor, ne o öyle Kürt falan.

Acemkürdi: Hem bölücü hem işbirlikçi, bir de Acem çıktı başımıza.

Rast: Hiçbir şey tesadüf olamaz, kainat yaradılışın eseridir.

Değerli okurlar, samimiyetle söylüyorum işi mizaha vurmazsak gerçekten içinden çıkılır gibi değil. Akla koyuyorsun olmuyor, mantığa koyuyorsun dolmuyor, iyisi mi mizaha vurmak. Hadi devam edelim ama mizaha biraz ara vererek.

ASALA'nın Yarattığı Paranoya ve Ermeni Sanatçılar!

“Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia” yani “Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu”, kısacası ASALA. 1975-1985 yılları arasında birçok Türk diplomatının kanını dökmüş, sayısız eylem yapmış bir terör örgütü. O yılları yaşayanlar bilir, siyah beyaz televizyonun karşısında acıyla izlerdik, teröre kurban giden diplomatlarımızı, korumalarını ve şoförlerini.

Bu terör örgütünün eylemleri sosyal yaşamı derinden etkiliyordu. Çocukluğum ve gençliğimin geçtiği Bakırköy’de yıllarca iç içe yaşadık güzelim Ermeni kardeşlerimizle. Her hastalandığımızda eve çağırılan doktor Tulyan ne güzel bir amcaydı. Siyah kapaklı deri çantasından özenle çıkardığı stetoskopuyla ciğerlerimizi dinler, koltuğumuzun altına soktuğu derece ile ateşimizi ölçer, muayene sonrası acı bir kahve içerken ilaçlarımızı yazdığı reçeteyi bırakıp başımızı okşar ve giderdi. Ne güzeldi o günler. Evimizin giriş katında terzi Mine teyze otururdu, ufak tefek bir kadıncağız; gözlerini kör edercesine dikiş diker, yoksul hanesine katkı sağlardı. Yıllar sonra öğrendik ki Silva’yımış asıl adı, saklamış! Sonraları kendisi anlattı hikâyesini, çok zor yıllar yaşamış! Ne güzeldi o günler...

İlk kilise korosunu İstasyon Caddesi’ndeki Surp Asvadzazin Kilisesi’nde dinlemiş, hayran olmuştum. Böylesine iç içe yaşadığımız bir süreçte çıktı bu ASALA.

80’li yılların sonunda Fırat(!) Dink ile tanışıp abi kardeş olmuştuk, sımsıcak bir insandı, türküler söyledik birlikte. Sonradan öğrenmiştim, asıl adı Hrant’mış (Hrant Dink), o da saklamıştı adını. Lanet olsun bu saklambaç oyununa demiştim, öldüğü gün. Çünkü bu oyunda halklar hiçbir zaman “sobe” diyemiyordu.

Bütün tarihsel anlaşmazlıkların, gizli hesapların; bilimle aydınlanmasını, geleceğin kalıcı bir barışla taçlanması ve çocuklarımızın aynı acıları yaşamaması gerektiğine olan dileğimizi

yineleyip, halkların birbirleriyle kardeşçe ve artık barış içinde yaşamaları gerektiğine olan inancımızı tazeleyerek konumuza devam edelim.

Bu saçma sapanlıklar içinde, Fransız şansonlarının unutulmaz ismi ve tam da bir Türkiye hayranı olan Charles Aznavour'un şarkıları "Ermeni terör örgütü ASALA'nın destekçilerinden" olduğu iddiasıyla Türkiye'de yıllarca çalınmadı, görmezden gelindi. Halbuki sanatçı, 2011 yılında yayınladığı kitabında, "Soykırım kelimesi beni rahatsız etmeye başladı" demiş ve Türkiye'ye karşı kin beslemediğini söylemişti.

Yalnızca o mu? Neler yaşadık bu faşizan bakış açısı yüzünden.

Hani şu Sezen Aksu'nun söylediği güzelim bir şarkı vardır, "Gel Gel Sarışınım Gel" diye. Bilirsiniz, dillere destan güzel bir melodidir, Sezen Aksu'nun sesiyle de milyonlar tanımış, sevmiştir. Bu eserin sözleri sevgili Aysel Gürel'e, bestesi Ara Dinkjian'a, düzenleme ise Onno Tunç'a aittir.

Ara Dinkjian aslen Diyarbakırlı bir ud üstadıdır. 1968, ABD-New Jersey doğumludur. Arto Tunçboyacıyan ile birlikte film müzikleri yapmış bir müzisyen. Aynı zamanda Ahmet Kaya'nın okuduğu "Ağladıkça" adlı şarkının da bestecisidir. Melodileri o kadar bizden, o kadar içimize işler ki... Çünkü o Anadolu kökenli bir sanatçıdır. Yakın arkadaşı Onno Tunç vasıtasıyla Sezen Aksu, Kibariye, Mine Koşan, Ahmet Kaya ve Coşkun Sabah gibi birçok Türk müzisyene bestelerini vermiştir. Ayrıca Yunanlı sanatçı Eleftheria Arvanitaki ile birlikte önemli çalışmalara imza atmıştır. Yani o bir müzik insanı, sanat adamı. Lakin Ara Dinkjian bir Ermeni müzisyen. Bir zamanlar "Sarışınım" adlı eserinin yasaklanma sebebi ise çok basit: Yalnızca onun Ermeni olması.

Şimdi ben ülkemın sanat geçmişine bakıp Tamburi Angel'in Samatyalı Neyzen Oskiyam Efendi'nin, Ermeni asıllı

büyük bestekâr Nikoğos Ağa'nın, Bimen Şen'in yüzüne nasıl bakarım.

Osmanlı Tekke ve Tasavvuf Müziği Günümüze Ermeni Müzisyenlerin Gayretleriyle Ulaşmıştır

Bilir misiniz, Müslüman Tekke Müziği'nin bugüne kadar kaybolmadan gelmesinin arkasında Ermeni asıllı müzik adamlarının emeği vardır. Bunlardan biri de Hampartzum Limonciyan'dır (d. 1768 – ö. 1839). Limonciyan tek tek tekkeleri dolaşmış, meşhur şeyh efendilerin ayinlerine katılmış ve ilahileri notaya almıştır. 18. yüzyıl ilahilerinin günümüze akmasındaki emeği tartışılmazdır.

Tıpkı onun gibi Hampartzum Çerçıyan da (d. 1828 – ö. 1901) bir yüzyıl sonra tekkelerdeki Müslüman ayinlerine katılmış, icra etmiş ve eserleri notaya almıştır. Ermeni kilise musikisi konusunda eğitim alarak baş okuyuculuk da yapan Kırkor Çulhayan (d. 1868 – ö. 1938) ise, tıpkı Hampartzum Çerçıyan gibi, tekkelere devam etmiş ve 19. yüzyılın kayda değer neyzenlerinden biri olmuştur. Bu tekkelerdeki ilahileri Hampartzum notasına da dökerek pek çok ilahinin kaybolmasını da önlemiştir. Yani bugün, o döneme ait “Müslüman Tasavvuf Müziği” dinliyorsak bunu bir anlamda Ermeni notist ve icracılarına borçluyuz. “Müslüman Tasavvuf Müziği” terimi sizlere garip gelmiş olabilir, Tasavvuf'un Müslüman dışı olanı olur mu diyebilirsiniz, haklısınız da. Bunlar mistik içerikli eserlerdir, Yahudi, Hristiyan ve birçok inancın tasavvufi (mistik) yaklaşımları ve buna bağlı müziği vardır ve birbirlerinden doğrudan etkilenmiştir.

Peki ya Kemani Tatyos Efendi (Tateos Eñserciyan [d. 1858 – ö. 1913]) hiç unutulur mu? Tabii ki hayır! Müzik iklimimizi zenginleştiren önemli bir damardır Tatyos Efendi. Bu tatsız bölümü onun unutulmaz bir şarkısını mırıldanarak bitirelim; hadi bakalım son kii üç dört:

Gamzedeyim deva bulmam
 Garibim bir yuva bulmam
 Kaderimdir hep çektiğim
 İlerim hiç reha bulmam

İşin Diğer Yüzü!

Sanat üzerinden bu ırksal didişmeler hiçbir zaman tek taraflı olmamıştır, mutlaka ve mutlaka bu münasebetsizlikler düellosunun iki tarafı olmak zorundadır. Bu mesele de tabii ki tek taraflı değildir. Hangisi olursa olsun devlet organizasyonunun hamurunda vardır bu hastalıklı yapı. Bu karşılıklı gol atma üzerine kurgulu maçın diğer tarafı hiç boş durmuş mu? Tabii ki hayır.

23 Kasım 2014 Pazar günü Rusya'nın başkenti Moskova'da, ünlü Kremlin Sarayı'ndaki konser salonunda bir ilk yaşanır: Uluslararası Ermenice şarkı yarışması "Tsovits Tsov" (Denizden Denize) yapılmaktadır. Yarışmaya Rusya, Ermenistan, Türkiye, İsviçre, Fransa gibi birçok ülkeden amatör ve profesyonel Ermeni müzisyenler katılır. Ermeni müziğinin dünyaya tanıtılması gibi çok anlaşılır ve güzel bir gerekçe ile düzenlenen yarışmayı hiç rahat bırakırlar mı? Bırakmazlar. Yine işgüzarlar ordusu kolları sıvar ve katılımcıların her tarzda müzik yapmasına izin verilmesine rağmen, geleneksel bir Azeri müziği türü olan "mugam" türündeki şarkıların yarışmada yer alamayacağını açıklarlar. Tabii tepkiler de gelmeye başlar. İlk tepki Türkiye'den katılan Vomank grubundan gelir. Bu tepki üzerine, yetkililer internet sitesindeki "mugam" ifadesini kaldırır. Yapılan yeni açıklamada, onların asıl yasaklamak istedikleri türün "mugam" değil "rabiz" olduğunu anlatırlar.

İşler iyice karışır...

Kısacası bazı kafalar yarışmayı bir kenara bırakır, Ermenistan-Azerbaycan-Türkiye üçgeniyle ilgili gerginlikler sarmalını getirir yarışma salonunun ortasına bırakır.

Peki “rabiz” nedir?

Söyleyeyim: Rabiz, Ermenistan’da popüler bir müzik türüdür aslında. Daha çok Ortadoğu ezgileri içeren ve Ermeni entelektüelleri tarafından hor görülen, muteber olmayan bir türdür. Bizdeki arabesk diyelim, kolay anlaşılsın. Neyse yazışmalar, görüşmeler falan derken şartnamedeki bu yasakçı madde de kaldırılır.

Yarışmanın amacı, müzik üzerinden yakınlaşmak, birbirimizi dinlemek ve insanlık yolunu rengârenk sanat taşları ile döşemek iken, bu anlamlı yürüyüşün de muhalifleri olacaktır tabii. Mugam meselesinden ortalık gerilip, ardından tam rahatladı derken başka bir münasebetsizlik baş gösterir.

Şimdi biz susuyoruz ve bu konuda 30.10.2014 tarihli *Agos* gezetesinden Değerli Lora Sarı’nın kaleme aldığı yazıdaki şu satırlara göz gezdiriyoruz:

“[...] Ermenistanlı müzisyen Sevak Amroyan’ın son derece şoven şarkısı ‘Axpers u es’e (Kardeşim ve ben)... Amroyan’ın şarkısı, milliyetçi, militarist ve şiddet göndermeli sözlerle dolu. ‘Türk’e karşı verilecek savaştan, dökülecek asil Ermeni kanından, bu savaşın kutsallığından ve türlü milliyetçi göndermelerden geçilmeyen şarkının bu tür bir yarışmada kendine nasıl yer bulduğu büyük bir merak konusu... Müziğin milliyetçiliğe kurban edilmesine Türkiye’de çokça alışığız; ancak aynı hastalıktan Ermenilerin de mustarip olduğunu görmek gerçekten üzücü. Bu durumda da bize, aynı şey Türkiye’de yaşanmış olsa yapacağımız şeyi yapmak düşünüyor. Eleştirmek, susmamak, kınamak! Dileriz ki duyan olur.”¹³⁵

¹³⁵ Lora Sarı, “Ayrı dünyaların Ermenileri”, *agos.com.tr*, 30.10.2004, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8329/ayri-dunyalarin-ermenileri>

Bravo Lora Sarı, ben ve benim gibi düşünen yüzlerce Türk müzisyen dostun var emin ol.

Özetle hangi coğrafyada olursa olsun hep aynı dert, aynı tehlike, aynı sıkıntılar. Gölge etmeseler de rahat rahat sanat yapsak diyoruz ama nafile. Tabii ki düşüncemizi, siyasetimizi anlatacağız, tabii ki yaşadıklarımıza karşı kavgamız olacak, tabii ki tarafımız olacak ve onun çizgisinde mücadele vereceğiz. Sanatın dili bu kavgaları; inancın, ırkın, milliyetin, egemen zihniyetlerin dışında ve üzerinde bir yere taşır ve kullandığı dil “hödükçe” değil estetiğin dilidir. Okşarken döver, döverken okşar. Bu da ancak zekâ ve estetik imbiğinden geçerek olur. “Hadi vur, kır, öldür arslanım, kim tutar seni” diye sanat yapılmaz. “Bayrağın üzerinden geçmeyen kuşun yuvasını bozan” hamasi çığlıklar olduğu müddetçe insanlık barışı zor yakalar. Sanat üzerindeki resmi devlet anlayışları ve onun güdümlü servislerinin gölgesi kalkmadığı müddetçe belli ki yolumuz hayli engebeli ve tuzaklıdır.

Belki de sanatın muhalif tarafını asıl bu besliyordur, kim bilir!..

Hadi şimdi bu tatsız faslı bırakalım ve tekrar azıcık gülümseyelim.

“Teknik Denetimle, İktidar Güdümlü Keyfi Denetlemeyi Karıştırmayalım”

Şimdi efendim yasak dediğimizde aklımıza önce kitap, sansür dediğimizde de sinema geliyordu ya, işte denetleme dediğimizde de oluşan ilk algı müziktir. Veya bende öyle bir algı oluşuyor. 70’li yıllarda çocukluğunu, 80’li yıllarda gençliğini yaşayanlarda durum budur. Çünkü o yıllarda “denetime takılmış” diye bir laf vardı. Halen de var ama çok sık duymuyoruz açıkçası. Dönemin müzik alanındaki en önemli magazinini

denetim haberleri oluşturunuyordu. Denetlenen yalnızca müzik değil; sözler, orkestrasyon, şarkıcı, besteci, söz yazarı vs. Aslına bakarsanız hiçbiri denetlenmiyordu, denetlenen bir tek şey vardı: Devlet anlayışına karşı zülfiyare dokunan bir durum olup olmadığı. Tabii ki devlet kalkıp açıktan, “benim gibi düşün ve benim istediğim gibi beste yap” falan diyemediği için mesele armudun sapı, üzümün çöpü durumuna kadar da geliyordu.

İşin aslına bakarsak, denetlemenin iki ayrı damarı vardır; birincisi gerçekten toplumu, yanlış icra, kötü prozodi, genel ahlak çizgisine uymayan, açıktan küfür eden, yanlış çalınan sazlar, yanlış söylenen şarkılardan uzak tutmak için yapılan “teknik denetleme” ki, bu tür denetlemelerin haklı tarafları son derece fazladır.

Hemen bir örnek vermek gerekirse, solist başka tondan okuyor, saz başka telden çalıyorsa tabii ki hıfzıssıhha (halk sağlığı) açısından bu katlanılır bir durum değildir. Akordunu yapmaktan aciz müzisyeni de dinlemek zorunda değiliz değil mi ya? Veya gerçekten düzey sorunu olan sözlerin çoluk çocuk tarafından dillendirilmesi de pek sağlıklı olmasa gerek? Hemen bir örnek: “ÖSYM g.tümü ye!” diye bir şarkıyı ben de duymak istemem doğrusu, çok isteyen varsa gider CD’sini alır dinler.

Onun için zamanında TRT’nin yaptığı teknik denetlemelerden bahsetmiyoruz. Zaten teknik yönden denetlenme mantığı kaktığı için, artık TRT ekranları ve radyolarının çizgisinin ne seviyelere gömüldüğü de âşikardır.

Başka bir konu da TRT’de sunuculuk veya spikerlik yapacak olanların mutlaka özel eğitimden geçmeleri gerektiği ve TRT’nin tıpkı BBC gibi kriterleri olduğudur ki doğrudur. Bu da bir denetleme alanıdır aslında. Bir anlamda hizmet içi kalite ve standart korumadır. Bunun da delindiği, hatta delinmediği kevgire döndüğü günümüzde, fok balığı artikülasyonlu, peltek sunucuların, yanlış tonlama yapan spikerlerin zulmü altındayız.

“Hüber” Köşkü’ne “Huber” Köşkü diyen mi ararsınız, “onore oldum” diyeceğine “onure oldum” veya “onorize oldum” diyenini mi, “şikâyet” yerine “sıkayet” diyeni mi, “şarap” yerine “sarap” diyeni mi...

Hiç unutmam, bir TV kanalında program sunucusu kadıncağız, “zürefanın (zariflerin) düşkününü beyaz giyer kış günü” diyeceğine “zürafanın (en uzun boylu memeli) düşkününü beyaz giyer kış günü” dediğinde üzülerek gülmekten kendimizi alamamıştık. Hemen ardından aynı hatanın alt yazıda operatör tarafından yazılıp ekranda belirmesi ise içinde bulunduğumuz vaziyetin anlık hatalar değil, dönemsel bir sefillik olduğuna olan inancımızı pekiştirdi. O sefaletin ise bir tek karşılığı vardır: Cehalet!

Onun içindir ki bizim konumuz toplumu bu yanlışlar silsilesinden uzak tutmak adına uygulanacak kontroller ve denetimler değildir. Kaldı ki olması gerektiğine de inanırız.

Bizi ilgilendiren mesele her değişen iktidar dönemine yararlanmak için önünü ilikleyip kapılarda bekleyen yaltak takımının yediği haltlardır. Bunlar ki kraldan çok kralcıdırlar. Bunlar ki kültürün, sanatın, düşüncenin yegâne engelidirler. En büyük talihsizlik ise her nedense kantarın topuzu her dönemde bunların elinde olur ve o topuz her zaman sanatın, bilimin, kültürün tepesinde patlar.

Yassıada Yıllarını Dinleyerek Büyüdüm

Henüz daha çocuk yaşlardaydım... Babam bir gün arşivini karıştırırken bir gazete sayfası buldu ve benimle paylaştı. Kendisini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi önünde bildiri okurken gösteren 20 Aralık 1960 *Son Dakika* gazetesinin fotoğraflı bir haberi idi bu. O yıllarda Hukuk Fakültesi 2. Sınıf öğrencisi ateşli bir delikanlı, fotoğraftaki halinden belli ki ülkenin içinde bulunduğu dönemden oldukça rahatsız.

“Bu fotoğrafın çekildiğinde senin dünyaya gelmene daha üç yıl vardı, ihtilal günleriydi” diye anlatıyor. Ardından bir an dalıp gidiyor geçmişe ve dudaklarının arasından “Başladığı gibi bitmedi” diye mırıldanıyor.

Yıllar sonra bu konuyla ilgili bir de kitap yazdı.¹³⁶

O yıllara yetişemedim ama o kadar çok dinledim ve okudum ki içindeymiş gibi hissettim kendimi. Hemen hemen her anlayışın, her siyasetin yorumunu tarafsızca okumaya, izlemeye gayret gösterdim. Bu durum kendiliğinden koca bir bellek külliyatı oluşturdu bende.

Ada Paranoyası...

27 Mayıs 1960... Ülke sarsılıyor, yollarda tanklar, askerler, generaller, tutuklamalar, anonslar, lar, lar, lar...

Kimilerine göre devrim, kimilerine göre darbe ama sonuçta hep rap, rap, rap...

Kimilerine göre “milli mehdi” olan askerin zuhur ettiği ve zulmün bittiği, kimilerine göre ise zalimlerin yeni zulümlere soyunduğu günler ama sonuçta hep rap, rap, rap...

Kimilerine göre 37 yaşındaki genç Cumhuriyet gemisinin, karşı devrim dalgalarından kurtulduğu, kimilerine göre bu genç yaşında tam da karinasından yara aldığı günler ler, ler, ler...

Kerteriz oynamış, ülke sarsılıyor...

Tutuklamalar, gözaltılar, baskınlar, iddianameler... Köpek, bebek davaları, şarkıcı kadın tanıklar, bakanlar, iç çamaşırları, başbakanlar, ihanet iddianameleri vs. Donlar, gömlekler, iç çamaşırları mahkeme salonlarında geziyor.

¹³⁶ İbrahim Erol Ataer, *Gemidekiler 1*, Kıracı Yayınları, 1980; *Gemidekiler 2*, Bir Harf Yayınları, 2005.

Yassıada mahkemeleri, savcılar, tanıklar, mahkeme başkanları, bir sürü söylence...

Bir tarihsel düello ki değme gitsin.

Zor dönem olmalı, tahmin ediyorum. Ben 12 Eylül'e yetiştim, bir tek onu biliyorum.

Tabii ki her gelen “vatanın ve milletin bütünlüğü” gibi söylemlerle gelir. Cumhuriyet ve demokrasi(!) gibi güzel laflar da cabasıdır. Demokrasiyi askerle terbiye etmiş bir ırkın ahfadıyızdır vesselam. Alırız Sultan Selim'in kellesini kapıya dayanan Yeniçerilerle, Osman'ı bindirir eşeğe dolaştırırız Arnavut kaldırım sokaklar boyu ve “zindan” ederiz hayatını Yedikule'de... Olmadı basarız zehiri nevalessine, köpüre köpüre ölmesini izleriz... Biliriz bu çeşit ince ayarları ve hatta severiz de ne yalan söyleyeyim. Yeter ki “bizden yana” bir ayar olsun!

Elimizde mutlaka yeni bir anayasa, dilimizde ise her seferinde tek cümle vardır: “Devlet başa kuzgun leş!”

Bu gibi dönemler, beraberinde şiddetli korkuları getirir, ağır denetlemeleri, ürkekliği ve ürkekliklerin yarattığı sersemliği, kafa karışıklığını. Bir de efsaneler ürer bu dönemlerde “Yassıada'ya Burgaz Ada'dan tünel kazıldığı, mahkûmların buradan kaçırılacağı” gibi. Böylesi dönemlerde hem devlet hem de kamu cephesinde paranoya ve korku yükselir dağlar gibi.

Yassıadaya Mesaj Gönderiyor Olabilir, Yasaklayın(!)

- Dört tarafı suyla çevrili kara parçasına ne denir?
- ... Hatırlayamadım(!)
- Yahu, hani böyle karikatürlerde olur ya tek bir hurma ağacı falan.
- ... Bilemedim.
- Hani Robinson Cruose falan desem?

- ... Hiç aklıma gelmiyor.
- Bazıları ıssız falan olur ya?
- Hadi bana müsaade, ara, tekrar görüşelim.

Öyle dönemler olur ki bazı kelimeleri dahi ağzına almaktan korkar insanlar.

Qadduk al-Mayyas adlı harika bir şarkı vardır, mutlaka ve mutlaka Suriyeli ünlü şarkıcı Asalah Nasri'den dinlemelisiniz. Aşağıdaki link sizi şarkıya götürecektir.¹³⁷

Şarkı bizde “Ada Sahillerinde Bekliyorum” diye bilinir, ayrıca Yunanca versiyonu da vardır. Şarkının aslının Sefaradlara ait olduğu ve İspanya adalarını anlattığı da iddia edilir. İşte bu güzelim şarkı tam da 27 Mayıs döneminde yasaklanır. Şarkı Yassıda yargılamaları sürecinde ne radyolardan duyulur ne de uluorta bir yerlerde okunmaya cesaret edilir. Sebebine gelince, kimilerine göre “Yassıda’yı ve orada tutuklu olanları çağrıştırdığı” içindir, kimilerine göre ise “Yassıda’ya düpedüz hasret mesajları gönderiyordur”.

Aklınız almıyor değil mi? Haklısınız. Artık bu durumu “öküz altında buzağı aramak” diye de tarif edemeyiz, yetersiz kalır. Olsa olsa “öküz altında deve kuşu yavrusu aramak” gibi yeni bir atasözü ile anlatılabilir. Şimdi o gözle sözleri bir gözden geçirelim.

Ada sahillerinde bekliyorum
Her zaman yollarını gözlüyorum
Seni senden güzelim istiyorum
Görün ey afitâb-ı bi bedenim

Her zaman sen yalancı ben kâni
Her zaman orta yerde bir mâni
Her zaman sen uzakta ben müştâk
Her telâkkide bir hayâl-i firak

¹³⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=FmU9E7vUI-w>

Adalar'dan Moda'lara geçilir
 Yâr elinden zehir olsa içilir
 Bu dünyada başa gelen çekilir
 Beni şâd et Şâdiyem başın için

Nerede o mis gibi leylâklar
 Sararıp solmak üzre yapraklar
 Bana mesken olunca topraklar
 Beni yâd et Şâdiyem başın için

Dinsizin hakkından imansız gelir! Alın size sıfır kilometre
 komplo teorileri; not alın, ihtiyaç halinde kullanırsınız:

Bu şarkıyı yasaklayan denetleme takımının toplantısını bir
 kenarda oturmuş izliyoruz.

- Arkadaşlar “Ada sahillerinde bekliyorum, yolunu gözlüyorum” falan, anladınız mı?

- Asıl şifre “Adalardan Moda'lara geçilir” de.

- Vallahi doğru muhterem; ne demek o öyle “Gelir adayı basarız!” gibi geliyor sanki insana...

- Her şey olabilir.

- Arkadaşlar bir konuyu hâlâ tam çözemedim, ona yanarım.

- Nedir o?

- Olayda(!) adı geçen “Şâdiye” isimli bir de kadın var, kimdir acep? Hiçbir izine rastlayamadım ve hiçbir bağlantısını bulamadım ama takipteyim, bulunca mutlaka yazacağım.

- Hakkıâliniz var mirim, bunların ne yapacağı belli olmaz. Emniyet kayıtlarından Şâdiyeleri bir tarayın bakalım.

Jandarmayla Dalga Geçtirtmeeeeem!

Ne güzeldir türkülerimiz değil mi? Şairi, şiir yazdığından utandıran, kadim kültürleri sırtında taşıyan, aşkla harman olan, yalın kılıç cepheler yaran türkülerimiz. Yunus’la aşka, Pir Sultan’la mücadeleye davet eden; Karacaoğlan’la elif elif tozan, Dadaloğlu’yla kavgalar kuran türkülerimiz. Zeybeği ile yeri göğü titreten, halaylarla kardeşçesine el ele veren türkülerimiz. Trakya’yı “yüksek yüksek tepeler”den seyrettiren, Ankara’yı Misget’le ayağa kaldıran, İstanbul’da tulumbacılarla yangın kovalayan, Kars’ta Azeri rüzgârı, Diyarbakır’da Lorke, Antep’te Çepikli, Trabzon’da kolbastı(!)

- Kolbastı mı? Ne kolbastısı? Yok öyle bir şey!
- Nasıl yok ya hu, bizim kolbastı işte!
- Tamam kardeşim, yanlış duymuşsundur. Kim nereyi basıyor. Hep bu Gomonistlerin uydurmaları, güvenlik kuvvetleri kötü yani öyle mi?

- Ne alakası var, bak ben anlatayım şimdi bizim büyüklerimiz...

- Kesss!

- ...

Sizin anlayacağınız “Kolbastı” da yasaklardan payını almıştır.

İnanılır gibi değil tabii. Devletin ve resmi sanat anlayışının hey heyleri gelmeye görsün, ne “kol” tanır ne de “bastı”. Basar mühürü ve yok etmeye kalkar seni.

Bu güzelim Trabzon türküsünün versiyonlarından birini “Yaylanın Çimenine Kuzu Yayılır Kuzu” diye biliyoruz. Nejat Buhara tarafından 70’li yıllarda TRT repertuvarına 193 numaralı türkü olarak kazandırılan eserden bahsediyorum.

Yaylanın çimenine
Kuzu yayılır kuzu
Gün de bugünkü gündür
Sallan yosmanın kızı

Aman kızı çaçan kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Çıkalım dağların başına
Sen gül topla ben nergisi

Okurken bile mırıldandığınızı duyar gibiyim, çünkü çok melodik ve sevimli bir türkü. Türküye pek dokunmamışlar desem de düşünmeden geçemiyorum tabii, türkünün bazı okunuşlarda “çeçen kızı” geçse de resmi ağızda bu “çaçan kızı” olmuş. Çaçan?..

Kim bilir, belki de “allar, kırmızılar giyip Çeçen kızı ile dağlara çıkmak” birilerinin tepesini attırmış olabilir diye düşünüyorum. Sadece tahmin tabii ama hangisi doğru? Çaçan sözcüğünün peşine düştük, Türk Dili-Ağızları ve diğer sözlüklerde şu karşılıkları bulduk:

1. Sığır kuyruğu tüyünden dokunan lif.
2. Bulaşık yıkamakta kullanılan, ıslatılarak yumuşatılmış üzüm ağacı kabuğu.¹³⁸

Ben bir irtibat kuramadım ama siz düşünün bakalım: Çeçen kızı mı? Çaçan kızı mı?

Yine de türküye pek dokunulmamış veya az hasarla kurtarılmış diye düşünüyorum. Şimdi bu “kuzu kuzu yayılan” Trabzon türküsünü bırakalım bir kenara ve asıl meseleye geelim, kolbastıya.

¹³⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=ke lime&guid=TDK.GTS.59588d6cd0f7b1.10332007 (erişim tarihi 28.07.2017)

Bu türkü ve dans kim bilir Karadeniz’de kaç yüzyıldır çalınır, söylenir, oynanır bilemeyiz tabii. Fakat geniş kitlelerin bu türkü ve dansla buluşması toplansan 10 yıl kadar evveline dayanır. Tabii yöredekiiler biliyordu ama tüm ülkenin ve hatta dünyanın gözü önüne çıkmasından bahsediyorum. Bugünkü dans figürlerinde doğal olarak biraz abartılar var tabii. Olacaktır da, normaldir, çünkü bu dansı ülkeye gençler kazandırdı ve kendi enerjilerini, yorumlarını da kattılar. Dansın aslını sevgili ağabeyim Ümit Tokcan’dan izledim; hayran oldum, müthiş estetik ve inanılmaz senkronize figürleri var.

Gelelim “kolbastı”nın ne anlama geldiğine. “Kolbastı”, “Faroz Kesmesi” ya da “Hoptek” adıyla da biliniyor. Bir anlatıya göre Farozlu balıkçıların bereketli avlardan sonra düzenledikleri eğlencelerde oynadıkları oyun olarak hatırlanıyor. Ama asıl bilinen ve yaygın hikâye şu: Bölgenin erkekleri âlem yapmak için toplanırlarmış. Bu toplantılar bazen تنها bölgelerde çiftlik evlerinde bazen de şehir dışında mağaralarda olurmuş. Faroz’da, Değirmendere’de, Arafilboyu’nda, Boztepe’de olduğu iddia edilen bu mağaralarda, şöyle erkek erkeğe eğlenelim, işret edelim isterlermiş. Büyük ihtimal dansöz falan da alesta tabii.

Bir yayla konserinde kaldığım yayla evinin ninesi anlatmıştı:

- Ha bu uşaklar gidip, yalnız içip de s.çsalar öp de başına koy, kumar da oynayilerdi.

İşin özeti bu toplantıların her tarafı ayrı bir hikâye.

Bu âlemci abiler, basılıp başlarına bir şey gelmesin diye de kapılara erketeler yani gözcüler koyarlarmış. Tabii etrafta gezen jandarma devriyeleri var, kolluk kuvvetleri, kolcular yani. Dışarıdaki erkete jandarmayı görüp içeriye “Kol bastıııı!” diye bağırınca, içerdekiler daha alçak sesle başlarırmış söylemeye “Geldileer, bastılaar, vurdulaar!” diye. Veya işin içinde hatunlar ve kumar varsa bu sefer hatunları, şişeleri, belki de kumar malzemelerini saklayıp fırlayıp ayağa başlarırmış kolbastı

oynamaya. İçeriye giren jandarma etrafa şöyle bir bakıp “N’o-luyor burada” dediğinde, “Muhabbet ediyoruz, eğleniyoruz” diye başlarından savarlarımış. Yani kolluk basınca kolbastı de-koru devreye girermiş.

Oyunun en eski adı olan “hoptek” kelimesinin kökeni bi-linmemekle birlikte Slav dilleriyle ilişkili olduğu ileri sürül-mektedir. Jandarmayı mat eden, enayi yerine koyan bu dans ve türkü pek ortalara çıkarılmamış. Ortada olanın da sözü değiştirilmiş, “Biz korkmayız jandarmadan” satırı değişip “Biz korkmayız ondan bundan” olmuş.

şimdi kapı dinlemek âdetimiz değildir ama bir takım de-netçi Türk büyüklerinin (D.T.B.) toplandığu odanın kapısına kulağımızı dayayalım dinleyelim, bakın neler duyacağız:

- Ne demek jandarmadan korkmamak?
- Sen nasıl korkmazsın devletin jandarmasından, sonra bu halk Allah muhafaza isyan ederse ne yaparız?
- Resmen isyana teşvik efendim.
- Çıkarın oradan o jandarma lafını “ondan bundan” yapın, o haliyle yayımlansın.
- Çeçen kızına falana da gerek yok, memlekette kız mı kal-madı.

Haydi aynı damardan devam edelim.

Ah Bu “Kızıl”lar, Girmedikleri Yer Yok Kardeşim(!)

Aslında kırmızı bizim milli rengimizdir. Ulusal literatürde de “al” diye bilinir. Bayrağımızın rengi aldır, gelin kızlarımızın duvakları aldır, yanaklar al al olur, al elmayı severiz, “al ata yeşil kolan” vururuz vs. Kırmızı, olmazsa olmazımızdır. Fistanları-mız da, şalvarlarımız da, kilimlerimiz de hep kırmızı.

Alı kırmızıyı anladık ama “kızıl” dedin mi o zaman işin rengi değişir. “Kızıl Ordu”, “Kızıl Bayrak”, “Kızıl Kmerler”, “Kızıl Komünist”, “Kızıl Haç” vs. Bu terimlerden hoş kokular gelmiyor tabii ki. Bir taraftan komünizmi, diğer taraftan da Hıristiyanlığı çağrıştırıyor. Hıristiyanlığı geçtik de bu komünizm işi biraz sakat.

Ah Bu Gomonistler, Şarkıların, Şiirlerin de İçine Sızmışlar(!)

Evet, benim güzelim ülkemde renkler de yasaklanır arkadaş. Hatırlar mısınız, hani bir ara düşündük bile, trafik lambalarının ışıklarını değiştirelim mi diye. Lambaların uluslararası renk disiplinine göre sarı-kırmızı-yeşil olarak sıralanması Kürdistan bayrağını çağrıştırıyor diye birilerinin tepesini attırmıştı. Oturduk günlerce tartıştık, olsun mu olmasın mı diye. Hatta Batman’da sarı-kırmızı-yeşil lambalardan yeşil olanı sökölüp yerine mavi ampul takılmıştı.

Yıllarca Batman kent merkezinde bulunan bu yeni trafik lambaları, ancak Batman’ın OHAL bölgesi kapsamından çıkarılmasının ardından kaldırılmıştı. Akıllara ziyan yani.

İşte kızıl renginin de başına buna yakın şeyler gelmiş.

Şairi bilinmeyen, bestesi Refik Fersan’a ait “Gökte Benim Yıldızımsın” adlı mahur şarkı, bestekârının 1965’te vefat etmesinin ardından, güftedeki “yıldız” kelimesinin “Moskof’un kızılı yıldızını” hatırlattığı iddiası ile birkaç sene boyunca yasaklanmış.¹³⁹ “Pes be birader, bu ne paranoya” dedirtiyor insana.

Şarkının sözlerini merak ettiniz değil mi?

Buyrun o zaman:

¹³⁹ Murat Bardakçı, “Fazıl Say ve mâlûm işgüzarlar”, haberturk.com, 22.10.2014, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1001924-fazil-say-ve-malumu-isguzarlar>

Gökte benim yıldızımsın, gecem değil gündüzümsün
 Güneşimsin mehtabımsın hem canımsın cananımsın
 Güzellikte yoktur eşin, gözün ela keman kaşın
 Sever misin seni sevsem tam çağında henüz yaşın

İnanın öncekilerde olduğu gibi mizahi bir şeyler dahi ekleyemiyorum. Düzden okudum olmadı, tersten okudum olmadı, kelime atlayarak okudum olmadı, hiçbir kriptu bulamadım. Ama yasaklama böyle bir mantık işte, “yasak, işte o kadar!” bitti!

Bir dönem aynı zulmün meşhur Trakya türküsünün de başına geldiği yazılıp çizildi, “Kızılıklar Oldu mu” türküsü. Türkünün halk arasında; o dönemki Sovyetlerin, Türkiye’deki örgütlere “her şey hazır mı? devrim yapıyor musunuz, gönderdiğimiz silah vs. mühimmat elinize ulaştı mı” gibisinden mesajlar taşıdığından yasaklandığı rivayet olunur.

Bakalım şu tehlikeli türkünün sözlerine:

Kızılıklar oldu mu
 Selelere doldu mu
 Gönderdiğim çoraplar
 Ayağına oldu mu

(Burada açık açık kızıl kelimesi geçiyor doğru, hatta bence gönderilen şey her ne ise çorap olarak şifrelenmiş!)

Mendili eline
 Mendil verdim geline
 Kara kına yollamış
 Yar benim ellerime
 (Kara kınayı düşünmek lazım derim.)

Kızılıklar kırmızı
 Alamadım şu kızı
 Gerdanında beni var
 Sandım seher yıldızı

(Sanırım o seher yıldızı falan değil, düpedüz kıızıyıldız olsa gerek!)

Yaylı gelir taşlıktan
Dingil çıktı başlıktan
Şu köyün oğlanları
Evlenemez başlıktan
("Dingil çıktı" başlıktan derken sanırım düzene dair bir mesaj var.)

Gülmeyin sakın, benim aldığım notlar ne kadar mizahi ve hayali olsa da, yasaklama mantığı kadar mizahi olması mümkün değildir.

Mizah Boş Durmaz, Üretir Kardeşim...

Bu kadar abuk sabukluğun içinde toplumun nefes aldığı en önemli sibop noktası mizahtır dedik ya, gerçekten de öyle. Bu gibi dönemlerde çıkan mizah dergilerine baktığınızda inanılmaz inceliklere ve mizah şemsiyesi altında göndermelere tanık oluyoruz. Osmanlı'nın son döneminde çıkan *Diyojen* (1869-1873), *Kalem* (1908-1911), *Diken* (1918-1920), her iki döneme de tanık *Karagöz* (1908-1950), *Akbaba* (1922-1977)... Cumhuriyet döneminde ise *Markopaşa* (1946-1947), *Tef* (1954-56 / 1960-?) ve tabii efsane dergi *Gırgır* (1972-...)... Daha sonra *Leman*, *Limon*, *Penguen* ve *Uykusuz*'u da sayabiliriz. Aslında tüm bu dergiler, halkın anonim mizah duygusunun vücuda gelmiş halidir. Yaşadığı toplumdan beslenen ve malzemeyi yine o toplumdan derleyen mizah ustalarının topluma tuttuğu aynalardır.

Mizahın bir başka üretim yöntemi ise yazılıp çizilmeden halk arasında kurgulanması, sonra da ona inanılıp ve ballandıra ballandıra yaşanmış gibi anlatılmasıdır. Bu şekilde üretilen mizah da tıpkı türkülerde, masallarda, fıkralarda olduğu gibi,

üretildiği andan itibaren anonimleşme yolculuğuna çıkar. Bazen bu ortak üretimlerin altına inandırıcı olsun diye de bildik imzalar atılır ki yayılma ve anonimleşme halkası daha da genişler. Onun için Şair Eşref'in, Hayyam'ın, Can Yücel'in kendilerinin dahi bilmediği birçok şiiri, anısı, hikâyesi ortalarda gezer durur. Bu durum kötü müdür? Kesinlikle hayır. Bu, yalnızca halkın yaratma ve muhayyile gücüne katkıdır ve sonuçta mizah ürer. Bu üretim şekli özellikle dar zamanların yöntemidir. Sebebi de; hem üreteni sisteme karşı koruması hem de "artık usta böyle söylüyorsa vardır bir gerçeklik payı, bize de inanmak düşer" diye kurguya gerçeklik kazandırmasıdır.

İşte onlardan güzel bir örnek:

Olay TRT Genel Müdürlüğü'nde geçer. 12 Eylül olmuş, TRT'nin başına komutanlardan biri oturtulmuştur. Tabii ki kurum baştan aşağı gözden geçirilir, geçmiş dönemle ideolojik bağlantısı olanlar atılır, sürülür, emekli edilir, tutuklanır, yargılanır vs. Bazı şarkılar, türküler darbe gözlüğü ile tekrar ele alınır, yayınlanıp yayınlanmayacağına tekrar bakılır. Buraya kadar her şey yaşanmıştır, kurgu falan yok, hatta daha da ağırı yaşanmıştır. Bir sürü müzisyen yasaklanmış, eserleri çalınmamış, besteler, türküler gözden geçirilmiştir vs.

İmdi, halkın hayal ve üretme gücüne kulak veriyoruz. Bakın halkın senaryosu ve replikleri ne kadar başarılı.

TRT Müzik Dairesi türkülerini tekrar denetliyor. Uzun bir masa, başta bir komutan, yanında alt rütbelilerden oluşmuş komisyon üyeleri. Masanın bir tarafına yığılmış türküler. Türkülerin başında "hazır ol"da bekleyen bir çavuş nota kâğıtlarını alıp tek tek komisyona tekmil verir gibi okuyor:

- Yürü Bre Çiçek Dağı, Sivas-Şarkışla. Arz ederim Komutanııııııı!

- Arkadaşlar ne dersiniz?

- Uygundur... Uygundur... Uygundur...

Şarkıyı Parti Kullanmışsa TRT’de Yayınlanamaz(!)

“Tövbe estağfurullah!” Nereden çıktı şimdi bu diyeceksiniz? Hemen söyleyeyim, RTÜK kararlarından çıktı efendim.

1999 seçimleri öncesindeyiz. 18 Nisan’da 21. Dönem Milletvekillerimizi seçeceğiz ve bütün partiler haldır haldır hazırlanıyorlar. Caddeler bayraktan geçilmiyor, her tarafta seçim anonsları, seçim büroları vs. Her akşam televizyonlarda lacivert takım elbiseli ağır abiler ve döpiyesli ablaların “partimiiiz”, “halkımız” diye tonladığı çok bilmiş tartışmalar. Genelde onlarca korumayla gezdiği için yaklaştığınız ama seçim dönemlerinde her nedense bulduğu her yaşlı ninenin elini öpen, çocukları kucaklayan, durup dururken yol ortasında sana sarılıp fotoğraf çektiren, herkese dokunmak(!) isteyen, ağzı kulaklarında milletvekili adayları vs. Yerlerde el ilanları, panolarda dudak ucuyla gülen ve genelde bir eli havada, fotoşopla cildi kaymak gibi düzeltilmiş, halkımın vekâletine aday olan muhterem zevat vs. Bildik demokraasi(!) ortamı yani.

Seçimlerin vazgeçilmezi ise malum seçim şarkılarıdır. Bu alanda iki üretim şekli vardır; ya yepyeni bir beste yapılır ya da çok sevilen bir şarkıya yeni sözler yazılır. Bugüne kadar yeni adına sağlam bir beste çıkamadığı için, genelde ikinci yöntem kullanır, yani bit pazarına nur yağar ve eski şarkılara yeni sözler yazılır. Eee, kültür ve sanat politikaları hemen hemen tüm partilerin programlarında ortalama üç satırla yer bulabiliyorsa, sonucun böyle olması da kaçınılmazdır. Bu üretim kabızlığı sağ-sol-legal-illegal bütün siyasal örgütlenmelerimizin ortak kaderidir, çünkü hepsinin malzemesi aynı olmakla birlikte yalnızca markaları farklıdır! Bu ağır abiler ve ablalar takımının geneli, sanatı, parti gecelerinde çalınan sazlar veya mecburen gittikleri konserlerde hafif uyuklayarak ya da gözleri cep telefonlarında geçirdikleri zaman dilimi olarak algırlar. Hepsi değil tabii, geneli; ama ısrar ediyorum geneli böyledir. Kasaba siyasetinin endazesi de ancak bunu gerektirir.

Hadi şimdi dönelim konumuza ve devam edelim. 1999 seçimleri öncesinde TRT Genel Müdürü adına, Genel Müdür Yardımcısı Bülent Varol imzasıyla ilgili birimlere şöyle bir yazı gönderilir:

“18 Nisan’daki milletvekili ve mahalli idareler genel seçimleri dolayısıyla, seçimlere katılacak siyasi partilerin günün bazı popüler parçalarını propaganda amacına yönelik olarak kullandıkları bilinmektedir. Bu parçaların saptanan örnekleri ‘ek’te belirtilmiştir. Bu nedenle, söz konusu parçalar seçim yasakları kapsamında ve partiler arasında haksız rekabete yol açabileceği değerlendirmesi çerçevesinde 18 Nisan saat 21.00’e kadar radyo ve televizyonlarımızdan yayınlanmayacaktır.

Bunun yanı sıra siyasi partilerin propaganda çalışmaları sırasında müzik parçalarını propaganda amacıyla kullandıkları tespit edildiğinde, bu konuda da ilgili yönetici ve yapımcılar, gerekli tedbirleri alacak ve bu parçaların da seçim yasakları sonuna kadar yayınlanmaması sağlanacaktır.”¹⁴⁰

Bu uygulama üzerine bestecilerden, söz yazarlarından, şarkıcılardan tek bir ses yükselir: Haydaaa!..

Aslında anlamayacak bir şey yoktur; her zamanki gibi birilerinin yine “hey hey”leri üzerine gelmiş ve durumdan vazife çıkarmıştır. Tabii basın meseleyi “nedir bunun gerekçesi” diye TRT’ye sorar.

Genel Müdür Yardımcısı da yanıtlar: “Yüksek Seçim Kurulu, partilerin seçimlerde slogan olarak kullandığı parçaların yayını yasaktır der. Biz de bu yasağı uyguladık, hepsi bu...”

Şimdi ben de soruyorum: İyi tamam da YSK, şarkının değiştirilmiş haline yasak koyuyor, siz aslını da yasaklıyorsunuz, nasıl hepsi bu?

¹⁴⁰ Ali Eyüboğlu, “Parti Şarkılarına TRT Yasağı”, milliyet.com.tr, 15.03.1999, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/1999/03/15/haber/hab02.html>

O dönem sorulan benzer sorulara yanıt şöyle geliyor: “Partiler, söz konusu parçaları bozup kullanıyorlar. Orijinalinin yayınlanması, partilerin kullandıklarını çağrıştırdığı için seçim yasağına giriyor.”

Aslında böyle bir kısıtlama falan yok, akşam yemeğini biraz ağır kaçırın işgüzarın biri, gece korkulu rüya görüp sabahına tamim yayınlıyor.

Tabii bu yasağa müzik sektörü ciddi tepkiler gösteriyor. O dönem yasaklanan şarkıcılar ve şarkıları şunlar:

Songül Karlı (şarkıcı, Omuz Omuza’nın yorumcusu)

İsmail Türüt (şarkıcı, Gel Ha Böyle’nin söz yazarı)

Grup Laçın (Bekâr Gezelim’in yorumcusu)

Ferhat Tunç (şarkıcı, Can Dostum’un bestecisi ve yorumcusu)

Grup Destan (Cilveloy ile Atabarı’nın yorumcusu)

Ömer Ahınbay (İşte Türkiyem’in bestecisi)

Bu arada araştırmamızda ilginç bir detaya daha rastlıyoruz. Ferhat Tunç ve Grup Destan iki taraftan da mağdur olmuşlar. Hem şarkılarını kullanan siyasi parti telif izni almadan kullanıyor hem de bu şekilde kullanıldığı için TRT tarafından çalınması yasaklanıyor. Yani ne kullanan parasını veriyor ne de bir anlamda gasp edilen şarkıyı TRT çalıyor. Kısacası al birini vur diğerine. Telif hakkını ihlal eden, sanatçıya hakkını ödemeyen, izin alamayınca da korsan yayın yapan partiyi mi merak ediyorsunuz? Söylemem!

Bu arada yüz yıllık türküler de yasak kervanına giriyor, hem de hangileri biliyor musunuz? Ata Barı, Cilveloy, Kiziroğlu Mustafa Bey...

Ben yazarken yüreğim daraldı, siz okurken ne haldeniz bilemem.

Akrep Döner Kendini de Sokar...

Yasaklar, yasaklar, yasaklar. Kim yasaklar, neden yasaklar? Saklamak için mi yasaklar? Yasaklayarak mı saklar? Tam bir sollar yumağıdır.

Yaşanan diğer gariplik ise bir dönem devletten ciddi destek gören, sabah akşam beş vakit dinletilen eserlerin, başka bir dönemde sakıncalı bulunması ve yasaklanmasıdır. Kısacası akrep zehirli iğnesi ile kıymadık can bırakmaz, bir de bakarsınız ki kuyruğu dikmiş ve kendi sırtına batırmış iğneyi, oracıkta kalıvermiş. Nâzım'ın tam zamanı geldi:

“Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.
[...]”¹⁴¹

Sistem kendi eliyle desteklediğini nasıl yasaklar? Şöyle:

Milliyetçi, muhafazakâr kanadın bir şarkıcısı vardı: Mustafa Yıldızdoğan. Birkaç röportajını izledim, iyi niyetinden şüphe etmediğim, kendi dünya görüşünü müziği ile anlatan naif yapıli bir müzisyen. Tam bir Anadolu çocuğı, duygulanınca gözleri doluyor, heyecanlanınca yumruklarını sıkıyor vs. Şimdi bu sevgili kardeşimizin okuduğı bir şarkı vardı dillere destan, “Ölürüm Türkiyem” diye. Milli duyguları yükselten hece vezinli, türkü formunda bir çalışma. Sözlerinde de öyle “Git bunların kafasını kır” falan gibi dizeler de yok. Lakin “Keser döner sap döner, gün gelir hesap döner”, döner de ne olur? Olan olur ve bu şarkı da yasaklanır. “Yok artık daha neler” diyeceksiniz, acele etmeyin okumaya devam edin.

19 Eylül 2010 tarihli *Ortadoğı* gazetesi konuyu manşetine şöyle taşır:

““Ölürüm Türkiyem’ türküsüne polis yaşığı

¹⁴¹ Nâzım Hikmet, “Dünyanın En Tuhaf Mahluku”, *Yatar Bursa Kalesinde/Şiirler 4*, YKY, İstanbul, Ocak 2002, s.150.

Mustafa Yıldızdoğan'ın 'Ölürüm Türkiyem' türküsüne polis müdahale etti.

Sonunda bu da oldu...

Denizli otogarında asker uğurlamasında söylenen Ölürüm Türkiyem türküsüne siyasidir diye polis müdahale etti. Müdahalede arbede çıktı. Asker uğurlamalarının vazgeçilmez türküsü 'Ölürüm Türkiyem' türküsünün çalınıp söylenmesine müdahale eden polisler "bu türkü siyasidir, söyleyemezsiniz" dedi. Türküyü çalıp söylemeye devam eden gençlerle polis birbirine girdi. Tartaklanan gençler polisler hakkında şikâyetçi oldular. Gece geç saatlerde karakolda sorgulanan gençler, sabah serbest bırakıldılar. Polisin bu davranışı asker ailelerinden büyük tepki aldı."¹⁴²

İşte polisi rahatsız eden türkünün sözleri:

Baş koymuşum Türkiye'min yoluna
Düzlüğüne yokuşuna ölürüm
Asırlardır kır atımı suladım
Irmağının akışına ölürüm
Türkiyem ölürüm Türkiye'm hey hey hey hey

Sevdalıyım yangın yeri bu sinem
Doksan yıldır çile çekmiş hep ninem
Pınarlardan su doldurur eminem
Mavi boncuk takışına ölürüm
Ölürüm Türkiyem hey hey hey hey

Düğünüm, derneğim, halayımı, barım
Toprağım, ekmeğim, namusum, arım
Kilimlerde çizgi çizgi efkârım,
Heybelerin nakışına ölürüm
Ölürüm Türkiyem hey hey hey hey

¹⁴² "“Ölürüm Türkiyem” türküsüne polis yasağı”, ortadoguzetesi.net, 19.09.2010, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.ortadoguzetesi.net/haber.php?id=17666>

Daha önce dediğimiz gibi, yine birilerinin “hey hey”leri üzerine gelmiş ama bu sefer her zamankinden farklı bir yerden gelmiş. İşin içinde ne “gomonistlik” var ne de “muzır neşriyat”. İşin içinde bu sefer milliyetçilik var. Kafanız iyice karıştı değil mi? Şimdiye kadar bu yasakçı takımın geneli hep “milliyetçi-muhafazakâr” takımdan çıkmamış mıydı? Bu yeni yasakçı takım da kim ola diyeceksiniz? Bu seferki yasak rüzgârını anlamak için döneme daha dikkatli bakmak yeterli olacaktır sanırım.

Açılduk Açılduk Açılamaduk(!)

Hatırlar mısınız aynı yıllarda trafik polisi, arabaların arkasından “Ne Mutlu Türküm Diyene” ve Türk bayrağı çıkartmalarını söküyordu. Görüşü engelliyor(!) diyeydi herhalde.

10 Kasım 2009 tarihi, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün aramızdan bedenlen ayrıldığı günün 71. yıldönümüdür. Ne garip bir tesadüftür ki, 10 Kasım 2009 aynı zamanda TBMM’de, bizlerin “Kürt açılımı” olarak algıladığı Demokratik Açılım sürecinin müzakerelerinin başladığı gündür. Tam da Meclis’te AKP Samsun Milletvekili Suat Kılıç’ın ateşli konuşması ile müzakerelerin başladığı sıralarda Uşak’tan birtakım garip haberler gelir. Şehir içinde yolcu taşımacılığı yapan 15 minibüsün camlarındaki “Ne Mutlu Türküm Diyene” ve Türk bayrağı çıkartmaları trafik polislerince sökülmiş ve ciddi cezalar kesilmiştir.¹⁴³

10 Kasım! - Kürd Açılımı! - Bayrak - Atatürk!?

O gün çıkan gazetelerden öğreniyoruz ki, olay üzerine MHP Uşak İl Başkanı Metin Deniz Savaş bir basın toplantısı

¹⁴³ “‘Ne Mutlu Türk’üm Diyene’ cezası Uşak’ı karıştırdı”, radikal.com.tr, 19.11.2009, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/ne-mutlu-turkum-diyene-cezasi-usaki-karistirdi-965238/>

düzenlemiş, “Ata’nın sözünden ve Türk bayrağından kimin, neden rahatsız olduğunu anlayamadıklarını” ifade ederek “polis araçlarındaki Allah, bismillah gibi yazıları da sökecekler mi merak ediyorum” demiştir. Ayrıca İl Başkanı “Partimizin il binasına ‘Ne Mutlu Türküm Diyene’ yazısını asarak kampanya başlattık. Gelsinler, buradan da indirsinler. Yazıları binalardan, araçlardan, dağlardan silebilirler ama gönlümüzden asla silemezler”¹⁴⁴ diyerek tepkisini devam ettirmiştir.

Hiç unutmam, aynı gün aracım ile İstanbul Beylikdüzü tarafında E-5 karayolu üzerindeyim. Saat tam 09.05. Bütün araçlar durduk ve inerek bir elimiz kornada Ata’mıza saygı duruşunda bulunduk. Bir anda ortalık karıştı ve bir sürü ambulans zuhur etti. Ortalık mahşer yerine döndü, acı acı sirenlerle trafik birbirine girdi. İnsan tarafımızla bindik araçlarımıza ve hareket edip yol verdik. Saatimize baktığımızda 09.10’du, kısacası “iş işten çoktaaan geçmişti!”

İşte o günlerin yasağıydı “Türk”, “Atatürk”, “bayrak”... Açılım uğruna sınırdan davul zurna eşliğinde son model ciplerle terör sanıklarının girdiği, çadır mahkemelerinin kurulduğu, PKK’lı sanıkların ayağına hâkimlerin taşındığı yıllar. İşte bu yıllardan birinin 10 Kasım’ında Kürt açılımının müzakereye açılmasının belki de en doğru tarafı Meclis’teki Türk bayrağının yarıya indirilmiş olmasıydı(!) Tabii ki binlerce cana kıyan bu kaos ve çözümsüzlük bitmeliydi ama yöntem acaba bu mu olmalıydı? Bu olmadığını yaşadığımız bugünlerde gayet açık görüyoruz. Kısacası o günler ne “İsa’ya yaradı ne Musa’ya”. Acılar yine herkes için devam etti.

Açılım Olsa da Olmasa da Yasak Var!

Sert iniş çıkış gösteren dönemler, yol haritalarını ve ideolojilerini sıkı sıkıya oturtmak için bir taraftan ikna duvarlarını,

¹⁴⁴ Agy.

diğer taraftan da yasak taşlarını döşeyerek yürürler. Bazen döşediği taşları söker, tam zıttı olan renklerde yeni taşlar döşerler. 2000’li yıllarda “açılım” hayalleri ile kültürün ve sanatın üzerine yasak taşları döşenirken, 2010’lu yıllarda ise “açılamama-nın” yasakları döşenmeye başlanmıştır.

20 Kasım 2016 Dünya Çocuk Hakları Günü’nde Mersin’de garip bir olay yaşanır. Mersin Kadın Platformu bu tarihte bir çocukşenliği düzenler. Şenlikte HDP’li Akdeniz Belediyesi’nin Gündoğdu Mahalle Evi’nde bağlama kursu alan çocukların da kısa bir konseri vardır. Mini mini çocuklar boylarından büyük sazları ellerine alıp çıkarlar sahneye. Başlarlar çalıp söylemeye; bir tarafta Türkmen mengileri, bir tarafta halaylar, türküler. Herkesin keyfi yerinde. En temiz elbiseleriyle salonu dolduran veliler, evlatları ile gurur duyarlar. Çocuklar yeni bir türküyü başlar, Kürtçe bir türküdür bu sefer söyledikleri, diyelim ki okudukları o türkü:

- Cane, cane, cane were meydane

Dilemin pır xweşe, bı ve dılane...

- ... (Sessizlik)

- N’oldu yahu ortalık karardı.

- Alenktrikler gitti.

- Niye ki ne?

Yanıt çok geçmeden gelir: belediye görevlileri belediyeye ait tesislerde Türkçeden başka dilde müzik yapılamayacağı yönünde emir aldıklarını, Kürtçenin de yasaklı dil olduğunu, bu nedenle sesi kestiklerini söylerler.

MHP’li Mersin Büyükşehir Belediyesi kararını vermiştir artık. TRT’nin bile cayır cayır Kürtçe yayın yaptığı günlerde, Kürtçenin yasaklı dil olduğunu öne sürerek salonun elektriğini keserler. Çocukların haftalardır verdiği emek heba olur, hepsinin kalbi kırılır, veliler olanlara bir anlam veremezler. Üstüne

üstlük tüm bunlar Dünya Çocuk Hakları Günü'nde, çocukların gözü önünde yaşanır.

21.11.2016 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre, Mersin Kadın Platformu üyelerinin “Emir veren amiriniz kim, onunla görüşeceğiz” diye ısrar etmesi üzerine görevliler “Biz kimseden emir almadık, kendimiz kestik” diyebilme cesaretini ve rahatlığını da kendilerinde bulmuşlardır.

Kısacası bürokrasimizin en büyüğünden en küçüğüne kadar hâkim olan klasik kabadayı tavrı, burada da kendini göstermiştir. Biz istediğimize yasak koyar, istediğimizi kaldırırız, istediğimizde “açılım” yaparız, istediğimizde “kapanım”, bizdeki bürokrasinin üslubu budur.

Olay üzerine, Kırmızı Balon kampanyasının yürütücülerinden Akdeniz Belediyesi İhtar Kadın Danışmanlık Merkezi psikoloğu Fahriye Cengiz, “Her ortamda, ayırım gözetmeksizin çalışma yaptık. Mersin’de Türk, Kürt, Arap çocuklar yaşıyor. Bu nedenle kampanya yaparken hiçbir siyasi parti, belediye ayırımı yapmadık. Bu şehirde Kürt çocukları da yaşıyor ve onların da Kürtçe söyleme hakkı var. Dünya Çocuk Hakları Günü’nde çocuğa şiddetin bir başka türüne, psikolojik şiddete tanık olduk. Bu çocuklar dilleri, kültürleri üzerinden şiddete uğradılar. ‘Bu dil yasaktır, bu dilde söyleyemezsiniz’ tartışmaları çocukların gözleri önünde yaşandı. Yarın bu çocuklar belki sahneye çıkmaktan, belki dillerini konuşmaktan korkacaklar”¹⁴⁵ diye açıklama yapar.

Bu açıklamalara gelebilecek yanıtı tahmin edebiliyorum: “Ne diyon sen bacıı? Anarşiklik mi yapıyon bi de kadın haline bakmadan heee?”

¹⁴⁵ “Dünya Çocuk Hakları Günü’nde çocuklara Kürtçe yasağı”, *cumhuriyet.com.tr*, 20.11.2016, erişim tarihi 28.07.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/633380/Dunya_Cocuk_Haklari_Gunu_nde_cocuklara_Kurtce_turku_yasagi.html

Hiç Kızmadığım Yasak(!)

Şimdi diyeceksiniz ki “Ataer, kitabın başından beri yasakların tarihi, zararları, yasağının korkaklığı, yasağın çeşit çeşit zulmünü yazdın Allah yazdın, şimdi ne anlatmaya çalışıyorsun?”

Anlatayım efendim. Beni bilen bilir, söyleyeceğim varsa olduğu gibi söylerim, vicdanımdan gayri kimseye de hesap vermem. Bazen susarım ama susarken de beden dilimle ne dediğimi anlatmak için her türlü yöntemi uygularım. Zaten anlayan da anlar. İşte şu an yaşadıklarım tam da böyle bir durum, kendi elimle kendimi bilerek köşeye sıkıştırdım. Ama bu olayı da yazmadan geçemeyeceğim.

Şimdi yaşı yetenler hatırlayacaklardır, 12 Eylül 1980 günleri. Darbe bütün sefilliği ve yasadışılığıyla ülkenin üzerine çökmüş. Ceberrut rüzgârlar esiyor hanelerin, insanların, dağın, taşın üstünde. İşkencehaneler “sıradakini gönder” misali marangoz atölyesi gibi çalışıyor. Kitaplar yakılıyor dağ gibi, sürgünler, gözaltılar, tutuklamalar, ülke feryat figan içinde. Bir deri bir kemik mahkûmlar, ayak bileklerinde sevk zinciri, ellerinde kelepçe. Samsun asfaltı ağıtlarla yıkanıyor, Metris’ten bir haber geliyor, saçlarına yıldız düşüyor oğulların, annelerin yüreğine kor misali. Yuvalar dağılıyor, çocuk yaşında evlatlar idam sehpalılarında...

Ve cezaevleri, insan mezbahası gibi sanki. Selimiye’den insan eti kokusu geliyor, Diyarbakır’da manyeto turları arttıkça dal gibi bedenlere elektrik boşanıyor. Cemse cemse insanlar toplanıyor sokaklarda, sıram sıram hayatlar kararıyor. Mamak, Diyarbakır, Metris, Selimiye ve daha nice zindandan yalnızca insan çığlıkları gelmiyor, sabah akşam hoparlörlerden bir şarkı çınlatıyor rutubetli duvarları:

“Türkiyem, Türkiyem, cennetim... Benim eşsiz milletim...”

Hep o şarkı, hep o ses, insanı deli edercesine patlıyor; dehlizlerde, Filistin askılarında, yarı beline kadar fosseptiğe batırılmış insan bedenlerinde.

“Türkiyem, Türkiyem, cennetim... Benim eşsiz milletim...”

Çıldırılmamak işten değil, böğrüne her yediğin tekmede, testislerinin her sıkıldığında, incecik bedenine inen her cop darbesinde o şarkıyı duyuyorsun...

“Türkiyem, Türkiyem, cennetim... Benim eşsiz milletim...”

Açlık grevleri ve ölüm oruçlarından düşmüş bedenlerin direncini kırmak için koğuş aralarında gezdirilen köfte ekmek arabaları ve hoparlörlerde hep o şarkıyı duyuyorsun...

“Türkiyem, Türkiyem, cennetim... Benim eşsiz milletim...”

Şarkıyı söyleyen Müşerref (Tezcan) Akay adlı şarkıcı. Cuntanın gözbebeği adeta. Bayrak Yasası'na rağmen Türk bayrağı ile yapılmış sahne kıyafetiyle konser vermesi dahi hoş karşılanacak kadar cuntaya yakın bir hatun kişi. Yıllar sonra Milliyet gazetesinden Ahmet Tulgar'a verdiği röportajda kendisine sorulur:

- Türkiyem şarkısının tutuklulara işkence amacıyla dinletildiğini bilmiyor muydunuz?

- Özür diliyorum. İktidar kullandı benim şarkımı.

Çok inandırıcı olmayan bu yanıt üzerine Tulgar ısrarlı bir soru daha sorar:

- Neden o zaman karşı çıkmadınız bu istismarlara, hoşunuza mı gidiyordu iktidarın eteklerine yapışmak?

Ve Akay'dan belki de en samimi yanıt gelir:

- Karşı çıkmadım çünkü bu benim yapmak istediğim bir şeydi. Kimse emretmedi bana. Ben iktidara destek vermek istedim. Hâlâ yapıyorum.¹⁴⁶

¹⁴⁶ “Darbenin şarkısına en ağır darbe”, radikal.com.tr, 12.09.2009, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/darbenin-sarkisina-en-agir-darbe-954104/>

Kanınız dondu değil mi?

Şimdi kimse hatırlamıyor bile bu işkencenin fon müziğini ve onun hatun şarkıcısını.

Yıllar sonra Metris'te bu ağır süreci yaşayan bir arkadaşımız şarkının peşine düşüyor: Anadolu Müzik Yapım ve Prodüksiyon Şirketi'nin sahibi Cem Yılmaz (komedyen Cem Yılmaz'la karıştırılmasın). Amacı bu cunta şarkısının bütün okunmuş kalıplarını, bantlarını ve telif haklarını satın almak. Diyeceksiniz ki çok mu kıymetli? Evet çok "kıymetli".

Orta halli ama çizgisi sapasağlam bir şirketin mütevazı kasasından kuruşu kuruşuna ödeyerek bütün hakları satın alıyor. Sevgili Cem Yılmaz'ın bir tek amacı var: Şarkıyı bir daha basılmaması için tarihe gömmek.

Ertuğrul Mavioglu'nun *Radikal* gazetesinde 12.09.2009 tarihli röportajında Cem Yılmaz şöyle anlatıyor:

"[...]

'Trilyon verseler basmam'

Cuntanın işkenceler sırasında kullandığı 'Türkiyem' şarkısını tahliye olup müzik yapımcılığına başladığım andan itibaren aramaya başladım. Nihayet Müşerref Akay'ın bu şarkısının da içinde olduğu kalıbın izini buldum. Niyetim bunu satın alıp tarihe gömmektir. Fakat çok istekli görünüp, beş para etmez bu şarkıya hak ettiğinden fazla para vermek istemiyordum. 'Türkiyem'in telif haklarını elinde tutan yapımcıyla temas kurdum ve 'arşivim için' diyerek, başka kalıplarla birlikte bunu da hayli ucuz bir fiyata kapattım. Artık 'Türkiyem'in kalıbını basma hakkı bende ve trilyon verseler asla bir daha bu şarkının CD ve kaseti basılmayacak. Geçmiş olsun işkencecilere; çünkü insanların morallerini bozmak için başka şarkı bulmak zorundalar artık..."¹⁴⁷

Şimdi başta yazdıklarına dönüyorum; haklı mıyım haksız mıyım kararı siz verin. Ben bu şarkının üzerine konmuş sivil yasağa hiç kızamadım, hatta bu ambargoyu koyan insanla arkadaş olduğum ve aynı ülkede yaşadığım için gurur duydum.

Bir de hiçbir kayıt kuyut olmadan toplumun koyduğu yasaklar vardır ki en acısı da odur; tıpkı cuntanın sevilen şarkıcısı Müşerref Akay'a konulan yasak gibi. Neden mi? Çünkü artık kimse onun ne adını hatırlıyor ne de şarkısını. Bundan daha büyük yasak olur mu sizce?

Şunu da unutmamak gerekir ki Türkiyem gerçekten cennettir. Bizim derdimiz bu güzelim ülkeyi cehenneme çeviren uygulamalar. Lakin bu öyle bir cehennem ki bazen ağlatıyor bazen güldürüyor. Hadi biraz gülmece...

Genelkurmay'dan Emekli Edilen Türkü(!)

Şimdi ben başlıyorum, siz devam edin:

- Ay akşamdan ışıktır...

Evet, hissediyorum ve hatta duyuyorum, hepiniz anında hatırladınız ve mırıldandınız:

- Yaaylalar, yaylalaaar...

Hangimiz bilmez ki bu güzel Erzurum türküsünün sözlerini. Şimdi soruyorum, bu türküyü duyduğunuzda aklınıza ilk ne gelir? Yine tahmin ediyorum ki “askeri kışlalar” dediniz. Çünkü bu türkü gencecik askerlerimizin genelde sabah koşularında ritmik senkronizasyonu sağlamak için hep bir avaza söyledikleri türküdür. Neredeyse askerlik literatürünün üst sıralarında yer alan bir anlamı vardır. Askeri bölgelere yakın oturanlar bilir veya mutlaka hepimiz bir kere duymuşuzdur bu türküyü. Başta biraz sağlam kulağı olan çavuş veya onbaşı bağıır:

- Ay ağğşamdaan ışııdır...

Kan ter içinde, nefes nefese evlatlar, hançerelerini patlatırcasına hem koşar hem de koro halinde yanıtlar:

- Yaaaylalar yaylalaaar...

Türkünün yayılma alanı yalnızca kışlalar değil, düğün, dernek, kına, eğlence her durumda halkın dilindedir. Sıkı durun! Bu türkü aslında biraz da enternasyonal çizgiyi de yakalamıştır, ülke dışında da icra edilir. Kızıl Ordu Korosu türküyü 2000’li yılların ortalarında repertuvarına almıştır. Türkünün derleyicisi yılların halk müziği icracısı Muharrem Akkuş’tur.

Uzarmayalım ve baklayı çıkaralım artık ağızımızdan, bu türkünün kışlalarda, eğitimlerde okunması 2012 yılında Genelkurmay Başkanı Necdet Özel’in talimatıyla yasaklanmıştır. Sizin adınıza biz de sorduk:

- Komutan ne istedin türkünden ya hu?

- ...

Durun bakalım vardır elbet bir sebebi dedik ve arşive daldık.

Kadına yönelik şiddete karşı “topyekûn mücadele” başlatan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin, er ve erbaşların bilinçlendirilmeleri için Kasım 2011’de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Özel’i ziyaret eder. Şahin ziyaretinde, Orgeneral Özel’e, kışlalardaki “yurttaşlık eğitimi”nin kapsamının genişletilmesi için yeni bir müfredat önerir. Bu öneriyi dikkate alan Orgeneral Özel’in emriyle, kışlalarda toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili yeni eğitimlerin verilmesi yönünde harekete geçilir. Bu bağlamda da sözlerinde kadına yönelik şiddet ve aşağılama olan marş ve sloganlara yasak getirilir. Bu arada türkü de gümbürtüye gider.¹⁴⁸

¹⁴⁸ “Yaylalar... emekli oldu”, [sabah.com.tr](http://www.sabah.com.tr), 27.02.2012, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/02/27/askerler-kadini-asagilayan-yaylaları-artık-soylemeyecek>

Şimdi türkünün sözlerine birlikte bakıyoruz ve kadının ne acılar çektiğine tanık oluyoruz(!)

Ay akşamdan ışıktır
Yüküm şimşir kaşıktır
Komşu kızını zapteyle
Bizim oğlan âşıktır

Ay akşamdan aş da gel
Cılga yola düş de gel
Eğer anan koymazsa
Vicdanın danış da gel

Ayın önünde yıldız
Nerden gelirsən baldız
Sen git de ablan gelsin
Duramirem yalınız

Türkünün tamamı bu lakin askerin bildiği ilk üç kıta. İşin açıkçası ben pek bir anlam veremedim veya anlam yüklemesi yapamadım, tabii ki yükleriz ama yükleyemedim. Çünkü bu türküye bir anlam yüklemek, toplumun genç insanlarını da-mızlık hayvanlar olarak görmek olarak algılanır, o da bana ve bizim dünya görüşümüze yakışmaz.

Yasaklama, Tarih Önünde, Yasaklananı Değil Yasaklayanı Tutsak Eder

Sayın Aileden Sorumlu Bakan, Sayın Genelkurmay Başkanı, şimdi bu satırları dikkatlice okuyunuz lütfen.

1- Bu toplumun türkülerindeki mizah anlayışı sizin niyet ettiğiniz noktadan değil, yaşamın doğalından kaynak bulur.

2- Aşk, iki insanın birbirini özlemesi ve her türlü çılgınlığı yapacak ruh hali taşımasıdır. Bunun için genelde ebeveynler

çocuklarının geleceğe dair tatsızlıklar yaşamaması için gizlice denetim halindedir.

(...Komşu kızını zapt eyle/ Bizim oğlan âşıktır)

3- Kapalı toplum yapısına sahip olduğumuz için, gençler önce meseleyi ailelerine açarlar, iş çözülmezse alıp bohçaları kaçarlar. Kim bilir, sizin veya yakınlarınızın da böyle tecrübeleri olmuştur.

(...Eğer anan koymazsa/ al bohçanı kaç da gel/ Vicdanın danış da gel)

4- Gençler gizli buluşmalarında mutlaka bir aracı kullanırlar ki bu da genelde kızın kız kardeşidir (baldız). Erkek kardeşi olacak hali yok, çünkü erkek kardeşin kadim görevi kız kardeşinin peşindeki “hergeleyi” pataklamaktır.

(...Nerden gelirsen baldız/ Sen git de ablan gelsin)

5- Seven insanların birbirlerini özlemesinin, sürekli yana olmak, el ele, diz dize olmayı arzu etmelerinin altında yalnızca cinsel istek yoktur. Kısacası bu durum “cinsel nevrasteni” değil, aşkın kimyasıdır.

(...Duramirem yalınız/ Dilo dilo yaylalar)

Aile ve sosyal güvenlik noktasında icrai faaliyet niyetinde olan Türk büyüklerine önerim, kadına yönelik şiddete karşı kararlı iseniz, kadın cinayetlerine, çocuk gelinler meselesine, kadın işkencelerine, maddi ve manevi darp sorununa, gittikçe toplumdan soyutlanan kadına, meclisteki kadın temsiliyet oranına yoğunlaşınız. Bir diğer önemli notum ise türkülerini rahat bırakınız, o türküler ki aşk temasını işlediği gibi çok ağır taşlamaları da üretme yeteneğine sahiptir! Hem de kapalı kapılar ardında değil, tarih önünde! Sizin için biri kalkar iki satır türküyakar, yedi ceddiniz altından kalkamaz.

Bülent Arınç Söylediği Espri miydi, Tam Anlayamadım?

2013 yılında dönemin başbakan yardımcısı Bülent Arınç, Bursa'daki Balkan Göçmenleri Federasyonu'na bayram ziyaretine gider. Dernekte bulunanlar arasında olan ve Bulgaristan Kültür Bakanlığı'nda ses sanatçısı olduğunu söyleyen Fahriye Güney adlı bir hanımefendi, yurtdışındaki etkinliklere katılmak için Arınç'tan talepte bulunur. Bunun üzerine Arınç, Güney'den günün anısına bir şarkı söylemesini ister. Hanımefendi bir türkü söyler, haydi bir tane daha deyince "Vardar Ovası"nı söylemeye niyetlenir. İşte tam o sırada Arınç "Onda rakı falan geçiyor. Başka bir şey söyle. Ben yokken söylersin onu"¹⁴⁹ diye müdahale eder. Tabii ortam biraz soğur ve bu sefer tekrar Arınç'ın esprileri ile sıkışıklık atlatılır.

Vardar Ovası malum Atatürk'ün en sevdiği türkülerden biridir. Türkünün aslında "Kazanamadım rakı parası" diye bir dizesi olsa da TRT'de burası budanıp, yıllardır "Kazanamadım sıla parası" diye okunur. Alkol yasağı yani. Sanırım Bülent Arınç da bu minvalde tepki gösterir. Fakat işin ilginç tarafı aynı Bülent Arınç 2011 yılında yazdığı bir twitter mesajında "Eşimle birlikte o muhteşem parçayı Vardar Ovası'nı büyük bir keyifle dinliyorum"¹⁵⁰ diyen Bülent Arınç'tır. Artık Sayın Arınç gömlek mi değiştirdi, tweetinde söylediklerinden pişman mı oldu, yoksa espri mi yaptı bilemem, çıkamadım işin içinden. İyisi mi türkünün sözlerine bir bakalım:

Mayadağ'dan kalkan kazlar
Al topuklu beyaz kızlar
Yârimin yüreği sizler
Eylenemem aldanamam
Ben bu yerlerde duramam

¹⁴⁹ "Arınç: O türküde rakı geçiyor, başka bir şey söyle", t24.com.tr, 09.08.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://t24.com.tr/haber/arinc-o-turkude-raki-geciyor-baska-bir-sey-soyle,236435>

¹⁵⁰ "Vardar Ovası türküsünün öyküsü 1371'e dayanıyor", milliyet.com.tr, 10.08.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/vardar-ovasi-turkusunun-oykusu/gundem/detay/1747975/default.htm>

Vardar ovası Vardar ovası
 Kazanamadım sıla parası
 Vardar ovası Vardar ovası
 Kazanamadım rakı parası”

Konu yalnızca alkol meselesiyse ben anlayamadım, ama Vardar Ovası’nda rahatsız eden başka bir çağrışım(!) varsa onu bilemem...

Meseleye Yeşilay çizgisinden bakarsak, repertuvarda neredeyse şarkı-türkü kalmaz. Divan edebiyatından şarap, mey ve bâde kelimelerini kaldırıp yerine ne koyacağız diye düşünüyorum, çıkamıyorum işin içinden ... Mesela üstat Avni Anıl’ın kürdilihicazkâr şarkısını devlet ricalinin karşısında acaba nasıl okuyabiliriz. Hadi küçük bir deneme yapalım:

“Bu akşam bütün meyhanelerini dolaştım İstanbul’un
 Seni aradım kadehlerdeki dudak izlerinde”

dizelerini söyle düzeltebiliriz sanki:

“İkinci vaktini müteakip bozacıları dolaştım İstanbul’da
 Seni aradım bozanın üzerindeki tarçın kokusunda.”

Bu alkol meselesinden gelen yasaklamaların aslında haddi hesabı yoktur. Nasibini alanlardan biri de merhum Adnan Şenses. Bir zamanlar dillerden düşmeyen bir şarkısı vardı Şenses’in, “Doldur be meyhaneci, boş kalmasın kadehim...” diye.

Bu şarkı da TRT’de bir zamanlar, alkol almaya özendiriyor diye yasaklanmış.

İçmesini Bilmeyene Su Bile Haramdır(!)

Şu alkol meselesinde garip bir milletizdir yahu... 11 ay küp gibi içeriz, Ramazan ayında bir anda her şey değişir, başlarınız içkinin zararları diye ahkâm kesmeye. Bakkaldan gider rakı alırsınız, bakkal abi hemen gazete kâğıdına sarar. Aklımızca gazeteye

sarılı şişenin içinde içki olduğunu kimse tahmin etmez tabii! Sizi bilmem ama aldığı şeyden utanan bir toplum olmamız bana biraz garip geliyor.

Bu alkol ve sigara konusunda bir de RTÜK'ün getirdiği, vatandaşı aptal yerine koyan garip görsel yasaklar var.

Şöyle ki, televizyonda adamın veya kadının elindeki içki kadehi mozaiklenir ve biz birilerine göre, embesil bir halk olduğumuz için anlamayız tabii adamın elindekinin içki olduğunu, nereden bilelim!

Sigara içen şahsın dudağındaki sigara mozaiklenir ve şahsın beyninden çıkan duman görüntüsüne de şaşırmayız, “olsa olsa zavallının beyni yanıyor, dumanı tütüyor” diye düşünürüz. Nereden bilelim o dumanın sigaradan çıkacağını? Hem biz hiç sigara da görmedik ki!

Eski siyah beyaz Türk filmlerine uygulanan mozaikleme sahneleri ise milli sinemamızın karakterini bozmuştur adeta. Hadi hatırlayalım Yeşilçam'ın içimize işleyen değişmez temel sahnelerini.

Oğlan kıza âşıktır ama tam kavuştuk derken araya kötü adam (Kaya) girmiş ve ayrılmışlardır. Peki bu kalbi kırık, sevgilisi buhar olmuş çocuk nereye gidecek? Türk filmi kardeşim bu; hamama, kasaba, sinemaya gidecek hali yok, tabii ki meyhaneye gidecek. Yanında arkadaşları da olacak, hep beraber içecekler. Ee, herhalde lohusa şerbeti içecek halleri de yok, tabii ki meyhanede içilen şeyden içecekler. Sonra gecenin ortalarında pikapta “o şarkıyı” çalan plağı alıp kıracak “seviyoruuuumm hü-leaaaayn” diye bağırarak, masadaki ve meyhanedeki arkadaşları ile koro halinde ağlayacaklar. Arkadaşları eve gidecek, sabahın ilk ışıklarında meyhaneci amca masaya yığılmış genci dürterek, “Hadi artık evine git oğlum kapatıyoruz” diyecek. Oğlancık da “Son bir kadeh meyhaneciii” diye inleyecek.

Biz buyuz yahu! Ne oynarsınız hamurumuzla, oramızı, buramızı, mozaiklersiniz.

Tabii ki alkol ve sigara sosyal yaşama, bireyin sağlığına ciddi ve geri dönülmez zararlar veriyor, bunu inkâr etmiyoruz ama bir milletin akıllı ile alay etmek sanırım daha çok zarar verecektir.

Alkol ve sigara kötü, haram, fena, mekruh, iğrenç falan ama devletin bunlardan aldığı vergiyi bütçeden çıkarın bakalım, bütçe ne kadar açık verecek. Hadi meseleyi tatlıya bağlayalım ve Harâbi'ye kulak verelim:

Ey zâhid şaraba eyle ihtiram
İnsan ol cihanda bu dünya fani
Ehline helaldir, nâ ehle haram
Biz içeriz bize yoktur vebali¹⁵¹

Harika dizeler ama beni asıl etkileyen bölümü şurası:

Sen münkirsin sana haramdır bade
Bekle ki içesin öbür dünyada!¹⁵²

Ne güzeldir atasözlerimiz, içmesini bilmeyene su bile haramdır!

Bu Şarkı Çok Moralimi Bozdu, Kesin İntihar Etmem Lazım(!)

Vallahi dedik ya, gariplikler ülkesiyiz. 17 kişinin aynı şarkıyı dinleyip intihar ettiğini düşünebiliyor musunuz? Bunu dahi yaşadık bu ülkede. İddiaya göre Murat Kekilli'nin "Bu Akşam Ölürüm Beni Kimse Tutamaz" adlı şarkısını dinleyenler, içiyor

¹⁵¹ Ey sofı şaraba hürmet et
Bu geçici dünyada insan ol
İçmesini bilene helaldir haram değil
Biz içeriz bize günah değildir

¹⁵² Sen Allah'ı inkâr ettiğin için içki sana haramdır
Öbür dünyada içmeyi daha çok beklersin

bir kutu hap veya atıyor kendini kuleden ve “bana müsaade” diyor. O yıllarda Sevgili Kekilli’yi TV programıma çağırmıştım. “Kardeş nedir bu iş” dediğimde, “Abi sen akıllı adamsın, hocamızsın, deli saçması şeyler. Ben de çok rahatsızım. Bir deli attı bir taş, çıkartmak bize düştü” diye yanıtlamıştı.

Hatta programın başında ve sonunda bütün seyircilerle şarkıyı birlikte okumuştuk. Program kapanırken de “Seyircilerden eksilen oldu mu? Hadi sayım alalım” dediğimde ortalık gülmekten yıkılmıştı?

Meseleyi ilk gıdıklayanlardan biri de o zamanlar TV programcısı olan ve yerde kıvranan adama “Acı var mı acı?” diye soran Reha Muhtar’dı. Sunduğu bir haber programında, “Kekili midir? Tekili midir? Bana bak, beni iyi dinle, insanların intiharları üzerinden ticaret yapma”¹⁵³ gibi laflar edip, ufak çapta yasağı da getirmiştir. Sevgili Murat ise programında, “Ekrem Abi, intihar etsem ben ederim, bak sapasağlam ayaktayım” diye açıklama yapmak zorunda kalmıştı. İşin dikkat çeken tarafı, bu programlardan sonra bu şarkıyı pek duyamaz olmuştuk.

Musa Eroğlu’na Bile Yasak

Musa Eroğlu çok yakın tanıdığım ve muhabbet duyduğum, dünya güzeli bir ustadır. Anadolu Türkmen kültürünün kocaman bir adamıdır o. Aldı mı eline sazını, kapatır gözlerini ve kaybolur gider kendi içinde. Türkünün teması ne kadar acıklı veya dramatik olsa da mutlaka yüzü güler Eroğlu’nun. Özel yaşamında da hepimizi gülmekten kırıp geçiren esprili bir mizaca sahiptir.

¹⁵³ “Reha Muhtar’ın Murat Kekilli’ye Ateş Püskürmesi – Show TV Ana Haber (1999)”, alkislarlayasiyorum.com, 21.09.2015, erişim tarihi 28.07.2017, <http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/274156/reha-muhtar-in-murat-kekiliye-ates-puskurmesi-show-tv-ana-haber-1999>

Fakat öyle bir türkü söylemiştir ki, birilerini rahatsız etse gerek, TRT”den yemiştir sansürü. Şimdi o yasak getirilen güzelim türküyü hatırlayalım:

Azrailin gelir kendi
Ne ağa der ne efendi
Sayılı günler tükendi
Yolun sonu görünüyor

Doğum ne kadar doğalsa ölümün de öyle olduğunu kabullenen bir toplum yapımız vardır. İnançlarımız, geleneklerimiz vs. bize hep bunu öğretiler. Mutlaka ki insan yaş aldıkça “yolun sonu”na doğru ilerler, bundan doğal ne var ki. Lakin resmi anlayış belli ki bir şeylerden rahatsız olmuş. Sanırım denetleme komisyonunda bu veya benzer diyaloglar da olmuştur:

- Zamanı gelince yaşanır kardeşim, ne o öyle yolun sonu falan, adamın aklına olmadık şeyler getiriyorlar.
- Vallahi içim karardı.
- Muhterem, sorması ayıp tevellüt kaçtı sizin?

Şayet mesele bu ise bizim de büyüklerimize rahatlatacak bir şeyler söylememiz gerekir değil mi ya?

“Sevgili büyüklerimiz, Allah hepinize ömür versin inşallah. Ne var bu kadar tedirgin olacak. Sizler; ömürlerini, kimseyi incitmeden, vatanın ve milletin hayrı için harcamış insanlarsınız, bırakın bizim gibi cehennemlik zındık takımı korksun ölümden.”

Gülelim mi ağlayalım mı?

Bu ve buna benzer sebeplerden yasaklanan şarkıların haddi hesabı yok:

Bergen’in okuduğu “Acıların Kadını”, İbrahim Tatlıses’in “Güneş Doğmayacak Üstüme” ve Barış Manço’nun “Ölüm Allah’ın Emri” şarkıları hep bu intihar teşviki suçunu işlediği

ve halkı umutsuzluğa, yoksulluk ve yoksunluk duygusuna ittiği düşüncesi ile yasaklanmıştır.

Aslında Türkiye'nin "arabesk müzik" dediği, benim ise kesinlikle böyle bir tür olmadığını, şayet varsa bile bunun bütün müzikal formların içinde farklı oranda yerleştiğini iddia ettiğim bir tavidir arabesk ve resmi dilde hep yasaktır. Yaşadığı temel iki sebep ise "halkı karamsarlığa itiyor" ve "Arap müziği" savıdır. Arap tarafına hiç girmeyeceğim, çünkü bizler ülkemizde ciddi bir Arap nüfusu olduğu halde, köpeğine "Arap" adını koyan, bu gibi konularda biraz düşüncesiz bir toplumuz.

Karamsarlığa gelince; aslında haksızlık etmeyelim, yasaklamalar bu anlamda doğru da olabilir(!) Halbuki halk ne kadar mutlu, refah ve bolluk içinde bilmez misiniz! Sevenler kavuşmuş, asgari ücret 10 bin TL, daha doğarken üzerinize bir ev bir dükkân tapuluyorlar, hatta benzin bile bedava, beş kuruş vermeden istediğin okulda okuyorsun, sağlık bedava vs. Nedir bu nankörlük, kadir kıymet bilmemek böyle!

Yok Anadolu'da köyler yolsuzmuş, elektriksizmiş, susuzmuş... Nereden çıkıyor bu saçmalıklar, milletin içini karartıyorsunuz. Halbuki bilmez misiniz,

Ooordaaa bir köy var uzaktaaa
 Oooo köy bizim köyümüzdüüüü
 Gitmesek de, kalmasak daaa
 Oooo köy bizim köyümüzdüüüü
 Tralalala laaaa Tralalala laaaa...

Arabesk'in, Arada Bir de Olsa "Anarşist" Ruhlu Abisi: Orhan Gencebay(!)

Klasik Batı eğitimini de, Türk musikisi eğitimini de almış, geleneksel formda besteler de yapmış, Hacı Bektaş Senfonisi'ni bestelemiş bir müzisyen olarak; Chopin de dinlerim, Gencebay

da, Muharrem Ertaş da, Müslüm Gürses de, Norah Jones da. “Çağdaş müzik”, “yoz müzik” gibi başlıklar altındaki çok bilmiş yorumlardan ise nefret ederim. Bence doğru olan hepsine aynı gözle bakıp, farklı sentezler yakalamaktır. Endülüs damarını bilmeyen takım, Enrico Macias ile Müslüm Gürses’in aslında nerede buluştuğunu, müzikal akrabalıklarının nereden geldiğini görmek istemez veya hiç bilmez. (Arabesk meselesini ayrıca bir kitapta toplayıp anlatmak keyifli olacak.)

Şimdi bunları bir kenara bırakalım ve Orhan Gencebay’a doğru hareket edelim. Resmi müzik anlayışının hiç sevmediği isimlerden biridir Orhan Gencebay (şimdilerde seviyor). Gencebay da aslında “arabesk” terimini kabul etmez. Arabesk diye tarif edilen müziğin, bu topraklarda var olan formların bir sentezi olduğunu söyler. Kısmen katılmamak mümkün değildir. Gencebay, sağlam saz çalan, şaşırtıcı ve kışkırtıcı düzenlemeler yapan bir kompozitördür bence. Aslına bakarsanız Türkçe sözlü hafif müzik ve Klasik Türk müziği uzun yıllardır aynı orkestrasyon mantığını kullanır ama isimleri farklıdır.

Arabesk, sanatın çok alanında kullanılmış bir terimdir; özellikle mimaride ve müzikte. Mimari alanda ince taş işleme-ciliği, karmaşık ve ayrıntıcı süslemeler ve Doğucul yaklaşımların harmanı olarak algılanmıştır.

Müzikte ise arabesk, Oriental (Doğucul) melodilerin ve ritimlerin, makamsal dizilerin hissedildiği bir üslup olarak anlaşılmıştır. Hatta birçok klasik Batı bestecisine esin kaynağı olan bu üslup, senfonik eserlerde de yerini almıştır.

Aslına bakarsanız, herkesin aşağılarcasına “Arap” kökenli diye yaklaştığı müzik, bence Ortadoğu’dan ziyade Avrupa’ya ve antik Yunan’a bulaşmış Ortadoğu mantığı yani Endülüs damarından başka bir şey değildir. Kaldı ki Arap olsa ne olur, İngiliz olsa, Alman olsa ne olur...

Orhan Gencebay müziğinin sözleri ise genelde yoksul halk kesimlerinin beğenisini kazanmıştır. Aslında varsıl ve eğitilmiş

kesimin ciddi bir bölümü deli gibi dinler ve hoşuna gider ama bunu bir mahrem gibi saklar, birazcık alkol aldı mı da dökülür ortaya. “Uçak düşerken salavat getiren ateist modeli”, çok tanık oldum bu durumlara. TRT’deki bir programımda orkestrayla “Bir teselli ver” adlı çok sevdiğim şarkıyı söylediğimde, ertesi gün selamlaştığım dostlarım, “Hocam niye okudun” diye muzip muzip gülmüşlerdi. “Nasıl şarkı ama?” diye sorduğumda çoğunluktan aldığım yanıt, “Şarkı harika ama ne bileyim işte?!” olmuştur. Birçoğu da sözleri ezbere biliyordu hani!

Şimdi bu Orhan Abimiz zamanında bir şarkısı yüzünden çok farklı ve biraz da tehlikeli bir sebeple yasak yemiş. Şarkının adı “Batsın Bu Dünya”. Yasaklanma sebebi ise “Mevcut düzene isyan edip, insanların ruh halini bozmak”. İlk okuduğumda hiçbir şey anlamadım.

Şimdi bu yasaklama sebebini alıp birlikte yatıralım masaya. Neymiş efendim? “Mevcut düzene isyan edip, insanların ruh halini bozmak.” Aslında tavuk ve yumurta ilişkisi gibi bir şey; insanoğlu mevcut düzene isyan ettiği için mi ruh hali bozulur, yoksa düzen ruh halini bozduğu için mi düzene isyan eder? Sanırım ikinci şık daha akla yatkın geliyor. Düzene isyan eden insan diğer insanların ruh halini bozmaz, ruh hali bozulan insan veya insanlar diğerlerinin de ruh hali bozulmasını diye isyan eder. O zaman yasaklamayı neye getirmek lazım, isyan edene mi, ettirene mi? Bunlar işin mizah tarafı olsa da iç çelişkinin de manzarai umumisidir.

İşin daha matrak bir tarafı var ki, bazıları, Orhan Gencebay, Barış Manço, Bergen, Adnan Şenses gibi popüler kültür içinde hemhal olan şarkıcıların ve bestecilerin yediği yasağı yasak olarak kabul etmezler. “Yasağın yasak olması için mutlaka politik bir tarafı olması gerekir” gibi bir genel anlayış vardır. Hatta bazı kardeşlerimiz, “sistemin içinde olup, bedel ödemiş olanlara koyulan yasak yasak değildir” gibi dâhiyane tezler üretip savunmuşlardır. Halbuki sistem ve egemen olanın hiçbir

zaman yandaşı ve ortağı olmaz; o alır, kullanır ve işine gelmediği noktada atar dışarı. Dışarı attığı onurlu ve ilkeli davranırsa bir daha geriye dönüp bakmaz, değilse tekrar kapıkulu olmanın fırsatını arar, tövbe eder. Bu başka bir konu ama yasak yasaktır, ister popüler kültür ve sanat ortamında olsun, ister olmasın.

Hatta bu işin bir de ifratı vardır ki, “yasak sol anlayış üzerine gelmediyse pek öyle yasak gibi de değildir hani”. Tabii ki sol siyaset ve ideolojilerin kimyasında anti-dogmatik, sorgulayıcı, sınıfsal bakışa sahip ve devrimci bir karakter olduğu için sanat ve kültür alanında yasaklama, sansür ve hak ihlallerinde tartışmasız ciddi yaralar almıştır. Bu demek değildir ki, bu düşünce yapısının ve ideolojik çizginin dışında olanlar ve hatta tam karşısında olanlar yasaklanmaz, sansürlenmez. Burada temel olan, egemen olan güç hangi ideolojiye sahip olursa olsun, dışında kalanı görmez, hele ki onun iktidarına muhalifse, bu sefer onu düpedüz tehlike olarak görür. Bu tamamiyle iktidar refleksidir, çözümlemesinin ideolojik tanımlarla yapılması pek doğruya götürmez diye düşünüyorum. Aynı coğrafyada Yaşar Kaplan da, Lenin de, Sultan Galiyev de, İsmail Beşikçi de, Karl Marx ve Abdurrahim Karakoç da ve hatta Nâzım Hikmet de farklı zamanlarda yasaklanabilir. Burada devlete egemen olan gücün ideolojisi durumunu belirleyen. Kısacası egemen olanın sağı solu belli olmaz! Kim bilir belki de hiç olmaz.

“Dünya var olduğundan bu yana, hiçbir otorite kendisinin eleştiri konusu yapılmasına istekli görünmemiştir.” (Friedrich Nietzsche)

Orhan Gencebay üzerine birçok kitap, tez, makale yazılmış gerçek anlamda bir fenomendir. Eserlerinin içinde kader, inançlar, tevekkül yatsa da zaman gelip sistemi rahatsız ettiği de olur. Aslında Orhan Gencebay müziğine konulan yasaklamanın diğerlerinden farkı kanımca abuk sabuk alınmış bir karar olmamasıdır. Gayet uz görülü ve yasaklayanın cephesinden baktığınızda da yerinde bir karardır. Çünkü Orhan Gencebay

açık ve gizli takipçileri ile kitlesel etkileme spektrumu son derece geniş, sistemin argümanları ile hareket etse de her an hedefi değişebilecek bir silah gibidir. Orhan Gencebay, sistem ve egemenler için geri tepmesi muhtemel bir silahtır ve tahmin gücünü zorlayacak kadar da etkilidir. Sol jargonun; muhalif, protest ve karşı duran tavrının dışında başka bir protest tavrı vardır. Okurken birçoğunuz pek kızılıyorsunuz farkındayım ama böyle olduğunda iddialıyım. Futbolun, sistem için ne derece önemli, yandaş ve göz bağcısı olduğunu bilmekle birlikte “Çarşı Grubu”nun yarattığı pozisyonu göz ardı etmemek ve önemsemek gerekir diye düşünüyorum. Orhan Gencebay bu şarkıları beselerken hiçbir muhalif ve protest duygu veya düşünce içinde olmayabilir veya değildir, bu başka bir konu. Bizim asıl üzerinde ısrarla durduğumuz, bu kadar çok sevilen bir sanatçı ve müziğinin söyledikleri ve toplumsal kodlarda bıraktıklarıdır. Biz bunu belki farkında değiliz ama, egemen olanlar her şeyin farkında ve hesabındadırlar. Sistemin Orhan Gencebay’ı sürekli yanında ve yandaş görmek arzusunun yegâne sebebi de budur.

[...] Batsın bu dünya, bitsin bu rüya

Ağlatıp da gülene, yazıklar olsun...

[...] Her şey karanlık, nerde insanlık

Kula kulluk edene yazıklar olsun...

[...] Günah zevk olmuşsa, vefa yorulmuşsa

Düzen bozulmuşsa, ben mi yarattım...

Orhan Gencebay’ın yalnızca bu eserde değil “halkanın içindeyken karşı duran” daha birçok şarkı örneği var. Sistem gün gelir; Arap ezgilerini andıran ezgileri, baygın nağmeleri bir dereceye kadar kabul eder ama kula kullukla beslenen bir düzende “kula kulluk edene yazıklar olsun” dedirtmez. Söyleyenin kim olduğu bizim için önemlidir, egemen olanlar için değil. Kısacası Gencebay yasaklanmayı sonuna kadar hak etmiştir(!)

Kanaatimce, “halkanın dışında muhalefet edenleri halletmek kolaydır, çünkü onlar âşikârdır. Sistem için asıl tehlikelisi

halkanın içindekilerin meseleye arada bir dışarıdan bakmalarıdır!”

Geleneksel Müziğe Getirilen Kısıtlamalar Sadettin Kaynak'ı Zirveye Taşımıştır

Sadettin Kaynak çok önemli bir Klasik Türk Müziği bes-tecisidir. Aslına bakarsanız, Türk müziğindeki klasik kavramını alt üst etmiş bir sanatçıdır. 1895 yılında İstanbul'un Taşkasap semtinde doğmuştur. 10 yaşında iken hafız olur. Cumhuriyet kurulduktan bir süre sonra da Sultan Selim Camii'ne önce ikinci imam, sonra da 1928 yılında baş imam olur. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitim almışlığı vardır. Dinî müzik ile din dışı müziği birlikte öğrenmiş ve icra etmiştir. İlk Türkçe ezanı da seslendiren Sadettin Kaynak'tır. Sadettin Kaynak'ın bestelediği “Çile Bülbulüm Çile”, “Ayrılık Yaman Kelime”, “Deli Gönül Gezer Gezer Gelirsin”, “Ağla Gözlerim Ağla”, “Telli Turnam” gibi 42 ayrı makamda yazdığı 632 ka-dar eseri bulunmaktadır. Sadettin Kaynak, Sultanahmet Camii imamı iken 1953 senesinde felç geçirir, 3 Şubat 1961 tarihinde aramızdan ayrılır. Kaynak, aydın ve yenilikçi bir imamdır. Mü-zikle olan ilintisi zaten inancın hangi noktasında olduğunun en kuvvetli delilidir. Selatin camilerimizde imamlık, müezzinlik yapmış bir din adamının müzikal tavrı tıpkı yine bir mü-tefekkir ve mutasavvıf olan Hammâmizâde İsmail Dede veya Buhûrizâde Mustafa İtrî çizgisindedir; yobazlıktan uzak, dün-yanın farkında bir inanç çizgisi.

Ülkemizde 40'lı ve 50'li yıllarda furya olan Mısır filmleri-ni 50'li ve 60'lı yıllarda Hint filmleri takip etmiştir. Genelde Mısır'dan gelen, özellikle Arap şarkıcıların oynadığı ve şarkılar söylediği fesli, entarili filmler toplumumuza sıcak gelmiştir. Hem göze hem de kulağa hitap eden müzikal filmlerin unutul-maz yıldızları arasında, Abdülvahhap, Ümmü Gülsüm, Leyla Murat ve Ferit Atrâş sayılabilir.

Cumhuriyet politikaları doğrultusunda geleneksel müziğin eğitimi ve radyolarda yayınlanması tümüyle veya kısmi anlamda yasaklanınca kulağa aşina melodiler, bu filmlerde aranır olur. Türk müziği nağmelerini ve makamsal yapısını duyma ihtiyacı tam anlamıyla olmasa da halkı, Arap ve özellikle Mısır radyo istasyonlarına yönlendirmiştir.

Bazı kaynaklar bu filmlerin 1948'de yasaklandığını işaret etse de,¹⁵⁴ Levent Cantek, "...1949'da Ankara sinemalarında gösterilen 8 Mısır filmi vardır..." diyerek, Mısır'dan film ithali yasağı iddiasının doğru olmadığını yazar.¹⁵⁵ Hatta 1950 yılında Sadettin Kaynak'ın Mısır filmleri için beste yaptığı bilinir.

Sayın Murat Özyıldırım'ın 2008 yılında *EskiYeni* dergisinin 8. sayısında yayımlanan araştırmasına baktığımızda başka bir bilgi ile karşılaşırız:

"Yasaklamanın olmadığını kanıtlayan bir başka bilgi *Resimli Radyo Dünyası* dergisinden edinilir. Perihan Altındağ Sözeri, *Resimli Radyo Dünyası*'na 1952 yılında verdiği demeçte '...Görüyoruz ki Arab filmleri bizim filmlerimizden çok daha fazla rağbet görüyor... Amma bu demek değildir ki bizde film çevrilemez...' demekte ve Mısır filmlerinin ülkemizdeki haklı başarısına vurgu yapmaktadır. Bu sözler, 1952 yılında -Mısır'dan ithal yasağının başladığı iddia edilen 1948 yılından dört yıl sonra bile- Mısır filmlerinin Türkiye'de hâlâ gösterimde olduğu anlamına geliyor.

Mısır filmleriyle ilgili yasaklamadan söz eden Attilâ İlhan '...Yıllardır Mısır filmleri, halkı cezbediyor; Yusuf Vehbi'nin, Leyla Murat'ın afişleri duvarları süslüyordu; Ankara, nedense bundan çekindi, bu filmlerin ithalini menetti; Yeşilçam işte, müşteride oluşan bu boşluğu elde etmek için, Arap filmlerini

¹⁵⁴ Bkz. Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İletişim Yayınları, 7. basım, İstanbul.

¹⁵⁵ Levent Cantek, "Türkiye'de Mısır Filmleri", *Tarih ve Toplum*, sayı 204, İstanbul.

taklitle işe başladı...' demektedir. Aslında Ankara, yalnızca Arap kültürünün ülkeye girişinden değil, Türk film yapımcılarının Mısır filmleriyle rekabet edemeyişinden de endişe etmiştir. İlhan'ın belirttiği gibi, şarkıların okunduğu, çoğu kez umutsuz aşk konularını en göz yaşartıcı halleriyle izleyiciye sunan Mısır filmleriyle yarışa kalkan Yeşilçam, aynı derecede acıklı, şarkılı filmlerle piyasada rekabeti kendi lehine çevirmeyi ancak 1960'ların başında başarır. Hızla 'Batılılaşan' ülkede, halka sunulan Yeşilçam film örnekleri, Mısır filmlerinin açık etkisindedir.

Aynı 'kalitede' filmler, Türkiye'de kısa sürede Mısır filmlerinin yerini alır. Gerçekten de bir zaman sonra, özellikle 60'lı yıllarda yapılan Türk filmlerinde Mısır filmleri gibi sadece şarkıya dayanan, filmin konusundan çok, okunan şarkıların ünlendiği filmler çekilir. Mısır filmlerine getirilen yasaklama, bu filmler için bestelenen şarkılar nedeniyle klasik Türk musikisi bakımından zenginleşmenin önünü de açmıştır.

Ne yazık ki bir tane bile Türkçe dublajlı örneğin günümüze ulaşmadığı Mısır yapımı filmler, yaklaşık on beş yıllık maceralı süre içinde, Arapça ya da Türkçe gösterimlerinde, Türk sinema seyircisi için vazgeçilmez bir zevk olarak tarihimizdeki saygın yerlerini almışlardır."¹⁵⁶

İşte bu dönemler Sadettin Kaynak'ın yükseliş dönemidir. Çünkü Kaynak; Mısır filmlerindeki Arapça şarkılar yerine, yeniden Türkçe şarkılar bestelemiş ve çok sevilmiştir. Sanatçı 1940 ve 1950 yılları arasında 80'den fazla filme müzik yapar. Bestelerinin bir çoğunun güftesi Vecdi Bingöl'e aittir. Kaynak'ın unutulmaz eserleri arasında, "Enginde Yavaş Yavaş Günün Minesi Soldu", "Leyla Bir Özge Candır", "Derman Kâr Eylemez", "Ayrılık Yaman Kelime" sayılabilir.

¹⁵⁶ Murat Özyıldırım, "EskiYeni Dergisi: 'Türkiye'nin Batılılaşma Süreci ve Mısır Filmlerine Getirilen Arapça Yasağı'", ummugulsum.com, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.ummugulsum.com/eskiyeni-dergisinde-misir-filmleri>

Başta da söylediğimiz gibi dönemin devlet politikaları doğrultusu ile üvey evlat gözüyle bakılan geleneksel müzik, ihtiyaçtan yeni bir tür doğurmuştur. Hacı Arif Bey ile başlayan şarkı formu, dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda Sadettin Kaynak'la serbest şarkı formuna doğru yürümüş ve 70'li yıllarda "Arabesk" adını yakıştırdığımız müzik türünün öncülü olmuştur. Lafi uzatmayalım, hiçbir müzik türü gökten zembille inmez, müzikal formlar değişiyorsa demek ki toplumsal kodlarda da değişim başlamıştır demektir.

"Bir memleketin nasıl yönetildiğini anlamak mı istiyorsunuz; Onun müziğine kulak veriniz. Nerede güzel eserlerden oluşmuş uyum vardır, orada adalet ve erdem hüküm sürer."

Konfüçyüs

Hüzünlü Olmak da Yasak, Mutlu Olmak da, Hatta "Arkadaş" Olmak Bile

Bir kere kafayı size takmasınlar, ferîştahı gelse yakayı kurtaramazsınız. Yani demem o ki, sizin yaptığınız müziğin Arabi ezgiler taşıması, sol jargonla seslenmesi, yanlış icra ediliyor olması, erotik unsurlar taşıması, karamsarlık vermesi ve hatta mutlu etmesi bile sakıncalı bulunabilir. Aslına bakarsanız bunların hiçbirisi ama hiçbirisi asıl sebep değildir! Hatta insanlara yaşama sevinci, mutluluk, dostluk, arkadaşlık vefa duyguları veriyorsa bile şarkınız yasaklanabilir, yayınlanamaz damgası yiyebilirsiniz.

Bilirsiniz, Melike Demirağ ismi bir dönem sistem için tehlikeliler, hır gür çıkarıcılar ve hatta rahat durmayanlar sınıfındaydı. Hâlâ insan hakları savunucusu ve sıkı bir aktivist olan Şanar Yurdatapan da bu sınıfın içindeydi. Yani onlar da müziğin "sakıncalı piyade"leri idi. Çünkü dünyaya sol gözlüklerden

bakan, yaşamlarını bu çizgi üzerinde oturtmaya gayret gösteren, bu noktadan sanat yapan insanlardır onlar. Eserlerine baktığımızda, “Alın silahı sizin gibi düşünmeyenleri vurun, kırın, sizi ciddiye almayan kuşun yuvasını bozun, hayatını karartın, ezin, paramparça edin” gibi hiçbir içeriğe rastlamamanıza rağmen yasaklıydılar. Şimdilerde bu gibi mısraların olduğu, kan içen, kan kusan bir sürü şarkı, türkü ortalıkta salına salına gezerken kimse rahatsız olmaz ama sizin dostluk şarkılarınız rahatsız eder. Buradaki ölçü tabii ki sizin şarkınız değil, sisteme yakınlığınız ve sistemden ne kadar paydalandığınızdır. İşte Melike Demirağ da zulmü şarkılarıyla yaşamış bir ablamızdır. Dillere destan bir şarkısı vardır ki, o dönem ne onun ne de şarkısının başı beladan kurtulamamıştır. Tahmin ettiğiniz gibi “Arkadaş” şarkısından bahsediyorum.

Arkadaş aslında; yönetmenliğini, yapımcılığını, senaristliğini ve başrol oyunculuğunu Yılmaz Güney’in yaptığı 1974 yılı yapımı bir Türk filmi. 1970’li yıllardaki sınıf çatışmasını biraz didaktik, biraz da romantik dille anlatan bir film. Başrol oyuncularından biri de Melike Demirağ. Filmin oyuncu ve seslendirme kadrosunda kimler yok ki: Ayşe Emel Mesçi, Kamran Usluer, Abdurrahman Palay, Altan Karındaş, Suna Keskin, Kerim Afşar... Film, malum sebeplerden dolayı gösterime girdikten sonra yasaklanmıştır; komünizm propagandası, halkı sınıflara ayırmak, kin ve düşmanlık. Tabii filmle birlikte, filmin Şanar Yurdatapan ve Atilla Özdemiroğlu imzalarını taşıyan o güzelim şarkısı da yasaklanır. Yasaktan sonra otomatikman TRT’de yayınlanması da durdurulur ve hatta öyle ortalık yerlerde falan da pek çalınmaz. Bir tek sebep vardır: “Arkadaş” diyerek, halkı sınıflara ayırmak ve bir sınıfın diğer sınıf üzerine tahakkümünü kurmak!

Halkın zaten sınıflara ayrıldığı, hakim sınıfın alt sınıfın karnını emerek, emeğini sömürerek kendini var ettiği bir ülkede halkı sınıflara ayırmak da ne ola diye düşünmekten geri durmıyor insan. Kim kimi sınıflara ayırıyor? Hangi sınıf? Neden

ayırıyor? Niye şarkı insanları bölsün? Bunlar sakıncalı sorular tabii. Onu bunu bilmem ama bu ayrılmak üzere olan(!) her sınıfın insanı bu şarkıyı ezbere bilirdi; işçisi, köylüsü, memuru, esnafı, fakiri, zengini, burjuvası...

“Burjuva mı, hangi burjuva? Var mı öyle bir sınıf?”

Var tabii, neden olmasın! Bizim de “burcuvamız” var. Yaşam tarzlarını kurcaladığınız zaman biraz köylü, kasabalı zengin modelidirler ama olsun. Hem onların içinde resim koleksiyonu yapan, yazma Kur’an toplayan ve hatta müzesi olan bile var. Yalnız bir tek farkları var; bizimkiler her iktidar değiştiğinde cicilerini giyip, çikolatalarını alıp yeni iktidarın kapısına koşarlar, “aman gözünüzü seveyim!” kıvamında. Dünyada burjuva sınıfı ise devrimler yapmış, iktidarlar değiştirmiştir.

“Anladın mı Agam, böyle küçücük bir fark işte.”

Şimdi bu burcuva ile halkı sınıflara bölecek şarkının sözlerine bir bakalım:

Bir kıvılcım düşer önce, büyür yavaş yavaş
Bir bakarsın volkan olmuş, yanmışsın arkadaş
Dolduramaz boşluğunu ne ana ne gardaş
Bu en güzel, bu en sıcak duygudur arkadaş

Ortak olmak her sevince, her derde, kedere
Ve yürümek ömür boyu, beraberce, el ele
Olmasın hiç o ta içten gülen gözlerde yaş
Bir gün gelip, ayrılısak bile seninle arkadaş

Evet arkadaş; kim olduğumu, ne olduğumu
Nerden gelip, nereye gittiğimi sen öğrettin bana
Elimden tutup, karanlıktan aydınlığa sen çıkardın
Bana yürümeyi öğrettin yeniden
El ele ve daima ileriye
Bir gün
Bir gün birbirimizden ayrı düşsek bile

Biliyorum, hiçbir zaman ayrı değil yollarımız
 Ve aynı yolda yürüdükçe
 Gün gelir ellerimiz yine dostça birleşir
 Ayrılısak bile kopamayız

İnsanın içinden “la havle” çekmek geliyor ama devamını bilmiyorum!

Dostluk, arkadaşlık, beraberce el ele yürümek sistem için ağır tehlike.

Takip eden yıllarda 12 Eylül karanlığını yaşayanlar bilir, ilk yasaklanan şeylerden biri de üniversite kampuslerinde 3 kişiden daha büyük gruplar halinde dolaşmaktı. Hele “el ele” mümkün değil; hem birlik, dayanışma ve komün yaşamını çağırıştırıyor hem de kız erkek karışık falan olursa zaten külliyen haram!

Bugün balya balya hasat edilen tarlanın tohumunu aslında kimler hangi yıllarda atmış, görmek o kadar da zor değil.

Hadi bir örnek daha verelim katmerli olsun:

Onlar Her Zaman, Hayatın Bayram Değil Zindan Olmasını İsterler...

Şenay Yüzbaşıoğlu’nu hatırlar mısınız bilmem, çok özel bir sestî. Eşi kompozitör Şerif Yüzbaşıoğlu ile el ele verip ne güzel şarkılar üretmiş, icra etmişlerdi. 1981’de Şerif Yüzbaşıoğlu’nu 2013’te de Şenay Yüzbaşıoğlu’nu kaybettik. Onlar da az çekmediler bu saçma sapanlıkların elinden. Yasaklar, sansürler, bir sürü engelleme...

Yüzbaşıoğlu çiftinin tabii ki dünyaya baktıkları bir çizgi vardı. Ve tabii ki üretimlerinde dünya görüşleri ön plandaydı. Şenay Yüzbaşıoğlu aynı zamanda siyasi mitinglerde görev alan ilk sanatçıydı. Bülent Ecevit’in “Karaoğlan” lakabıyla büyük zafer kazandığı seçimlerden önce, mitinglerde Ecevit’ten önce sahne alıp “Sev Kardeşim” ve “Hayat Bayram Olsa”yı söylerdi.

Söylerdi söylerdi de, sonra ne oldu? Bu iki güzelim şarkı başta olmak üzere hem şarkıları hem de yüzleri ekranlardan, radyolardan uzak tutuldu, yasaklandı.

Şu dünyadaki en mutlu kişi mutluluk verendir
 Şu dünyadaki sevilen kişi sevmeyi bilendir
 Şu dünyadaki en bilge kişi kendini bilendir
 Şu dünyadaki en soylu kişi insafa gelendir

Bütün dünya buna inansa hayat bayram olsa
 İnsanlar el ele tutuşsa, birlik olsa, uzansak sonsuza

Şu dünyadaki en olgun kişi acıya gülerdir
 Şu dünyadaki en zengin kişi gönül fethedendir
 Şu dünyadaki en üstün kişi insanı sevendir
 Şu dünyadaki en soylu kişi insafa gelendir

Kimsenin kimseye selam vermediği, apartmanda çıkan komşu cenazesinden dahi günler sonra haber alındığı bir toplum haline nasıl getirildiğimiz ne kadar net değil mi? Yasaklı olan bir diğer şarkı ise şudur:

Bak kardeşim, elini ver bana
 Gel kardeşim neşe getirdim sana
 Al kardeşim ye, iç, gül, oyna

Sar kardeşim kolunu boynuma
 Sev kardeşim canım feda yoluna
 Tap kardeşim tüm insanlara

Dünyaya geldik bir kere
 Kavgayı bırak her gün bu şarkımı söyle
 Sevdikçe güler her çehre
 Amaçlar hep bir olsun kalpler birlikte

Asıl amaç belki de bu duygulardan uzak bir nesil yetiştirmekti ve başardılar maalesef. Bu şarkılar daha fazla dinlenmiş olsaydı acaba bugünkü “terör” kısılacı ne kadar başımıza bela olurdu? Ülkenin doğusu, batısı, kuzeyi, güneyi bu şarkılarda olduğu gibi el ele verseydi nasıl bir Türkiye’de yaşırdık dersiniz? Her akşam alınan şehit haberleri ve patlamalarda can kaybeden yurttaş görüntüleri acaba bu kadar sıradan sayılabilir miydi?

Çok mu romantik, çok mu ütöpik düşünüyorum sizce? Romantik mi, ütöpik mi bilemiyorum ama hiçbir uygulamanın, yasağın, engellemenin rastlantısal veya kendiliğinden olduğunu düşünmüyorum. Hepsinin bu güzelim ülkeye yıllar önce biçilmiş giysi ve o giysiyi dikmek için iktidar olmuş terzi-lerin eliyle hazırlandığına inanıyorum.

Soğuk Savaş’ın Donduramadığı Şarkılar

Politik düşüncesi ve hayata bakışı noktasında; yasaklanan, zulüm gören müzisyen meslektaşlarım konusunu bir başlık altında artık toparlamak istiyorum. Aşağıda adı geçen sanatçıların dışında daha onlarca örnek var ama hepsini bu satırlara sığdırmak mümkün değil. Sizlere ancak belli başlı örnekler vereceğim, diğer arkadaşlar veya büyüklerimiz kusurumuza bakmasınlar.

Dikkat edilmesi gereken nokta şu: Yasak, sansür, görmezden gelme, uzak tutma uygulamalarına maruz kalan sanat insanlarımızın büyük bölümü sol düşünceye sahip; hatta tamamına yakını diyebiliriz. Kısacası Türkiye’de kanunlar, genel anlamda sanatçının, “kardeşim sen de çok milliyetçisin, çok ülkücüsün, çok dindar ve gericisin, millete kin ve nefret aşıyorsun” diye yakasına yapışmamış. Tabii ki birkaç örnek var ama bir elin parmaklarını geçmiyor.

Cem Karaca da Nasibini Almıştı

Bu başlığın altında ister seversiniz ister sevmezsiz Cem Karaca da olmalı, çünkü o da yasaklamalardan bir hayli nasibini almıştı. 1 Mayıs Marşı ile aklımıza gelen Karaca'nın 70'li yıllarda söylediği Tamirci Çırağı, Parka ve daha niceleri baştan aşağı sorun olmuştu. Cem Karaca şarkılarında da yine o en tehlikeli klasik temalar hâkimdi: İşçi, köylü, emek, sermaye, halkın yoksul yüzü vs. 1 Mayıs mitinglerinin, işçi ve sendika gecelerinin, eylem alanlarının vazgeçilmez sanatçısıydı Cem Karaca. Tabii ki bu kadar sayfa yazdıktan sonra 1 Mayıs Marşı'nın neden korku yarattığını yazacak değilim, zaten ortada.

Lakin bunlar içinde öyle bir eser var ki anlamak yine mümkün değil: "Namus Belası." Kan davalarını, namusunu temizle diye eline silah verilen nice gençlerin kararan yaşamlarını, törenin olumsuz yansımalarını, kadın cinayetlerini konu alan bu güzelim şarkı da yasaklanmış. Nedenine gelince, "sözleri sebebiyle kötü örnek oluşturduğu" imiş.

- Ya hu! Ne kötü örneği? 7/24 yaşanan bir sorunun müzikal anlatımıdır, toplumsal bir yaraya cesaretle parmak basmaktır bu şarkı.

- Yassah!

Hadi bakalım sözler nasıl kötü örnek oluyormuş, birlikte değerlendirelim:

Düştüm mahpus damlarına öğüt veren bol olur
Toplasan o öğütleri burdan köye yol olur
Ana baba bacı gardaş dar günümde el olur
Namus belasına gardaş döktüğümüz kan bizim

Hep bir hallı Turhallıyız biz bize benzeriz
Yüz bin kere tövbe eder gene şarap içeriz
At bizim avrat bizim silah bizim şan bizim
Namus belasına gardaş yatarız zindan bizim

Gız gelinim suna boylum doyamadan biz bize
 Besmeleyle yüzün açıp oturmada diz dize
 Almış kaçırmışlar seni çökertmişler ıssıza
 Namus belasına gardaş kıydığımız can bizim

Ağam kurban beyim kurban hallarımı eyledim
 Ne bir eksik ne bir fazla hepsi tamam söyledim
 Kır kalemi kes cezamı yaşamayı neyleyim
 Namus belasına gardaş verdiğimiz can bizim

Yıllar sonra Cem Abi ile bir sohbetimizde, “Namus Belası” yasağını hiç anlamadığımı, bu eserde, “döktüğümüz kan, aldığımız can yine bizim” derken kendi insanımıza kıyıyoruz dediğini, “At bizim, avrat bizim, silah bizim” derken erkek egemen toplumu, “doyamadan biz bize” derken pişmanlığı, “kır kalemi ver cezamı” derken ise hatayı canı ile ödemeye hazır birinin olduğunu anladığımı söylemiştim.

“Hepsi doğru” dedi gülümseyerek ve ardından ekledi: “O zaman lafı kulaklarıyla değil, kışkırlarıyla dinliyorlardı kardeş.”

Cem abi inan şimdi de hâlâ öyle, sen rahat uyu!..

Peki Ya Ahmet Kaya

Ahmet Kaya ve Yusuf Hayaloğlu da baştan beri sorundur tabii. Hayaloğlu’nu bilirsiniz, Ahmet Kaya şarkılarının vazgeçilmez söz yazarı ve aynı zamanda da Kaya’nın kayınbiraderidir. İkisini de yakından tanıdım, dünya güzeli insanlardı. Kaya’nın sisteme göre asıl sevimsiz tarafı az buçuk sınıfsal dokunmaları değil, Güneydoğu ve Kürt meselesiyle ilgili seslendirdikleri idi. Bir de üstüne üstlük Kürtçe söyleyip, klip çekince kızılca kıyamet kopmuştu. Ödül töreninde ortalık karışmış, “Baak! Ben sistemin yanındayım, uslu bir yandaşım, paramı alırım ve işime bakarım” diyen takımın, çatal bıçak ve yumruk yağmuru altında kalmıştır. Sonrasını biliyorsunuz.

Ahmet Kaya'da, müzikal ve sözsel örgü muhalif olmakla birlikte, piyasanın tabiri ile "arabesk" unsurlar taşıyordu ama sol yaka tarafından da baş tacı ediliyordu. O yıllarda çıkan *Gerçek* dergisinde uzun uzun yazmıştım, Ahmet Kaya'nın tılsımlı formülü belki de bu topraklarda kulağa en oturmuş melodik yapılarla yürümesiydi. Bir diğer taşıyıcı kolonu ise sözler çok bizdi, bu toplumdur. İkiricikli, sanat yapacağım diye bir tavrı yoktu, olduğu gibiydi. Solun legal de illegal de entelektüel de köylüsü de işçisi de Ahmet Kaya'da bir damar bulmuştu. Doğru muydu yanlış mıydı başka bir tartışma konusu ama Kaya o yıllarda ciddi bir misyon üstlenmişti.

Ahmet Kaya'nın tüm yaşananlarla ilgili en çarpıcı açıklamasını, eşi Gülten Kaya, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün elinden Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü'nü alırken hatırlatmıştı. "Aleykümselâm demeye geldim" diyerek ödülü alan Gülten Kaya şöyle diyordu: "Eşim, Paris'te yaşadığı fiili sürgün zamanlarında sesini ülkesine duyurmak istemiş ve şöyle demişti: Dünyanın bütün dillerine ve ırklarına eşit mesafede duran ama bir kimlik belirtmek istediğinde Kürt asıllı Türkiye cumhuriyeti vatandaşım. Ben kendisine sadakat göstermesini isteyecek tüm sistemleri reddedecek kadar özgür biriyim. Hukuk tarihi beni yargılayan ve bana ceza verenleri kendi gurur tablosuna tabii ki eklemeyecektir."¹⁵⁷

Ahmet Kaya'nın süreç içinde sayısız konseri yasaklandı, milyonlarca albümü toplatıldı, hakkında onlarca dava açıldı.

Aklımıza gelen birkaç olayı paylaşalım:

- Ağlama Bebeğim albümü 1985 yılında piyasaya çıkar ve çıktığı yıl toplatılır fakat daha sonra sansürü kaldırılır.

¹⁵⁷ "Ahmet Kaya'nın ödülünü Gülten Kaya aldı: Aleykümselâm demeye geldim", radikal.com.tr, 24.12.2013, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/ahmet-kayanin-odulunu-gulten-kaya-aldi-aleykumselam-demeye-geldim-1167791/>

- Şafak Türküsü, Yorgun Demokrat, Başkaldırıyorum ve daha birçok albümü bazı illerde toplatılır.

- Şarkılarım Dağlara albümü, basılan 2 milyon 800 bin bandrolle rekor kırmıştır. Bu albümde yer alan Özgür Çağrı isimli şarkıda geçen “Abin bir gün dağdan döner, sarılırsın yavrucağım” gibi sözler nedeniyle albümü toplatılır, konser vermesi yasaklanır.

- 1993 yılında Berlin’de Kürt İşadamları Derneği’nin düzenlediği bir gecede verdiği iddia edilen bir konsere ilişkin fotoğrafların *Hürriyet* gazetesinde yayımlanması üzerine “Bölücü PKK örgütüne yardım ve yataklık yaptığı ve halkı ırk farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik ettiği” iddiasıyla hakkında İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde toplam 10 buçuk yıl ağır hapis istemiyle iki ayrı dava açılır. Yargılamaların sonucunda gıyabında toplam 3 yıl 9 ay ağır hapis cezasına çarptırılır. Daha sonra bu görüntülerin düzmece olduğu ortaya çıkar.

Ahmet Kaya’nın televizyonlarda görünmesi yıllar sonra oldu. O da tamamen apolitik şarkılarıyla. Ahmet Kaya yasasının tamamen kalkması 2009 yılına denk gelir. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın TRT Müzik’te Ahmet Kaya müziklerinin de yayınlanacağını açıklamasının ardından TRT’den de “Ahmet Kaya’ya yasak uygulamayız” mesajı gelir. Arşivlerinde Ahmet Kaya müzikleri bulunduğunu söyleyen TRT Müzik Koordinatörü Bahtiyar Sis, “Ahmet Kaya’nın müziğini de çalacağız. TRT’nin bu konuda yasakçı bir anlayışı yok. Bu kanalda Rum, Ermeni, Kürt ve Süryani müziği de olacak” der. Tüm bunlar yaşanırken Ahmet Kaya çoktan aramızdan ayrılmış, 2000 yılından beri Paris’in Père Lachaise mezarlığında yatıyordu(!)

Hangi Birini Yazalım, Hangi Birini Söyleyelim ki

Gerçekten de hangi birini yazıp söyleyelim. Grup Yorum'un yasaklamalarla, gözaltılarla, tutuklamalarla geçen sanat serüvenini mi yazalım, Edip Akbayram'ın yasaklı yıllarını mı, hangi birini? Yoksa türkü söylemesi mahkeme kararı ile yasaklanan Pınar Aydınlar'ı mı? 2010 yılında Tunceli'de söylediği bir türkü yüzünden Pınar Aydınlar'a mahkeme tam 3 yıl Tunceli'de türkü söylememe cezası vermiş. 21.10.2012 tarihli *Milliyet* gazetesi Kültür Sanat Servisi'nden Gülden Öktem'in haberi aynen şöyle:

"Halk müziği sanatçısı Pınar Aydınlar, 29 Temmuz 2010'da düzenlenen 10. Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nde 'Kızılderre Ağıtı', 'İbrahim'e Ağıt', 'Ali Haydar' ve 'Kırmızıgül' türkülerini söylediği için 'yasadışı sol örgüt propagandası yapmak'la suçlanmıştı. Aydınlar hakkında, Malatya 3. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 1 yıldan 5 yıla hapis istemiyle açılan davada karar duruşması önceki gün görüldü. Mahkeme kararına göre sanatçı Pınar Aydınlar, üç yıl içinde Dersim'de tekrar türkü söylerse aynı suçu işlemiş olacak ve yargılanmaya devam edecek. Ancak, eğer aynı suçu işlemezse Aydınlar hakkında açılan dava düşecek."

Milliyet'e konuşan Pınar Aydınlar, hakkında açılan dava ile ilgili olarak şöyle konuştu:

"[...] Benim kabul edemediğim şey ise, bugün 'Kırmızıgül' türküsünü yargılıyorlar, Grup Yorum işkence görüyor, Grup Munzur yasaklanıyor. İleri demokrasi var denilen bir ülkede bir yandan Hrant'ın katillerine övgüler yazan İsmail Türüt'e beraat kararı vereceksiniz, diğer yandan ben doğmadan çok önce yazılmış türkülerini okuduğum için bana 3 yıl yasak getireceksiniz."

"[...] Ağırırma giden şey ise, ne birilerinin hakkına tecavüz ettim ne insanların hayatını kararttım ne de haksızlık yaptım..."¹⁵⁸

¹⁵⁸ "Türkü söylemesi yasak!", milliyet.com.tr, 21.10.2012, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.milliyet.com.tr/turku-soylemesi-yasak--gundem-1615098/>

İşin dikkat çeken bir diğer tarafı ise sanatın ve sanatçının sakıncalı olma durumu bölgeden bölgeye değişiklik gösteriyor. Yani bir sanatçı veya onun eseri Adana'da yasak ama İstanbul'da serbest olabiliyor. Bir albüm Diyarbakır'da toplatılıyor ama İzmir'de serbest. İnsanın sorası geliyor, bu ülkede ulusal hukuk mu yoksa federal hukuk mu geçerli diye? Bir de oturmuşlar “eyalet sistemini”, “federal sistemi” tartışır dururlar. Zahmet etmeyin devletin sanata ve sanatçıya yaklaşımında uyguladığı hukuk düpedüz federal hukuktur. Biraz da kendimden örnek vereyim:

Hâkim de Şaşırdı Ben de

Sene 1989, Zonguldak'ın Devrek ilçesinde Baston Festivali'ndeyiz. Kimler yok ki? Ben hem davetliyim hem de İstanbul'daki sanatçı büyüklerimizi toparlayıp götüreceğim. En gençleri olduğum için festivale yardımcı oluyorum kısacası. Ekibe bakınız: Vedat Günyol, Mustafa Ekmekçi, Ayfer Güleç, Tayfun Ceyhan, Zihni Anadol, Demirtaş Ceyhun, Şükran Kurdakul, Ali Ekber Çiçek ve daha niceleri. Hasan İzettin Dinamo son anda rahatsızlanmış, gelememişti.

Festival akşamı pazar meydanı gibi bir yerde konserdeyiz. Gündüz yazarların imza töreninde küçük provokasyonlar olsa da pek önemsemedik. Fakat şehre sürekli asker ve polis takviyesi yapılması bizi biraz tedirgin etmişti doğrusu. Akşam konserde açık alan hıncahınç dolu. Maden işçileri gelmiş dört bir yandan Devrek'e ve diğer iş kollarından emekçi insanlar, işçiler, köylüler. Huzursuzluk çıkartmak için hazır bekleyen bir kaymakam var, Vahidettin Özcan adlı bir muhterem. Konser başladı ve oturduğu yerden emretti “Durdurun konseri” diye, belli ki okunan eserlerden rahatsız olmuş. Her taraf jandarma, polis, ortalık hıncahınç çoluk çocuk. Alanı terk etsem kıyamet kopar biliyorum. Eli telsizli bir sivil yanıma yaklaştı “Ekrem Bey, Sayın Kaymakam rahatsız oldu, konseri bitirmek istiyor”

diye aldığı emiri nakletti. Sazı çimenlerin üzerine bıraktım ve “Kaymakamına söyle, konseri durdurmak istiyorsa gelsin alsın bu sazı” der demez ortalık kıpırdanmaya başladı. Yeni türkülerle konsere devam ettik. Sonunda kaymakam çekti gitti ve biz binlerce kişilik bir koro olarak konseri bitirdik. Alandan otele kadar halkın oluşturduğu güvenlik koridoru altında geldik. Sabaha kadar uyumadık, otel polis kuşatmasındaydı adeta. Neyse Mustafa Ekmekçi ve birkaç milletvekili, içişleri bakanıyla görüştü de rahat nefes alabilmiştik.

İstanbul’a döndüğümde mahkemeden soruşturma kâğıdı geldi.

Bakırköy eski adliye binası. Gittim. Yaşını almış tonton bir nöbetçi hâkim.

- Hakkınızda şikâyet var, madde 312.
- Nedir hakim bey?
- Suç olan fiili övmüştünüz. Teröristleri övmüştünüz. Okuduğunuz türküler ve konuşmalarınız...
- Hangi türkü rahatsızlık vermiş sayın hâkim?
- Kızıldere diye bir türkü, sözleri burada. Bu arada cezaevlerine selam göndermişsiniz. Bir de Deniz’lere, Mahir’lere diye bir laf etmişsiniz.
- Ben bu türküyü her yerde okuyorum, sayın kaymakam neden hassasiyet göstermiş anlamadım. Evet cezaevlerinde binlerce insanın haksız yere tutulduğuna, işkence altında olduklarına dair haberlerimiz var. Ölen devrimciler, kimi ruhlarına dua okur, kimi selam gönderir, ben ikinci gruptayım.

Emekliliğinin yaklaştığını tahmin ettiğim hâkim amca üzerinde DMO (Devlet Malzeme Ofisi) yazılı mavi dosyayı elinin tersi ile kapattı ve kararını gülümseyerek ifade etti:

- Ben de anlamadım genç kardeşim, ben de anlamadım. Siz hem sanatçı hem akademisyensiniz, beni daha iyi anlarsınız. Bunlarla uğraşıyoruz. Çay içer miyiz?

- İçeriz, teşekkür ederim.
- Benim çok sevdiğim bir türkü daha söylemişsin, o bile rahatsız etmiş?
- Anlamadım, o hangisi?
- Odam Kireç Tutmuyor.
- Nesi rahatsız etmiş olabilir?
- “Soyun da gir koynuma” bölümü olabilir mi? Ahlaka mugâyir ya!

Gülüşüyoruz, çaylarımızı içerken mırıldandığımız türküyü hiç unutmuyorum.

Odam kireçtir benim
Yüzüm güleçtir benim
Soyun da gir koynuma
Terim ilaçtır benim ...

Mustafa Ekmekçi bu konuyu o günlerde *Cumhuriyet* gazetesindeki “Ankara Notları” köşesinde uzun uzun yazmıştı.

Mare Nostrum Ne Ola ki?

90’lı yıllarda Mare Nostrum adlı albümü yapmıştım. Satışlar bizi şaşırtacak kadar yüksek. Lakin kaset (o zamanlar CD yok) Anadolu’da birçok noktadan geri dönüyor. Sebebi de, kasetçilere yapılan denetimlerde “Belli olmayan bir dilde yapılmış” diye değerlendirilmesi. Sonra basında anlattık; Mare Nostrum Latince, Bizim Deniz demektir, Can Yücel şiiridir, korkmayın Kürtçe değil diye de nefes aldık. V. I. Lenin’e 6. Lenin durumu yani. Sonra yeni bir albüm kapağı yapıp kocaman bir “Bizim Deniz” yazdık da kocaman belalardan korunduk.

Aynı yıllarda, Saffet Arıkan Bedük’ün vali olduğu dönemde bir Malatya konserim yasaklanmıştı da çok üzülmüştüm, hey gidi günler...

Akıllara Durgunluk Veren Olaylar

Güler misiniz ağlar mısınız bilemem ama sistemin acziyeti yasaklar konusunu sürekli mizahın ve sanatın yaratı gücünü tetiklemiştir. Politik mizahın beslendiği nokta aslında, sistemin ve egemenlerin çuvaldadıkları an ve alanları sanat yolu ile göze sokmaktır. Bu da tabii pek işe gelmez. Bu konuda en etkin alanlardan biri de tiyatrodur. Ülkemizde bu konuyla ilgili birçok amatör veya profesyonel tiyatro, üzerine düşeni fazlasıyla yapmıştır; Ferhan Şensoy, Genco Erkal, Devekuşu Kabare ve daha niceleri. Dario Fo ve Brecht rüzgârının geleneksel tiyatromuz ve köy seyirlik iklimimizle harmanlanması özgün ve özgür bir alan açmıştır.

Bu oyunları izlediğimizde artık hangisi kurgu hangisi gerçek diye ayırt edemez hale gelmemiz, içinde bulunduğumuz durumun sanırım en açık göstergesidir.

Meseleye mizah açısından baktığımızda müzik alanında da inanılmaz olaylara tanık olmuşuzdur. Bu tanıklıklara geçmeden sizlere Devekuşu Kabare'den biraz bahsetmek istiyorum; Müzikal-kabare alanının unutulmaz ekibi Devekuşu Kabare.

Belki de politik taşlamanın en fazla rağbet gördüğü tiyatro topluluğuydu Devekuşu Kabare ve tabii ki Zeki Alasya-Metin Akpınar; yanında da muhteşem bir ekip. 1967'de Haldun Taner ile kurulan ekipte kimler yoktu ki? İlk akla gelen isimler: Metin Akpınar, Zeki Alasya, Selim Naşit, Nevra Serezli, Cihat Tamer, Nezih Tuncay, Demet Akbağ, Suat Sungur, Yonca Evcimik, Sema Yunak, Tunç Özdil, Mustafa Uzunyılmaz, Özdemir Çiftçioğlu, Ali Yalaz...

Unutulmaz oyunların birkaç tanesini hatırlayalım: Vatan Kurtaran Şaban, Astronot Niyazi, Ha Bu Diyar, Haneler, Keşanlı Ali Destanı, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, Aşk Olsun, Deliler, Geceler, Yasaklar, Beyoğlu Beyoğlu, Reklamlar...

Bu oyunların içinde “Geceler” fazlasıyla müstehcen bulunduğu için tüm görüntü ve ses kayıtları imha edilmiştir. Elimizde yalnızca bir tek ses kaydı var, görüntü hiç yok. Ne acı değil mi? Yakılarak yok edilen bir tiyatro eseri. Ne kadar korkuyorlar değil mi?

Bu efsane ekibin unutulmaz bir oyunu vardır ki tam da meseleyi özetler. Sizin de hatırladığınız gibi “Yasaklar” oyunundan bahsediyorum. Oyun yazarı Kandemir Konduk, müzikler ise Timur Selçuk imzası taşıyor. 12 Eylül darbesini takip eden yıllarda sahnelenen prodüksiyon, aslında popüler kültür argümanları ile günlük yaşam eleştirisini getirmiştir. Katı ve hamasi bir sanat söyleminden ziyade, ince ince dokunmalarla yoklayıp, arada bir ciddi “sınır ihlalleri” yapan bir oyundur. Kolay değil 1985 yılı, cuntanın nefesi hâlâ milletin ensesindeydi. Düşünüyorum da bugün bile ne kadar zor. Şimdi oyunun içine birkaç replikle girelim ve gülümsemeye devam edelim.

Oyunun çatısı yasaklar üzerine kurulmuştu. Fakat insanın yasakla tanışması o kadar geriye götürülmüştü ki, oyun ana rahminde aynı alanı paylaşan doğmamış iki bebekle başlıyordu. Aslında o günlerden yaşadığımız ülkeyi ne güzel özetlemişler.

Yine o yıllarda evimize geri dönerken adım başı polis ve asker kontrolleri ile canımızdan bezerdik. Aşağıdaki replik bunalmış toplumun nefes alacağı minicik bir alan açmıştı.

“Bu ülkede özgürlük var. Kimsenin eve gitmesine engel olmuyoruz ama bu yoldan evine ulaşman yasak!”

80’li yılların ortalarında ülkemizde bugünlerde(!) olduğu gibi yine Arap turist patlaması vardı. Baş sıkışan ekonomimiz bugün olduğu gibi o yıllarda da kapılarını Arap kardeşlere açmıştı. Arapların ülkelerindeki yasaklardan sonra buradaki Beyoğlu merkezli(!) eğlence dünyasına girmelerini anlatan bir replik var ki, yıllardır halkın diline pelesenk olmuştu:

“Memlekette namaz beş rekât

Burada devamlı harekât!”

Gelelim TRT yasaklarına. TRT tabii çoğu dönem olduğu gibi patronunun yani devletin etekleri altında, maaşlı gazetecilik ve “memur sanat erbabı” huyunu bırakmadığı için yine mizahın temel kaynaklarından biri olmuştur. İşte denetleme mantığını en kestirme ve en iyi anlatan unutulmaz denetleme sahnesi:

TRT’de bir çocuk programı çekimi anındayız, sahnede okul önlükleri ve kelebek kıyafetleri ile öğrenciler vardır. Hep birlikte şarkı söyleyip dans etmektedirler.

“Minik minik minik kelebek
Uç özgürce durmak ne demek
Altta gezinme yüksekte dolaş
Çalış çabala en başa ulaş sen ulaş
Uç uç uç uç”

Denetleme görevlisi yayını durdurur ve stüdyoya dalar.

Çocukların öğretmenini ve TRT denetçisi arasındaki diyalog şöyle:

- Efendim yayını kesiyoruz.
- Neden?
- Çekilirken denetliyoruz, bu bölümde kesmemiz lazım.

Zararlı neşriyata zamanında müdahale şart oluyor değil mi efendim?

- Bizim şarkımızda sakıncalı bir yer mi var?
- Minik kelebek tamam amaaaa! “Uç özgürce durmak yok” ne demek oluyor?
- Anlamadınız mı?
- Anlamadım.
- Uç kelebek, özgürce uç, durma demek.

- Yani kelebek istediği gibi uçuşsun, istediği hali karıştır-sın sonra kanun namına dur deyince de durmak ne demek öyle mi? Bu kelebek bu memleketin kanunlarına uymak zorunda-dır.

- Kelebek mi uyacak memleketin kanunlarına?

- Evet.

- Kelebek, yani bildiğimiz kelebek, vergisini verecek, as-kere gidecek öyle mi?

- O kadar da değil tabii, dişi kelebek askere gider mi?

- ...

- Şimdi ikinci satırı “Uç özgürce durmak ne demek” ye-rine “Dur sakince uçmak ne demek” olarak değiştiriyoruz.

Uzatmayalım, denetçi abiler “Altta gezinme yüksekte do-laş” satırını da halkı sınıflara bölmek olarak değerlendirir ve sakıncalı bulurlar. Şarkının o mısraı da “Fazla gezinme, git bir dalda dur” olarak değiştirilir. Bu da yetmez, milli kültürümüze uymayan bu Batı melodisi oradaki görevlinin mırıldanması ile segâh bir ilâhi haline sokulur.

İşte şarkının son hali:

Minik minik minik minik kelebek
Dur sakince uçmak ne demek
Fazla gezinme git bir dalda dur
Kanat çırpmadan yerinde otur

Özgürce uçmak tehlikelidir
Uçan ya hain ya da delidir
Dur dur dur dur git otur
Dur dur dur dur git otur

Bu okuduklarınızın mizah olduğunu tabii ki biliyorsunuz ama unutmayın ki tamamı hayali değil. Hatta hayal ürünü olan kısmı o kadar az ki...

Denetleme kurullarının, program çekilirken dahi bir kenar-da her an atlamaya hazır panter gibi beklemesi, hepsi ama hepsi doğru. Düşünebiliyor musunuz, stüdyoda konser programı çekiliyor ve sahnenin bir kenarında bir heyet sürekli sizi izliyor, “vatanın ve milletin bütünlüğü bozulmasın” veya “yanlış icra” olmasın diye. Akıllara durgunluk verecek sahneler yani. Tabii izleyen takımın da halini hayal ediyorsunuzdur. Takım elbise, kravat, kasıntı, yukarıdan bakan bir anlayış olsa gerek. Herhalde stüdyodaki havanın özeti “Her şey bizimle başlar bizimle biter, sanat bile, sanatçı bile” olsa gerek.

Şimdi sıkı durun ve derin bir nefes alarak okuyun! Bu tür denetlemelerden birine de sanat güneşimiz Zeki Müren yakalanmıştır. Evet evet Zeki Müren. Hadi onu da anlatalım:

Zeki Müren’in Kalbi Dayanmadı!

Bu olayı duymuştum ama bu kadar ayrıntılısını değil. TRT’de yayınlanan bir “günah çıkartma” belgeselinde sevgili Bülend Özveren üstadımızın ağzından duyduğumda hayretler içinde kaldım. Tabii o belgeseli de aslında bir günah çıkartma değil, “Geçmiş ne kadar kötü, biz ne kadar iyiyiz” olarak algıladığımı da ifade etmeden geçemeyeceğim.

1990’lı yılların başı, Zeki Müren bir bayram programında konser vermesi için TRT tarafından Ankara’ya davet ediliyor. Program canlı değil, önce Ankara Radyosu’nda banta çekilecek, sonra bayram gecesi televizyonda yayınlanacak. Radyoda hazırlıklar bitiyor, büyük bir saz heyeti kuruluyor ve herhangi bir arıza olursa(!) müdahale etsinler diye Türk Sanat Müziği Denetleme Kurulu’ndan birkaç saz sanatçısı heyete dahil ediliyor. Buradaki mantığı anlamak zor tabii. Yani sazlar yanlış

çalarsa müdahale edecekler ki gerek yok, zaten hepsi radyo sanatçıları, baştan alıp tekrar çalarlar, kaldı ki oradaki solist Zeki Müren ise kimseye laf düşmez. Veya Zeki Müren yanlış okursa müdahale edecekler(!) detone, prozodya, sürtone, yanlış vurgu, yanlış telaffuz vs. Rahmetli Zeki Bey'i yakından tanıdım, bu satırları yazarken bile farkında olmadan içimden “estağfurullah” diye mırıldandım.

İşleyiş şöyle: Her şarkı bittiğinde yapımcı bu muhterem heyetin yüzüne bakıyor ve “olur” işaretini alıyor ve bir sonraki şarkıya geçiyorlar. Kısacası Zeki Müren konservatuvar sınavında. Sonunda kayıt bitiyor ve kurallar gereği konser bantı bu sefer TRT Müzik Dairesi Denetleme Kuruluna gidiyor ve hikâyemiz başlıyor.

Son denetleme yapılıyor ve sonuç:

Kayda alınan 11 şarkıdan 10 tanesi yayınlanamaz!

Bir Defaya Mahsus “Sus Sus Sus Sus!”

Ankara’da ortalık birbirine giriyor. Böyle bir raporu Zeki Müren’e söylemek tabii ki imkânsız. Dönemin yetkilisi Bülent Varol işi çözmek için esas adam olan genel müdüre gidiyor. Çünkü genel müdürlerin yetkisi var, o derse oluyor! Yani emir demiri kesiyor. Bülent Varol durumu anlatıyor ve “Aman efendim, acaba bir defaya mahsus olmak üzere izin verir misiniz?” diye soruyor. Genel müdür, “Verdim gitti, tez yayınlansın” diyor ve iş tatlıya bağlanıyor.

Burada hem sanatçı hem de Zeki Müren’i seven biri olarak üzülüğüm şu oldu: Bu olayı Zeki Müren’in sanatı ve şahsı için imalı bir özür ve af talebi olarak algılıyorum. “Bir defaya mahsus, bir daha olmaz” mantığının iç anlamı, gerçek sanatçılar ve duyarlı insanlar için son derece incitici ve aşağılayıcıdır.

Sonunda program yayınlanıyor ve tabii çok beğeniliyor.

Konu burada kapanmıyor, sanatçıya bu mesele “Senin bant geçmedi. Genel Müdür bir defaya mahsus affetti” diye fısıldanıyor mu bilinmez ama birkaç hafta sonra Zeki Müren program dairesinden ses bandını ve “yayınlanır” raporunu istiyor. Sanatçıyı biraz oyuyorlar ve sonunda birkaç hafta sonra yalnızca bant gönderiliyor. Zeki Müren ısrarla denetleme raporunu isteyince bu sefer göndermiyorlar. Çünkü Zeki Müren’e öyle bir rapor zaten gönderilemez, ona “Bir defaya mahsus kabul ediyoruz” denilemez, bu düpedüz edep kusurudur(!) Zeki Müren durumu anlıyor ve TRT’ye küsüyor, bir daha da yıllarca TRT ekranlarına çıkmıyor. Ne zamana kadar? TRT’deki ölümünün gerçekleştiği programa kadar!

TRT prodüktörlerinden Kürşad Özkök, Bodrum’a gidiyor ve bin bir ricadan sonra Zeki Müren’i ikna ediyor. Sanatçı, özel bir araçla 24 Eylül 1996’da İzmir Televizyonu’na getiriliyor. Sağlık sorunları var, kilo, tansiyon, kalp vs. Stüdyo, görevliler, program ekibi, seyirciler, Türkiye ve Zeki Müren hazır. Program sırasında hatırlarsınız Zeki Müren’e bir jest(!) yapılıyor, TRT’de ilk şarkı okuduğu mikrofon hediye ediliyor. Sanatçının 1950’li yıllarda şarkı okuduğu bu mikrofon Zeki Müren’de büyük heyecan yaratıyor. Sunucunun masaya koyalım uyarılarına rağmen, kilolarca ağırlıktaki mikrofon, takdim eden muhterem tarafından Zeki Müren’in eline tutuşturuluyor. Spiker kız durumu anlıyor ve kendi mikrofonunu bırakıp Zeki Müren’in elindeki dev mikrofonu tutmasına yardımcı oluyor. Zeki Müren ömrü boyunca terk etmediği kibar ve ince üslubuyla teşekkür cümleleri kurmaya çalışırken sendelemeye başlıyor. Elindeki mikrofonu bırakıyor ve sunucu hanımın koluna yaslanarak son birkaç adım atıp kendisi için hazırlanan koltuğa çöküveriyor. Gerçekten de bu onun son adımları oluyor. Kalp hastası Zeki Müren büyük heyecan ve yorgunluk halinde. Milyonlarca insanın gözü önünde fenalaşıyor ve stüdyodaki koltuğa yığılıp kalıyor. Zeki Müren aramızdan ayrılıyor.

Tabii ki böyle bir sonuç başta TRT olmak üzere herkesi üzüyor ama buradan çıkartmamız gereken sonuç şu: Sanatçı ve sanatla kurduğunuz ilişki pamuk ipliği kadar ince ve narindir. Sanatçı, hatanızın şiddetine göre bazen sizden kopar, bazen yaşımdan. Bu kopuşun “bir defaya mahsus”u olmaz.

Bu son Türk büyüklerinin “bir defaya mahsus” diye bulundukları lütuf sayesinde birçok sanatçı, özellikle bayram ve yılbaşı programlarında TRT ekranlarından izleyicileriyle buluşmuşlardır. Bunlardan ilk akla gelenler ise Orhan Gencebay ve Muazzez Abacı’dır. Özellikle Muazzez Abacı’nın icra ettiği “Silemezler Gönlümden” adlı şarkı ciddi yasak yemiştir. Sebebi ise, eserin TRT anlayışına göre olmaması gereken enstrümanları barındırmasıdır. Olmaması gereken enstrümanlar ise bateri, bass gitar, klasik gitar gibi unsurlardır diye düşünüyorum. Bu konuda rahmetli Yıldırım Gürses bayağı direnmişti, lakin mevcut iktidarlara yakınlığı (MC ve ANAP hükümetleri) elini biraz daha rahatlatırsa da o da bayağı zorlanmıştı.

Tüm bunların yanında sebebi hâlâ öğrenilememiş ve tahmin bile edilememiş yasaklamalar varmış. Mesela Sevim Tuna’nın sesinden aşına olduğumuz “Bağdat Yolu” adlı o çok güzel şarkı. Ben bu eserin yasak olduğunu bilmiyordum, aynı belgeselde sevgili Mustafa Yolaşan’dan duydum. Mümkün değil bu şarkı çalınamıyor. TRT “Bağdat Yolu”nu sevmiyor kısacası. Bir yılbaşı müzik eğlence programında bu eser “bir defaya mahsus” olmak üzere çalınanlar listesine girmiş.

Yine Mustafa Yolaşan üstadımızın katıldığı belgeselde anlattıklarından öğreniyorum ki Mustafa Yolaşan, Sevim Tuna ve Nigar Uluerer gibi dekoltesi iddialı hanımefendileri konuk aldığında mutlaka cebinde bir çengelli iğne bulundurmuş. Sebebine gelince, program öncesi hanımefendilerden izin isteyip göğüs açıklıklarını çengelli iğne ile birkaç santim kapatmış. Yoksa program yayınlanmazmış. Anlıyoruz ki, denetleme yapan heyet-i âzâmın görev alanına yalnızca şarkıları dinlemek değil, şarkıcıları gözetlemek de giriyormuş.

Şarkıcılar Arası Yasak(!)

Peki, tüm bunlar tamam da şarkıcı şarkıcıya yasak koyar mı? Tabii ki koyar. Bu anlamda en çok bilinen şarkı “Çile Bül-bülüm”dür. Hani şu Safiye Ayla’nın her seferinde “çileeeee” diye nefes rekoru denediği ve hepsinde de başarılı olduğu şarkı. Gerçekten, ne zaman televizyon karşısında dinlesek “hah şimdi düşüp bayılacak kadıncağız” diye nefesimizi tuttuğumuzu hatırlıyorum. Nereden bilelim o zaman playback falan. Gerçekten de bu uzuuuuun(!) “çile”den sonra bir “Allaah!” gelir ve “ohh bitti, vallahi bravo kadına bu yaşta” derdik. Rahmetli Safiye Hanım pek isteyerek okurdu bu güzel şarkıyı, aslında şarkının orijinalinde hep beraber “Allaaah!” diye feryat edilen kısım olmasa da biz o şarkıyı öyle sevmiştik. Bu şarkı Sadettin Kaynak’a ait. Büyüsü olan, tekrarları mizansene, dinleyici ile interaktif icraya uygun, mutlaka bol alkış alan, herkesin bildiği bir şarkı. Rahmetli Sadettin Kaynak bu şarkıyı Safiye Hanım’a ithaf etmiş, yani manevi telifi Safiye Hanım’ın üzerinde.

Şarkıcının en büyük zenginliği sesi ve repertuarıdır. Emel Sayın bu şarkıyı okumaya başlayınca da kıyamet kopuyor. Safiye Hanım şarkıya ambargoyu koyuyor ve hiç kimse şarkıyı okuyamıyor. Emel Sayın da birkaç kez yayında emrivaki olarak istenince mecburen okuyor. Bunlar dünyada da örneği olan, sanatsal rekabetin gereği anlaşılabilir ve sevimli yasaklamalar, örnekleme anlamında bilginiz olsun istedim.

Biz yine ceberrut dalgalara bırakalım kendimizi...

“Senin Çenen Çarpık, Ekranı Çıkamazsın. TRT Sana Yasak(!)”

Şaka değil, gerçekten bu da olmuş. Kadın şarkıcıların, kılığı kıyafeti, etek boyu, dekoltesi vs. geçtik bunları. Bu ülkenin denetleme tarihinde “çenesi çarpık” diye yasaklanan şarkıcı da var. Evet, gerçekten var, o da benim değerli ağabeyim sanatçı

İskender Doğan. Kan ve Gül dediğinde milyonların eşlik ettiği İskender Doğan.

Denetleme kurulundan bir halk müziği ustamız fena takmış İskender Doğan'a. Önce, halk müziğinde gitar, bas gitar olmaz, türkülerini bozuyorsun diye kan kusturuyor. Doğan'ın birçok şarkısı da denetime takılıyor. Bu konuda halk müziği eserlerini Batı müziği sazları ile harmanlayıp yeni bir tını yakalamaya çalışan tüm sanatçılar kapı dışarı ediliyor aslında. Bu furyadan Esmeray, Beyaz Kelebekler, Edip Akbayram, Ersen, Cem Karaca ve daha niceleri payını alıyor. İşin özü şu: Halk müziğimizin Batı sazları ile çok seslendirip icra edilmesine, yozlaşma olarak bakılıyor. Bu hakim görüş hâlâ var.

"Halk musikimiz birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Garp musikisi usulünce armonize edersek hem milli hem de Avrupai bir musikiye malik oluruz."

Ziya Gökalp

Atatürk'ün de içinde bulunduğu çevrenin kabul ettiği bu hâkim görüşün kaynağı ise Ziya Gökalp'tir. Mesele bu kadar net işaret edilmişken, her nedense ülkenin milliyetçi-muhafazakâr ve zamanı geldiğinde de Atatürkçü yöneticileri bu sözleri hiç duymamışlardır. Halk müziğimiz üzerinde Gökalpçi anlayışın da hâkim olduğu, bu olması gereken yol haritası Cumhuriyet sanat tarihi boyunca "yoz"lukla itham edilmiştir. Kısacası Atatürk'ün ulusal müziğimiz üzerine kurduğu hayalleri ve yol haritası 10 Kasım 1938 günü saat 9'u 6 geçte rafa kaldırılmıştır(!) "Nereden çıkıyor bunlar?", "kaldırmadık" diyenlerse göstermelik birkaç debelenmenin ötesine geçememişlerdir. (Köy Enstitüleri dönemi hariç.)

Biz dönelim İskender Doğan'ın çenesine. Bir buluşmamızda anlatmıştı bana hikâyeyi. Aslında bahane tabii çene yamukluğu. İskender Doğan bir gün gazeteci bir arkadaşına rastlar. Arkadaşı bombayı patlatır:

- Yahu İskender, sen boşuna denetlemeye şarkı falan gönderme. Asıl sebep şarkılar değilmiş kardeşim.

- Ya neymiş?

- Senin çenen yamukmuş, anatomin bozukmuş.

Anlaşılan o ki denetleme kurulu, müzik işlerini bırakıp bu sefer çene cerrahlığına soyunmuş. Haklı olarak duyduklarına içerleyen İskender Doğan İngiltere’de eğitim görmüş çene cerrahı arkadaşı doktor Cengiz Çuhacı’yı arar ve birkaç gazeteci arkadaşı ile geleceğini söyler. Alır yanına gazeteci dostlarını ve geçer doktorun karşısına:

- Yahu Cengiz benim çenem yamukmuş, onun için TRT’ye çıkartmıyorlarmış. Sen bir ölç biç bakalım doğru mu?

Doktor basar kahkahayı ve cevap verir:

“Ölçelim ölçelim de, nedir bu deli saçması, kim uydurmuş?”

Ölçümler yapılır ve İskender Doğan’ın çene yapısı nerdeyse altın ölçeğe uyacak kadar düzgün çıkar. Doktor bir de kapı gibi rapor yazar, gazeteciler de tanık. “Bu çene sağlam çene!” raporunu İskender Doğan basın yoluyla kamuoyu ile paylaşır. Aklınız durdu değil mi? Haklısınız.

İskender Doğan’a fena takmışlar ki, 7 yıl boyunca sabahları çalan ve ona ait olan jenerik müziği iktidar değişir değişmez yayından kaldırılır. Hem de hiçbir açıklama yapılmadan.

Heey Ekrem Ataer! Halk Senin Programını Çok Sevebilir Ama Kel Sunucu Olmaz, Kendine Bir Peruk Al!

Yazarken bile gülüyorum. Bilgisayar başında çalışırken Ece Ataer koskoca bir kupa kahve ile girdi odama “N’oldu yine, ne gülüyorsun kendi kendine” diye sordu. Yukarıdaki satırları okuduğumda zimba gibi bir yorum aldım: “İskender Abi’ye güleceğine sen önce kendi haline gül, TRT’de program yaptığın

dönemde göreve gelen bir muhterem, ‘Kel sunucu mu olur, söyleyin şuna peruk taksın’ dememiş miydi?” diye hatırlatınca yerimden zıpladım... Gerçekten de 2000’li yılların ilk yarısında göreve gelen bir genel müdür yardımcısı tam da böyle tarihsel(!) bir yorum yapmıştı. Allahtan program sorumluları “Aman efendim, program izlenme oranlarını alt üst etti, çok izleyeni ve seveni var. Varsın böyle devam etsin, Ataer peruk falan kabul etmez” demiş de durumu kurtarmışız. Konu bana fısıldanınca internet siteme sevgili Altan Varol’un ve Can Akbel’in kocaman fotoğraflarını koymuştum, mesaj da yerine gitmişti.

Bu yasakçı zihniyetin en belirgin özelliği sanatçının yüzüne hiçbir şey yokmuş gibi davranıp arkasından yasakları yağdırmasıdır. Korkaktırlar çünkü, ödektirler, ne kendilerine inanırlar ne yaptıklarına.

Beni de program yaptığım dönemlerde Ankara’ya çağırıp birçok kez uyarmışlardı, şunu çıkarma örgüt konserine gitmiş, şunun lafını bile etme vatan hainidir vs. diye. Hiçbirini takmadık tabii. Bütün istemedikleri çıktı ekrana birer birer ve en olmayacak şarkıları, türküleri söylediler. Baktılar ki takmıyorusuz, sonunda programı bitirdiler. Ne yalan söyleyeyim “haklıydılar”.

İşin asıl sıkıntılı tarafı ise muhalif takımın da “Neden bu program hâlâ devam edebiliyor(!) ve çıkanlara da kimse dokunmıyor!” diye bizlere şüphe ve ima ile bakmasıydı. Halbuki işin tek sırrı vardı: “Halk bu programı ve onun muhalif damarını çok seviyordu, programın bıçak gibi kesilmesi ise ciddi sıkıntı yaratacak.” Onun için önce yavaş yavaş program tekrarları kaldırıldı, sonra programın tamamı. Kısacası herkes için “sen sağ ben selamet” kıvamına geldik.

Aylar sonra bir de baktık ki bütün muhalif takım “biz de program yapcez!” kuyruğunda.

İktidar yanlısı da, muhalif olanı da bir garip milletiz vesse-lam.

Neyse dönelim konumuza...

Müzik Mahallesinin Namusu(!)

Efendim yaşadığımız toplumda namus, ahlak, edep konuları malum hassas alanlardır. Özellikle namus dediğimizde ise akla ilk gelen şey kadın erkek ilişkileridir. Çünkü bir kadın ve bir erkeğin “merhaba”sında bile cinsel çağrışımlar bulmayı başarmış bir sosyal yapımız vardır. Hatta bazı sosyal katmanlarımızda da, ki hızlıca o katmanlar artıyor, kadın ile erkeğin yanyana olduğu her ortam cinselliğe falan değil düpedüz zinaya sebep teşkil eder. Kadın erkek göz göze gelirse göz zinası, el sıkışırsa el zinâsı vs. Aslında aşağıda tam da bu konularla ilgili yasakları okuyunca belki şaşırarak, belki de kahkahalarla güleceksiniz. Size tavsiyem ne şaşırın ne de gülün, yalnızca bugünle karşılaştırın ve asıl o günleri değil, bugünler nasıl bir uzun yürüyüşün yeni bir durağı düşünün isterim!

O Saatte Kadın Başına Ne İşin Var Sokakta(!)

Leman Sam’ı hepimiz tanırız, severiz. Ben biraz daha fazla severim, çünkü toplumsal hassasiyetleri olan, politik bir bakış açısına sahip bir sanatçıdır. 90’lı yıllarda bir otobüs dolusu sanatçı “Manisalı Gençler” ile ilgili bir dava duruşmasına katılmak üzere Ankara’ya gitmiştik, varlığımızla destek amaçlı. Otobüste bol bol sohbet etmiş durmuştuk. Temel konumuz kedileri tabii. Duyarlılık makasının içine bütün canlıların girdiği bir insandır Leman Sam, kısacası insandır. Şimdi bu hanımefendinin bir şarkısı sakıncalı bulunuyor. Müziği değil bu sefer, sözleri. Bakın hangi şarkı:

Dün gece hiç tanımadığım bir erkeğe
Sırf sana benziyor diye usulca sokulup merhaba dedim

Tanıdık bir huzur aradım şaşkın bakışlarında dün
Bildik bir söz bekledim eskiden kalma öylesine

Konuştun bir şeyler söyledin beklediğim sözler bunlar değil
Yüzüme baktı gözlerime ama senin gibi değil

Anladım ki hiç kimse hiç kimse sen değil
Hiç kimse senin gibi canımdan öte can değil

Hadi denetleme kurulunun kapısında içeriyi dinleyelim bakalım neler konuşuyorlar:

- Bu ne yaa! Bunlar iyice rezilliği ele aldı kardeşim. Bir kere hiçbir Türk kadını gecenin o saatinde sokakta olmaz. Ne işin var gece yarıları, senin evin barkın yok mu?

- Hadi onu geçtik, acil bir şey var çıktın sokağa diyelim, el âlemin heriflerine sokulmak falan ne demek? Bırak onu, bir de merhaba falan demiş, konuşmuş. Tövbe tövbe.

- Bak bak bak!... Bir de elin herifine “yok yok, asıl sevdiğim sen olamazsın” demiş, pişman yani konuştuğu için falan.

- Geçmiş olsun hanım! Kendini yakmışsın çoluğa çocuğa örnek olma bari.

- Sonuç ne diyoruz, yayınlanamaz!

- Sebep ne diyoruz, Türk kadını ahlaksız gösteriyor(!)

- Bunu kaldırın, sıradaki şarkı...

Nedir Bu “Türk Aile Yapısı”? Bilen Anlatsın

Özdemir Erdoğan müzik dünyamızın en keyifli ağabeyidir. Girdiği ortamı şenlendiren, kahkahalara boğan, müziği gerçekten bilen bir ustadır. Gitarı ile bir beden olan, sürekli müzik üzerine hayalleri ve projeleri ile bir usta. Çağırdığım hiçbir televizyon veya radyo programıma hayır demeyen, mutlaka katılan ve her seferinde de yeni bir şeyler öğrendiğim bir ağabey. Müziği türlerine göre ayırmayan, müziği bilen ve iyi icra eden insanın her tür müziği yapabileceğini savunan, ispat eden bir müzisyendir. Türkü de söyler, en ağır klasik divan müziği de, pop da, caz da. Unutulmaz bestelere de imza atmış bir müzisyendir. Öyle şarkılar vardır ki, icra eden sanatçıyla özdeşleşir ve

bestecisini dahi unutturur. İşte o şarkılardan biri de Özdemir ağabeyin yıllardır çalıp söylediği “İkinci Bahar” şarkısıdır.

Ne unutulmaz klasiktir İkinci Bahar; özel günlerin, masa başı toplantıların, hüznü anların, dost meclislerinin “hadi birlikte söyleyelim” repertuvarının şahıdır. Bu şarkının adına bir de unutulmaz TV dizisi çekilmiş, aynı ilgiyi görmüştür. Hadi hatırlayalım sözlerini:

Gamze gamze bir gülüver şimdi
Beni göğsüne aliver şimdi
Mevsimi geldi susadım aşka
Benimle bir bütün oluver şimdi

İkinci bahar yaşıyor ömrüm
Gel benim yarım oluver şimdi
Seni gül gibi öpe koklaya
Gözümden, dilimden, sakınır saklar
Bugünkü aklımla severim şimdi

Bu güzel sözler Sezen Aksu’ya ait. Sezen Aksu, şiirlerinde bir imgeleme (hayal gücü) ustasıdır. Onun için onun dizelerini düz mantıkla anlamaya çalışmak hataya götürebilir. Bu şiirinde de imge gücünü kullanmıştır. Şiir sanki ileri yaşlarda tekrar aşkı yaşayan birini anlatıyor gibi olsa da hiç değil. Kaldı ki insanın orta yaşlarda veya daha da ileri yaşlarda aşkı yaşamaması için de bir neden olmasa gerek. Ama buradaki dizeleri, Ali Rıza Esin’in tanıklığından öğreniyoruz ki, Sezen Aksu sevgili oğlu Mithatcan için yazmış. Anne yüreğiyle, yeni bir aşk yaşadığını, aşkını her daim öpüp kokusunu içine çekeceğini anlatmış, ne güzel ve anlamlı değil mi.

Lakin aşk kelimesine kemer seviyesinin altındaki faaliyetler alanına sıkıştıran kafalar, bu şarkıyı da sakıncalı bulmuşlar.

Sebebine gelince: Türk aile yapısına ters ve ahlaka aykırı!

İskender Pala, “Pala”sını Türkülere Gösterdi

İskender Pala’yı seversiniz sevmezsiniz bilemem, kitaplarını okursunuz okumazsınız karışmam, siyasi görüşlerine katılıp katılmadığınız da beni ilgilendirmiyor. Yalnız şunu diyebilirim ki bu ülkede bir İskender Pala gerçeği var. Siyasi düşüncelerine ve Türkiye çözümlemelerinin birçoğuna katılmadığım bir edebiyatçı. Birçok beyanatı ve çıkışları ise benim dünya görüşümle taban tabana zıt. Yalnız şunu da belirtmeden geçemeyeceğim ki İskender Pala, son dönem edebiyatı içinde dili büyük ustalıklarla kullanan, lezzetli bir dil sentezi yakalayan, hayal ettiğini anlatım gücü ile okuyucusuna birebir yaşatan bir edebiyatçı. Ne ağdalı Osmanlıca’ya saplanan ne de yeni olacağım diye saçmalayan bir dilci değil. Ben İskender Pala okumaktan, onun hayal denizinde yelken açmaktan büyük keyif alan bir takipçisiyim, biline.

Şimdi bu mantığı Türkiye politik ortamları hâlâ anlamakta zorlanıyor ve hâlâ kısırlıkları ile boğuşuyor. Yalnızca İskender Pala değil, Abdurrahim Karakoç ve Necip Fazıl Kısakürek şiirleri için de aynı şeyleri yazdığımda, bir takım “sol”cu dostlarım bön bön baktılar suratıma, birçoğu da sırtını döndü. Yıllardır “Cemil Meriç bizim körlüğümüzün, İslamcı gözlüğüdür” dediğimde de hep aynı tepkiyi aldım. Aynı kısırlık tam tersi düşünce odakları için de geçerli, zavallılar yıllardır Nâzım Hikmet, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Yaşar Kemal perhizi ile bir deri bir kemik kaldılar! Şimdi gelelim asıl konumuza:

Cumhuriyet Türkiye’si ve Atatürk’le pek de barışık olduğuna inanmadığım edebiyat ustası bu sefer rotasını türkülerimize çevirmiş. Kendince türküler üzerine çözümlemeler yapmış, alt anlamlarını keşfetmiş(!) ve yasaklanmasını talep etmiş. Bir sanat insanının, edebiyatçının; yasağı, sansürü talep etmesi dikkate değer. Aslında olmaz mı, olur; bu örnekler bizde de, dünyada da bol miktarda mevcut. Peki nedir İskender Pala’yı rahatsız eden?

Pala'nın iddiasına göre TRT repertuvarında kadını aşağılayan ve cinsel içerikte olan türküler var.

Şöyle diyor Pala: “[...] Gelgelelim bazı türküler vardır ki maalesef eski oturak âlemlerinin veya cinsel sapkınlıkların sözcülüğünü yapar gibidir. Hazreti Pir'in eşiginde hiçbir Konyalının ‘Haniya da benim elli direm yoğurdum’ diye gezip dolaacağı düşünülemez. Elbette türküler Anadolu insanının duygularını özgürce anlattıkları dizeler içerir ama bu, erotik denecek kadar müstehcen, ahlak değerlerini hiçe sayan, kadını aşağılayan söylemlerin propagandasını yapmalarını da mazur göstermez. TRT repertuarında bile kadını aşağılayan, onu alınıp satılır bir cinsel meta gibi gösteren pek çok türkü yer almaktadır. Ne dersiniz, kadını aşağılayan türkülerin ayıklanması bir ihtiyaç değil midir?!..”¹⁵⁹

İskender Pala, verdiği örneğin çok daha fazlasını ve aslında çok daha cinsel içeriklisini isterse ben ona sıralarım. Tahmin edemeyeceği kadar da çok. Samanlıktaki Halime'den tutun da, tombul tombul memelere varana kadar... Hatta toplumun genel ahlak yasalarına aykırı olanları da eklerim, Mamoş'un, Suzan Suzi'nin hikâyelerine varana kadar... Lakin İskender Pala şunu unutuyor ki folklor, halka ait tüm değerleri içine alan bir sosyal bilimler alanıdır. Kısacası tarihsel aynadır. O aynaya nasıl bakarsan sana görünenler de onlar veya onlara yakın şeyler olacaktır. Bazısı kadının memesine baktığında hayata sarılan bebeleri ve doğanın mucizesini görür. Bir başkası baktığında ise yalnızca cinsellik duygularını yöneten sinir uçları harekete geçer. Bu kişiden kişiye, düşünceden düşünceye değişir ve normaldir de.

Yalnızız! Bu durum türkülerini pek ilgilendirmez. Çünkü türküler yalnızca padişahın hoşuna gidenleri yazan vakanüvisan

¹⁵⁹ “İskender Pala ‘müstehcen türkülerin’ TRT repertuvarından çıkarılmasını istedi”, t24.com.tr, 12.09.2012, erişim tarihi 28.07.2017, <http://t24.com.tr/haber/iskender-pala-mustehcen-turkulerin-trt-repertuvarindan-cikarilmasini-istedi>, 212960

(Sarayda tarih yazıcısı) değil, doğrudan halkın sesi, nefesidir. Tam da İskender Pala'nın dediği gibi, türküler hem Konya'daki Hz. Mevlana'yı hem de "Konyalımdan başkasına bastırtmam(!)" türküsünü aynı potada eritir. Onun için işine gelen türkü gelmeyen türkü olmaz, türkünün bir tek dili vardır azizim, o da halkın bütün doğal ile yaşadığını anlatan dildir.

Bu arada işi bilen ve öğreten biri olarak yazıyorum; en çok işret, mey, âlem türküleri sizlerin çok mutaassıp bildiğiniz bölgelerden derlenmiştir. Merak ederseniz, bir ara listesini takdim ederim.

Ne Yaşıyorsan Türkün Odur!

"TRT repertuarında bile kadını aşağılayan, onu alınıp satılır bir cinsel meta gibi gösteren pek çok türkü yer almaktadır" diyor Sayın Pala ki bu tespitinde sonuna kadar haklıdır. Çünkü yaşadığımız toplumun ciddi bir kesiminde geçmişte ve hatta bugün de kadın tam da türkülerin tespit ettiği gibi, alınıp satılan, aşağılanan, öldürülen, taciz ve tecavüz edilen bir konumdadır.

A benim cânım efendim(!) türküye kızmayınız, sebep olana kızınız. Türkü toplumun bir anlamda haber merkezidir, onu da sakın mevcut iktidarlardan emir alarak bülten hazırlayan haber merkezleri ile karıştırmayınız.

Ardından da çözüm önerisini getiriyor Pala, "Ne dersiniz, kadını aşağılayan türkülerin ayıklanması bir ihtiyaç değil midir" diye.

Sayın Pala ayıklama konusunda haklısınız ama ayıklamaya türkülerden değil, bu durumun müsebbiplerinden başlayınız. Hatta gelin birlikte başlayalım, herkes en yakınındakinden başlasın! Siz "ben başlıyorum" dediğinizde en yakınınızda olmaktan gocunmam. Yeter ki, kadınlar bu yüzlerce yıllık zulümden kurtulsun!

Ormancılar Kesinlikle Alkollü İçki İçmezler(!)

Notlarım arasında ilginç bir yasaklama daha var. Birçoğumuzun bildiği güzelim Muğla türküsü “Ormancı” da ters gelmiş denetlemenin son Türk büyüklerine. Sözlerin bir yeri, belli ki rahatsız etmiş. Neresi dersiniz, hadi bakalım:

Çıktım Belen kahvesine baktım ovaya
Bay Mustafa çağırdı dam’ oynamaya
Ormancı da gelir gelmez yıkar masayı
Laf anlamaz ormancı çekmiş kafayı

Aman Ormancı canım Ormancı
Köyümüze getirdin yoktan bir acı

Sorun şurada: Ormancılar bir kere devlet memuru, devleti temsil ediyor yani. Köylük, ormanlık yerlerde hizmet veriyorlar, biraz da zabitanlık ve denetleme görevleri de var.

Şimdi bu ormancı figürüne sen kalkıp “çekmiş kafayı, kahveye sarhoş geldi, masayı sandalyeyi tekmeledi” dersin olur mu? Olmaz. Orada devletin itibarı zedelenir, zaten ormancıların alkol aldığı falan da görülmemiştir, sakın, mutaassıp adamlardır!

İşin içine bir de cinayet karışınca “orada durun bakalım...”

Bilinen duyulan o ki bu türkü, “Ormancıların devletin memuru oldukları ve türküde ormancılara, dolayısıyla da devlete yergi ve sitem yapıldığı” gerekçesiyle TRT denetimine takılmış.

Biz de zaten inanmamıştık bu ormancı zırvalarına, hepsi rahmetli Müzeyyen Senar’ın uydurmaları! (Ne güzel okurdu, ah canım ablam!)

Alevi-Bektaşî Edebiyatı da Ciddi Anlamda Budanmıştır

Alevi-Bektaşî edebiyatı ve bunun en mümbit damarı olan türkülerimiz olmasaydı, belki de öz Türkçemiz bugüne, bu

kadar taşınamazdı. Çünkü bu alandaki türkülerimize baktığımızda müzikal derinlik olmakla birlikte eserler asıl güçlerini sözsel derinliklerinden alırlar. Bu eserlerin bir anlamda ibadet unsuru olarak da önümüze çıkması sebebiyle sözlerinin üzerinde yapılacak en ufak bir değişikliğin düpedüz saygı kusuru olacağı kanaatindeyim. Resmi müzik anlayışı bu saygısızlığı maalesef gözünü kırpmadan yapmıştır. İçinde; Şah, Ali, Hasan, Hüseyin ve buna benzer unsurlar taşıyan deyişler, semahlar revizyona uğramıştır. Bunların yerine; dost, yâr, gülüm, can gibi anlam bütünlüğüne aykırı değişiklikler yapılmıştır...

Kurban olam kalem tutan ellere

Katip arzuhalim yaz Şah'a böyle

utanmadan sıkılmadan

Kurban olam kalem tutan ellere

Katip arzuhalim yaz yâre böyle

diye değiştirilmiştir. Belki daha yüzlerce örnek var. Ayıp edilmiştir!

Bu tadilat ve değişiklik yalnızca inançlar değil coğrafyaların inkârını da birlikte getirmiştir. Tarihte doğru veya yanlış birçok olay yaşanır ve bu, tarihin sayfalarına geçer. Sanat üretimi yapılırken o sayfalardan hüküm çıkarmak sanatçının işi olamaz. Bu yanlış ve sakat anlayış yüzünden bir aşk ve seveda türküsü olan “Dersim Dört Dağ İçinde” yıllardır TRT repertuarında okunmamıştır. Tek sebep “Dersim” adıdır.

Ayıp edilmiştir!

“Eledim Eledim Höllük Eledim” türküsünün Anadolu’da okunan başka bir versiyonunu dinlediğimde şaşırılmış ve işin aslını tahmin etmiştim.

1960’lı yıllarda derlenen türkünün sözlerinde bir gariplik hissetmişim yıllardır. Türkünün ilk kıtasında, askere uğurlama ve asker yolu bekleme teması hâkimken, ikinci kıtada mesele

bir anda aşk temasına dönüşüyor. Hatta bazı kaynaklara göre de şaibeli bir aşk hikâyesi!..

Gelelim birçok yerde yaşlı tanıklardan dinlediğim, yıllardır repertuvarda olmayan ve saklandığına, değiştirildiğine inancımın yüksek olduğu ikinci kıtaya:

“Kore[!] dağlarında ot kucak kucak
Ne bilsin anneler böyle olacak
İbrahim yerine kurşun yağacak
Gitti de gelmedi yavrum buna ne çare”

Durum anlaşılmıştır bence. Yorum sizin!

Gerçek tahmin ettiğim gibiyse, ki durum onu gösteriyor, ayıp edilmiştir!

Diyanetten “Cinsel Müzik” Tanımı!

Şu bir gerçek ki, müzik dediğinizde İslam toplumlarında negatif kanadın ağır bastığı tam bir karmaşa hâkimdir. Kimi için günah, kimi için azıcık günah, kimi için hiç günah değil ve hatta kimi için de ibadetin vazgeçilmez ögesidir müzik. Bu hengâme devam ederken Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan verildiği iddia edilen bir fetva ile bir ara ortalık toz duman oldu. Aradım taradım bulamadım, tam ümidi kesmişken Diyanet’in resmi müzik değerlendirmesini Rize Müftülüğü’nün kayıtlarında yakaladım. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bir birimi olan Müftülüğün hazırladığı takvim çalışmasında aynen şöyle geçiyor:

“Müziğin dindeki yeri nedir? Hangi müzik çeşidi helaldir?

Kur’an ve sünnette müzikle meşgul olmanın, müzik dinlemenin mutlak anlamda günah olduğunu gösteren deliller bulunmamaktadır. Bu itibarla, dinimizin temel inanç, amel ve ahlak ilkelerine aykırı olmayan, haramların işlenmesine sebep olmayan müzik türlerini dinlemekte dinen bir sakınca yoktur.

Ancak cinsel arzuları tahrik eden ifade ve tasvirler içeren, haramları güzel gösteren müzikleri yapmak ve dinlemek ise günahıdır.”¹⁶⁰

Daha sağlam bir belge ararken emekli bir müftü dostum imdadına yetişti ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın iki ciltten oluşan İlmihal’ini dijital ortamdan gönderdi. İlmihal’in 2. cilt 111. sayfasında aynen şöyle deniyor:

“Kur’an ve sünnette müzik dinlemenin haram olduğunu ve müzik dinleyenlerin günahkâr olacağını ispata yetecek malzeme bulunmadığı açıkça görülmektedir. Ancak, diğer mubahlar gibi müziğin de haramın işlenmesine vesile yapılmasına karşı çıkılmıştır. Bu itibarla içinde isyan, küfür veya İslamın hoş karşılamadığı sözler bulunan yahut cinsel tahrik, müstehcenlik gibi dinimizce hoş görülme-yen şeylere yol açan müziğin söylenmesi ve dinlenilmesi kesinlikle uygun değildir.”¹⁶¹

Aslında durum net olarak anlaşılmıştır. Cinsel tahrik ve müstehcenlik gibi dinimizce hoş görülme-yen şeylere yol açan müzik ne ola ki acep? O nasıl bir melodi ki her bir notasında hormonlar patlıyor. Aslına bakarsanız bu durum sizin nelerden tahrik olduğunuza bağlı, kaldı ki bu bireyin biraz da ruh sağlığı ile orantılı diye düşünüyorum. Örneklerini duymadık değil, utanarak yazıyorum ama maalesef hayvanlardan tutun da su damacasına varana kadar uzanan toplumsal tahrik makasımızın ağzı bir hayli geniş. Şimdi gelin de çıkın işin içinden.

Bir özel not daha: Zannetmeyin ki müzik ve din ilişkisinde müstehcenlik yalnızca İslami bakış açısında. Hayır, hemen hemen bütün dinlerde bu tür yaklaşımların mezhep ve tarikat yorumlamalarıyla karşımıza çıktığına çok tanık oluyoruz. Davud’un harp çaldığı bildirilse de ilk dönem sinagoglarında

¹⁶⁰ http://www.rizemuftulugu.gov.tr/dosyalar/takvim_arka_yuz_2016.pdf (erişim tarihi 28.07.2017)

¹⁶¹ Bkz. https://diyanet.gov.tr/dijitalyayin/ilmihal_cilt_2.pdf (erişim tarihi 28.07.2017)

müzik yasaktır. Hinduizm açısından müzik ve dans son derece önemliyen geleneksel Caynizm, özellikle dinsel müziği reddeder. İlk dönem ve erken ortaçağ dönemlerinde Hıristiyanlar insan sesiyle yapılan müziklere izin vermekle birlikte bir pagan davranışı olarak gördükleri enstrümanların kilisede kullanılmasına müsaade etmemişlerdir. Hatta Calvin'in yolunu takip eden, bazı ilk Kalvinistler bir adım daha ileri giderek birçok kilise orgunu parçalamışlardır. Günümüzde ise Amişler ve Mennonitler gibi tutucu bazı Hıristiyan toplulukları hâlâ enstrümansız olarak sadece insan sesiyle yapılan müziği kullanmaya izin vermektedirler. Daha çok örnek var tabii..

Biz kaldığımız yerden devam edelim “ayıpçı müzik” konusuna...

Ayıpçı Müzik

Şimdi buldum ve çok sevdim bu lafı. Müziğe tarih boyunca ayıp edildiği halde “ayıpçı müzik” demek belki biraz ayıp ama sevdim bu terimi, kullanacağım.

Barış Abi Sen de Ayıp Etmişsin Kusura Bakma Hani(!)

Barış Abi dediğimde aklınıza tabii bir tek isim geldi, o da Barış Manço. Haklısınız, hepimizin hatıralarında onun yeri mutlaka vardır, seveninin de sevmeyenin de. Dağlar Dağlar, Halil İbrahim Sofrası, Kol Düğmeleri, Dönence ve daha nice... Ama Barış Abimizin öyle bir şarkısı var ki çok ama çok ayıpçı, sözlerini nasıl yazacağım bilmiyorum. Aman dikkat edin çoluk çocuk okumasın.

Lambaya püf de hoh deme püf de
Perdeyi ört kız çekme de ört kız

Kol sarıyor kol basıyor
Gız ben yanıyor ben yanıyorum sana gız

Lambaya püf de hoh deme püf de
Perdeyi ört kız çekme de ört kız

“Oldu mu be Barış Abi, bırak lamba yansın, perde de açık kalsın n’olcek sanki, kaç göçe ne gerek var. Hem perdeleri açık bırakmak ‘Türk aile yapısına örf ve âdetlerine uygun’ değil mi?! Hem ne demişler ‘yiğidin malı meydanda olur’” diyesim geliyor ama diyemiyorum, çünkü denetleme uzmanlarımız haklı, belli ki kötü niyet var işin içinde, aşk gibi, sevmek, sevişmek gibi. Evet bu eser de zamanında denetimi yemiş ve erotik bulunmuş.

Mutlaka sansür “polis”lerimiz veya “ahlakımızın zabitanları” arasında şu konuşma geçmiştir:

- Yuhh be kardeşim, bir de perdeyi kapat diyo...
- Üstüne bi de lambayı söndür.
- Salağız sanki anlamıyoruz ne yapacaklarını, ahlak, namus bırakmadılar millette.
- Yakın şunların lambasını, gözümüzün önünde olsunlar...

Bu kadar yasaklama, bu kadar sansür ama her aileden istenen üç ve hatta beş çocuk. Nasıl olacak peki bu işler?

Tam zamanı gelmişken Can Yücel üstada kulak verelim:

Türk Musikisi

Şu gugukçuk kuşları var ya
Sabahtan akşama ötüyorlar
Erkeği dışısını çağırıyor
Dişi kaçıyor
Erkek de onu bulamıyor

Tam bizim Türk musikisi
 Bir erkek kaçmış, ya kadın kaçmış
 Birbirlerini bulamıyor
 Veyahut erkek kadını sevdiği zaman
 Kadın erkeği sevmiyor
 Kadın erkeği sevince
 Erkek onu sevmiyor,
 Bütün musiki bir hasret
 Şaşılacak şey Türkiye’de
 Bu musikiye bakarak
 Nüfusun yılda
 Binde üç buçuk oranında artması!
 Nerden bunlar birbirlerini bulup çocuk yapıyor?

Aşkın Sınırını da Devlet Çizer(!)

Gerçekten tam da durum böyle. Kim kime âşık olacak, aradaki yaş farkı ne olacak, cinsel tercihler, âşıklar nasıl davranacak, sokağa ne zaman çıkılacak, ne yenilecek, içilecek, okunacak, bunların hepsi devletin kontrolünde olacak. Neyin ahlaksızlık olup olmadığına devlet karar verecek. Böyle bir durum var. Hatta heykel kısmında yazmıştık, at heykelindeki atın penis boyu bile devletin istediği gibi olacak.

Yaşından Başından Utan Be Adam!

Sanat dünyamızın en kalender ablasıdır o. En güler yüzlü, matrak ve sevecen. Hem müthiş bir tiyatro sanatçısıdır hem de ağız dolusu, yürek dolusu şarkılar söyler, kendi tavrınca. Hani derler ya nevi şahsına münhasır diye, tam da öyle işte. “Koca Öküz” diye bir şarkısı vardır ki, çıktı mı toplaşverirdik siyah beyaz televizyonlarımızın başına. Allı güllü entarisi ile hem dramatize eder hem de söylerdi şarkısını. Çok kez yan yana geldik, birlikte çaldık söyledik. Tabii ki Ayla Algan’dan bahsediyorum. O da almış nasibini yasakçı takımdan. Şarkı şu:

Bak şu adama âşık oldu
 Neler ummuştun neler buldu
 Tam çağım geçiyor derken
 Aşktan da ümit kesmişken
 Doğuyor sanki yeniden

Adam yaşlı hem ağırbaşlı
 Kadın genç hem karasevdalı
 Gönül ferman dinlemiyor
 Yaşa başa hiç bakmıyor
 Sevilmek hayat veriyor

Yılları saymadan
 Saçlarına bakmadan
 Yarınlardan korkmadan
 Kaçıyor acılardan

Neresinden tutsan şarkının kurtulur tarafı yok. Bir kere adam evli ve âşık oluyor. Toplumumuzda ne duyduk ne gördük böyle şey, kültürümüzde yok(!) İkincisi kadın adamdan bir hayli küçük ve adam sanırım orta yaşlarda, saçlar falan ağarmış. Olacak iş değil, nerede görülmüş bu memlekette kendinden küçük yaşta biriyle evlenen adam! Bunlar hep memleketin ahlakını bozmak için uydurulmuş hikâyeler, “dış mihrakların işi” olması ihtimali de yüksek hani.

Zaten ne demişler, “kırkıktan sonra azanı teneşir paklarmış”.

Dünyası Karartılan Güldünya’nın Sesine de Yasak(!)

Hatırlarsınız bir Güldünya olayı yaşadık. 2000’li yılların ortalarında kuzeninin kocasından bebeği olan 22 yaşındaki Güldünya Tören’i yol ortasında vuran iki erkek kardeş, ölmediğini görünce kaldırıldığı hastanede kurşun yağdırmış, olay kamuoyunda büyük infiale neden olmuştu. Türkiye’de töre cinayeti ve tecavüzün simgesi haline gelen Güldünya Tören’in hikâyesi, Bitlis’in Budaklı köyünde yaşanmıştı. İnfazı ise İstanbul’da.

Güldünya, Türkiye’de tecavüz ve töre cinayetlerinin adeta sembolü oldu. Tezlere konu oldu, İnsan Hakları 2007 raporunda aile içi şiddet örneği olarak gösterildi. Gürsel Yaktıl Oğuz, “Toplumsal Yaşamda Kadın” adlı tezinde örnek olay olarak Güldünya’nın hikâyesini anlattı. 9 Mart 2009’da Aile İç Şiddet Acil Yardım Hattı’nın kullanma bilincinin artırılması için, “Güldünya Şarkıları” albümünün konseri gerçekleşti. Zülfü Livaneli “Hayata Dair” albümünde Güldünya isimli bir şarkıya yer verdi. TV dizilerine konu oldu. Ankara Yenimahalle’de kurulan bir parka ve Bitlis’te kurulan kadın derneğine Güldünya’nın ismi verildi.

Güldünya da Yasak!

Aylin Aslım genç ve yaşadığı dünyaya, ülkesine duyarlı bir müzisyen. Olana bitene karşı sanat cephesinden sesini yükseltmekten de geri durmayan bir isim. O, her duyarlı insan gibi töre cinayetine kurban giden Güldünya Tören’in dramından etkilendi ve “Gülyabanı” adlı albümünde bu dramı anlatan “Güldünya” adlı şarkıyı okudu.

Aylin Aslım TRT’ye çağırıldığı bir program sırasında şarkısının denetimden geçemediğini öğrendi. Genç rockçı tepkisini şöyle dile getirdi:

“Denetimden geçmediği gerekçesiyle bu parçayı çalamadıklarını söylediler. Abuk subuk, düzeysiz, ucuz bir sürü şarkı yayınlanıyor ama bu şarkı yayınlanmıyor. İnanılacak gibi değil. Benim için çok önemli bir şarkı bu. Doğudaki turnelerimde bu şarkıya çok fazla ilgi var. İnsanların ne kadar acı çektiğini gözlerimle gördüm. Benim şarkım olmasının dışında, bu hikâye gerçek bir hikâye. Ben şarkımda bir insanın boş yere öldürülmesinden bahsediyorum. Bu işin peşini bırakmayacağım.”¹⁶²

¹⁶² “Güldünya şarkısı TRT’ye takıldı”, hurriyet.com.tr, 15.07.2005, erişim tarihi 28.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/guldunya-sarkisi-trt-ye-takildi-334953>

TRT tarafından sakıncalı ve yayınlanamaz bulunan şarkını sözleri şöyle:

Canım abim vurma beni
 Bu dünyadan alma beni
 Dökülür mü kardeş kanı
 Bir karında yatmadık mı
 Bir anadan doğmadık mı
 Bir memeden doymadık mı

Binbir yarayla tek bir kurşunla gitti Güldünya
 Kim farkında kimin umurunda
 Yandı bir dünya
 Seni gönderene söyle
 Köydeki büyük meclise söyle
 Daha çocuk yaşta üstüme çıkan herife

Eğer böyle ölürsem iki elim yakanızda
 Hayaletim gezer düşer peşinize
 Binbir yarayla tek bir kurşunla gitti Güldünya
 Kim farkında kimin umurunda

Yandı bir dünya
 Binbir yarayla tek bir kurşunla
 Gitti Güldünya
 Kim farkında kimin umrunda
 Söndü bir dünya

Şaşıracaksınız ama asıl bomba şimdi geliyor: Şarkının yasaklanma sebebi, “Halkı küçük düşürmek”.

Bu konuyla ilgili bende söz bitti, buraya kadar...

Ayıpçı Klipler(!)

Sanırım bu RTÜK'teki Türk büyükleri oturuyor ve birlikte klipleri izliyorlar, karar veriyorlar. Fakat ölçüyü anlamış değilim. En çok darbeyi kliplerdeki erotik unsurlar yiyor. Erotizmin pornografi muamelesi gördüğü bir anlayışla karşı karşıya gibiyiz sanki. Aslında bu denetçi yapıları derinlemesine incelediğinizde hiç de şaşılacak bir durum olmadığını görüyorsunuz! Şimdi küçük başlıklarla yasaklanan veya sakıncalı yani zararlı kötü, fena, kaka, öcü, terbiyesiz bulunan sanatçı ve kliplerini haber verelim. Haber verelim ki bunları çocuklarınıza izletmeyin, kapatın televizyonu, telefonu. Ama sonuçta ben izledim, çok fena şeyler var. Kadın vücudu falan var, erkek vücudu var, plajdaki kadar açıklar ama olsun neme lazım. Aşağıdaki satırları biraz rahatlayın diye derledim. Gerildik çünkü. Katıla katıla gülmek serbest.

Klipler şunlar:

Gülşen, Sarışınım: Bu klipe “çıplaklık unsurunun pornografiye vardığı” gerekçesi ile ceza verilmiş.

Berksan, Beni Seviyor: Bu şarkının RTÜK raporu ise şöyle: “Klip içinde striptiz sahnelerinin araya serpiştirildiği, Berksan ile yanındaki kadının yakın çekim öpüşme sahnelerinin görüldüğü, öpüşme sahnelerinin, özellikle ağır çekimde verildiği, yine ara sahnelerde erotik iç çamaşırılı kadınların dans sahnelerinin görüldüğü, bir diğer sahnede Berksan'ın biri başının üzerinde yatan ve bacaklarını Berksan'ın başından aşağı uzatan bir kadın, diğeri, kucağına yatmış bir kadın ve diğeri yanında yatıp bacaklarını Berksan'ın üzerine uzatmış bir kadının görüldüğü, birbiri ardına hızlı geçişlerle verilen karelerde bacak, dudak ve vücut sahnelerinin yakın çekimde pornografik bir şekilde sunulmakta olduğu anlaşılmıştır.” (Hakkını vermek lazım, en az 100 kere izlemişler, sonra yasaklamışlar. Ayrıntılar müthiş, adli tıp otopsi raporu gibi değil mi?)

Bengü, Saat 3: Bengü'nün "Saat 3" klibiyle ilgili RTÜK raporu: "Gün içinde sürekli tekrarlanan bu abartılmış ve pornografik sınırlarına dayanmış cinsellik sunumlarının, şarkı görüntüden bağımsız dinlendiğinde dahi, klip görüntülerinin beyinde tekrar canlanmasıyla devamlılık sağladığının bilinmekte olduğu, araştırmalara göre pornografik gösterimlere maruz kalmış çocukların seksüel davranışlarının zarar görmesine, psikolojik travma yaşamalarına, erken yaşta seksüel uyarılmalarına ve bu bağlamda cinsel tutkunluğa neden olabildiği değerlendirilmiştir." (RTÜK, çocuk gelinler konusunda ne düşünüyor acep! Bu arada beyinde canlandırma konusu dikkatimi çekti.)

Demir Demirkan, Aşkta Öte: Bu klipte de iki kadının birbirlerine sarılması ve Demir Demirkan'ın da yanlarında bulunması pornografik bulunmuş. (Tamaaam! Ben anladım!)

Hadise, Melek: Klipte ilgili RTÜK raporu: "Klipte aldatma doğal bir davranış gibi gösterilmeye çalışılmakta, karı-koca karışıklı olarak birbirini aldatmaktadır. Bu görüntüler geleneksel aile yapımızın yozlaşmasına sebep olabilecek niteliktedir." (Bu baciya zaten Almanya'dan geldiği günden beri ısınamamıştım. Bööle yere bakan yürek yakan gibi geliyordu bana.)

Murat Boz, Geri Dönüş Olsa: Bu klip de RTÜK tarafından pornografik bulunmuştu. Murat Boz, twitter hesabından durumla ilgili "Bu klibi izlerken kişinin aklına porno gelmesi konusu ilkokulda cinsel eğitimin gerekliliğine kadar gider" diye isyan etmişti. (Ah be Muratçım, ne klibi, biz damacanaya dayanamıyoruz kardeşim. Sen neden bahsediyorsun?)

Murat Dalkılıç, Merhaba Merhaba: "Cinsel sapkınlığa yol açabilir" gerekçesiyle uyarılan kliplerden biri daha. (Ben izledim bişey olmadı sapkınlık falan gibi.)

Teoman, Tek Başına Dans: RTÜK raporu aynen şöyle: "Klip, gece kulüplerinde striptiz yapan kadınlar ve bu kadınların erkekleri baştan çıkarmak için ortaya koydukları şehvet oyunları görüntülerinden oluşmaktadır. İç çamaşırı ve erotik

kıyafetlerle striptiz yapan kadınların insan bedenini cinsel tahrik unsuruna indirgediği görülmektedir.”

Ziynet Sali, Bize Yeter: Ziynet Sali’nin konuyla ilgili yorumu şöyleydi: “Bize Yeter klibim bir yıldır yayımlanıyor. RTÜK, bir yıl sonra mı klibin erotik olduğuna karar vermiş? Komik buluyorum. O kliplerde maddi manevi uğraş var. Erotik nitelendirmesini haksız buluyorum.”¹⁶³ (Ziynet kardeşimle 2000 yılında aynı firmadaydık ve albümlerimiz aynı dönemde çıkmıştı. Dünya tatlısı bir kardeştir. O zamanlar hep söyledim “Kardeş üstüne bi şey al” diye, dinlemedi. Belliydi böyle olacağı.)

TRT’de Erotik Yasak Porno Serbest(!)

Şimdi bu kadar namusumuza düşkünüz, aile yapımız, örf âdet falan ya, peki tüm bunların yanında TRT’de yıllarca yayınlanan, sözleri erotik değil düpedüz pornografik olan bir eser var dersem, ne dersiniz? İnanmazsınız tabii. İnanın inanın. Bana Bülend Özveren üstadım anlattığında ağzım bir karış açık kaldı. Gözden kaçan böyle bir şarkı var ama şarkı Fransızca, “Je T’aime... Moi Non Plus”. Jane Birkin ve Serge Gainsbourg birlikte icra ediyorlar. Çok güzel bir Fransız ezgisi, şansonları andırıyor ama sözler fena. Gerçekten tam anlamıyla pornografik. Türkçesini yazamadım, Fransızcası olan okusun, merak eden Google’dan çevirtsin. Bu şarkı TRT’de yıllarca çalınmış.

(Nakarat)

Je t’aime, je t’aime

Oh oui je t’aime!

Moi non plus

Oh mon amour

Comme la vague irrésolue

¹⁶³ “RTÜK Tarafından Pornografik Bulunarak Ceza ve Uyarı Verilen 11 Yerli Klip”, onedio.com, 31.05.2016, erişim tarihi 28.07.2017, <https://onedio.com/haber/rtuk-tarafindan-pornografik-bulunarak-ceza-ve-uyari-verilen-11-yerli-klip-713706>

Je vais, je vais et je viens
Entre tes reins
Je vais et je viens
Entre tes reins
Et je me retiens

(Nakarat)
Tu es la vague, moi l'île nue
Tu vas, tu vas et tu viens
Entre mes reins
Tu vas et tu viens
Entre mes reins
Et je te rejoins

(Nakarat)
Comme la vague irrésolue
Je vais, je vais et je viens
Entre tes reins
Je vais et je viens
Entre tes reins
Et je me retiens
Tu vas, tu vas et tu viens
Entre mes reins
Tu vas et tu viens
Entre mes reins
Et je te rejoins

(Nakarat)
L'amour physique est sans issue
Je vais, je vais et je viens
Entre tes reins
Je vais et je viens
Et je me retiens - Non! Maintenant viens!

Bu şarkı aradan sıyrılırken bir başka şarkı yine Fransızca olduğu halde makası yiyor. O da 1960'lı yılların unutulmaz şarkısı "Nathalie". Gilbert Bécaud söylüyor (Çok bildiğimiz, Julio Iglesias'ın okuduğu Natalie değil). Şarkının bir hikâyesi var, şöyle ki: Bir konser için Moskova'ya giden Bécaud, Moskova'da kendisine verilen rehberi Nathalie'den çok etkilenir. Ona bir hediye vermek isterse de uygun bir şey bulamaz. Ülkesine döndüğünde belki de hediyelerin en güzelinin ona yazılacak bir şarkı olduğunu düşünür ve şarkıyı yazar. Moskova falan biraz ters ama ne var bu sözlerde diye biraz baktım ve mesele aydınlandı:

Kızıl Meydan bomboştı ve önümde Nathalie yürüyordu.

Rehberimin güzel de bir adı vardı;

Nathalie...

...Kısa cümlelerle Ekim Devriminden söz ediyordu...

O anlatırken Kafe Puşkin'de kahve içmeye gideriz diye düşünüyordum...

Kızıl meydan bomboştı...

...O, basit cümlelerle konuştu

Ekim Devrimi'ni

Düşünüyordum

...Lenin'in mezarı...

Cafe Puşkin'e giderdik

Çikolata İçmeye...

Tamam tamam anlaşıldı, Kızıl Meydan, Lenin, Puşkin, Ekim Devrimi, başımız belaya girecek şimdi durup dururken. Ben zaten bi'arkadaşa bakıp çıkacaktım, bana ne Nathalie'den falan. Geçtik bu konuyu...

Ah Bu Eurovision(!)

Şimdiki gençler, çocuklar bilmez, Eurovision Şarkı Yarışması dendi mi hayat dururdu. Haftalar öncesinden elemeler, magazin haberleri, tahminler, kamplaşmalar gırla. Mahallemizin yegâne konusu Eurovision olurdu. Yurtiçinde ciddi yarışmaları biliyorduk ama Eurovision tam bir milli meseleydi. Dost düşman belli olurdu. Bülend Abi (Özveren) vazgeçilmezdi yarışmanın. Tabii önce Türkiye elemeleri. Aman Alaahım! O ne hazırlık. Yarışmaya değil bütün ülke Viyana Kuşatması'na hazırlanır gibi havaya girerdik. İlk yarışmayı çok net hatırlıyorum. 1975 yılı, Cici Kızlar, Semiha Yankı ve kocaman elleriyle Ali Rıza Binboğa akıllarda kalan isimler. Semiha Yankı kazanmıştı ve bence Türkiye'yi temsil eden en güzel eserdi "Seninle Bir Dakika". Sonra "Gavurlar" bize oy vermemişti ve küsmüştük, 2 yıl katılmadık. Sonra bir ara yine küstük. 2003'te Sertab Erener'in söylediği "Everyway That I Can" ile muradımıza erdik ve "birinç" olduk. Şimdi katılmıyoruz galiba, bilmiyorum. Bu kadar Eurovision tarihi yeter.

1978 yılı Eurovision Türkiye elemelerine çok renkli bir grup katılır; Grup Seksted (Altılı). Attila Özdemiroğlu ve Şanar Yurdatapan'ın oluşturduğu grupta; Esmeray, Melike Demirağ, Ertan Anapa, Funda Anapa, İskender Doğan ve Kerem Yılmaz var. Grup yarışmaya "İnsanız Biz" diye bir şarkıyla katılır. Gelgelelim TRT denetleme kurulunda bir telaş başlar ve şarkıyı daha yarışmaya girmeden elemek isterler. Kurul toplanır ve şarkının sözleri mercek altına alınır. Şarkı, "İnsanız biz, insanız biz" diye başlar ve insanın doğayı nasıl mahvettiği, atom bombası imal ettiğini falan anlatır ve sonlara doğru ise "İnsanız biz insanız biz/ Doğaya hükmeden hayvanız biz" diye sözler vardır. Denetleme kurulundan bir muhterem sözlere itiraz eder. İtirazın sebebi çok açıktır: İnsan hayvan olamaz!

O günlerden bugünlere geldik ve okul müfredatlarından evrim teorisi buhar oldu uçu.

Biz söylediğimizde çoğunluk gülüyor ama o kadar planlı ve uzun vadeli bir projenin içindeyiz ki.

Sonunda o yıllarda Danıştay kararıyla şarkı yarışmaya katıldı. Şimdi katılabilir mi bilemiyorum!

Attilâ İlhan'ın Pratik Çözümü(!)

O, ne güzel ve özel bir kadın sesidir. Hangi eseri seslendirse üslubu ve ses rengi ile damgasını vurur. En büyük şans ise hayat arkadaşının sanki yalnızca onun sesi için bestelediği eserlerdir. Nur Yoldaş'tan bahsediyorum ve besteci Ergüder Yoldaş'tan. İkisini de yakından tanıdım. Ergüder Yoldaş'ın devrimci ve aykırı duruşunu, sistemin ve piyasanın müziği ne hale getirdiği üzerindeki farkındalığına yakından tanık oldum. 80'li yıllarda konservatuvarda öğrenciyim, İTÜ Taşkışla'da yapılan Birinci Türk Müziği Sempozyumu'nda birlikteydik, sanatsal yobazlıklarla nasıl mücadele ettiğine bizzat tanık oldum. Aslında Ergüder Yoldaş tam da Atatürk'ün tarif ettiği müzikal programı uyguluyordu bence; ulusal tınılardan evrensel iklimlere ulaşma. Sultan-ı Yegah da bunlardan biridir. Sözler ise yine ulusal iklimlerin evrensel yolcusu Attilâ İlhan'a ait.

Gelgelelim TRT denetmenleri şarkıyı denetimden geçirmezler. Sebep ise çok basit: Sultan-ı Yegah değil Sultaniyegâh olması gerektiği iddia edilir. Yani Nur Yoldaş makamın adını yanlış okumuş, şair de otomatikman yanlış yazmıştır.

1981 yılındaki bu olayı Nur Yoldaş şöyle anlatıyor: “Yasaklamayı tesadüfen gazete haberiyle öğrendim. Devrin Başbakanı Bülend Ulusu bir fabrika açılışına gidiyor ve işçiler ‘bu şarkıyı niye yasakladınız’ diye Başbakan’a soruyor. Başbakan ise ‘Benim haberim yok, ben de çok seviyorum niye yasaklayayım ki’ diye yanıtıyor. Bu haber de gazetede çıkınca tesadüfen öğrendim. Hemen Ergüder Yoldaş’la TRT’ye sorduk ve sebebi öğrendik. Eyvah dedik, güzelim şarkı heba olacak, nasıl değiştirelim,

bu sözler Attilâ İlhan'ın. Utana sıkıla Attilâ İlhan'ı aradık ve durumu anlattık. Attilâ İlhan'dan aldığımız yanıt aynen şöyle: 'Aman aman bırakın şimdi ı-i meselesini, girin stüdyoya nasıl istiyorlarsa hemen okuyun. Bu işlerle uğraşıp güzelim şarkıyı heba etmeyelim'."

Attilâ İlhan'ın engin görüşü ve alçakgönüllü yaklaşımı ile sorun çözülüyor. Kısacası "denetime bulaşmıyorlar".

“Özgür” Kelimesi Yasak, “Anı” Kelimesi Yasak!

Aynı konuyla ilgili bir yasağı da Atilla Atasoy yiyor ve düzeltiyor:

Ümitsiz bir akşamda kapadım kapılarımı aşka

Bıraktım sevgilim artık özgürsün

- Stop!
 - N'oldu?
 - “Özgür” kelimesi yasak.
 - Ne diyelim?
 - Artık “hür”sün de.
 - “Ümitsiz bir akşamda kapadım kapılarımı aşka
- Bıraktım sevgilim artık hürsün.”

Atilla Atasoy'un bir başka şarkısında da şu yaşanıyor:

- “Toplayıp satır satır anılarımı buralardan gitmeliyim.”
- Duurrr!
- Yine n'oldu?
- “Anı” kelimesi yasak.
- Ne yapcaz?

- “Hatıralar” dersin.
- “Toplayıp satır satır hatıralarımı buralardan gitmeliyim.”

Dili kullanma konusunda da böyle hassasızdır yani. O günlerden bugünlere geldiğimizde görüyoruz ki hem yayın kuruluşlarında hem de halk arasında kullandığımız dil, ne Türkçe ne eski Türkçe (Osmanlı Türkçesi) ne İngilizce. Bir bulamaç dil kullanıyoruz hepsi bu.

Tüm bunlara rağmen etrafıma bakıyorum, bir üniversite bitireni adam yerine koymuyorlar artık, ikinci hatta üçüncü üniversite ve yabancı diller vs. ama sonuç ortada. Fok balığı telaffuzlu sunucular, “hâlâ” yerine “hala”, “mâvi” yerine “mavi” diyen bir dil türedi. Özellikle kız çocuklarımız “ş” harfini unutmuş durumda; şaşırdım, sasırdım; şapşal, sapsal; şurup ise surup oldu. Beyinler pelteleşince diller de peltekleşti kısacası. Ama bu işleri denetleyen Türk büyükleri doğru Türkçe öğretmek için düşmüş Attilâ İlhan’ın peşine. Akıllara ziyan bir paranoya.

Bazı kelimeler bu Türk büyüklerini ziyadesiyle rahatsız eder. Bu rahatsızlık “ayıp” sözcüklerde daha fazla kendini gösterir. Onlar otururlar denetleme çadırlarında bu ayıp bu değil, bu günah bu değil, bu ahlaklı bu değil diye tasnif ederler. Nasıl mı?

“Piç” kelimesinin anlamları nedir? Bakalım..

TDK’ya göre birkaç anlamı var: “Ebeveynlerin aralarında evlilik bağı olmadan doğan çocuk... Sevimli yumurcak... Tırnak diplerinden kalkan şeytan tırnağı... Ağacın kökünden biten sürgün... Kaputtan yapılan iç gömleğinin belden aşağı kısmını genişletmek amacıyla eklenen parça...”¹⁶⁴

¹⁶⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.595a2ad79d8573.79802561 (erişim tarihi 28.07.2017)

Farklı etimolojik sözlüklere göre ise büklüm, kıvrım (fars) anlamını taşıyor.

TRT'nin ilk koyduğu yasaklar arasında bu kelime de var.

Peki Piçoğlu Osman adını hiç duydunuz mu? Karadenizli özellikle Giresunlu olanların aşına oldukları bir isimdir bu. Piçoğlu Osman folklorumuzun ve halk müziğimizin çok önemli isimlerinden biridir. Piçoğlu hakkında çok şey yazılıp söylenebilir ama biz hemşehrilerine kulak verelim isterim. Serdar Özcan'ın bu konuda güzel bir araştırması yayınlandı. İzni ile birkaç satır almak istiyorum:

“Giresun'un Görele kazasına bağlı Daylı köyünde İsmail'den olma Esmâ'dan doğma bir çocuk dünyaya gelir. Genç bir delikanlı olan Osman, çocukluk yıllarında anne ve babasını hastalık sonucu kaybeder ve yetim kalır. Ünlü kemençe ustası Halil Kodalak namı diğer Karaman Ağa, kemençe hakkında bildiği her şeyi öğretir. Kemençe çalmanın bütün inceliklerini ve en eski usulleri öğrenerek Giresun çevresinde ustasının peşi sıra hatırı sayılan bir kemençeci olur.

Osman Gökçe, namı diğer Piçoğlu Osman da bütün Karadeniz bölgesinin en beğenilen Kemençe ustası olup çıkmıştır. Rivayete göre Mustafa Kemal Paşa'nın 1924 yılında Trabzon'a yaptığı gezi sırasında kemençe çalmış ve takdirini kazanmıştır.

TRT Yurttan Sesler Korosu'nun kurucusu Muzaffer Sarısözen, Karadeniz gezisi sırasında onunla karşılaşır ve kemençe tekniğine hayran olur. Piçoğlu Osman'ı Ankara'ya kayıt yapmaya davet eder. Radyo programlarına çıkar ve Sarısözen'in desteği ile birkaç plak doldurur. Osman Piçoğlu Karadeniz türkülerinin TRT repertuarına alınarak geleceğe aktarılması konusunda büyük hizmetler vermiştir. Hatta Piçoğlu Osman'ın Trabzon Kahya havasının sözleri, büyük ustanın başını ağrıtsa da bazı tarihçiler türkünün sözlerinden yola çıkarak Ali Şükrü Bey-Osman Ağa-Yahya Kaptan sorununa ışık tutmaya çalışırlar.”

Kısacası böyle önemli bir halk sanatçısıdır Piçoğlu Osman. TRT repertuvarına kazandırdığı eserlerin birkaç tanesine göz attım. Piçoğlu Osman'dan derlenen ve kaynak kişi olduğu tüm türkülerin kayıtlarında lakabı Piçoğlu değil, Bicoğlu bazılarında ise Bicioğlu olarak yazılmış.

Trabzon'dan çıktım uzun yazılar, rep. no: 2948; Altını Bozdurayım, rep. no: 1287; Geminin İçineyum, rep. no: 1817. Daha birçok eser var.

Anlayamadığım şu: “Piçoğlu” lakabının neresi rahatsız etmiş olabilir de Piçoğlu, Bicoğlu ve yetmeyip bir de Bicioğlu olmuştur. Sanırım bu müdahale en eski eylem olsa gerek.

Kelimelerin Türk büyüklerini rahatsız etmesi meselesi bazen öyle noktalara varmış ki gülmekten kriz geçirmeye hazır olun.

“Eşek Olmaz Kuzu Olsun”

Barış Manço'nun çocukların dilinden düşmeyen harika bir şarkısı vardır: “Arkadaşım Eşşek.”

Bayılırdık çocukken bu şarkıya. Hoplar zıplardık. Bir de Bremen Mızıkacıları dekorlu klibi vardı hiç unutmam.

Seni çok çok özledim arkadaşım eşşek
Arkadaşım eş arkadaşım şek arkadaşım eşşek

Okuma bayramlarının, okul müsamerelerinin baş şarkısıydı.

Daha önce de belirttiğim gibi böyle dönemlerde halkın hayal gücü de devreye girer ve üretir. Rivayet mi gerçek mi bilmiyorum ama bu şarkı da rahatsızlık vermiş denetçi büyüklerimiz.

Uzatmayalım, sebebini söyleyelim: “İnsanın arkadaşı eşek olamaz! ‘Eşeği’ mümkünse ‘kuzu’ olarak değiştirsin.”

Bu konuya daha sonra birçok yayın organında rastladım, gerçek olma ihtimali yüksek ve hiç de şaşırtıcı değil.

Çok şükür Barış Abi değiştirmede de, eşekler eşek olarak, kuzular da kuzu olarak kaldı(!)

Sanatçı Denetlemeye Takıldıysa Yüzü de Yasaklanır(!)

Ne demek şimdi bu? Şu demek efendim: Malum tek kanallı dönem, yani bir tek TRT var. Şarkılar piyasaya kaset veya plak olarak çıkmadan önce denetlemeye gönderiliyor. TRT denetiminden geçsin ki albüm çıkmadan duyulsun, toplumda talep oluşsun ve albüm piyasaya bu hazır talepten sonra çıkıp satsın. Kısacası TRT denetiminden geçmeyen albümün önceden duyulma şansı sıfır gibi. Ancak birkaç gazete eleştirmeni dinleyecek ve duyduğunu yazacak, zor iş. Yani TRT denetimi aslında yalnızca TRT değil dolaylı olarak piyasayı da denetliyor.

Gelelim “yüz-surat-fotoğraf yasağına”. Diyelim ki bir sanatçı denetimden geçemiyor ve yasak alıyor. İyi tamam, o da çıkıp TRT’ye şarkı söylemez. O kadarla kalsa iyi. İşte o sanatçı denetimden geçene kadar, yani üzerindeki “lanetli” damgasını atana kadar hiçbir reklam filminde de oynayamıyor. Niye? Çünkü tek kanal olduğu için reklam yine TRT’nin yolunu tutacak. Halbuki şarkısı denetime takılan bu “lanetli” sanatçı çaktırmadan yüzünü gösterecek, belki de şarkısını mırıldanacak. Yok öyle yağma.

Daha ileri gidelim mi? Hadi gidelim.

TRT’den ayrılan, istifa eden hiçbir spiker-sunucu 3 yıl boyunca hiçbir reklama çıkamaz.

“Yok artık!” dediğinizi duyar gibiyim.

Bülend Özveren Abi bu uygulamayı yana yakıla anlatmıştı, ağzım açık kalmıştı. Hani eski Türk filmlerinde gaddar gazino patronları vardır. Sevdiği kadın gazinonun assolistidir.

Adamdan ve gazinodan ayrılır ve adam “seni bu piyasaya gömeceğim” diye höykürür ve kadın hiçbir gazinoda iş bulamaz ya, tam da o model işte.

Al Yasağını Git, Seni Tanımıyorum!

Yahu yaz yaz bitmiyor, nedir bu böyle...

Müzik üreten insanın tek kanal televizyona mecburiyeti, onu maalesef biraz susması, diline hâkim olması, fazla sivri olmaması yönünde zorlamıştır. Bu, sanat üzerindeki manasız baskılara başkaldıran da olmuştur boyun eğen de. Sanatçıların bu istibdat karşısındaki tutumunu kabaca sınıflandırırsak;

1. Denetime takılacağını bilip hiçbir zaman eser göndermeyenler.
2. Denetimden geçmeyen ama Danıştay yoluyla hakkını geri alanlar.
3. “Sizin ne denetiminizi tanıyorum ne de sizi” diyerek üretimlerinden taviz vermeyen; normlara, genelgelere değil düşündüğüne ve inandığına göre üretenler. Geçen eserlerini seslendiren, geçmeyenleri dış dünyaya saklayanlar.
4. Küçük akıl oyunları ile yasakları delen veya görmezden gelerek durumu halledenler.
5. Denetleme neyi önerirse sanatında sorgusuz sualsiz tadilata gidenler.
6. Hiçbir zaman denetime takılmayanlar...

Tabii ki bu bir karşılaştırma değil, bu klasörler yalnızca sanatın ve sanatçının üzerindeki baskının ayıplı dosyalarıdır. Bütün sanatçı meslektaşlarım ve eserleri bu ayıplı baskılardan payını almıştır. Onun için tepkileri nasıl olursa olsun hepsi kabulümüzdür.

Bu konuyu kapatırken hoş bir protestoyla bitirmek istiyorum.

Çikolata renkli ablamız Esmeray'ı tanımayan yoktur. "Gel Tezkere", "Unutama Beni" nasıl unutulur.

1974 yılındaki 1. Toplu İğne Yarışması'nda yine TRT tarafından meşhur edilmiş bir icracıydı Esmeray. 1988'deki ilk albüm çalışmamda tanımıştım bu dünya iyisi ablayı. Kayahan, Hakan Aslan, Şefik Kıran, Esmeray ve ben aynı firmadaydık, ne günler...

Esmeray için ŞAT yapım tarafından, içinde TRT yarışmasında birinci olmuş "Unutama Beni"nin de olduğu bir albüm hazırlanıyor ve denetime gönderiliyor. Şarkıların çoğu denetimden geçmiyor, ancak bir veya iki tanesi geçiyor. Ekip durumu ciddiye almıyor ve kaseti ne olursa olsun deyip piyasaya çıkartıyor. Lakin kaset kapağı hani derler ya zehir zemberek. Kasetin kapağında TRT Denetleme Kurulu'nun gönderdiği, albümün içindeki yasaklı şarkılara ait denetim raporu, üzerinde de kocaman bir "Yayınlanamaz!" mührü var. O dönemde büyük cesaret. Albüm çıkıyor ve Esmeray'ın o şarkılarının hiç bir reklamı olmadığı halde iyi de satıyor. Bu anlamda Esmeray "Heey ahali, haberiniz olsun kral çıplakmış!" diyen ilk sanatçı oluyor.

Yasaklarınız İçin Teşekkür Ederim!

Evet tam da böyle... Genç sanatçı Mabel Matiz'in 2013 yılında çıkardığı ilk albümdeki bir şarkısı sansüre uğrar, yasaklanır. Matiz, Gazetevatan'da, 24 Nisan 2013'te Zuhal Demir ile yaptığı söyleşi de tepkisini şöyle dile getiriyor:

"TRT'nin Sansürüne Sevindim!

[...] ben o haberi duyduğumda mutlu oldum. O şarkıdaki sözlerin birilerine dokunmuş olması ve hatta sansürleyecek

kadar rahatsız etmesi beni mutlu etti. Yaptığım şeye hizmet etti. Elbette ki sansür iyi bir şey demiyorum, sansürün her türlüüne karşıyım. Bu, sadece benim yaşadığım bir şey değil, daha yakın zamanda Cem Adrian'ın klibini yasakladılar. Aynı zamanda Aylin Aslım'ın Güldünya şarkısı yasaklandı. Ne anlatıyordu o şarkı, töre cinayetlerinden bahsediyordu, kadınlar töre adı altında öldürülmesin diye bir kadının bir kadın için hatta adını bildiğimiz bilmediğimiz birçok kadın için söylediği bir şarkıydı. Yasakladılar! İnanılır gibi değil..."¹⁶⁵

¹⁶⁵ "TRT'nin Sansürüne Sevindim", gazeteport.com, 24.04.2014, erişim tarihi 28.07.2017, <http://gazeteport.com/haber/index.php?id=132317>

SON SÖZ

Yasaklı sanatın tarihi, ucu bucağı olmayan bir deniz gibi. Biz bu kitapta o koca ummandan bir çay kaşığı alabildik ancak. Birçoğu belki kurgu, birçoğunda halkın hayal gücü önde. Ama biliyoruz ki birçoğu da eksik, daha yazılacak o kadar çok olay var ki. Bu son satırları 30 Mayıs 2017 Salı günü yazıyorum ve kulağım bir taraftan haberlerde. İdil Kültür Merkezi'ne polis baskını yapıldığı haberi geliyor. Her şey paramparça görünüyor, Grup Yorum'dan 6 müzisyen gözaltına alınmış.

Düşünüyorum da kitaba Âdem ve Havva'nın yasak meyve hikâyesi ile başlamıştık. Görüyorum ki ağaç hâlâ meyve veriyor!

Aslında bu kitapta yasaklı sanatın öyküsünü değil, egemenlerin kontrolünde ve dümeninde olan sistemin ne kadar korkak ve aciz olduğunu anlatmaya çalıştık. Gördük ki aslında değişen çok bir şey yok, yöntemler ve kurumlar değişmiş. Sanatın üzerinde her dönem bir şekilde mutlaka baskı ve zulüm var. Tabii sanattan ve sanatçıdan bahsediyorum, soytarı ve şaklabanlardan değil.

Söyleyebilirim ki benim için yazarken öğrendiğim en önemli şey: Bu işten en onulmaz yaralarla çıkanlar sisteme muhalif olanlar değil tam tersine sisteme ruhunu satanlardır. Bu kitabı; sanatını özgürce üretenlere değil, ruhunu satanlara umut olsun diye yazdım.

yasaklı sanatın öyküsü

EKREM ATAER

İnsanlık tarihi biraz da “yasak”ların tarihidir.
Ekrem Ataer, Türkiye’de ve dünyada yasaklamanın,
sansürün izini sürüyor;
kâh yaradılış hikâyelerinde kâh Osmanlı saraylarında
kâh Nazi kamplarında kâh 12 Eylül işkencehanelerinde
ve hatta günümüzde...

- “Ne sanatı yahu! Terörizmin arka bahçesi!”
- Yaşar Kemal’in yerine ödül alan çakma senarist...
- Aziz Nesin, “Jean Amiens” takma adıyla dünya klasmanında,
artık o benim dese de kimse inanmaz!
- Nazi kamplarında bestelenen senfoniler...
- “Bu heykeller orgazm oluyor, beni şehvete getiriyor!”
- Atatürk’ün gençleri de müstehcen(!)
- Cinsel organları tıraşlanan at heykelleri(!)
- Kendi bestelediği eseri yasaklatan padişah kimdir?
- “Atam yanındayız!”

Atatürk heykelinin yanına kendisinin ve karısının heykelini yaptırdığı
iddia edilen belediye başkanı...

- Bugün bile basılması ve sergilenmesi yasak olan resimler hangileridir?
- Kel sunucu olmaz, kendine bir peruk al!
- Senin çenen çarpık, TRT’ye çıkamazsın!
- Diyanetten “cinsel müzik” tanımı!

Ekrem Ataer’in samimi ve akıcı üslubu, vurucu anlatımıyla...

librumkitap34

f librumkitap

librumkitap

LIBRUM

Fiyatı: 28 TL

